

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО  
ЮРИДИЧНА КЛІНІКА

**АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ  
ВДОСКОНАЛЕННЯ  
УКРАЇНСЬКОГО  
ЗАКОНОДАВСТВА**

**Збірка тез наукових доповідей і повідомлень  
VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції  
студентів юридичних факультетів та ЗВО,  
практикуючих юристів, науковців та аспірантів**

**м. Харків, 24 листопада 2018 р.**

Харків  
«Право»  
2018

Редакційна колегія:

**В. П. Янишен** – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права №1 НЮУ імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки;

**Я. О. Токарь** – здобувач кафедри цивільного права №1 НЮУ імені Ярослава Мудрого, адміністратор Юридичної клініки;

**М. Р. Рудковська** – студентка НЮУ імені Ярослава Мудрого, консультант Юридичної клініки

*Відповідальність за зміст тез доповідей та повідомлень  
несуть самі автори*

**Актуальні** шляхи вдосконалення українського законодавства : зб.  
A43 тез наук. доп. і повідом. VIII Всеукр. наук.-практ. конф. студентів юрид. ф-тів та ЗВО, практикуючих юристів, науковців та аспірантів, Харків, 24 листопада 2018 р. / НЮУ ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2018. – 268 с.

ISBN 978-966-937-534-6

У збірці містяться тези наукових доповідей і повідомлення учасників VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів юридичних факультетів та ЗВО, практикуючих юристів, науковців та аспірантів «Актуальні шляхи вдосконалення українського законодавства»

Збірка розрахована на науковців, аспірантів юридичних ЗВО, молодих вчених-правників, студентів, та всіх, хто цікавиться тенденціями розвитку українського законодавства

**УДК 340.134(474)**

## Вступне слово

Шановні колеги-правники!

Сьогодні Україна знаходиться на перехідному етапі реформування різних сфер суспільних відносин: правової, економічної, соціальної. Оскільки наша держава обрала європейський напрямок руху, то, природньо виникає обов'язок держави у приведенні нашого законодавчого масиву до норм Європейського Союзу. Через це виникає безліч питань та протиріч, які можуть бути вирішені лише правознавцями, метою діяльності яких є удосконалення українського законодавства. Саме цій меті і присвячено проведення нашої конференції. Всі представлені у збірці тези спрямовані на дослідження актуальних шляхів удосконалення вітчизняного законодавства, усунення колізій і прогалин, розробку новітніх прийомів до правоусвідомлення.

Безумовним є те, що конференція буде мати корисний вплив не тільки на студентів, аспірантів та науковців, але і на правників-практиків, оскільки тільки у дискусії народжується істина!

Маємо велику надію, що захід організований Юридичною клінікою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та учасниками конференції стане вагомим кроком для покращення якості законодавчого процесу, а також створить бажання науково розвиватися і з ентузіазмом ставитися до розробки наступних внесків у майбутнє України.

З повагою,  
керівник Юридичної клініки  
Національного юридичного університету  
імені Ярослава Мудрого  
к.ю.н., доцент

В. П. Янишен

# **Адміністративне право та процес, адміністративна діяльність, митне право**

***Кідалова Наталія Олександрівна***

асистент кафедри міжнародного права та  
порівняльного правознавства,

***Кучинська Валерія Євгенівна***

Національний університет біоресурсів  
і природокористування України  
юридичний факультет, 2 курсу,  
групи 1701 СТ

## **ОБ'ЄКТИ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЇХ ВПЛИВ НА СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІКИ ТА БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА**

Критична інфраструктура це сукупність об'єктів, які є стратегічно важливими для економіки і безпеки держави, суспільства, населення та порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам України. Підприємства та установи (незалежно від форми власності) таких промислових галузей, як енергетика, хімічна промисловість, транспорт, банки та фінанси, інформаційні технології та телекомунікації (електронні комунікації), продовольство, охорона здоров'я, комунальне господарство є стратегічно важливими для функціонування економіки і безпеки держави, суспільства та населення, виведення з ладу або руйнування яких може мати вплив на національну безпеку і оборону, природне середовище, призвести до значних матеріальних та фінансових збитків, людських жертв [1].

Уряд схвалив Концепцію створення державної системи захисту критичної інфраструктури, що затверджена розпорядженням Кабміну від 6 грудня 2017 року № 1009-р. Метою Концепції є визначення основних напрямів, механізмів і строків комплексного правового врегулювання питання захисту критичної інфраструктури та створення системи державного управління в цій сфері [2]. Реалізація Концепції розрахована

на десятирічний строк (з 2017 до 2027 року) та передбачає короткострокові, середньострокові, довгострокові завдання. Так, передбачено категоризацію об'єктів інфраструктури, що відносяться до державної системи захисту критичної інфраструктури.

Крім того, Мінекономрозвитку на виконання зазначеної вище Концепції спільно із зацікавленими центральними органами виконавчої влади, іншими держорганами і установами, розроблено проект Закону України «Про критичну інфраструктуру та її захист». Законопроект повинен визначити держоргани, відповідальні за забезпечення здійснення заходів відносно пріоритетних секторів критичної інфраструктури, у тому числі паливно-енергетичного комплексу, транспорту, мережі життєзабезпечення, телекомунікації і зв'язку, хімічної промисловості, харчової промисловості та агропромислового комплексу, фінансово-банківського сектору [3].

Однак, чомусь не враховано вже існування нормативної бази, яка хоч і не фактично, а тільки на «папері» регулює дію об'єктів, стратегічно значущих для економіки і безпеки держави, так ново-названих об'єктів критичної інфраструктури, зокрема: постанови Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 999 «Про визначення критеріїв віднесення об'єктів державної власності до таких, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави»; наказом Мінекономрозвитку від 03.12.2010.

№ 1546 «Про затвердження Порядку подання та розгляду пропозицій щодо формування переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави»; Перелік об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 04.03.2015 № 83, Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»; Закон України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації»; Закон України «Про управління об'єктами державної власності», тощо.

Знову вочевидь, стикаємось з безліччю непотрібних «паперів» без фактичної їх реалізації, з додатковими фінансовими витратами, завантаженням зайвою роботою виконавців, замість належного удосконалення вже створеного законодавства для реалістичного виконання законів.

### **Список використаних джерел:**

1. Порядок формування переліку інформаційно-телекомунікаційних систем об'єктів критичної інфраструктури держави / Постанова Кабінету Міністрів України. – від 23 серпня 2016 р. № 563 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-2016-%D0%BF>
2. Концепція створення державної системи захисту критичної інфраструктури Розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 грудня 2017 року № 1009-р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1009-2017-%D1%80>
3. Проект Закону України «Про критичну інфраструктуру та її захист». Офіційний веб-сайт Мінекономрозвитку / 563 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&isSpecial=True&id=f6481532-9ec0-4ca5-9832-dcc32e31da3c&title=ProektZakonuUkrainiproKritichnuInfrastrukturuTaYiiZakhist>

***Корнієнко Анна Миколаївна***

Національний юридичний університет

ім. Ярослава Мудрого

Слідчо-криміналістичний інститут

4 курс 1 група

## **АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ**

Конституція України визнає нашу державу як демократичну, соціально, правову. В ході розвитку та міжнародного співробітництва країн найважливішим завданням є забезпечення прав і свобод людини, створення умов, відповідно до яких у суспільстві підтримується режим поваги до іншої людини, здійснюється органічний розвиток кожного індивіда, і, безумовно, гарантування життя, недоторканності та безпеки.

В процесі численних реформ в Україні було створено механізм захисту та охорони прав і свобод людини. Прикладом такого є Національна гвардія України – орган, призначений для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян,

суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій. Особливістю даного органу є діяльність військового формування з правоохоронними функціями, яка є предметом адміністративно-правового регулювання та змінюється в залежності від адміністративно-правових режимів з виконання функцій у статусі сили охорони правопорядку за умов мирного часу (з підпорядкуванням Міністерству внутрішніх справ України) та під час запровадження надзвичайного стану до дій в статусі військової сили при режимі воєнного стану (з підпорядкуванням Збройним силам України).

Правове регулювання даної структури здійснюється Законом «Про Національну гвардію України», прийнятим на початку збройної агресії Росії проти України 13 березня 2014 року. Аналіз даного нормативно-правового акту дає змогу виділити напрямки держави з ефективної реалізації правоохоронних функцій, вирізняючи особливості даного органу, насамперед: 1) захист та охорону життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорона громадського порядку та забезпечення громадської безпеки; 2) виконання ним правоохоронної функції визначено одним з головних завдань, не зважаючи на підвідомчість декільком Міністерствам України; 3) виконання його співробітниками обов'язків на професійній основі; 4) працівники Національної гвардії України можуть мати спеціальні звання, формений одяг, знаки розрізнення; 5) працівники Національної гвардії України мають право застосовувати заходи державного примусу; 6) працівники Національної гвардії України мають додаткові соціально-правові гарантії.

Удосконалення діяльності Національної гвардії України продовжується і держава ставить на меті заходи реалізації принципу «добročесності», який в рамках реформування та поступового наближення до стандартів НАТО виступає ефективним та потужним засобом боротьби з корупцією і сприяє підвищенню рівня довіри громадськості до сектору безпеки та оборони України.

З метою прозорості та законності діяльності Національної гвардії України до обов'язків командування даного органу входить визначення загальних засад діяльності Національної гвардії України щодо запобігання і виявлення корупції, які втілюються в щорічних антикорупційних програмах відповідно до Конституції України, Закону України «Про запобігання корупції» та методологічних рекомендацій, встановлених КМУ.

Варто зазначити, що важливою складовою службово-бойової діяльності Національної гвардії України є міжнародне співробітництво, яке має особливе значення і являється необхідною умовою інтеграції України до європейських і євроатлантичних структур безпеки. Міжнародне співробітництво Національної гвардії України спрямоване на зміцнення довіри між державами і розвиток двостороннього співробітництва з іншими країнами у правоохоронній та військовій сфері. На сьогоднішній день діє 13 міжнародних договорів міжвідомчого характеру з правоохоронними структурами іноземних держав в тому числі США, Італії, Португалії та інших.

Тож, з'ясувавши місце і роль Національної гвардії України очевидно, що її діяльність відіграє значну роль у процесі забезпечення захисту конституційного ладу, громадського порядку й безпеки, прав і свобод громадян. Сфера державного управління потребує удосконалення, зокрема деталізація законодавства, визначення взаємодії Національної гвардії України з іншими правоохоронними органами, а також модель розвитку та взаємодії в міжнародній діяльності.

### **Список використаної літератури:**

1. Закон України «Про Національну гвардію України». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 17, ст. 594.
2. Глуховець В. А. правове регулювання діяльності Національної гвардії України. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2015. С. 36–32.
3. Горбач Д. О. Адміністративно-правовий статус Національної гвардії України : монографія / за заг. ред. д-ра. юрид. наук, проф. О. І. Безпалової). – Х. : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2017. – 288 с.

**Науковий керівник:** доктор юридичних наук, професор кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Коваленко Л. П



*Ахметханов Микола Миколайович*  
курсант I групи II курсу магістратури  
військово-юридичного факультету  
Національного юридичного університету  
імені Ярослава Мудрого

*Міндер Анжела Василівна*  
курсант I групи II курсу  
військово-юридичного факультету  
Національного юридичного університету  
імені Ярослава Мудрого

## **ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

Із здобуттям Україною незалежності вітчизняна правова система успадкувала радянську правоохоронну систему, зокрема у воєнній сфері. Впродовж тривалого періоду часу повноваження досудового розслідування злочинів проти встановленого порядку несення військової служби здійснювали слідчі органів військової прокуратури. Однак, з 20 листопада 2017 року фактично ці повноваження перейшли до слідчих підрозділів Національної поліції України, які недостатньо ознайомлені з особливостями проходження військової служби, нормативно-правовою базою, яка регламентує порядок проходження військової служби, особливостями кваліфікації складів злочинів передбачених XIX Розділом Кримінального кодексу України, що, в свою чергу, ускладнює виконання основного завдання кримінального провадження передбаченого Кримінальним процесуальним кодексом України – забезпечення швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування.

Зареєстрований проект Закону України «Про Військову поліцію» [2] передбачає наділення слідчих підрозділів Військової поліції статусом органу досудового розслідування та оперативно-розшукової діяльності. На наш погляд, цей законопроект потребує доопрацювання та вдосконалення деяких положень.

Так, згідно з положеннями статті 17 Конституції України [1] військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав

і свобод громадян. Зважаючи на це, статус Військової поліції, який передбачений статтею 1 проекту Закону України «Про Військову поліцію» [2], як військового правоохоронного формування, суперечить Основному Закону. Також, суб'єктна юрисдикція слідчих підрозділів Військової поліції сформульована без урахування внесених змін до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [3], відповідно до яких іноземці та особи без громадянства можуть проходити військову службу в Збройних Силах України за контрактом на посадах рядового, сержантського і старшинського складу. З огляду на суб'єктну юрисдикцію, пропонуємо її поширити також на військовослужбовців інших військових формувань, утворених відповідно до чинного законодавства.

Специфіка організації органів військової юстиції полягає в максимальному наближенні до структури та дислокації військових формувань та органів їх управління. Зважаючи на цю особливість, досвід діяльності Військової поліції в деяких іноземних державах, військово-адміністративний поділ території України та територіальну структуру органів військової прокуратури пропонуємо замінити зонально-територіальний принцип діяльності органів Військової поліції, передбачений проектом Закону України «Про Військову поліцію», на гарнізонно-територіальний, що надасть можливість Військовій поліції ефективно здійснювати досудове розслідування, оперативно-розшукову діяльність та процесуальне керівництво представниками військової прокуратури за ходом досудового розслідування здійснюваного військовими поліцейськими.

Вважаємо, що запропонована модель підпорядкованості, передбачена проектом Закону України «Про Військову поліцію», дає підстави для сумнівів щодо неупередженості слідчих підрозділів Військової поліції під час досудового розслідування, адже керівництво з питань виконання правоохоронних завдань та функцій здійснює Міністр оборони України. Оскільки до правоохоронних завдань та функцій Військової поліції належать виявлення кримінальних та інших правопорушень, їх розкриття та припинення, провадження досудового слідства та проведення оперативно-розшукової діяльності, доцільно щоб це керівництво безпосередньо здійснювалося начальником Військової поліції.

Зважаючи на те, що Національна поліція України, Державне бюро розслідувань, Служба безпеки України є органами досудового розсліду-

вання та наділені статусом центрального органу виконавчої влади, доцільно наділити Військову поліцію таким же статусом замість структурного підрозділу Міністерства оборони України у виді Головного управління.

Пропонуємо закріпити в тексті проекту Закону України «Про Військову поліцію» положення, згідно з яким нагляд за додержанням законів підрозділами Військової поліції, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, а також при виконанні судових рішень у кримінальних справах та при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, здійснюється відповідним військовим прокурором.

Важливо аби процес реформування Військової служби правопорядку в Збройних Силах України у Військову поліцію здійснювався разом з відновленням діяльності військових судів і поверненням функції загального нагляду виключно за об'єктами оборонно-промислового комплексу та військовими формуваннями органам військової прокуратури.

Таким чином, спираючись на іноземний досвід Італії, Франції та Німеччини [4, с. 25], підтримуємо ідею щодо здійснення загального керівництва Військовою поліцією Міністерством оборони України. Окрім цього, пропонуємо наділити Військову поліцію статусом центрального органу виконавчої влади як спеціального правоохоронного органу міжвідомчого характеру у воєнній сфері, що, свою чергу, не суперечитиме положенням чинного законодавства України.

### **Список використаної літератури:**

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – ст. 141.
2. Про Військову поліцію: проект Закону України № 1805 від 21.01.2015 // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=53648](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53648)
3. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України № 2232-ХІІ від 25.03.1992 (зі змінами) // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>

4. Дегтяр Р. О. Запровадження поняття «військова юстиція» в Україні у контексті зарубіжного досвіду / Р. О. Дегтяр // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9734>

**Науковий керівник:** кандидат юридичних наук, асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Фролов О. О.

**Скорик Аліна Миколаївна**  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
Слідчо-криміналістичного інститут,  
2 курс, 2 група

## **ДО ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ**

Упродовж тривалого часу відбувається становлення української держави, ми будемо незалежну Україну вже більше 27 років. Зараз зміни відбуваються у найважливіших сферах життя, включаючи й правову. Результати бувають різні: це і досягнення поставлених цілей, і прикрі невдачі, після яких усе одно ми рухаємося тільки вперед, крок за кроком. Тому, пройшовши через століття жорстокості і насильства, ми нарешті зможемо побудувати правову країну, громадяни якої нарешті будуть впевнені у завтрашнім дні.

З середини 90-х років розпочався процес нормативного та організаційного забезпечення заходів боротьби з корупцією в Україні. Але вони не дали відчутних позитивних результатів через стійку корупційну настанову значної кількості державних службовців і правову аномію суспільства в цілому. Боротьба з корупцією була декларативною і реально не стала одним із національних пріоритетів внутрішньої політики. Сьогодні проблема корупції в Україні постає вкрай гостро, боротьба проти неї є пріоритетним завданням політики нашої держави. Для цього в Україні створено багато спеціальних антикорупційних органів, адже з почат-

ку 2014 року під тиском громадськості і міжнародних організацій Україна взяла курс на боротьбу з корупцією.

Наразі в Україні вже діють або знаходяться на стадії формування досить велика кількість органів, які займаються антикорупційною діяльністю. До них можна віднести: Національне антикорупційне бюро України; Національне агентство з питань запобігання корупції; Спеціалізована антикорупційна прокуратура; Державне бюро розслідувань; Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів; Вищий антикорупційний суд; Національна поліція України, Служба безпеки України. У мене постає логічне запитання – невже в нашій державі настільки високий рівень, корупції, що є потреба функціонування такої кількості органів, які здійснюють антикорупційну діяльність? Я не говорю, що потрібно створювати лише один державний орган, ні. Так конкуренції тоді між ними не буде, але чи така «монополія» буде ефективною, я маю певні сумніви. Можливо все-таки варто зменшити кількість органів, які займаються антикорупційною діяльністю та у разі необхідності розширити повноваження певних із них, конфлікти між різними правоохоронними органами не є суто нашим явищем, вони трапляються в усьому світі, а ідеально прописаної в законодавстві «межі» досягнути неможливо.

Також останнім часом досить актуальним залишається питання створення Вищого антикорупційного суду України. У ЗМІ та у середовищі міжнародних партнерів України окремі депутати та високопосадовці цілеспрямовано поширюють думку, що, нібито, створення окремого антикорупційного суду є невиправданим, витратним і тривалим процесом. З іншого боку директор Львівського територіального управління Національного антикорупційного бюро України Тарас Лопушанський під час семінару на тему «Конфлікт інтересів у діяльності судді: антикорупційні стандарти та корупційні ризики» для суддів місцевих судів заявив: «Саме через відсутність Спеціалізованого антикорупційного суду наразі рано говорити про остаточні результати антикорупційної реформи в Україні». Насправді я погоджуюся з його думкою, адже в Україні досить поширена практика, коли обвинувальний акт вже давно направлено до суду, а судовий розгляд досі не розпочато. 80% цих проваджень перебувають у суді понад місяць. Майже кожна друга із цих справ пере-

буває поза увагою служителів Феміди від шести місяців і більше. Серед основних причин «затягування» судового розгляду – проблеми з визначенням підсудності, зайнятість суддів, неявка сторони захисту тощо. Україна дійсно потребує створення нового незалежного Антикорупційного суду, в якому працюватимуть доброчесні і професійні судді, саме його створення стане завершальною ланкою антикорупційної реформи.

Насправді, як на мене, головною проблемою того, що всі ті органи, які займаються антикорупційною діяльністю працюють так би мовити «не на повну силу» є дублювання їх повноважень у законодавстві. На жаль, певні прогалини, колізії все ще залишаються складовою частиною нашого законодавства. Саме через це досить часто можуть розвиватися конфлікти з приводу підслідності певних справ відповідним органам, які займаються антикорупційною діяльністю. Наприклад: у справі про нібито хабар заступнику міністра охорони здоров'я Романові Василюшину. Потім конфлікт між детективами НАБУ та слідчими ГПУ почав нагадувати вуличну бійку з великою кількістю ударів, які рідко досягають цілі. НАБУ оголосило підозру військовому прокурору сил АТО Костянтиніві Кулику. У відповідь працівника Антикорупційного бюро звинуватили в незаконному прослуховуванні бізнесмена і прийшли з обшуком до центрального офісу структури. Точкою, коли трагедія почала перетворюватися на фарс, можна назвати сутичку спецпризначенців НАБУ із працівниками Департаменту з розслідування особливо важливих справ у сфері економіки ГПУ. Інцидент стався посеред вулиці просто на очах у здивованих перехожих. Слідчі ГПУ пояснили, що обурилися виявленням стеження за собою, у НАБУ це заперечили й назвали «позаштатною робочою ситуацією».

Однією з причин не достатньо ефективного функціонування органів, які займаються антикорупційною діяльністю є відсутність дійсно дієвої та чіткої законодавчої та інституційної основи для формування і реалізації антикорупційної політики на основі співпраці державних органів та громадськості, слабкість інститутів демократії в Україні, корупціогенне виборче законодавство, недосконалість законодавства щодо фінансування виборчих кампаній та політичних партій, відсутність належного правового врегулювання щодо запобігання конфлікту інтересів у діяльності виборних посад та прозорих засад лобіювання, не реформованість системи державної служби та необхідність формування доброчесної

публічної служби, корумпованість органів виконавчої і судової влади, органів кримінальної юстиції, приватного сектору, масштабність корупційних проявів у сфері державних закупівель, неефективність механізмів доступу до інформації, відсутність системи інструментів для виявлення та розслідування корупційних злочинів, необхідність формування негативного ставлення населення до корупції тощо.

Отже, ефективність протидії корупції залежить від створення єдиної і комплексної системи уповноважених суб'єктів, покликаних забезпечити виявлення, досудове розслідування і запобігання корупційним правопорушенням. Наразі Україна потребує подальшого удосконалення системи органів, які здійснюють антикорупційну політику, узгодження їх повноважень у законодавстві, створення ефективного механізму реалізації антикорупційної політики та багато іншого. Але попри це я все ж сподіваюся, що Україна таки зможе вдало запобігати та протидіяти корупції, доведе свою ефективність на практиці та стане прикладом для наслідування.

**Науковий керівник:** к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого Мартиновський В. В.

***Шарапова Валерія Віталіївна***  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого,  
ІПКОЮ, 2 курс, 6 група

## **ДЕЯКІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ, ЩО СПРИЯЮТЬ ЗАХИСТУ Й ОХОРОНІ ПРАВ У СФЕРІ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ**

Інформація в суспільстві наразі відіграє визначальну роль і служить основою для прийняття рішень на всіх рівнях та етапах розвитку суспільства і держави. Сьогодні людство перебуває у стадії формування нового суспільства – інформаційного, тобто такого, в якому діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, наданих за допомогою інформаційних технологій та технологій зв'язку. Останнім часом

інформаційне законодавство в Україні інтенсивно модернізують. Україна намагається привести його у повну відповідність європейського законодавства та міжнародних угод, які діють у цій сфері, а також запровадити дієві механізми його реалізації. Так, уведено в дію основні акти законодавства, що регулюють правові відносини у сфері інформаційних технологій: Закон України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про захист інформації в автоматизованих системах», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис», «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус», «Про захист персональних даних».

Це означає, що такі умови сучасного розвитку цивілізації та інформаційних технологій, в яких розширюється доступ людей до інформації, сприяє здійсненню права на свободу інформації. В 1946 році Генеральна Асамблея ООН ухвалила одну зі своїх найперших резолюцій, де зазначено наступне: «Свобода інформації є фундаментальним правом людини і критерієм для всіх свобод, ким присвячено ООН». У формулюванні ст. 19 Загальної декларації прав людини зазначено таке: «Кожен має право на свободу переконань і висловлювань; це право включає свободу шукати, отримувати і поширювати інформацію і ідеї через будь-які засоби і незалежно від кордонів».

Навіть назви деяких вищенаведених актів законодавства свідчать про те, що обсяг інформації, яка містить які-небудь дані про фізичних осіб, збільшується. Хоча використання даних персонального характеру і сприяє розвитку багатьох сфер життєдіяльності, воно водночас і не виключає можливості втручання в життя людини. Тому ми зустрічаємося з проблемою : пошук шляхів гармонічного поєднання права на інформацію та права не недоторканість і повагу до особистого життя. (одразу ж можна зробити висновок, що законодавчо закріплені дві сфери життя людини – особиста і суспільна). І хоча особиста сфера людини є тією основою, завдяки якій формується суспільна сфера, вона найбільш уразлива для усіляких вторгнень, утручань і посягань як з боку іншої особи, так і з боку держави. В Загальній декларації прав людини від 10 грудня 1998 проголошено право на недоторканість особистого життя: «ніхто не може зазнавати довільного втручання в його особисте і сімейне життя, довільного посягання ... на таємницю його кореспонденції... Кожна



людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань». Це право також гарантується ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на повагу до приватного і сімейного життя) і Конституцією України ст. 32: «ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя...».

Держава є ключовим стрижнем у становленні інформаційного суспільства, у врегулюванні правовідносин в інформаційній сфері та захисті прав і свобод людини і громадянина. В цій сфері свої функції держава реалізує через державну інформаційну політику, тобто через сукупність основних напрямів і способів діяльності держави, спрямованої на одержання, використання, поширення та зберігання інформації.

Так, для регулювання відносин в цій сфері 1 січня 2011 року набув чинності Закон «Про захист персональних даних». Не дивлячись на актуальність Закону, його характер є надто загальним, як вважають законодавці, і вимагає прийняття низки підзаконних нормативно-правових актів, які б деталізували і конкретизували його застосування. Поняття персональні дані законодавство визначає як відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована. Достатньо широкий зміст такого визначення призводить до того, що до персональних даних можливо віднести інформацію про будь-які сфери життя людини. В той же час існують і первинні джерела відомостей про фізичну особу, до яких відносяться документи видані на її ім'я, підписані нею документи та відомості, які особа надає про себе. Усі дії з такими даними охоплюються поняттям «обробка персональних даних», під яким розуміється збирання, реєстрація, накопичення, зберігання, адаптування, зміна, поновлення, використання і поширення, знеособлення, знищення відомостей про фізичну особу. Для обробки таких даних є необхідною згода особи (законом можуть бути визначені випадки, коли згода не потрібна) – суб'єкта цих даних. Згода на обробку повинна надаватися відповідно до чітко визначеної мети обробки цих даних. На виконання вимоги Закону на Державну службу України з питань захисту персональних даних покладено завдання розроблення типового порядку обробки у базах персональних даних. Відповідно до ст. 6 Закону в разі зміни мети обробки потрібно отримати нову згоду особи на обробку.

Органи виконавчої влади за характером своєї діяльності вправі обробляти відомості, що становлять персональні дані про фізичну особу. До таких органів відносяться, наприклад, органи реєстрації місця проживання громадян, органи реєстрації актів цивільного стану, податкові органи, поліція, органи Пенсійного фонду, реєстрації нерухомого майна. У відносинах із цими органами громадяни реалізують свої різноманітні права та виконують обов'язки. І при цьому не ставиться питання про надання згоди на використання цих даних, хоча зазначені вище органи і створюють бази персональних даних. Ці ж органи можуть використовувати інформацію, що в них міститься тільки для цілей своєї діяльності.

Взагалі особисті немайнові права на персональні дані є невід'ємними та непорушними. І з точки зору їх охорони і захисту ми можемо говорити про деякі чинники. Одним з них є контроль як один із способів забезпечення законності та дисципліни у державному управлінні. Він є засобом попередження соціальних конфліктів. Контроль за додержанням вимог законодавства про захист персональних даних покладено на Державну службу України з питань захисту персональних даних. Закон України «Про захист персональних даних» також вказує на парламентський контроль за додержанням прав людини на захист персональних даних, який здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Ще одним способом захисту та охорони прав суб'єкта персональних даних є відповідальність. За своєю сутністю вона є «центральною ланкою того механізму, який забезпечує усунення неузгодженості, дезорганізації в суспільному житті, зняття протиріч та конфліктів між учасниками суспільних відносин». Аналізуючи ст. 212<sup>6</sup> Кодексу України про адміністративні правопорушення «Здійснення незаконного доступу до інформації в інформаційних (автоматизованих системах, незаконне виготовлення чи розповсюдження копій баз даних інформаційних (автоматизованих) систем», можна стверджувати, що склад цього правопорушення може стосуватися й баз персональних даних. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порушення законодавства про захист персональних даних» доповнено КУпАП статтями «Порушення законодавства у сфері захисту персональних даних» і «Невиконання законних вимог посадових осіб спеціально уповно-

важеного центрального органу виконавчої влади з питань захисту персональних даних». Положенням про Державну службу України з питань захисту персональних даних передбачено, що цей орган складає протоколи про виявлені порушення законодавства у сфері захисту персональних даних. Це дасть змогу більш ефективно реагувати за правопорушення у сфері захисту персональних даних.

Отже, вище зазначені чинники сприяють захисту й охороні прав громадян у сфері персональних даних адміністративно-правовими засобами. Необхідність у такому захисті та охороні виникає тоді, коли існує невиконання юридичного обов'язку або зловживання правом, а також у разі виникнення перешкод до їх здійснення або спору про наявність самого права чи обов'язку. Діяльність, спрямована на усунення перешкод у здійсненні прав і обов'язків, у тому числі спорів, на боротьбу з невиконанням обов'язків і зловживанням правом, становить зміст охорони та захисту. Охорона охоплює заходи, які застосовуються до порушення права, а захист — заходи, які застосовуються після порушення для поновлення порушеного права.

# **Господарське право та процес, торгове права, економічна теорія**

***Коваленко Владислав Андрійович***  
Національний юридичний університет  
імені Ярослава Мудрого  
Господарсько-правовий факультет, 4  
курс, 2 група

## **ПРОБЛЕМИ ВИХОДУ ТА ВИКЛЮЧЕННЯ УЧАСНИКА ІЗ ТОВАРИСТВ З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ**

Однією з найбільш визначних правових подій 2018 року стало створення спеціального нормативно-правового акту, який врегулював діяльність найбільш чисельної організаційно-правової форми юридичних осіб – Товариств з обмеженою відповідальністю, яка, за даними Державної служби статистики України, станом на 1 січня 2018 року налічує 576554 товариств. На сьогодні, Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» 06.02.2018 № 2275-VIII є основним законодавчим актом, що регулює діяльність ТОВ та ТДВ, оскільки, із набуттям ним чинності було скасовано ст. 140–151 Цивільного кодексу України, які регулювали діяльність даного виду господарських товариств. Окрім того, відповідно до Глави VIII прикінцевих та перехідних положень цього Закону, визнаються такими, що втратили чинність положення Закону України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 № 1576-XII, що стосуються діяльності товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю. Фактично це означає, що на сьогодні Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» залишається єдиним законодавчим актом, що регулює діяльність цих організаційно-правових форм юридичних осіб.

Слід зазначити, що у публіцистичній літературі Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» зазнає певної критики з приводу значної кількості прогалин та неопрацьованості в його

нормах. І, хоча даний нормативно-правовий акт впроваджує ряд дійсно позитивних змін, у сучасному стані регулювання діяльності ТОВ та ТДВ наявні певні невирішені проблеми. Однією з таких є регламентація порядку виходу та виключення учасника.

Перш за все, Законом дещо обмежено право виходу з товариства учасників, розмір частки у статутному капіталі яких перевищує 50 відсотків. Так, відповідно до ч. 2 ст. 24 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», учасник товариства, частка якого у статутному капіталі товариства становить 50 або більше відсотків, може вийти з товариства за згодою інших учасників. Рішення про надання згоди на вихід учасника з товариства має прийматися протягом одного місяця з дня подання учасником заяви, якщо інший строк не передбачений статутом, після чого, по закінченню місячного строку, учасник має право вийти з товариства. Такий спосіб врегулювання відносин виходу з товариства контролюючого учасника не позбавлений логіки. Зокрема, у Пояснювальній записці до проекту Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 13.05.2016, законодавець вказує, що можливість виходу з товариства учасника, в руках якого зосереджений такий розмір частки у статутному капіталі створює високий ризик порушення прав інших учасників товариства шляхом виведення більшої частини активів на підставі виплати йому компенсації вартості його частки в капіталі товариства. З іншого боку, очевидним є те, що у випадку відмови такому учаснику у виході з товариства, єдиним способом реалізації свого права залишитись відчуження певної частини своєї частки у статутному капіталі на користь інших членів товариства. Виходячи з цього, виникають питання щодо можливості зловживань з боку міноритарних членів товариства, які можуть базуватися на істотному зниженні розміру коштів, які міг би отримати учасник при звичайному виході з товариства.

Питання виключення учасника врегульоване Законом України «Про ТОВ та ТДВ» досить поверхнево. Зокрема, п. 1, ч. 2 ст. 15, надає право скликати загальні збори та прийняти рішення про виключення учасника у разі несплати ним вкладу чи частини вкладу до статутного капіталу протягом додаткового строку, встановленим виконавчим органом товариства. Іншим положенням, що встановлює підставу для виключення учасника з товариства є ч. 2 ст. 23 Закону України «Про ТОВ та ТДВ». Відповідно до даної норми товариству надається право виключити з то-

вариства померлого учасника – фізичну особу, та припиненого учасника – юридичну особу, який володів менш ніж 50 відсотками у статутному капіталі у випадку, якщо його спадкоємці протягом року не подадуть заяву про вступ до товариства. Не дивлячись на те, що ч. 2 ст. 23 набирає чинності лише з 2019 року, питання щодо її функціонування виникають вже зараз. По-перше, безпрецедентним є вже те, що між померлою фізичною особою та товариством продовжує існувати певний юридичний зв'язок, адже, відповідно до положень ст. 25, 91 Цивільного кодексу України, цивільна правоздатність фізичної особи припиняється у момент її смерті, а юридичної особи – з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення, і будь-які правовідношення між такими особами та іншими суб'єктами права мають перериватися.

Відповідно до ч. 2 ст. 100 Перехідних та прикінцевих положень Закону України «Про ТОВ та ТДВ», учасник товариства, у випадках та в порядку, встановлених законом, може бути виключений з товариства. Проте, на відміну від ст. 64 Закону України «Про господарські товариства», яка визначала підставою виключення учасника систематичне невиконання або неналежне виконання ним своїх обов'язків, або перешкоджання досягненню цілей товариства, у новому законі відсутні будь-які подібні вказівки. І хоча, скоріш за все, дана прогалина буде заповнюватися шляхом внесення відповідних положень до статутів Товариств з обмеженою відповідальністю, це є значним недоліком Закону.

**Науковий керівник:** к.ю.н., доцент кафедри господарського права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Кузьміна М. Н.

***Михайленко Владислав Вадимович***  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
господарсько-правовий факультет,  
4 курс, 3 група

## **ПРАВОВЕ РОЗУМІННЯ ДОГОВОРУ АУТСОРСИНГУ**

На сьогоднішній день широкої практики набуло надання послуг аутсорсингу при виконанні багатьох видів робіт. Особливе поширення аутсорсинг має у сферах діяльності чи виконанні окремих функцій, які

потребують вузькоспеціалізованих та особливих знань чи навиків і які виконуються рідко або фрагментарно. Тому аутсорсинг насамперед розвинувся у *маркетинговій, рекрутинговій, правовій, логістичній, фінансовій, обліковій та ІТ-діяльності*.

Як і будь-який новий термін, аутсорсинг немає чіткого визначення із окремо окресленими границями та чіткими ознаками. Фактично поняття аутсорсинг використовується як об'єднавче для багатьох видів активності підприємства із винесенням певних операцій, дій та функцій за межі підрозділу або організації загалом, фокусуванні на основному майданчику чи виробництві основного продукту тощо.

Одним із найбільш цитованих у вітчизняних наукових працях з проблемами аутсорсингу визначенням є те, що це явище, яке полягає у *«реалізації окремих функцій або бізнес-процесів зовнішньою організацією, яка має необхідні для цього ресурси, на основі довгострокової угоди»*. Термін “аутсорсинг” також використовують, якщо підрядник здійснює допоміжну діяльність, і не залежить від того, чи виконують такі завдання на ринкових умовах. Замовник і підрядник можуть бути розташовані в межах однієї економічної території чи в різних економічних територіях. Фактичне місцезнаходження не впливає на класифікацію цих суб'єктів і саме таке особливість є однією з ключових, які допомагають у розумінні сутності аутсорсингу.

*Конструкція договору аутсорсингу може бути досить складною, оскільки в ньому сторони успішно можуть поєднати передачу бізнес-процесу, певної функції шляхом і виконання робіт, і надання послуг одночасно. Крім того, як правило, має місце довгостроковий характер аутсорсингових відносин, що вимагає додаткової регламентації прав і обов'язків сторін, зокрема, стосовно звітування аутсорсера перед замовником, визначення кваліфікації працівників за бажанням замовника тощо.*

Щодо питання *обмежень суб'єктного кола учасників відповідного договору*, то в дійсності аутсорсинг не передбачає таких. Перш за все, таке положення справ, обумовлене тим, що відповідний договір покликаний забезпечити *стале та ефективне співробітництво на світовому рівні*. Звертаючись до відповідного виду співпраці замовник бажає отримати максимально якісне виконання робіт, і його не турбує той факт, ким саме відповідна якість буде забезпечена. В умовах глобалізації такий вид

співпраці є доцільним, а форма – найбільш дієвою, з усіх можливих. Законодавством нашої країни також не передбачається якихось обмежень співпраці на зазначеній правовій основі. А тому, можна дійти висновку, що на даний час до виконання робіт на засадах аутсорсингу можуть бути залучені будь-які спеціалісти, що мають відповідний фах та досвід роботи по питанням, які цікавлять замовника послуг.

Існує твердження про те, що договір аутсорсингу взагалі не є самостійним типом або видом договору у зв'язку з відсутністю власної родової ознаки, а є лише суто загальним поняттям, котре включає різні відомі цивільному законодавству договори, такі як договори надання послуг або виконання робіт. Однак, така думка є не надто поширеною і, як правило, в юридичній доктрині мають місце жваві дискусії з приводу юридичної природи саме договору аутсорсингу. Основне питання ставить відносно того, відповідний договір має цивільну чи господарську приналежність.

У науковій літературі до кваліфікуючих ознак господарського договору відносить наявність: *сфери господарювання як особливої сфери суспільних відносин; сторін зобов'язання – суб'єктів господарювання або інших учасників відносин у сфері господарювання; юридичного об'єкта (певних дій господарського чи управлінського характеру).*

Зважаючи на перелік наведених ознак, та беручи до уваги практичні аспекти реалізації договору аутсорсингу, можна виокремити кілька ознак, які допоможуть визначити його природу.

*По-перше*, договір аутсорсингу укладається з метою передачі певних бізнес процесів, виробничих функцій, робіт, які безпосередньо належать до господарської діяльності, тобто для здійснення та обслуговування останньої. Отже, договір аутсорсингу застосовується у сфері господарювання.

*По-друге*, сторонами даного договору (замовником та виконавцем-аутсорсером) можуть бути виключно суб'єкти господарювання. При цьому склад учасників договору не збігається зі складом його сторін, оскільки учасниками договору аутсорсингу поряд зі сторонами є треті особи – кваліфікований персонал, який надається замовнику для виконання делегованих функцій чи бізнес-процесів.

*По-третє*, юридичним об'єктом договору аутсорсингу слід вважати виконання певних функцій та робіт для господарських цілей замовника шляхом залучення інших суб'єктів господарювання.



Таким чином, можна дійти висновку, що договір аутсорсингу слід визнати власне господарським договором.

Підсумовуючи вищевикладене, можна вказати на те, що договором аутсорсингу є зобов'язання суб'єктів господарювання, змістом якого є взаємні права та обов'язки щодо виконання аутсорсером переданих замовником виробничих процесів чи певних функцій для задоволення господарських потреб останнього. У зв'язку з цим обґрунтовується господарсько-правова природа договору аутсорсингу з тими особливостями, що характерні для власне господарських договорів.

Переваги, які надає такий договір можуть бути не зовсім зрозумілими на перший погляд, однак, насправді їх існує чимало, а в якості прикладу можна сказати, що:

- *при відповідній формі співпраці можна простежити зростання рентабельності бізнесу.* Аутсорсинг дозволяє скоротити витрати на безпосереднє обслуговування бізнес-процесів;
- *має місце концентрація всіх зусиль на основному бізнесі.* Передача супутніх бізнес-процесів на аутсорсинг дозволяє спрямовувати зусилля на основну справу компанії;
- *забезпечується надійність та стабільність.* Аутсорсингова компанія несе відповідальність за роботу, яку виконує згідно з договором на обслуговування та поточним законодавством;
- *збільшується гнучкість масштабів бізнесу.* При збільшенні або скороченні масштабів бізнесу підприємству необхідно буде наймати зменшувати штат працівників, нести витрати на їхнє навчання, обладнання робочого місця, платити додаткові податки, компенсації тощо, що потребує часу та додаткових витрат.

Отже, враховуючи теоретичні положення наведені вище, можна дійти цілком обґрунтованих висновків про те, що аутсорсинг є сучасною та новітньою формою співпраці між різними суб'єктами ринку. Така кооперація має усі шанси та можливості для інтенсивного розвитку, однак важливо при цьому підібрати для кожної угоди та обставин оптимальну форму аутсорсингу і враховувати особливості регулювання такої діяльності, з огляду на ще неповну регламентацію питання на законодавчому рівні.

**Науковий керівник:** к. ю. н., асистент кафедри господарського права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Остапенко Юлія Ігорівна.

# Державне будівництво, муніципальне право

*Ахметханов Микола Миколайович*  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
курсант I групи II курсу магістратури  
військово-юридичного факультету

## ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Процес децентралізації в Україні започатковано у 2014 році з прийняттям Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади [1]. Необхідність такого кроку назрівала впродовж незначного періоду існування інституту місцевого самоврядування у зв'язку з вкрай обмеженими фінансовими ресурсами у більшості адміністративно-територіальних одиницях, адже до 2015 року всі надходження до місцевих бюджетів вилучалися у державну казну та рівномірно розподілялися між усіма регіонами. Такий стан справ значно гальмував процес надходження коштів до територіальної громади та зменшував можливість розподіляти їх на власний розсуд.

Делеговані та власні повноваження органів місцевого самоврядування потребують певного обсягу фінансових ресурсів для забезпечення ефективності публічних послуг та соціально-економічного розвитку територій. Орієнтуючись на стандарти Європейського Союзу у реформуванні управління, слід зазначити, що європейська модель міжбюджетних відносин, головним принципом якої є принцип партнерства центральної і місцевих органів влади, відображена у Європейській хартії місцевого самоврядування [2].

Фінансовий ресурс місцевих бюджетів формується з кількох джерел: це трансферти (дотації, субвенції), закріплені доходи (де ставку встановлює центр), місцеві джерела доходів (де ставку встановлює сама громада через обрану нею радою) [3, с. 6].

Фінансова децентралізація, яка є одним з перших кроків виконання схваленої в квітні 2014 року Концепції реформи місцевого самовряду-

вання та організації влади в Україні, дозволила суттєво зміцнити ресурсну базу місцевих бюджетів та сформувати передумови для активізації процесу добровільного об'єднання територіальних громад.

Окремою перевагою фінансової децентралізації є запровадження нових видів трансфертів, тобто коштів, що передаються з державного бюджету до місцевих бюджетів або з місцевих бюджетів вищого рівня до бюджетів нижчого рівня у вигляді дотацій, субсидій, субвенцій та в інших формах. Завдяки реформі до таких трансфертів тепер належать: базова дотація, освітня субвенція, субвенція на підготовку робітничих кадрів, медична субвенція, субвенція на забезпечення медичних заходів окремих державних програм та комплексних заходів програмного характеру, реверсна дотація. [4, с. 44]

На наш погляд, нова система міжбюджетних трансфертів має деякі не врегульовані питання. Так, наприклад, при розрахунку розміру міжбюджетних трансфертів використовуються статистичні дані кількості населення без урахування внутрішньо переміщених осіб з тимчасово окупованих територій, яких офіційно зареєстровано більше ніж 1,5 млн осіб. Це призводить до того, що бюджети приймаючих територій недоотримують кошти спрямовані на реалізацію соціальних програм.

Слід погодитися з думкою О. В. Звіздає, що ефективність наповнення місцевих бюджетів автоматично не зросте через розширення кола місцевих податків і зборів. Адже наразі серйозною залишається проблема їхнього адміністрування. Даються взнаки випадки некомпетентності окремих органів самоврядування щодо організації збору місцевих податків і зборів, низький рівень взаємодії органів місцевого самоврядування з органами фіскальної служби щодо їхнього стягнення. [5, с. 4]

Актуальною проблемою фінансового забезпечення місцевого самоврядування, яке потребує вирішення, є питання сплати до місцевих бюджетів з боку філій компаній та фірм, центральні офіси яких розміщено за межами регіонів, тобто за межами сільських, селищних, міських та об'єднаних громад.

Отже, в умовах фінансової децентралізації набувають особливої актуальності питання підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів. Для вдосконалення системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування пропонуємо забезпечити ефективне та цільове витрачання коштів місцевих бюджетів шляхом залучення демократичних

механізмів їх оцінки і впливу; посилити громадський контроль за дотримання місцевою владою норм бюджетно-податкового законодавства; забезпечити адекватний вплив громадського суспільства на прийняття рішень у сфері планування та управління фінансових ресурсів територіальних громад.

### **Список використаної літератури:**

1. Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>
2. Європейська Хартія місцевого самоврядування [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: [http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_036](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036)
3. Особливості фінансування соціальної інфраструктури в процесі бюджетної децентралізації / О. Ф. Новікова, Л. М. Логачова // Економічний вісник Донбасу. – 2017. – № 1 (47). – С. 4–12.
4. Особливості фінансування місцевого самоврядування в Україні в умовах децентралізації / О. В. Прієшкіна, А. С. Кривошликова // Правова держава. – 2017. – № 27. – С. 42–47.
5. Звіздай О. В. Місцеві бюджети в умовах децентралізації / О. В. Звіздай // Теорія та практика державного управління. – 2016. – № 2(53). – С. 1–5.

**Науковий керівник:** кандидат юридичних наук, асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Фролов О. О.

*Остапенко Вікторія Ігорівна*  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого,  
ВЮФ, 2 курс магістратури, 1 група

## **МУНІЦИПАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ: ДОСВІД США**

Проблеми муніципального управління у США залишаються малодослідженими. Первісний текст Конституції США не містив згадки про те, що органи федерації регламентують муніципальне управління в дер-

жаві, з чого можна зробити висновок про те, що регламентація муніципального управління була віднесена до компетенції штатів.

На момент початку війни за незалежність, кожен зі штатів США існував як колоніальна одиниця з певними ознаками державності (більшість штатів мали свої конституції, органи управління). А отже, ще до початку війни за незалежність та інтеграції спочатку у військовій, а потім і в інших сферах суспільного життя, штати здійснювали самостійну правову регламентацію муніципального управління на своїй території.

Місцеве самоврядування у США впливає на федеративні відносини переважно через партійний механізм, а також через групи тиску, що представляють інтереси місцевої влади на федеральному рівні і в законодавчих органах штатів. У США місцеве самоврядування як група тиску добре організована у національному масштабі. Досить велику політичну вагу мають асоціації графств, муніципалітетів, мерів, які мають свої представництва у Вашингтоні.

Для визначення повноважень органів місцевого самоврядування різних муніципальних утворень в США використовуються два основних правила. Перше правило – «Правило Ділона». Таку назву воно отримало від імені свого автора – судді Верховного Суду штату Айова – Ділона, який опублікував перший текст по праву місцевого управління, виходячи з якого муніципальні утворення володіють і можуть здійснювати тільки такі повноваження:

- надані законом в чітко виражених словах;
- які необхідно і справедливо вважаються та характерні повноваженням, що надані законом;
- які важливі і необхідні для створення муніципального утворення.

Кожний суттєвий сумнів відносно існування того чи іншого повноваження вирішується судами. Наприклад, в США прийнято вважати, що «управлінські функції» (суспільна безпека, охорона здоров'я, освіта, соціальний захист) здійснюється місцевим муніципалітетом в якості агента штату, в той час такі повноваження як водопостачання, водовідведення, вивіз сміття, прибирання території, газопостачання та інші, класифікуються як «приватні» і здійснюються муніципалітетом маючи більш приватний чи корпоративний характер, а значить в цих питаннях муніципалітети ще більш незалежні в своїх діях.

Друге правило визначення повноважень – «Home rule» (делегування прав на самоуправління).

Конституційне закріплення у багатьох штатах положення «Home rule» було викликано необхідністю надати місцевому самоуправлінню більшої самостійності у визначенні і здійсненні своїх повноважень. Ці конституційні положення прийняті в штатах делегували місцевій владі право автономії від законодавчої діяльності штату. Половина штатів також надали право «Home rule» і для графств.

Місцева влада муніципалітету не наділена правом «Home rule», має лише одне джерело повноважень – уповноважений статут легістратури (поряд, як правило, з широкими діями «правила Ділона»). В особливості дія «правила Ділона» у відношенні муніципалітетів прямо передбачене в штаті Вірджія.

Для місцевих одиниць, які мають право «Home rule», існує два джерела повноважень – уповноважені статuti і конституційне дарування, (делегування прав на самоуправління). Штати приймають уповноважуючі законодавчі акти, що охоплюють більшість сфер функціонування муніципалітетів.

У США існують органи місцевого самоврядування загальної та спеціальної компетенції. Система органів місцевого самоврядування загальної компетенції побудована на основі адміністративно-територіального поділу. Більшість штатів поділяються на графства. Системи самоврядування у графствах визначаються конституціями і законами штатів.

Компетенція місцевого самоврядування вміщує такі напрямки діяльності, як: охорона громадського порядку, фінансова справа ( встановлює місцеві податки та збори, а також формує місцевий бюджет), надання соціальних послуг, управління майном. Компетенція органів місцевого самоврядування постійно розширюється за рахунок питань, які раніше вирішували державні органи.

До органів муніципального управління спеціальної компетенції відносяться незалежні спеціальні та незалежні шкільні округи. Вони є вузькоспеціалізованими муніципальними органами і діють за галузевим принципом. Спеціальні округи створюються для надання окремого виду послуг або декількох видів послуг, тісно пов'язаних між собою: у сфері освіти, соціальних послуг, транспортних послуг, послуг з охорони навколишнього середовища, послуг у житловій сфері, послуг із забезпечення пожежної безпеки тощо.

Шкільні округи здійснюють управління і фінансування шкільних установ, за винятком приватних. Територія діяльності органів муніципального управління спеціальної компетенції частіше не збігається з адміністративно-територіальним поділом. Так як органи муніципального управління спеціальної компетенції створюються з ініціативи членів територіальних колективів, поступове збільшення кількості таких органів свідчить про високу ефективність їх діяльності.

Також, необхідно звернути увагу на фінансування місцевого самоврядування. Дослідження фінансової політики сталого розвитку як на державному, так і локальному рівнях дає підстави констатувати її ефективність в умовах ринкових відносин. У більшості зарубіжних країн на рівні муніципалітетів склалася триланкова система управління соціально-економічних розвитком. На одному рівні із центральними органами, управлінською діяльністю займаються великі регіональні та локальні територіальні структури. Регіональну політику США здійснюють спеціалізовані державні директивні або дорадчі органи.

Варто зазначити, що в економічній літературі немає єдиної точки зору щодо оптимального рівня централізації, проте більшість вчених вважає, що зміцнення акцентів у пропорціях розподілу ресурсів бюджетної системи на користь місцевих бюджетів свідчить про наявність широких можливостей в органів місцевої влади ефективно вирішувати ті завдання, які на них покладаються. Наприклад, в унітарних державах спостерігається вищий рівень централізації, ніж у федеративних, де бюджетна система є трирівневою. Зокрема, у США цей показник становить 57%.

Досліджуючи реалізацію бюджетної політики розвинутих держав світу, слід зауважити посилення соціальної спрямованості місцевих бюджетів. Саме на задоволення соціальних потреб людини була спрямована фінансова політика США, так як у цій країні формування обсягів та структури видатків бюджетів соціального призначення відбувається шляхом оцінювання суспільних пріоритетів та їх узгодження з економічними можливостями органів місцевої влади. Механізм урахування суспільних пріоритетів при визначенні параметрів видатків соціального призначення формується у рамках реалізації теорії суспільного вибору. Безпосередні рішення щодо обсягів і напрямів використання коштів місцевого бюджету на соціальні потреби приймаються представницькими органами влади, сформованими за результатами виборів.

Тож, аналізуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що досвід муніципального управління США є досить важливим.

**Науковий керівник:** к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Фролов О. О.

*Хатунцева Інна Володимирівна*  
курсант I групи II курсу магістратури  
військово-юридичного факультету  
Національного юридичного університету  
імені Ярослава Мудрого

## **РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ДОСВІД ПОЛЬЩІ ТА УГОРЩИНИ**

Однією із фундаментальних демократичних засад конституційного ладу України є самоврядування на місцях. Європейські прагнення України зумовлюють необхідність орієнтуватись на європейські стандарти організації публічної влади, в тому числі й муніципальної влади. Стало доцільним вивчення досвіду держав, які вже пройшли складний, але прогресивний шлях реформування. Зважаючи на певну схожість історичних передумов державного будівництва, яскравим прикладом успішного реформування місцевого самоврядування є Польща, Угорщина і Чехія. Досвід цих країн має важливе значення для подальшої модернізації місцевого самоврядування й територіальної організації влади в Україні у контексті процесів європейської інтеграції та демократизації.

Конституцією Республіки Польща 1997 визначила орієнтування на децентралізацію управління. Перш за все, статті 15 та 16 закріплюють децентралізацію публічної влади, яка забезпечується територіальним устроєм Республіки Польща. Реформування місцевого самоврядування передбачало впровадження нової моделі управління, яка забезпечила реальну участь суспільства у здійсненні влади та ефективність ухвалених рішень. З 1 січня 1999 р. в Польщі закріпилася триступенева структура територіального самоврядування: гмінне саморядування – повітове самоврядування – воєводське самоврядування.



За 2000 – 2003 рр. відбулося приведенням організації публічної влади у відповідність до стандартів ЄС. Набуття статусу повноправного члена Європейського співтовариства призвело до нового етапу якісних змін та удосконалення вже існуючих традицій.

Питання напрямів реалізації органами місцевої влади своїх повноважень та їхніх меж регламентується Конституцією Польщі та Закон «Про самоуправління у гмінах». Закон «Про гмінне управління» до повноважень органів місцевого самоврядування відносить : ухвалення статуту муніципальної одиниці; визначення обсягу вина города голови муніципалітету, напрямків його діяльності та форми звітності перед громадою; ухвалення місцевого бюджету, формування місцевої інфраструктури, її подальше планування; формування господарчих програм; розпорядження муніципальною власністю; ухвалення рішень щодо податків та зборів на місцевому рівні тощо[1].

У системі реформ самоврядування Республіки Польща зроблено акцент на матеріальну самостійність гмін. Конституція держави надає можливість органам місцевого самоврядування встановлювати місцеві податки, окрім того визначає, що прибутки самоврядних територій складають їхні власні прибутки, загальні субвенції та цільові дотації з державного бюджету[3].

В Угорщині реформування системи місцевого самоврядування триває по теперішній час. Розпочалось воно ще в 1990 році з ухвалення Закону «Про місцеве самоврядування», який заклав політико-правове підґрунтя для здійснення процесу демократизації та реформи політичної системи. Відповідно до цього закону в усіх населених пунктах запровадили прямі вибори мерів, розширився спектр форм участі громади у місцевому управлінні, збільшився обсяг повноважень округів, визначився їхній офіційний статус . У 2004-2005 рр. було введено систему мікро-регіонів, яка спиралася на фінансування з грантів ЄС.

Початком нового етапу реформування системи місцевого самоврядування в Угорщині стало ухвалення та набуття чинності нової Конституції Угорщини та прийняття нового Закону «Про місцеве самоврядування». Конституція, перш за все, закріпила курс на стабілізацію місцевого самоврядування, виведення системи з боргів, зменшення її фрагментованості та посилення контролю з боку органів державної влади.

Територіальна основа місцевого самоврядування досліджуваних країн формується на основі адміністративно-територіального поділу держави. При цьому в Польщі цей поділ є триланковим, тоді як в Угорщині – дволанковим. Проте базовою одиницею місцевого самоврядування в цих державах визнається громада саме на цьому рівні реалізується переважна більшість функцій і повноважень місцевого самоврядування [2].

Фінансовою основою місцевого самоврядування у Польщі та Угорщині є власні доходи, а також міжбюджетні трансферти.

На досвіді досліджуваних країн доведено, що курс на євроінтеграцію зумовлює необхідність узгодження адміністративно-територіального поділу держави з вимогами стандартів ЄС.

Тож, з досвіду досліджуваних країн, стає очевидним, що для реалізації своїх євроінтеграційних прагнень Україні слід підвищити ефективність публічної адміністрації, аби бути адміністративно здатною втілювати європейську політику.

#### **Список використаних джерел:**

1. В. І. Гладій Реформування системи місцевого самоврядування: досвід вишеградської групи // [Електронний ресурс] // – Режим доступу: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_nbuv/cgiirbis\\_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP\\_meta&C21COM=S&2\\_S21P03=FILA=&2\\_S21STR=Grani\\_2015\\_12\(1\)\\_12](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Grani_2015_12(1)_12)

2. А. С. Чиркін Конституційні засади організації місцевого самоврядування в Польщі, Угорщині, Чехії // [Електронний ресурс] // – Режим доступу: [http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Chirkin/d\\_Chirkin.pdf](http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Chirkin/d_Chirkin.pdf)

3. Поравский А. В Польше бюджеты местных общин составляют треть бюджета страны [Электронный ресурс] / А. Поравский. – Режим доступа: <https://decentralization.gov.ua/reform/item/id/93>

**Науковий керівник:** кандидат юридичних наук, асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Фролов О. О.

# Екологічне право, земельне та аграрне право

*Волошина Ганна Олександрівна*

Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
ІПКЮ, 4 курс 14 група

## ВІДКРИТТЯ РИНКУ ЗЕМЛІ: ВИКЛИКИ ТА РЕАЛІЇ

На сьогодні в Україні діє мораторій на продаж земель сільсько-господарського призначення, який втрачає силу з 1 січня 2019 року. Це дає надію, що продаж землі, яка перебуває в державній і приватній власності, може бути дозволений.

Необхідно пригадати, що вперше мораторій на відчуження земельних часток (паїв) був запроваджений у 2001 р. як тимчасовий захід та мав на меті заборону їх відчуження до моменту врегулювання порядку реалізації вказаних прав новим Земельним кодексом України. Зазначеною причиною такого кроку була можливість виникнення невизначеності на ринку земельних відносин, адже у 1999 р. колишнім працівникам колгоспів та радгоспів були виділені власні земельні паї, якими вони могли вільно розпоряджатися, і ринок земель знаходився ще на початковому етапі формування.

Однак, навіть після прийняття Земельного кодексу у 2001 р. зняття мораторію не відбулося. Сказати більше, була розширена заборона відчуження не лише земельних часток (паїв), але й земельних ділянок для ведення селянського (фермерського) господарства та іншого товарного сільськогосподарського виробництва. Тоді очікувалося, що скасування мораторію має відбутися через 5 років (01.01.2005 р.), проте відтоді скасування мораторію так і не відбулося, а заборона неодноразово продовжувалася у 2008 р., 2010 р., 2011 р., 2012 р., 2015 р. та 2018 р.

Тобто питання відкриття ринку земель перед законодавцями поставало неодноразово, але вже найближчим часом воно повинне бути вирішене. Світовий банк і Міжнародний валютний фонд висловлюють чітку позицію щодо вимоги зняття мораторію та наполягають на важливості відкриття ринку землі в Україні, зокрема схвалення закону

про обіг земель сільськогосподарського призначення. Згідно з прогнозами МВФ, після скасування мораторію ціни на землю можуть зрости майже втричі. Окрім цього, землевласники зможуть отримувати кредит під заставу землі.

За весь час існування мораторію окрім великої кількості гострих дискусій навкруги нього були навіть здійснені спроби його оскарження в Європейському суді з прав людини. Зокрема, 22.05.2018 р. Європейський суд з прав людини прийняв рішення у справі «Зеленчук і Цицюра проти України». У своєму рішенні Суд встановив наступне:

- Земельний мораторій порушує ст. 1 Протоколу № 1 (захист власності) Європейської конвенції з прав людини, що дає підстави для визнання порушення ст. 41 Конституції України стосовно права вільно розпоряджатися своєю власністю;
- Україна не визначила справедливого балансу між загальними інтересами суспільства та правом власності заявників;
- Уряд України повинен вжити законодавчих заходів для забезпечення належного справедливого балансу для власників сільськогосподарських земель.
- Рішення суду не має тлумачитися таким чином, що необмежений ринок сільськогосподарської землі повинен бути введений негайно, а держава Україна повинна самостійно визначити заходи для виконання обов'язків за рішенням суду.

Як зазначає Кулинич П. Ф., набуття 22 серпня 2018 року юридичної сили рішенням Європейського суду з прав людини у справі «Зеленчук і Цицюра проти України», по-перше, відкриває нову сторінку в розвитку судової практики із захисту земельних прав, спростивши написання позовним вимог та перенісши епіцентр судового захисту земельних прав на судову систему України. По-друге, дане рішення істотно посилює аргументацію на користь скасування мораторію на відчуження сільськогосподарських земель та змусить Кабінет Міністрів України серйозно подумати про внесення на розгляд Верховної Ради України проекту Закону «Про обіг земель сільськогосподарського призначення», з прийняттям якого завершиться ера земельного мораторію в Україні.

Важливим залишається питання процедури відкриття ринку землі, адже безпосередньо через використання даного інструменту відміна мораторію стане можливою. Концепція того, яким повинен бути ринок землі в Україні знаходиться в процесі формування ще з 1999 року. Отже,

необхідно зазначити які ж саме виклики ставить перед суспільством така реформа.

По-перше, грошова оцінка земель повинна стати не індивідуальною, а груповою. Такий підхід, як зазначає представник Адміністрації Президента України Ярослав Сидорович, дозволить відійти від корупційних схем та прозоро сплачувати всі податки під час продажу землі. За його словами, європейські країни вже відмовляються від індивідуальної грошової оцінки, вони йдуть на групову оцінку нерухомості та землі, вважаючи, що це знімає корупційні ризики.

По-друге, відкриття ринку землі може призвести до позбавлення значної кількості громадян прав власності на землю, а також до неконтрольованої скупки землі великими агрохолдингами-лендлордами. З метою запобігання концентрації прав на землю у руках невеликої кількості землевласників необхідно провести земельну децентралізацію, а саме передати землю в розпорядження територіальних громад, як зазначають науковці.

По-третє, в умовах низької платоспроможності населення, що існують на сьогодні, відсутності кредитування та значно невисокої орендної плати ціна на земельні ділянки, не беручи до уваги їхню цінність, може виявитися заниженою. За прогнозами Всесвітнього банку, після зняття мораторію ціни продажу землі виростуть до 3-3,5 тис. доларів за гектар, у порівнянні з 1-1,5 тис. доларів, що діють сьогодні. Проте навіть така ціна є втричі меншою, ніж ціна на землю в сусідній Польщі та Болгарії.

Окрім зазначеного вище, неврегульованим залишається питання законодавчого закріплення таких змін. Слід зазначити, що відкриття ринку землі обумовлено прийняттям Закону України «Про обіг земель сільськогосподарського призначення». Вже було декілька спроб внесення на розгляд Верховної Ради проектів зазначеного закону, але станом на сьогодні такий закон ще не прийнятий. Також в законодавство можуть бути внесені окремі положення, які будуть визначать особливий режим землі сільськогосподарського призначення як товару.

Підсумовуючи усе вищезазначене, необхідно зазначити, що обговорення питання обігу земель досягло апогею, а аргументів, чому Україна повинна залишитися у вічній темряві цього питання, не залишилось. Ми маємо всі шанси отримати новий поштовх до змін і зростання економіки вже з початком наступного року.

Вільний ринок землі може залучити в нашу державу в найближчі роки багатомільярдні інвестиції, змінити і перезапустити аграрний сектор, перетворивши наболівші проблеми на реальні можливості і перспективи.

Водночас, введення ринку сільськогосподарських земель в Україні стане позитивним сигналом для бізнесу та інвесторів: з'являться реальні продавці й покупці, залучать інвестиції, землі почнуть використовувати як заставу для банківського фінансування. Інвестори побачать в землі актив для збереження своїх заощаджень, почнуть купувати і здавати її в оренду, і тоді на сільськогосподарську землю в Україні з'являться як попит, так і покупці.

Важливо забезпечити баланс інтересів суспільства, держави, власників земель та територіальних громад, тобто визначити не тільки механізм введення чітких правил, а й встановити контроль за їх виконанням, провести аудит земель сільськогосподарського призначення, у тому числі і земельних часток (паїв), які існують окремо від сформованих земельних ділянок та передбачити можливості примусового стягнення в інтересах держави або суспільства, навіть до безоплатної конфіскації, при цьому із запобіганням «рейдерства» зі сторони держави або контролюючих органів.

**Науковий керівник:** к.ю.н., доцент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Станіславський В. П.

*Іванова Юлія Юрївна*

Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
міжнародно-правовий факультет,  
4 курс, 2 група

## **ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ З ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ В УКРАЇНІ**

Однією з провідних проблем навколишнього природного середовища в Україні є питання збирання, транспортування та утилізації твердих побутових відходів.

Дане питання заслуговує більш значної уваги, оскільки формування не вірної політики по відношенню до побутових відходів може призвести до екологічної катастрофи.

На сьогоднішній день питання поводження з твердими побутовими відходами регулюється Законом України «Про відходи», відповідно до якого відходами є будь-які речовини, матеріали і предмети, що утворилися у процесі виробництва чи споживання, а також товари (продукція), що повністю або частково втратили свої споживчі властивості та не мають подальшого використання за місцем їх утворення чи виявлення і від яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися шляхом утилізації чи видалення.

Окремі аспекти поводження з відходами розкриваються Постановою Кабінету Міністрів України від 04.03.2004 р., №265 «Про затвердження Програми поводження з твердими побутовими відходами», наказом Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 10.01.2006 р., №2 «Про затвердження Рекомендацій щодо підготовки місцевих програм поводження з твердими побутовими відходами», наказом Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 10.01.2009 р., №2 «Про затвердження Методичних рекомендацій про застосування Порядку формування тарифів на послуги з вивезення побутових відходів».

Особливо гостро питання поводження з відходами постає в секторі житлово-комунального господарства. Від успішності реалізації екологічних реформ залежать об'єми та перспективи переробки сміття, яке вже переповнює міські звалища та полігони, реально вже загрожуючи життю людей.

Через недосконалість чинного законодавства, в Україні склалась ситуація при якій значно ускладнюється механізм проектування та фактичного будування нових полігонів для твердих побутових відходів. Численні протести громадян та не бажання розташовувати полігони на території власного району призводять до того, що більшість міст в Україні не мають визначеного законом місця для розміщення полігонів складування побутових відходів.

Дана проблема тягне за собою перевантаженість діючих звалищ, що в свою чергу призводить до виникнення стихійних смітників, які негативно впливають на екологічний стан території міст.

Слід відмітити, що поряд з кількісним зростанням відходів зростає також рівень екологічної небезпеки сміття. Склад твердих побутових відходів постійно ускладнюється через, що зростає його шкідливий вплив. Розміщення твердих побутових відходів на звалищах та полігонах викликає забруднення в першу чергу повітряного середовища. Через відсутність кисню в масиві сміття формуються парникові гази, такі як метан, які призводять до забруднення не тільки повітря, але й ґрунту та ґрунтових вод.

Окремо слід відзначити, що, як правило перевізники, фізичні та юридичні особи, що займаються збиранням твердих побутових відходів успішно забирають пластикові пляшки, папір та скло.

Значно складніша ситуація з небезпечними відходами, такими як електроніка, люмінесцентні лампи, акумулятори та батарейки, оскільки діяльність щодо збирання таких речей потребує спеціального ліцензування.

Суттєвою проблемою є зростання тарифів на послуги з вивозу твердих побутових відходів. Збільшення такої плати в значній мірі залежить від техніко-економічних розрахунків і кошторисів, ставок податків і зборів. Збільшення витрат на захоронення твердих побутових відходів, значні відстані до місць захоронення, які також зростають, утворюють постійну екологічну небезпеку у вигляді виникнення не-санкціонованих звалищ, які за сумарним об'ємом перевищують річну норму накопичення.

Не менш проблемною є переробка органічних відходів домашнього господарства. Дані речовини містять велику кількість води, що ускладнює їх транспортування та зберігання. Такий перебіг речей змушує розробляти дієві, сучасні методи знешкодження відходів.

Основною тенденцією вирішення проблеми комплексної утилізації твердих побутових відходів є науково-обґрунтований перехід від полігонного захоронення до промислової переробки.

Та перед тим як починати роботу щодо переробки відходів потрібно розробити загальнонаціональні та місцеві програми щодо ефективного сортування відходів, яке вже позитивно зарекомендувало себе в багатьох розвинутих країнах світу.

Наступним кроком повинна бути ефективна вторинна переробка металобрухту, паперу, картону та скла.



Досить дієвим є механізм розробки національних проектів щодо стратегічних інвестицій у сфері перероблення твердих побутових відходів.

Будівництво комплексів перероблення сміття матиме значний економічний ефект – вони зроблять переробку твердих побутових відходів прибутковим бізнесом як за рахунок доходу від реалізації продуктів перероблення – металобрухту, полімерних гранул, макулатури, скла, компосту, – так і за рахунок економії ресурсів первинної сировини.

Отже, тільки за умови розробки комплексної системи заходів щодо переробки відходів можна сьогодні знизити загальний рівень забрудненості територій нашої держави, а також покращити стан навколишнього природного середовища, яке відіграє фундаментальну роль в існуванні людства.

***Коваль Владлен Олександрович***

Національний юридичний університет

ім. Ярослава Мудрого

Господарсько-правового факультет,

4 курс, 3 група

## **МОРАТОРІЙ НА ПРОДАЖ ЗЕМЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ**

Відповідно до п. 14 Перехідних положень Земельного кодексу встановлюється мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення. До набрання чинності законом про обіг земель сільськогосподарського призначення, але не раніше 1 січня 2019 року, не допускається:

а) купівля-продаж земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності, крім вилучення (викупу) їх для суспільних потреб;

б) купівля-продаж або іншим способом відчуження земельних ділянок і зміна цільового призначення (використання) земельних ділянок, які перебувають у власності громадян та юридичних осіб для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, земельних ділянок, виділених в натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв) для

ведення особистого селянського господарства, а також земельних часток (паїв), крім передачі їх у спадщину, обміну земельної ділянки на іншу земельну ділянку відповідно до закону та вилучення (викупу) земельних ділянок для суспільних потреб, а також крім зміни цільового призначення (використання) земельних ділянок з метою їх надання інвесторам – учасникам угод про розподіл продукції для здійснення діяльності за такими угодами.

Купівля-продаж або іншим способом відчуження земельних ділянок та земельних часток (паїв), визначених підпунктами «а» та «б» цього пункту, запроваджується за умови набрання чинності законом про обіг земель сільськогосподарського призначення, але не раніше 1 січня 2019 року, в порядку, визначеному цим Законом.

Мораторій на продаж землі був встановлений Законом України від 18 січня 2001 року № 2242-III який забороняв до прийняття нового Земельного кодексу України відчуження земельних часток (паїв), окрім випадків спадкування та вилучення для суспільних потреб. Після прийняття Земельного кодексу, мораторій не був скасований, а в перехідних положеннях кодексу було зазначено про заборону продавати або іншим чином відчужувати право власності на дві категорії земель: 1) ділянки, виділені для ведення фермерського господарства або іншого товарного сільськогосподарського виробництва та 2) земельні частки (паї). Дія заборони не поширювалась на міну, випадки спадкування та вилучення земель для суспільних потреб. Заборона на продаж землі діє і в цей час, тобто, мораторій триває понад 18 років. Зокрема Верховна Рада України при прийнятті заборони про продаж землі зазначала це тим, що наявна необхідність додаткового часу для формування земельного ринку з «адекватними» цінами та прийняття законодавства, необхідного для створення такого ринку. І так формування земельного ринку на Україні триває протягом 18 років. Через, те що держава не в змозі сформувати земельний ринок протягом довгого часу, люди почали звертатися до Європейського Суду з Прав Людини. Так, 22 травня 2018 року у справі «Зеленчук і Цицюра проти України», яка стосується мораторію на продаж землі, ЕСПЧ зазначив, що заявники постраждали від наслідків нездатності органів влади дотриматися своїх власних крайніх строків, в той час як органи влади надали лише незначні підстави для нездатності обрати менш обмежувальні заходи. Україна не встановила справедливий баланс між

загальними інтересами громади та інтересами заявників, а також перевищила свої повноваження щодо дискреційності («межі розсуду»).

Суд наголосив, що справа стосувалася загальної законодавчої ситуації та не обмежувалася лише заявниками. Суд постановив, що Україна повинна вжити відповідні законодавчі або інші заходи для забезпечення справедливого балансу між інтересами власників сільськогосподарських земель та суспільством взагалі. Суд зауважив, що він не вимагає створення ринку земельних ділянок сільськогосподарського призначення без обмежень, а також те, що держава залишається вільною обирати, які заходи необхідно вжити.

Дане рішення ЕСПЧ є дуже важливим у питанні скасування мораторію, адже, саме після цього рішення, особи які знаходяться в такій же ситуації як заявники можуть звертатися до ЕСПЧ і з великою вірогідністю України буде програвати в таких спорах. Окрім того, суди в Україні зобов'язанні використовувати практику Європейського суду з прав людини як джерело права. В Єдиному реєстрі судових рішень вже наявна справа в якій використовувалося рішення «Зеленчик і Цицюра проти України», зокрема, рішення Добропільського міськрайонний суд Донецької області №227/1505/18. В даній справі суд зазначив, що незважаючи на те, що втручання у здійснення права власності передбачено законодавчим актом (пункти 14,15 розділу X Земельного кодексу України), таке втручанням не може бути визнано допустимим і пропорційним в розумінні статті 1 Протоколу 1 Конвенції, оскільки відсутність часових меж дії норм-заборон пунктів 14, 15 розділу X Земельного кодексу України, які було запроваджено у 2001 році, підриває ідею правової визначеності (передбачуваності) та принцип верховенства права. Таке втручання держави в реалізацію права власності фізичних та юридичних осіб на землю також є непропорційним, оскільки, незважаючи на те, що власники земельних ділянок та паїв несуть реальні економічні збитки (неринкова орендна плата, неможливість розпорядження своїм майном), такі обмеження не супроводжується будь-яким відшкодуванням з боку держави.

Також по цій справі наявне апеляційне рішення, яке залишило в силі рішення суду першої інстанції. Дуже цікавою буде позиція ВС, щодо даної справи в разі якщо буде подана касаційна скарга.

Так підсумовуючи можна стверджувати, що поступово держава відмовиться від мораторію, адже, наявність судової практики, щодо забо-

рони відчужувати землю не в користь держави дає поштовх Верховній Раді скасувати положення про мораторій. Так, скасування заборони, на мою думку, дасть поштовх для розвитку села, зацікавленість іноземних інвесторів у інвестуванні коштів у розвиток агропромислового комплексу, раціональне використання земель, та інші переваги. Але для того, щоб були наявні позитивні показники після скасування заборони, законодавець повинен передбачити у законодавстві більш детальну охорону та використання земель сільськогосподарського призначення.

*Коробець Анна Олександрівна*  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
міжнародно-правовий факультет,  
4 курс, 2 група

## **ПРАВО ПОСТІЙНОГО КОРИСТУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЮ ДІЛЯНКОЮ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Важливість ефективного використання земель, що перебувають у постійному користуванні різних суб'єктів, повною мірою усвідомлюється тоді, коли є розуміння загальних обсягів таких земель. Сьогодні 3,2 млн га сільськогосподарських угідь перебуває у постійному користуванні державних і комунальних підприємств, установ та організацій і 1,5 млн га – у постійному користуванні фізичних осіб та юридичних осіб, які набули це право за законодавством, що діяло раніше. Близько 1,3 млн га земель лісгосподарського призначення перебувають у користуванні комунальних підприємств, частка лісів приватної власності складає менше 0,1 %, тому більшість земель лісгосподарського призначення навіть не надані у користування – 800 тис. га. У свою чергу землі оздоровчого призначення становлять 23,4 тис. га земель, з яких землі організацій, підприємств становлять 8,5 тис. га.

Відповідно до ст. 92 ЗК України право постійного користування земельною ділянкою – це право володіння і користування земельною ділянкою, яка перебуває у державній або комунальній власності, без вста-

новлення строку. Конституційний Суд України у Рішенні від 22 вересня 2005 р. № 5-рп/2005 у справі про постійне користування земельними ділянками (№ 1-17/2005) виокремив характерні особливості цього правового титулу, а саме: право постійного землекористування є безстроковим (на відміну від права оренди) та може бути припинене лише з підстав, передбачених законодавством; права та обов'язки постійних землекористувачів визначені земельним законодавством і не підлягають договірному регулюванню (не можуть бути звужені); постійні землекористувачі сплачують податок на землю, розмір якого визначається відповідно до законодавства (на відміну від договірного характеру орендної плати); земельні ділянки передаються у постійне користування у порядку відведення безоплатно з наступним посвідченням цього права шляхом видачі державного акта на право постійного користування земельною ділянкою; оплаті підлягає лише виготовлення технічної документації на земельну ділянку. Однак нині згідно із Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 1 липня 2004 р. право постійного користування земельною ділянкою підлягає державній реєстрації, а державні акти вже не видаються.

Іншою особливістю права постійного користування землею є обмеження коло суб'єктів, які можуть його набути. Відповідно до ч. 2 ст. 92 ЗК України у даний час право постійного користування земельною ділянкою із земель державної та комунальної власності можуть набувати: а) підприємства, установи та організації, що належать до державної та комунальної власності; б) громадські організації інвалідів України, їх підприємства (об'єднання), установи та організації; в) релігійні організації України, статuti (положення) яких зареєстровано у встановленому законом порядку, виключно для будівництва і обслуговування культових та інших будівель, необхідних для забезпечення їх діяльності; г) публічне акціонерне товариство залізничного транспорту загального користування, утворене відповідно до Закону України «Про особливості утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування»; г) заклади освіти незалежно від форми власності; д) співвласники багатоквартирного будинку для обслуговування такого будинку та забезпечення задоволення житлових, соціальних і побутових потреб власників (співвласників) та наймачів (орендарів) квартир та нежитлових приміщень, розташованих у багатоквартирному будинку.

Для тих суб'єктів, які не перелічені у ст. 92 ЗК України, але мають земельні ділянки у постійному користуванні, п. 6 Перехідних положень ЗК України був встановлений обов'язок переоформити таке право у власність або у користування. Але Рішенням Конституційного суду України від 22 вересня 2005 р. № 5-рп/2005 дане положення було визнане неконституційним, оскільки обов'язок переоформити право постійного користування не передбачав відповідного законодавчого, організаційного та фінансового забезпечення.

Використання земель на праві постійного користування має низку практичних недоліків, основні з яких: постійні землекористувачі позбавлені можливості розпоряджатися земельними ділянками, що перебувають у них в користуванні, на відміну від власників та орендарів на праві постійного землекористування фізичних та юридичних осіб, набутого до 1 січня 2002 р., які на сьогодні, згідно зі ст. 92 ЗК України, не належать до суб'єктів права постійного користування, знаходиться значна кількість сільськогосподарських угідь; право постійного користування земельною ділянкою у більшості випадків не оформлене належним чином, відповідно до вимог чинного законодавства України, що унеможливує зокрема контроль за ефективним використанням відповідних земельних ділянок; різні правові режими земельної ділянки та будівель, що розташовані на ній тощо.

Проаналізувавши проект закону України «Про внесення змін до Земельного кодексу України та інших законодавчих актів щодо права постійного користування земельними ділянками» від 18.12.2017 р. Міністерство аграрної політики та продовольства України, можна зробити висновок, що постає проблема унеможливлення надання земельних ділянок на праві постійного користування. Відповідно до підготовленого Міністерством законопроекту фізичним та юридичним особам, що мають право постійного користування земельними ділянками, дозволять переоформити їх в оренду терміном на 50 років або викупити з відстрочкою платежу на 30 років. Документом також передбачено, що несільськогосподарські державні та комунальні підприємства автоматично отримують право господарського відання на земельні ділянки, які були в їх постійному користуванні. Всі сільськогосподарські підприємства державної та комунальної форм власності будуть зобов'язані переоформити землю, яка була в постійному користуванні, в оренду на 50 років.

Також проблема виникає в тому, що наразі законодавча неурегульованість питання розпорядження землями на правах постійного користування спричиняє корупцію, а також конфлікт інтересів між землекористувачами та органами влади і місцевого самоврядування. Отже, право постійного користування стає наразі дуже проблематичним для користувачів, особливо зі сторони правового забезпечення.

**Науковий керівник:** к.ю.н., асистент кафедри екологічного права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Лозо О. В.

*Левенець Аліна Андріївна*  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
ІПКОЮ, 4 курс, 4 група

## **ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ТВАРИННИЦТВА: СУЧАСНИЙ СТАН**

Державною підтримкою тваринництва є спрямування бюджетних коштів з метою підтримки розвитку галузі тваринництва, стабілізації поголів'я худоби та поліпшення її генетичного потенціалу, стимулювання збільшення виробництва продукції тваринництва.

Відповідно до Порядку використання коштів, затвердженого Постановою КМУ від 7 лютого 2018 року № 107, передбачених у державному бюджеті для підтримки галузі тваринництва, бюджетні кошти диференційовано спрямовуються на державну підтримку за шістьма напрямками. Так, першим напрямком є часткова компенсація відсоткової ставки за банківськими кредитами, залученими для покриття витрат, пов'язаних із провадженням діяльності у галузях: вівчарство, козівництво, бджільництво, звірівництво, кролівництво, шовківництво та аквакультура. На другому місці часткова компенсація вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції в частині витрат, профінансованих без урахування податку на додану вартість за рахунок банківських кредитів. Третім напрямком є спеціальна бюджетна дотація за утримання корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності

ті. Четвертий напрямок державної підтримки складає спеціальна бюджетна дотація за вирощування молодняка великої рогатої худоби, який народився в господарствах фізичних осіб (далі – дотація за молодняк). На п'ятому місці серед напрямків державної підтримки – часткове відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення племінних тварин, а саме телиць, нетелей, корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності, свинок та кнурців, вівцематок, баранів, ярок і сперми бугаїв та ембріонів великої рогатої худоби, які мають племінну (генетичну) цінність. Останнім напрямком є часткове відшкодування вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2018 рік», схваленим Верховною Радою України 7 грудня 2017 року, передбачено видатки за бюджетною програмою за КПКВК 2801540 «Державна підтримка галузі тваринництва» у рекордній за роки незалежності сумі 4,0 млрд грн. Якщо порівнювати із минулим роком, то у 2017 році фінансування за бюджетною програмою «Державна підтримка галузі тваринництва» становило лише 170 млн грн. Слід зазначити, що такому підвищенню бюджетних коштів сприяли активні дії Асоціація тваринників України, адже протягом року вона боролася за державне фінансування тваринництва, домагалася його збільшення й збереження на усіх етапах прийняття державного рішення.

Хронологічно можна представити в наступному. Третього жовтня був представлений проект Закону України «Про Державний бюджет України на 2018 рік», який передбачав збільшення фінансування тваринницької галузі в 13,5 разів – до 2,3 млрд грн. У жовтні 2017 року Асоціація звернулася з офіційним зверненням до Прем'єр-міністра України В. Гройсмана щодо вжиття заходів з боку Уряду в частині збереження в проекті Закону України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» запланованого збільшення фінансування за бюджетною програмою «Державна підтримка галузі тваринництва» (код 2801540) в розмірі 2,3 млрд грн.

15 листопада 2017 року голова Асоціації тваринників України І. Паламар взяла участь у нараді під головуванням Першого віце-прем'єр-



міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі С. І. Кубіва за участі народних депутатів України, представників Міністерства фінансів України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, інших органів влади та галузевих асоціацій щодо питань відродження українського села, розвитку тваринництва, молочного та м'ясного скотарства, сільськогосподарських кооперативів та особистих селянських господарств.

Наприкінці грудня 2017 року Міністерство фінансів України повідомило листом № 06120-02/34733 Асоціацію тваринників про збереження запланованого збільшення фінансування тваринництва та схвалення в Законі України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» від 7 грудня 2017 року видатків за бюджетною програмою за КПКВК 2801540 «Державна підтримка галузі тваринництва» у сумі 4,0 млрд гривень

**Станом на середину жовтня 2018 року сільгосптоваровиробники освоїли перший мільярд бюджетних дотацій із запланованих на 2018 рік 6,3 млрд грн. Рівень освоєння бюджетних коштів в цілому по бюджетних програмах підтримки розвитку сільського господарства на відповідну дату складає лише близько 27%.**

Також актуальним на сьогодні є те, що народний депутат М. Найєм заявив, що вніс на розгляд бюджетного комітету дві пропозиції: перша – обмежити розмір бюджетних дотацій на тваринництво до 200 млн грн в «одні руки», тобто одній групі компаній або компаній з одним власником. Друга – зменшити видатки з держбюджету на бюджетну програму «Державна підтримка галузі тваринництва» на суму 2 млрд грн і спрямувати ці кошти на бюджетну програму «Забезпечення діяльності підрозділів, закладів та установ Національної поліції України» у розмірі 700 млн грн та на погашення державного боргу», – заявив депутат.

Будемо сподіватись, що Верховна Рада прийме максимально раціональне та правильне рішення, а галузь тваринництва не залишиться без підтримки.

## **ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ**

Різноманіття видів та форм діяльності, що можуть виступити основними чи додатковими джерелами прибутку для особи є характерною ознакою панування демократичного ладу в державі та суспільстві. Людині надається свобода вибору у аспектах: чи займатися тим чи іншим видом діяльності взагалі, який вид діяльності обрати, у якій сфері працювати та в якому напрямку спрямовувати та розвивати цю діяльність. Безперечно, при затвердженні і Конституції України, і законів України законодавець мав за мету таким чином закріпити та гарантувати основні права та свободи людини і громадянина, розширити сфери можливої їх реалізації, проте чи достатньо самого лише загального закріплення можливості мати право та можливості його реалізувати? Впевнена, що ні.

Ні, звісно, загальне закріплення прав особи є тим елементом забезпечення прав та свобод людини та громадянина, що не може бути проігнорований, проте його не достатньо для того, щоб безперешкодно, просто та ефективно реалізувати людиною наявне в неї право на практиці. З іншого боку розширити та конкретизувати особливості того чи іншого права, порядок та способи його реалізації, відповідальність у разі перешкоджання у його здійсненні можуть спеціалізовані закони, положення та інші нормативно правові акти. З їх допомогою формується механізм реалізації права, механізми фактичного його забезпечення, гарантування та захисту. І лише в такому разі ми отримуємо необхідне співвідношення ідеї та її практичного застосування.

Не дивлячись на досить загальний характер попереднього висловлювання, він прямо стосується проблематики даної роботи.

Зелений туризм був закріплений законодавцем як елемент господарської діяльності, послуга, що може надаватися особистим селянським господарством. Дане положення закріплено статтею 1 Закону України «Про особисте селянське господарство» від 15.05.2003 року (остання редакція 05.04.2015 року). Виходячи з його змісту, за особистим селян-

ським господарством закріплюється право на заняття зеленим туризмом. Проте що таке зелений туризм, яке його офіційне правове визначення, його особливості, правила ведення такого роду діяльності, порядок надання послуг і так далі? Інформації для надання конкретної відповіді на питання немає, позиції науковців, правників-практиків розпливчаті та загальні, конкретика у більшості випадків відсутня і причина цього є досить очевидною. Проблема правового регулювання зеленого туризму полягає у його фактичній відсутності.

По-перше, джерелом права в даній сфері виступає Конституція України. Вона закріплює основні принципи діяльності, такі як свобода, плюралізм та інші; фундаментальні положення, наприклад, щодо основних прав та свобод людини і громадянина, взаємодії особи з органами державної влади тощо. Проте, знову ж таки, Конституція закріплює ідейні положення, що мають загальний характер і слугують основою для всієї правової системи, а тому не містять конкретизації.

По-друге, джерелами виступають загальні та спеціальні закони. Що стосується загальних законів, то вони можуть закріплювати положення того чи іншого інституту, роду діяльності, як у нашому випадку зелений туризм, як елемента певної правової галузі, сфери правової діяльності. Для регулювання зеленого туризму такими законами стали Закон України «Про особисте селянське господарство», що був згаданий вище та Закон України «Про туризм», що визначає зелений туризм як вид туризму. Недоліками даних актів саме щодо питання, яке розглядається, на мою думку, є відсутність достатньої кількості інформації. Все, що ми можемо знайти з питання зеленого туризму є лише опосередкованими згадками про існування такого явища. Вони не містять ні його визначення, ні співвідношення з іншими видами діяльності, ні посилань на правила чи порядок його ведення. Спеціальний же закон взагалі відсутній. Хоча тут варто згадати, що спроби його прийняття все-таки були вчинені у 2004 році. Проект Закону України «Про сільський та сільський зелений туризм» було внесено на розгляд Верховної Ради України народним депутатом України Кафарським В. І. і містив визначення сільського зеленого туризму, його види, функції та повноваження у цій сфері державних органів, забезпечення даного виду діяльності, порядок організація зеленого туризму тощо. У 2004 році цей проект було прийнято Верховною Радою України в першому читанні, проте і на сьогоднішній день він залишився лише проектом, а тому його положення не можуть бути застосовані.

По-третє, важливу роль відіграють також підзаконні нормативно-правові акти. Наприклад, основною послугою сільського зеленого туризму є надання туристам тимчасового проживання в умовах сільської садиби. Порядок надання фізичними особами послуг із тимчасового розміщення передбачений Постановою Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 р. «Про затвердження Порядку надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)». Але знову ж таки цей акт не спрямований на врегулювання виключно сільського зеленого туризму, і закріплює порядок реалізації лише окремого його аспекту, навіть не враховуючи особливостей чи специфіки саме зеленого туризму.

Сільський зелений туризм має важливе економічне та соціальне значення для держави. Це проявляється в тому, що цей вид туризму сприяє розвитку селянських господарств, що визначили зелений туризм видом своєї діяльності, стимулює розвиток відповідної сільської інфраструктури, створює можливості для територіальних громад сіл та селищ залучати додаткові кошти до місцевих бюджетів, надає робочі місця тощо. І питання правового регулювання цього виду діяльності має також важливе значення. Є необхідність в удосконаленні існуючих правових актів, розширення їх положень, прийнятті спеціальних нормативно-правових актів з питань зеленого туризму. Адже закріплення самого лише права на заняття такого роду діяльністю без існування механізмів її реалізації та захисту не дасть в повній мірі розкрити потенціал такого інституту для суспільства та ефективного реалізувати надані державою можливості.

*Тріфонов Максим Андрійович*

Національний юридичний університет

ім. Ярослава Мудрого

господарсько-правовий факультет,

4 курс, 7 група

## **АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ: ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ**

Після того, як наприкінці XIX сторіччя постала проблема збереження природних ресурсів нашої планети, міжнародне співтовариство роз-

почало активний пошук шляхів її вирішення. Почалося масове формування політичних та громадських сил, які акцентували увагу на необхідності впровадження чіткої регламентації діяльності господарюючих суб'єктів, та людства загалом щодо її здійснення без спричинення безповоротної шкоди навколишньому середовищу.

В результаті діяльності міжнародних конференцій, предметом розгляду яких були глобальні екологічні проблеми людства, виникла одна із провідних доктрин сьогодення – концепція сталого розвитку, що базувалася на багаторічних наукових дослідженнях.

В Україні розробкою даного питання займалися такі науковці: В. В. Трофімова, В. М. Трегобчук, М. Б. Фурман, Г. С. Домарадзька. Безпосередньо екологічний аспект розглядали М. В. Краснова та Г. І. Балюк. У своїх роботах Галина Іванівна Балюк досліджує проблеми правового забезпечення екологічної складової сталого розвитку, реалізації державної законодавчої політики в екологічній галузі.

Метою написання цих тез є вирішення однієї з основних, на думку автора, проблем у реалізації Україною концепції сталого розвитку – відсутності державного органу, у компетенції якого було б вирішення питань у вищевказаній сфері.

Основоположні цілі та принципи сталого розвитку зазначені у Ріо-де-Жанейрській Декларації «Про навколишнє середовище та розвиток» від 14.06.1992.

Сталий розвиток означає таке функціонування господарського комплексу, коли одночасно задовольняються зростаючі матеріальні і духовні потреби населення, забезпечується раціональне та екологічно безпечне господарювання і високоефективне збалансоване використання природних ресурсів, створюються сприятливі умови для здоров'я людини, збереження і відтворення навколишнього природного середовища та природно-ресурсного потенціалу суспільного виробництва.

Загальновідомо, що представницьку конференцію ООН з проблем довкілля та розвитку у Ріо-де-Жанейро від 1992 року також називають «саммітом Землі». Із низки нормативних актів, прийнятих у рамках цієї конференції варто виокремити «Порядок денний на ХХІ століття», який став програмою дій по переходу людства на засади сталого розвитку. Вперше на такому безпрецедентному рівні було заявлено про недопустимість розгляду навколишнього середовища та соціально-економічно-

го розвитку у відриві одне від одного – досягнення здорового довкілля та здорової економіки для всіх народів світу повинні розглядатись в єдності. Наша держава була однією зі 179 країн-учасниць і підписала вищезгаданий Порядок.

Однак, незважаючи на особливу гостроту проблем, які постали перед людством наприкінці ХХ століття, узгоджена в Ріо концепція «сталого розвитку» не набула в Україні достатнього поширення, а ухвалена на найвищому рівні програма «Порядок денний на ХХІ століття» досі не знайшла належного відображення в національних програмах, державній політиці та економічній практиці.

Причин такого стану речей є багато. До найважливіших можна віднести: недостатній рівень поінформованості всіх суспільних верств про характер існуючих проблем, неналежне врахування існуючого світового досвіду; відсутність, або неефективність національних інституцій, що займалися б проблемою комплексного впровадження засад сталого розвитку та інше. Особливої уваги заслуговує пункт про відсутність постійного державного органу, який би займався питанням реалізації концепції сталого розвитку.

У Законі України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 року у Розділі 3 «Стратегічні цілі і завдання» зазначається, що необхідно провести інтеграцію екологічної політики та вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління, а також одним із завдань у цій сфері є інституційна розбудова і посилення ефективності державного управління в природоохоронній галузі. На нашу думку, немає кращого способу інтегрувати екологічну політику в економічні та соціальні галузі, аніж створити орган державної влади, основною метою функціонування якого було б проведення відповідної діяльності.

З 1997 року до 2017 року було створено чотири органи державної влади, які замінювали один одного. Повноваження у всіх були приблизно однакові: розроблення пропозицій та програм переходу України до сталого розвитку, їх узгодження та подання у встановленому законом порядку на розгляд Кабінету Міністрів України або Президентові України (залежало від підзвітності).

На сьогоднішній день, чинним є Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Ради з питань торгівлі та сталого розвитку» від

13 червня 2018 р. №478. Відповідно до даного акту, Рада є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, що утворюється з метою забезпечення започаткування роботи дорадчої групи з питань сталого розвитку та відбору кандидатів до групи експертів відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами, з іншої сторони». Відповідно до вимог «Порядку денного на XXI століття» до складу Ради входять посадовці з економічних, соціальних та екологічних галузей. За екологічну складову сталого розвитку відповідають: Заступник Міністра екології та природних ресурсів з питань європейської інтеграції, Заступник Міністра аграрної політики та продовольства з питань європейської інтеграції, Заступник Голови Держлісагентства, Заступник Голови Держрибагентства, Голова правління Всеукраїнської екологічної громадської організації «МАМА-86» (за згодою), Директор Інституту зеленої економіки (за згодою).

Прикро зазначати, що «самміт Землі» відбувся 26 років тому, за цей час Україна створила та ліквідувала чотири державні органи, завданням яких було розроблення пропозицій та програм переходу держави до сталого розвитку. Це, у свою чергу, може свідчити про неефективність вказаних інститутів, непослідовність та неметодичність державної політики у реалізації покладених на неї завдань. На сьогодні затверджено наступний, п'ятий орган, який, до того ж, є тимчасовим і також має лише консультативно-дорадчі функції. Ми можемо говорити про таку ситуацію, коли кожний новостворений орган починає свою роботу знову, тобто результати попередніх років нівелюються, змінюється склад учасників, необхідне надання додаткового часу для повного розуміння членами державних органів поставленого перед ними завдання.

Проте є і позитивні моменти, адже основними завданнями Ради з питань торгівлі та сталого розвитку є забезпечення започаткування роботи дорадчої групи з питань сталого розвитку та відбір кандидатів до групи експертів. Існує надія, що Уряд розглянув причини неефективності минулих органів та вирішив підійти до цього питання більш обґрунтовано та поступово і що у майбутньому буде створена дієва дорадча група, яка зможе виконувати покладені на неї функції відповідно до практики Європейського Союзу.

Аналізуючи процеси реалізації сталого розвитку в Україні, слід звернути увагу і на ненормативні джерела його впровадження. 15 вересня 2017 року була представлена «Національна доповідь України Про цілі сталого розвитку». У цьому документі було розроблено 17 основних цілей сталого розвитку. Серед них є і цілі екологічного характеру, наприклад: «Міцне здоров'я і благополуччя», «Чиста вода та належні санітарні умови», «Доступна та чиста енергія», «Відповідальне споживання та виробництво», «Пом'якшення наслідків зміни клімату», «Збереження морських ресурсів», «Захист та відновлення екосистем суші. Кожне положення детально проаналізовано та розроблено шляхи вирішення існуючих проблем.

Підсумовуючи вищевикладене, необхідно зазначити, що проблема створення прогресивного постійнодіючого та ефективного органу державної влади, який би реалізовував державну програму сталого розвитку залишається невирішеною, хоча протягом останніх років наявна і позитивна тенденція у даному питанні.

**Науковий керівник:** доктор юридичних наук, доцент кафедри екологічного права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Соколова А. К.

*Фартушина Дар'я Костянтинівна*  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
ІПКОЮ, 4 курс, 4 група

## **ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СІМЕЙНИХ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ**

Важливою складовою сучасного аграрного законодавства України є законодавство про фермерство, що регламентує діяльність численної групи суб'єктів аграрних відносин – фермерських господарств, яких станом на 1 січня 2018 р. згідно з даними Державної служби статистики України зареєстровано у кількості 45035 одиниць [4]. У зв'язку з внесенням змін до Закону України «Про фермерське господарство»



(далі – Закон) [3] Законом № 1067-VIII від 31.03.2016 р. [2] було запроваджено новий різновид фермерських господарств – сімейні фермерські господарства. Вивчення правових аспектів функціонування нового виду суб'єктів аграрного права має важливе теоретичне (для подальшого вдосконалення доктринальних положень щодо суб'єктів аграрного права) і практичне (для вирішення проблем у їх функціонуванні) значення.

Ознаки сімейних фермерських господарств наведено у ч. 5 ст. 1 Закону, відповідно до якої фермерське господарство, зареєстроване як юридична особа, має статус сімейного фермерського господарства, за умови що в його підприємницькій діяльності використовується праця членів такого господарства, якими є виключно члени однієї сім'ї відповідно до ст. 3 Сімейного кодексу України. Фермерське господарство без статусу юридичної особи організовується на основі діяльності фізичної особи – підприємця і має статус сімейного фермерського господарства, за умови використання праці членів такого господарства, якими є виключно фізична особа – підприємець та члени її сім'ї відповідно до статті 3 Сімейного кодексу України. Варто зауважити, що таке визначення є недостатньо чітким, адже сімейне законодавство чітко не окреслює коло членів сім'ї. Згідно з ч. 2 ст. 3 Сімейного кодексу України, сім'ю становлять особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки [5]. Як бачимо, наведені положення названого Кодексу носять оціночний характер і в кожному конкретному випадку необхідно буде встановлювати, чи використовується у фермерському господарстві праця членів такого господарства, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, що може бути проблематичним [1, с. 116]. На нашу думку, у даному випадку було б доцільніше здійснювати відсилання у визначенні членів сім'ї – членів відповідного господарства до приписів п. 3 ст. 3 Закону, де вже вміщено перелік членів сім'ї голови фермерського господарства.

Крім того, Законом допускається залучення сімейним фермерським господарством до виробничої діяльності інших осіб, але виключно для виконання сезонних та окремих робіт, які безпосередньо пов'язані з діяльністю господарства й потребують спеціальних знань чи навичок. Якщо питання сезонних робіт дещо регулюється Указом Президії

ВР СРСР «Про умови праці робітників і службовців, зайнятих на сезонних роботах» від 24.09.1974 р. [6], то визначення окремих робіт та спеціальних знань чи навичок, яких потребує сімейне фермерське господарство, залишається законодавчо неврегульованим.

Особливості створення та діяльності сімейних фермерських господарств без набуття статусу юридичної особи закріплено ст. 8-1 Закону. Відповідно до цієї норми розглядуваний різновид фермерського господарства організовується фізичною особою – підприємцем самостійно або спільно з членами її сім'ї на підставі договору про створення сімейного фермерського господарства, що укладається членами однієї сім'ї в письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню. Умови договору про створення сімейного фермерського господарства визначають: найменування, місцезнаходження господарства, мету та види його діяльності; порядок прийняття рішень та координації спільної діяльності членів господарства; правовий режим спільного майна членів господарства; порядок покриття витрат та розподілу результатів (прибутку або збитків) діяльності господарства між його членами; порядок вступу до господарства та виходу з нього; трудові відносини членів господарства, інші положення, що не суперечать чинному законодавству. Також у цьому договорі має бути визначений голова сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи (член сім'ї, зареєстрований як фізична особа – підприємець)[3]. Очевидно, що наведеними правовими приписами законодавець намагався встановити вихідні правові засади створення та функціонування в Україні сімейних фермерських господарств без статусу юридичної особи. Однак, фактично Законом було запроваджено новий вид аграрно-правового договору, адже до моменту набрання чинності цим нормативно-правовим актом законодавство України такої категорії, як «договір про створення сімейного фермерського господарства», не закріплювало [7, с. 72]. Як видається, він може бути подібним до засновницьких договорів, що укладаються засновниками окремих видів господарських товариств відповідно до Закону України «Про господарські товариства». Звідси потребує свого з'ясування правова природа цього договору, його істотні умови та ознаки.

Таким чином, незважаючи на намагання законодавця вдосконалити правове регулювання створення та функціонування фермерських го-

сподарств, у Законі України «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств» від 31.03.2016 р. була допущена значна кількість неточностей, що були наведені та потребу-ють свого виправлення, адже вони негативно впливатимуть на практи-ку створення та функціонування сімейних фермерських господарств. Це стосується, зокрема, більш коректного визначення переліку осіб – членів сімейних фермерських господарств, можливості залучення до їх виробничої діяльності третіх осіб, подальшої регламентації особли-востей договору (декларації) про створення сімейного фермерського господарства.

### **Список використаної літератури:**

1. Багай Н. О. Сучасне законодавче регулювання діяльності фермер-ських господарств: окремі проблеми / Н. О. Багай // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2016. – №40. – Том 1. – С. 114–117.
2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про фер-мерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сі-мейних фермерських господарств» [Електронний ресурс]. – Режим до-ступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1067-19#n11>.
3. Закон України «Про фермерське господарство» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15>.
4. Кількість юридичних осіб за організаційними формами (на 1 січня 2018 р.): [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
6. Указ Президії ВР СРСР «Про умови праці робітників і службовців, зайнятих на сезонних роботах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0310400-74>.
7. Уркевич В. Ю. Правові аспекти створення та функціонування сі-мейних фермерських господарств / В. Ю. Уркевич // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Право» / ред кол.: С. М. Ніколаєнко (відп. ред.) та ін. – К., 2016. – Вип. 243. – С. 67-75.

## **СОРТУВАННЯ ВІДХОДІВ У ШВЕЦІЇ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ**

Правове регулювання поводження з відходами в Україні забезпечується Законом України «Про відходи» (далі – Закон) прийнятим у 2012 р. Проте деякі норми, зокрема п. «і» ч. 1 ст. 32 Закону, який забороняє захоронення неперероблених (необроблених) побутових відходів, набрав чинності тільки з 1 січня 2018 р.

За даними, які оприлюднило Міністерство екології та природних ресурсів у 2015 році, загальні обсяги накопичення відходів збільшилися у порівнянні з 2014 роком на 4, 4%. В свою чергу в 2015 р. перероблено й утилізовано лише 5,9% побутових відходів, а домінуюча частка захо-ронюється на полігонах (94,1 %), що дозволяє говорити про складну ситуацію у сфері поводження з відходами. У зв'язку з цим вбачається доцільним розглянути досвід зарубіжних країн у сфері поводження з відходами, а саме Швеції – передової країни у сортуванні та переробці відходів, що може стати основою для удосконалення правового регулювання в Україні.

Проблеми, шляхи їх усунення та світовий досвід у сфері поводження з відходами досліджували такі вчені як С. В. Разметаєв, Р. Л. Невроцький, О. Р. Попович, О. Р. Ярема, Г. Білик, Н. Ю. Душечкіна, В. А. Іщенко, П. М. Турчик та інші. Велика кількість наукових напрацювань у цьому напрямку підтверджує актуальність обраної теми.

В Україні однією з основних проблем є занадто велика кількість сміттєвих полігонів. В свою чергу у Швеції таких відходів не вистачає, оскільки тільки 7% загальної кількості побутового сміття потрапляє на звалище. Варто звернути увагу на той факт, що сортування відходів у цій країні було розпочато пізніше, ніж в інших європейських країн. Але за короткий час вона змогла досягти значних успіхів у даному напрямку і зайняти лідируючу позицію в світі.

Швеція, за допомогою досконалого правового регулювання цієї сфери та високого рівня екологічного виховання населення, змогла ефективно організувати переробку відходів та перетворювати сміття в енергію. Ще в 1998 році Швеція прийняла Екологічний кодекс, в якому було сформульовано чіткі правила поводження з відходами для всіх органів влади. Пізніше було введено в дію податок на відходи, полігони для сміття, звалища. Шведський уряд сформував цілі своєї політики у сфері поводження з відходами в Стратегії поводження з відходами. А обов'язок по її виконанню було покладено на все населення країни. Жителі Швеції сортують відходи вдома та відносять їх до найближчих пунктів збору. Такі місця для збору поділяються на центральні, районні та майданчики для небезпечних відходів. В приватних будинках, в залежності від дня тижня, кожного ранку жителі виносять на вулицю контейнер з визначеним типом відходів, які повинні вивезти саме сьогодні. До речі, мінімальний штраф за сміття, викинуте повз смітник, складає 800 шведських крон, а це 2 500 гривень.

Муніципалітети повинні складати детальний план поводження з відходами і вони відповідають за збір всього мусору в місті, в тому числі від закладів харчування, магазинів, компаній і т. д., та за його транспортування до заводів з переробки. На виробників продукції покладається обов'язок утилізації окремих видів товарів: шини, батарейки, автомобілі та ін.

Особливу роль в реалізації державної політики сортування відходів відіграє громадська організація «Тримай Швецію в чистоті», яка була створена ще в 1983 р. Одним із напрямків її діяльності є екологічне виховання. Завдяки діяльності цієї громадської організації у жителів Швеції сформувалося усвідомлення того, що екологічна проблема є однією з основних у світі.

Так, в початкових класах школи у Швеції, в якості формування екологічної освіти, дітей привчають до сортування сміття у формі гри. Їм розповідають, по яким категоріям і за якими принципами сортувати відходи. До прикладу, з скляної банки потрібно зняти паперову наліпку та розмістити предмети в різні контейнери. З огляду на це вбачається, що політика Швеції у сфері поводження з відходами, перш за все, спрямована на інформаційну кампанію.

Країна практично відмовилася від полігонів твердих побутових відходів, вона інвестує кошти у такі методи поводження з відходами як

сортування, спалювання та переробку. Необхідно відзначити, що завдяки такому ретельному сортуванню сміття, його переробка коштує державі набагато дешевше, ніж би коштувала її відсутність.

Поки Швеція готова купувати сміття для переробки в інших країн, перетворивши сортування відходів на прибутковий бізнес, в Україні кількість полігонів та сміттєзвалищ збільшується з кожним роком.

Отже, законодавцям в Україні необхідно звернути увагу на позитивний досвід Швеції у сортуванні та переробці відходів. А саме, розробити нормативно-правову базу, яка б чітко регулювала відносини в сфері сортування відходів і визначала правила поведінки з ними для всіх органів влади, та підтримати належну інформаційну політику у цій сфері, яка полягає у тому числі в екологічному вихованні населення, екологічній освіті.

**Науковий керівник:** кандидат юридичних наук, асистент кафедри екологічного права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Копиця Є. М.

*Холодна Євгенія Євгенівна*  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
ІПКОЮ, 4 курс, 7 група

## **ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА**

Беззаперечним є факт, що протягом останніх десятиліть, разом із розвитком суспільного виробництва посилився антропогенний вплив на довкілля, що має наслідком зростання ризиків, пов'язаних із захворюваністю населення, продовольчою та екологічною безпекою. Саме тому більшість високорозвинутих країн світу в аграрному секторі економіки обрали вектор виробництва органічної сільськогосподарської продукції та сировини, наголошуючи його на екологічних і соціальних перевагах.

В Україні органічне виробництво розвивається з 1997 р., і, варто акцентувати на тому, що зважаючи на сільськогосподарський потенціал

держави, зазначений напрямок є доволі перспективним. На підтвердження вищезазначеної аргументації дані Дослідного інституту органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія) від 14.02.2018 р. свідчать, що станом на кінець 2016 р. органічні сільськогосподарські угіддя досягли 57,8 млн. га землі, у той час як у 1999 р. – показник був лише 4,1 млн. га землі [1; 2]. При цьому Україна посідає 20 місце за площею органічних сільськогосподарських земель (включаючи землі у перехідному періоді) [3].

Наразі у національному законодавстві базовим законом, на підставі якого здійснюється правове регулювання органічного сільськогосподарського виробництва є Закон України (далі – ЗУ) «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 03.09.2013 р. №425-VII. Разом із тим важливо, що нормативно-правовий акт втратить чинність із введенням в дію від 02.08.2019 р. ЗУ «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 10.07.2018 р. №2496-VIII. Основними причинами дослідники вбачають відсутність механізмів реалізації поставлених перед ним завдань: недосконалість процедури маркування органічної продукції, визначення оцінки придатності земель, незахищеність виробника від недобросовісної конкуренції, а споживача – від фальсифікованої продукції тощо. Серед переваг нового закону потрібно назвати вдосконалення принципів сертифікації виробництва; вимог до органів сертифікації, інспектора з органічного виробництва відповідно до європейських стандартів; конкретизовано відповідальність за порушення законодавства у сфері виробництва, обігу та маркування органічної продукції, як для виробників так і для органів сертифікації.

На сьогодні нагальною проблемою також є відсутність спеціальної державної підтримки на законодавчому рівні у сфері органічного виробництва, щодо якої із нині діючого закону норми було виключено.

Одним із нормативно-правових актів, що приділяє увагу державній підтримці органічного сільськогосподарського виробництва є Постанова КМУ від 25 серпня 2004 р. №1102 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам», згідно п. 6 якої фермерським господарствам на конкурсних засадах на поворотній основі надається фінансова підтримка у розмірі, що не перевищує 500 тис. гривень, для

проведення оцінки відповідності виробництва органічної продукції (сировини) із забезпеченням виконання зобов'язання щодо повернення бюджетних коштів. При цьому фермерські господарства, які подали заяву про перехід на виробництво органічної продукції (сировини), мають перевагу перед іншими, які претендують на отримання фінансової підтримки.

Відповідно до ст. 8 ЗУ «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», державна підтримка органічного виробництва та обігу органічної продукції може надаватися операторам у рамках загальнодержавних та регіональних програм за рахунок і в межах видатків за бюджетними програмами, спрямованими на підтримку розвитку сільськогосподарських товаровиробників. Тобто, стає очевидним, що на жаль, із прийняттям нового закону регулювання державної підтримки виробників органічної продукції не зазнало суттєвих зрушень, і буде здійснюватися на загальних підставах, передбачених ЗУ «Про державну підтримку сільського господарства в Україні».

Зважаючи на перспективність органічного сільськогосподарського виробництва, для досягнення максимальних результатів необхідне проведення комплексної державної підтримки: 1) *виробництва*: а) стартова (дотація переходу, відшкодування витрат на сертифікацію, пільгове кредитування); б) поточна (пільгове оподаткування/кредитування); 2) *інфраструктурної розбудови*: а) формування державного замовлення і перспектив внутрішнього ринку (збутових каналів); б) сертифікація державними організаціями з пільговими умовами; 3) *науки і освіти*: а) залучення дорадчих служб; б) популяризація органічного способу виробництва (Міністерство сільського господарства і розвитку сільських територій Польщі організовує «Конкурс на кращу органічну ферму», «Конкурс знань про органічне сільське господарство серед студентів сільськогосподарських ВНЗ»; у США закладено органічний сад на території Білого Дому та на території штаб-квартири Міністерства сільського господарства); в) інформування населення; г) заохочення наукових досліджень пільгами і перевагами [4, с. 68, 70 с. 87–91; 5, с. 45–46].

Отже, слід дійти висновку, що на сьогодні державна підтримка органічного сільськогосподарського виробництва в Україні потребує



уваги і вдосконалення з огляду на значимість і специфічність. Зокрема, доцільним було б доповнення ЗУ «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» розділом «Державна підтримка органічного виробництва», який би закріпив перелік основних заходів підтримки, умови їх отримання та реальний механізм реалізації. Тобто, основоположним завданням для втілення у життя органічного вектору сільськогосподарського виробництва є виражене формування стратегічної політики. При цьому, враховуючи світовий досвід, необхідно наголосити, що поряд із прямою державною підтримкою, так само важливою є непряма підтримка: до-радчої діяльності, інформаційна, освітня, наукова підтримка, які дозволять підвищити обізнаність населення щодо зазначеної сфери суспільного виробництва, а також залучити молодь в еко-спрямований аграрний сектор.

#### **Список використаних джерел:**

1. Organic Agriculture Worldwide 2016: FiBL. URL: <http://orgprints.org/32677/19/Willer-2018-global-data-biofach.pdf>
2. Сертифікаційна компанія «Органік стандарт» : веб-сайт. URL: [www.organicstandard.com.ua](http://www.organicstandard.com.ua)
3. ТОП 20 країн за площею органічних сільськогосподарських земель 2016. Дослідний інститут органічного сільського господарства (FiBL). URL: [http://organicinfo.ua/shared/promo/68/3/TOP%20%20countries\\_organic%20lands%202016\\_UA.pdf](http://organicinfo.ua/shared/promo/68/3/TOP%20%20countries_organic%20lands%202016_UA.pdf)
4. Можливості державної підтримки для розвитку органічного сільськогосподарства – досвід інших країн / за ред. Іржі Урбана. Швейцарсько-український проект «Розвиток органічного ринку в Україні, 2013. 124 с.
5. Григор'єва Х. А. Комплексна державна підтримка органічного сільського господарства: пропозиції щодо законодавчого запровадження. Правові засади ведення органічного землеробства : міжнар. наук.-практ. конф., Харків : Доміно, 2017. С. 44-47.

**Науковий керівник:** к. ю. н., асистент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Самсонова Я. О.

## **ОСОБЛИВОСТІ ПОВОДЖЕННЯ З ПРОМИСЛОВИМИ ВІДХОДАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ**

Розвиток людського суспільства та задоволення його потреб відбувається при постійному вилученні та подальшому використанні природних ресурсів. Результатом цього є значне утворення та накопичення промислових відходів.

Всі підприємства, незалежно від форм власності є утворювачами відходів. Навіть якщо підприємство не займається виробництвом, а спеціалізується на іншій діяльності, в будь-якому випадку в офісі утворюється макулатура, побутове сміття, батарейки, освітлювальні прилади тощо.

Поводження з відходами відповідно до статті 1 Закону України «Про відходи», – це дії, спрямовані на запобігання утворенню відходів, їх збирання, перевезення, сортування, зберігання, оброблення, перероблення, утилізацію, видалення, знешкодження і захоронення, включаючи контроль за цими операціями та нагляд за місцями видалення.

Обов'язки суб'єктів господарської діяльності у сфері поводження з відходами встановлено статтею 17 Закону України «Про відходи». З метою виконання встановлених обов'язків та на виконання вимог постанови Кабінету Міністрів України від 1 листопада 1999 р. №2034, якою затверджено Порядок ведення державного обліку та паспортизації відходів, суб'єкти господарювання мають виконувати такі роботи: виявлення відходів; ідентифікація; інвентаризація; класифікація; постановки на первинний облік; нормування утворення відходів; паспортизація відходів; розроблення проектів лімітів на утворення та розміщення відходів. Ці роботи виконуються в межах чинних законодавчих і нормативних актів. Їх слід розглядати як послідовні етапи, кожний з яких пов'язаний і обумовлений попереднім. Без забезпечення системи неможливо забезпечити правильний облік відходів і, відповідно, обчислення екологічного податку.

В залежності від специфіки підприємства та розміру загального показника утворення відходів на підприємстві мають бути наступні документи:

**Інвентаризація відходів** – комплекс разових організаційно-технічних заходів з виявлення, ідентифікації, опису і реєстрації відходів, обліку обсягів їх утворення, утилізації та видалення, а також виявлення і обстеження місць утворення відходів і об'єктів поводження з ними, згідно Постанови КМУ від 1 листопада 1999 р. № 2034 «Про затвердження Порядку ведення державного обліку та паспортизації відходів», необхідно провести Інвентаризацію відходів з підготовкою Звіту з інвентаризації відходів.

**Журнал (форми) первинного обліку відходів та пакувальних матеріалів і тари Форма первинної облікової документації 1 – ВТ «Облік відходів та пакувальних матеріалів і тари»,** - вимагається для всіх підприємств відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку ведення державного обліку та паспортизації відходів» від 1 листопада 1999 року № 2034. Типові форми первинної облікової документації про відходи згідно з державним класифікатором ДК 010-98 «Класифікатор управлінської документації».

**Реєстрова карта об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів,** відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку ведення реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів» № 1360 від 31 серпня 1998 року та Наказу № 41 від 17.02.99 «Про затвердження форми реєстрової карти об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів та Інструкції щодо її складання».

**Паспорта місць тимчасового зберігання відходів,** відповідно до статті 17 Закону України «Про відходи», суб'єкти господарської діяльності у сфері поводження з відходами зобов'язані не допускати зберігання та видалення відходів у несанкціонованих місцях чи об'єктах; здійснювати контроль за станом місць чи об'єктів розміщення власних відходів.

**Паспорта на місця видалення відходів,** - якщо на підприємстві є місця видалення (полігони, шламонакопичувачі, мулові поля тощо). Відповідно до статті 26 Закону України «Про відходи», державному обліку та паспортизації підлягають в обов'язковому порядку всі відходи, що утворюються на території України і на які поширюється дія цього За-

кону. Решта регулювання, що існує на поточний момент, здійснюється постановою КМУ «Про затвердження Порядку ведення реєстру місць видалення відходів» від 3 серпня 1998 року № 1216; постановою КМУ «Про затвердження Порядку ведення державного обліку та паспортизації відходів» від 1 листопада 1999 року № 2034, наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України «Про затвердження Інструкції про зміст і складання паспорта місць видалення відходів» № 12 від 14.01.1999 року.

**Наказ про призначення відповідальних осіб у сфері поводження з відходами**, відповідно до статті 17 Закону України «Про відходи», суб'єкти господарської діяльності у сфері поводження з відходами зобов'язані призначати відповідальних осіб у сфері поводження з відходами.

**Перспективний план заходів у сфері поводження з відходами**, спрямований на запобігання або зменшення обсягів утворення відходів і запобігання їх негативного впливу на навколишнє природне середовище та здоров'я людини. Так, суб'єкти господарської діяльності у сфері поводження з відходами зобов'язані запобігати утворенню та зменшувати обсяги утворення відходів, згідно зі статтею 17 Закону України «Про відходи».

**Дозвіл на здійснення операцій у сфері поводження з відходами**. Відповідно до статті 17 Закону України «Про відходи», суб'єкти господарської діяльності у сфері поводження з відходами зобов'язані мати дозвіл на здійснення операцій у сфері поводження з відходами, якщо їхня діяльність призводить до утворення відходів, для яких Пзув перевищує 1000. Проте, станом на сьогодні Кабміном не прийнято порядок видачі Дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами, тому відповідні дозволи не видаються до моменту врегулювання законодавчої бази з цього питання.

**Статистична звітність за формою № 1-відходи «Утворення та поводження з відходами за 20\_\_ рік» (річна)**, відповідно до наказу Державної служби статистики України від 19.08.2014 № 243 «Про затвердження форм державних статистичних спостережень із екології, лісового та мисливського господарства».

**Договори на утилізацію чи видалення відходів**, – якщо підприємство не має власних потужностей з утилізації чи видалення відходів.

**Декларація про відходи**, відповідно до статті 1 Закону України «Про відходи», декларація про відходи – документ, який згідно з цим Законом подають суб'єкти господарської діяльності у сфері поводження з відходами, діяльність яких призводить виключно до утворення відходів, для яких показник загального утворення відходів в межах від 50 до 1000. Встановлює механізм подання декларації про відходи Порядок подання декларації про відходи, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 р. № 118.

**Документи, що підтверджують сплату екологічного податку за розміщення відходів**, відповідно до статті 17 Закону України «Про відходи», суб'єкти господарської діяльності у сфері поводження з відходами зобов'язані своєчасно в установленому порядку сплачувати екологічний податок, що справляється за розміщення відходів.

У процесі дослідження українського законодавства по цій тематиці, виявлено нагромадження нормативно-правових актів стосовно поводження з відходами на підприємствах, що формує невизначеність щодо документів, які повинні бути на підприємстві, деякі підзаконні акти взагалі ще не прийнято, тому українське законодавство у сфері поводження з відходами потребує вдосконалення та уточнення.

*Хохлова Людмила Анатоліївна*  
Національний юридичний університету  
ім. Я. Мудрого  
Слідчо-криміналістичний інститут,  
4 курс, 1 групи

## **ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РЕГУЛЮВАННЯ МИСЛИВСЬКИХ УГІДЬ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ**

Мисливство належить до найбільш поширених та значущих видів користування тваринним світом, здійснення якого обумовлює детальну правову регламентацію як з точки зору реалізації права на нього, так і завдань удосконалення системи правових гарантій охорони і збереження живої природи та забезпечення екологічної безпеки.

Ведення мисливського господарства в Європейському союзі має свої особливості. Його формування відбилось під впливом низки об'єктивних та суб'єктивних чинників, які в поєднанні з прагненням держав-учасниць до збереження природного середовища спричинили передумови раціонального використання природних ресурсів.

Актуальність зазначеної теми обумовлена обранням Україною курсу на інтеграцію в Європейський союз. Серед умов реалізації політики інтеграції передбачено формування й адаптацію українського законодавства до вимог ЄС. До законів, що потребують зазначеного адаптування слід віднести ті, які регулюють організацію, функціонування й розвиток українського мисливського господарства. У Європейському союзі сформувалась система державного регулювання мисливства, яка в сучасних умовах економічного розвитку набула ознак універсальності щодо охорони і раціонального використання природних ресурсів. В умовах сучасного європейського соціально-економічного розвитку галузь мисливства виконує 3 важливих функцій: економічну, соціальну й екологічну. Найбільше уваги приділяється нормативно-правовому регулювання екологічних та соціальних аспектів мисливства [3].

Серед директив, що обумовлюють організацію, функціонування та розвиток мисливства в Євросоюзі слід виокремити і проаналізувати найголовніші. До них можна віднести Директиви Ради ЄС від 2 квітня 1979 р. «Про охорону диких птахів», вид 18 червня 1991 р. «Про контроль над придбанням, користуванням і перевезенням зброї», від 21 травня 1992 р. «Про охорону природних місць проживання дикої флори та фауни», вид 18 червня 1992 р. «Про проблему здоров'я тварин». Домінантою організації мисливства в ЄС є охорона тварин [4].

Аналіз мисливських Директив Ради ЄС свідчить про високу конкретизацію при встановленні нормативів в організації мисливства. Зокрема, у першому додатку до Директиви Ради ЄС від 2 квітня 1979 р. «Про охорону диких птахів» визначено перелік 175 видів птахів, для яких усі країни-члени ЄС зобов'язані встановлювати спеціальні охоронні території. Другим же додатком до цієї директиви визначається перелік 80 видів птахів, на які можна полювати відповідно до мисливського закону кожної країни ЄС [5].

Відповідно до ст.1 Закону України «Про мисливське господарство» **мисливські угіддя** – ділянки суші та водного простору, на яких

перебувають мисливські тварини і які можуть бути використані для ведення мисливського господарства. Основні аспекти функціонування мисливськими угіддями зафіксовані у Наказі Держкомлісгоспу Про затвердження Порядку проведення упорядкування мисливських угідь від 21.06.2001 № 56 [2].

У Польщі створені Державні служби мисливської охорони. Вони існують в усіх державах ЄС, завдяки яким вдається стримувати браконьєрів та забезпечувати правопорядок у мисливських угіддях. Звичайно, визначальну роль у розвитку мисливського господарства Польщі відіграє Польський Союз Мисливців, але держава ніколи не стояла осторонь і охорона мисливських угідь та контрольні функції за виконанням законів завжди виконувала держава.

Охороною мисливських угідь у Польщі займається державна лісова служба (*Panstwowa Straz Lesna*) та державна мисливська охорона, (*Panstwowa Straz Lowieck*), також перевірити мисливців може й муніципальна поліція, яка теж наділена відповідними повноваженнями. Державна лісова охорона забезпечена автотранспортом, табельною зброєю та засобами самозахисту, зв'язком та іншою необхідною технікою. Державна мисливська охорона, як і лісова, забезпечена обмундируванням, озброєнням, транспортними засобами, але підпорядковується вона воєводі. [6].

Державна мисливська охорона в Польщі була створена у 2007 році, головним завданням якої є контроль за дотриманням законів, а саме: охорона тварин, боротьба з браконьєрами і правопорушниками, контроль легальності придбання та реалізації добутої дичини тощо. Права, якими наділена держмисливоохорона Польщі, які є набагато ширшими, ніж права лісової охорони України, не кажучи вже про єгерську службу.

Таким чином, проаналізувавши досвід однієї з провідних країн ЄС – Польщі, ми маємо розробити стратегію охорони, використання, визначення суб'єктного складу використання та регулювання мисливських угідь й подальшу розробку нормативно-правових актів. Основними положеннями такої Стратегії мають бути, зокрема, але не вичерпно: – інвентаризація мисливських угідь, створення банку даних про користувачів мисливських угідь; організація роботи з упорядкування, збереження та поліпшення стану мисливських угідь; – розгляд матеріалів та при-

йняття рішень про використання мисливських угідь і створенню мисливських господарств; тощо.

Удосконалити систему комунікації між користувачами мисливських угідь та мисливцями, забезпечивши відкритий доступ до контактних даних про мисливські господарства в Україні (довідник, інтернет-сайт) для координації роботи та обміну досвідом. Важливим також є підвищення ролі місцевих громад у вирішенні питань з ведення мисливського господарства. ***Низові мисливські колективи повинні отримати статус юридичної особи з наданням їм у користування мисливських угідь (на основі досвіду Польщі, Словаччини, Угорщини).***

### **Список використаної літератури:**

1. Конституція України Конституція України; Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про мисливське господарство та полювання Закон України від 22.02.2000 № 1478-ІІІ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14>
3. Березіна Н. Правове регулювання відносин у сфері користування мисливськими угіддями: окремі аспекти й особливості суб'єктного складу8/2017 Екологічне право. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/8/19.pdf>
4. Дробот І. О. Розвиток системи державного регулювання мисливського господарства в Україні в контексті адаптування до умов ЄС/Глобалізаційні та інтеграційні процеси . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2011-2/doc/6/01.pdf>
5. Новицький В. П. Теоретико-правові засади підвищення екологічної ємності мисливських угідь в агроландшафтах України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/v/teoretiko-pravovi-zasadi-pidvischennya-ekologichnoyi-emnosti-mislivskih-ugid-v-agro-landshaftah-ukrayini>
6. Проект моделі реформування і розвитку мисливського господарства України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.enpi-fleg.org/site/assets/files/1897/model\\_reformuvannia\\_rozvitku\\_mislivs\\_kogo\\_gospodarstva\\_ukra\\_ni.pdf](http://www.enpi-fleg.org/site/assets/files/1897/model_reformuvannia_rozvitku_mislivs_kogo_gospodarstva_ukra_ni.pdf)

**Науковий керівник:** к.ю.н., доцент кафедри екологічного права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, Донець Ольга Володимирівна.



# Конституційне право та процес

*Трофімов Богдан Дмитрович*

Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
ІПКЮ, 3 курс, 9 група

## ЩОДО ЗАКРІПЛЕННЯ В КОНСТИТУЦІЇ КУРСУ В ЄС ТА НАТО

Останнім часом в українському суспільстві поживалися дискусії щодо доцільності закріплення в Конституції України «курсу на вступ до Європейського союзу та Північноатлантичного альянсу». В зв'язку з суттєвістю подібних змін слід більш детально проаналізувати зазначену пропозицію.

Слід відмітити, що Конституція є Основним законом держави, тобто створює змістовні підвалини для розбудови всієї системи державної влади, правової системи, а також задає вектор розвитку країни шляхом закріплення декларативних норм. Основними функціями конституції є установча та обмежувальна.

Так, декларативними по суті є норми Конституції України, які визначають Україну як соціальну та правову державу, закріплюють принципи розподілу державної влади та законності. Виходячи зі змісту запропонованих змін, їх відображення передбачається в розділі I Конституції України.

Однак, слід відмітити, що дані норми є загальновизнаними принципами існування більшості розвинених країн, є фундаментальними за своїм змістом та визначальними для функціонування цивілізованих країн, є історичним надбанням розвитку світової правової думки. Таким чином, закріплення норм подібного характеру дає можливість охарактеризувати державу за основними її параметрами, а також визначити яким є закріплений формально вектор її розвитку.

Дані принципи діють, зокрема, в країнах-членах Євроатлантичного регіону, в багатьох з цих країн аналогічні за змістом норми закріплені в конституціях.

Щодо ідеї закріплення конкретного політичного курсу держави слід сказати наступне. По-перше, одним з лейтмотивів даної пропозиції виступає ідея створення «імперативу для усіх політичних сил на роки вперед». Варто відмітити, що існуюча на сьогодні можливість певної політичної сили внести відповідні зміни до Конституції не позбавляє можливості умовну опозиційну політичну силу в майбутньому такі зміни виключити. Таким чином, Конституція України отримує ризик перетворення з Основного Закону держави на політичну програму кваліфікованої більшості парламенту, що матиме негативний вплив на стабільність держави в цілому та державної влади зокрема.

Тобто, не зважаючи на декларативний характер закріплення такого курсу, за своїм змістом відповідна норма не матиме соціально-правової природи вже існуючих декларативних норм, а також не відповідатиме призначенню конституції.

По-друге, певні сумніви викликає і можливість забезпечення дії таких змін. Так, при недотриманні майбутнім парламентом такого курсу відповідного ефективного механізму його збереження не передбачається. Можливі прояви громадського спротиву при зміні в майбутньому курсу не слід вважати таким механізмом, адже події зими 2013-2014 років продемонстрували готовність населення відстоювати певний політичний курс, що не закріплений в Конституції.

На розвиток даної тези слід сказати, що умовний «західний» шлях розвитку України певним чином реалізовувався і до 2014 року, при цьому конституційного оформлення такого спрямування не було. Тобто, вважати, що для подальшої інтеграції у відповідні організації та можливого вступу до них є необхідним внесення певних змін до Конституції, не доречно.

Зокрема, при *status quo*, Україна вже дійшла до рівня взаємовідносин, за якого «двері ЄС і НАТО відкриті для нас».

Досвід таких країн як Польща та Німеччина свідчить про відсутність таких конституційних змін як на шляху відповідної інтеграції, так і в нині існуючому стані речей.

По-третє, слід сказати, що у випадку закріплення, наприклад, принципу законності Україна асоціює себе з усім цивілізованим світом, адже йдеться про однозначно прогресивну та загальновизнану ідею. Натомість, визнання таким певний зовнішньополітичний вектор розвитку не вида-

ється можливим. Як вже говорилося вище, змістовна інтеграція у відповідні організації (визнання принципів діяльності, дотримання певних стандартів) є цілком достатньою для її успішного завершення та не вимагає формального виразу.

Більш того, формальне закріплення запропонованого курсу певним чином вплине і на зовнішньополітичні можливості нашої країни. Так, ще не отримавши статусу членства у відповідних організаціях, Україна задалегідь звужить геополітичні можливості, які існують в неї сьогодні.

Також слід сказати, що, як вже йшлося вище, відповідні зміни знайдуть місце в розділі I Конституції України. Однак, на сьогодні не існує закону, який врегулював би порядок проведення всеукраїнського референдуму, проведення якого є необхідною умовою при внесенні таких змін.

Отже, вважаємо, що ідея внесення відповідних змін до конституції є невиправданою та зумовленою в першу політичними та електоральними мотивами. Status quo цілком дозволяє реалізовувати запропонований курс без його формального закріплення.

**Науковий керівник:** к.ю.н., доцент кафедри конституційного права України НЮУ імені Ярослава Мудрого Дахова І. І.

*Череватюк Діана Валентинівна*  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
ІПКЮ, 2 курс, 9 група

## **НЕДОЛІКИ ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В УКРАЇНІ**

Конституційна скарга є досить новою формою звернення до Конституційного Суду України (далі – КСУ), яка після внесення змін до Конституції України була відображена у статтях 55, 151<sup>1</sup> її тексту. Положення про неї також було включено до нової редакції Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року, але, як ми знаємо, реальний розгляд скарг став можливим лише після внесення змін до Регламенту КСУ.

Громадяни отримали реальну можливість за допомогою конституційного судочинства домогтися скасування як цілого закону, так і його окремих положень. Це на разі єдина можливість подання апеляції на державу, не виносячи це на загаль за межі країни. Завдяки цьому ми маємо змогу поставити під сумнів як рішення суду, яке виноситься по конкретній справі, так і конституційність норм, що ухвалюються вищим законодавчим органом влади.

В Україні скарга ще не стала універсальним інструментом у руках громадян, оскільки цей інститут тільки починає динамічно розвиватись, пройшовши доволі складний процес становлення. Проте навіть на цьому етапі ми можемо виділити недоліки, що дещо гальмують його розвиток та створюють труднощі у його застосуванні.

По-перше, це предмет оскарження. Законодавець чітко вказує, що перевіряється конституційність закону або його окремих положень, застосованого лише в остаточному судовому рішенні. У цьому випадку можна сміливо стверджувати, що існує велика ймовірність того, що доки КСУ буде приймати рішення, рішення суду буде вже виконано, що виключить можливість реалізації приватної мети суб'єкта. При цьому предмет самої конституційності становить не лише зміст, а і процедура розгляду, ухвалення та набрання чинності актів, а враховуючи те, що така процедура нерідко порушується, КСУ може зіткнутись з великою кількістю скарг. Навіть з уточненням, що міститься у пункті 3 Розділу III «Прикінцеві положення» ЗУ «Про Конституційний Суд України», конституційну скаргу може бути подано, якщо остаточне судові рішення у справі особи набрало законної сили не раніше 30 вересня 2016 року. В той же час, станом на 6 листопада 2018 року на розгляді Суду вже перебуває 610 конституційних скарг. Вони можуть не мати того загального значення, яке ставилось за мету при запровадженні такого інституту, що дозволило б здійснити перегляд не лише конкретної справи, а й втрати чинності вироків щодо однорідної категорії справ у державі.

По-друге, у п. 6 ч. 2 ст. 55 ЗУ «Про Конституційний Суд України» передбачається наявність у конституційній скарзі обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України чи окремих положень із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини порушено. Проте Конституція України не містить вичерпний перелік прав, тому може виникнути подальша суперечність та відмова приймати

скаргу, яка не є належно обґрунтованою. Тому доцільно внести зміни у яких зазначити про можливий спосіб розширення переліку прав.

По-третє, суб'єкт права на конституційну скаргу виключає можливість подання юридичних осіб публічного права. З цього приводу Венеціанська комісія щодо проекту Закону № 5336-1 позитивно відреагувала на запровадження цієї норми, але водночас акцентувала увагу щодо виведення з суб'єктів органів місцевого самоврядування, як такі, що є юридичними особами публічного права. Конституційна скарга, як одна із форм звернення до КСУ, існує поряд з конституційним зверненням та конституційним поданням, в яких також їх не включено до переліку суб'єктів реалізації цього права, що є сумнівним з точки зору конституційності.

Отже, у поточному законодавстві, що регулюють конституційну скаргу наявні прогалини та спірні законодавчі положення. Вона має стати інструментом захисту саме основних прав, а не будь-яких суб'єктивних інтересів. Проте коли механізм її подання набере обертів, громадяни почнуть звертати увагу на невідповідність законів КУ відразу після їх появи, що підвищить рівень українського законодавства та поновить довіру людей у можливість створення недекларативної правової держави.

# **Кримінальне право і процес, оперативно-розшукова діяльність**

*Водолазкий Станіслав Геннадійович*

Студент НЮУ ім. Ярослава Мудрого

1 група, 4 факультет, 3 курс

## **ДО ПИТАННЯ СПІВВІДНЕСЕННЯ ТЯГАРЯ ДОКАЗУВАННЯ ТА ОБОВ'ЯЗКУ ДОВЕДЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

Актуальність обраної теми зумовлена внесенням великої кількості змін та доповнень у чинний Кримінальний процесуальний кодекс. Україна починає розвивати свою кримінально-процесуальну систему у напрямі надання додаткових гарантій захисту прав людини при розслідуванні злочинів та здійсненні правосуддя. Через це сьогодні потрібно приділити підвищену увагу доказам та доказуванню, як важливому елементу необхідному для доведення вини чи невинуватості особи у вчиненні злочину.

Можна погодитись із тим що кримінальне процесуальне доказування визначається як врегульована кримінальним процесуальним законом специфічна пізнавально-практична діяльність уповноважених суб'єктів кримінального провадження, яка полягає у збиранні, перевірці та оцінці фактичних даних, а також формуванні конкретної правової позиції та наведенні аргументів для обґрунтування певних тез мотивування правильності висновків з метою:

а) встановлення обставин, що підлягають доказуванню і мають значення для кримінального провадження;

б) прийняття законних, обґрунтованих і справедливих процесуальних рішень;

в) успішного вирішення завдань кримінального провадження [3].

Відповідно до ст. 91 КПК України доказуванню у кримінальному провадженні підлягають наступні обставини:

1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

4) тощо [1].

З метою реалізації процесу доказування, держава покладає обов'язок доказування обставин, передбачених статтею 91 КПК України, за винятком випадків, передбачених частиною другою цієї статті, на слідчого, прокурора та, в установлених КПК випадках, — на потерпілого [1]. Таким чином, у процесуальному провадженні застосовується інститут обов'язку доказування. У той же час у теорії кримінального процесу існує думка про те, що обов'язок доказування може переходити на підозрюваного, обвинуваченого, підсудного та захисника [2].

Окрім поняття «обов'язок доказування» у правовій літературі відоме й поняття «тягар доказування», співвідношення яких залишається на сьогоднішній день дискусійним. Так, існують прибічники позиції, відповідно до якої «обов'язок доказування» та «тягар доказування» є тотожними поняттями [3]. На моє глибоке переконання ця позиція є пережитком радянської точки зору у вітчизняному кримінальному процесі. Категорія «тягар доказування» на той час розглядалась науковцями як рудимент капіталістичного правосуддя [4].

Інша позиція представлена сучасними науковими дослідниками, такими як О. Баулін, В. Вапнярчук, С. Давиденко тощо. Вони визначають, що поняття «обов'язок доказування» та «тягар доказування» ні в якому разі не є тотожними. Відмінність між цими правовими інститутами полягає в тому, що тягар доказування забезпечується не заходами юридичної відповідальності (як це є в обов'язку), а в більшій мірі тією зацікавленістю, яка виникає у сторони у кримінальному процесі. З цього приводу В. Вапнярчук зазначає, що саме інтерес, а не примус, є рушійною силою при реалізації тягара доказування. Яскравим прикладом тягара доказування через наявність особистого інтересу є приватне обвинувачення [3].

У цьому контексті дійсне кримінально-процесуальне законодавство передбачає, що обов'язок доказування належності та допустимості доказів, даних щодо розміру процесуальних витрат та обставин, які харак-

теризують обвинуваченого, покладається на сторону, що їх подає. Крім того, саме у цьому сенсі тягар доказування обвинувачення і відкидання доводів, що наводяться на захист підозрюваного чи обвинуваченого, лежить на стороні обвинувачення [4].

Отже, під поняттям «обов'язок доказування» слід розуміти обов'язок слідчого, прокурора достовірно, всебічно і об'єктивно встановити шляхом збирання, перевірки і оцінки доказів усі факти, необхідні для правильного вирішення кримінального провадження, у тому числі встановлення яких забезпечує законні інтереси учасників процесу. Терміни «обов'язок доказування» та «тягар доказування» у кримінальному провадженні України ні в якому разі не можуть бути тотожними, оскільки відмінність між цими правовими інститутами полягає в тому, що тягар доказування забезпечується не заходами відповідальності як при обов'язку доказування, а в більшій мірі тим інтересом, який переслідується сторонами провадження.

### **Список використаних джерел:**

1. Кримінально-процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Берназ В. Д. Структура доказування у кримінальному провадженні за новим КПК України [Електронний ресурс] / В. Д. Берназ // Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / Відпов. за випуск Ю. П. Алєнін. – Одеса : Юридична література, 2013. – С. 11–17. – Режим доступу: <http://onua.edu.ua/downloads/nauka/konf-2013-11-27.pdf>
3. Давиденко С. В. Співвідношення в кримінально-процесуальній діяльності потерпілого понять «обов'язок доказування» та «тягар доказування» [Електронний ресурс] / С. В. Давиденко // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 283–291. – Режим доступу: [http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2054/1/Davidenko\\_283–291.pdf](http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2054/1/Davidenko_283–291.pdf).
4. Вапнярчук В. Сутність категорії «тягар доказування» у кримінальному провадженні України / В. Вапнярчук // Вісник Національної академії правових наук України. – 2014. – № 2 (77). – С. 145–155.



## **ДЕЯКІ КОНЦЕПЦІЇ НЕДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ**

Відповідно до чинного законодавства України доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України. Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посылатися суд при ухваленні судового рішення. Але в практичній діяльності виникає безліч протиріччів і складнощів під час вирішення питання щодо допустимості того чи іншого доказу. Це призвело до появи певних доктрин та концепцій з приводу належного врегулювання цього питання.

Так, зокрема, В. В. Вапнярчук виокремлює концепцію істотності порушення кримінального процесуального закону під час формування доказової основи правової позиції суб'єкта доказування. Сутність цієї концепції полягає у використанні диференційованого підходу до наслідків порушень кримінального процесуального закону під час формування доказової основи правової позиції суб'єкта доказування (у процесі збирання доказів) шляхом поділу їх на істотні та неістотні, які призводять або до безумовної недопустимості доказів, або до можливості відновлення їх допустимості.

Також він зазначає, що іноді деякі науковці виділяють так звану концепцію «плодів отруєного дерева» (fruit of the poisonous tree): недопустимими є докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок *суттєвого порушення* прав та свобод людини. Виділення її як самостійної є цілком допустимим, якщо не виділяється концепція істотності порушення кримінального процесуального закону. Але розуміння сутності цієї концепції є досить дискусійним питанням.

У своїй праці М. М. Стоянов зазначає, що у разі розуміння концепції «плодів отруєного дерева» у широкому значенні, то будь-яке порушення встановленого порядку збирання доказів незалежно від характеру і ступеня тягне за собою безумовну недопустимість доказів. В такому зна-

ченні ця концепція суперечить концепції істотності порушення кримінального процесуального закону, оскільки не передбачає диференційованого підходу до наслідків порушення законодавства. У вузькому сенсі доктрина «плодів отруєного дерева» зводиться до заборони використання даних, отриманих на підставі або з використанням доказів, визнаних недопустимими. Тобто, в другому значенні доктрина пов'язується з проблемою використання доказів, хоча і законних за формою, але збиткових за змістом. Можливість нормативної регламентації та реалізації в правозастосовчій практиці досліджуваної доктрини в вузькому її розумінні підтримується багатьма фахівцями. Так Горбачов О. В. вказує на необхідність розвитку і закріплення в кримінально процесуальному законі так називаної доктрини «плодів отруєного дерева», реалізація якої властива змагальному процесу.

Отже, у вузькому значенні ця концепція стосується способу отримання доказів, їх процесуального оформлення та диференціації процесуальних порушень на істотні та не істотні, а отже фактично дублює концепцію істотності порушення кримінального процесуального закону.

Європейський суд з прав людини ( далі — ЄСПЛ) в свою чергу наполягає на тому, що необхідно здійснювати оцінку допустимості всього ланцюжка доказів, що базуються один за іншим, а не кожного окремого доказу автономно. ЄСПЛ виходить з того, що при недопустимості одного доказу в єдиному ланцюжку, суд повинен в подібному випадку вирішити питання про справедливість судового розгляду в цілому. Тобто, якщо процес по даній справі в цілому і загалом справедливий, то і отримані у незаконний спосіб докази можуть бути прийнятними, прикладом чого є Постанова ЄСПЛ у справі «Хан проти Сполученого Королівства».

Розглядаючи питання концепцій недопустимості доказів неможливо залишити поза увагою таку концепцію як концепція «чаю та чорнил» (ложка чорнила псує стакан чаю). Насамперед вона передбачає, що *будь-яке порушення* вимог допустимості доказів тягне неможливість їхнього використання у кримінальному процесі. Тобто, положення цієї концепції суперечать концепції плодів отруєного дерева у вузькому значенні, а також концепції істотності порушення кримінального процесуального закону.

Сьогодні існує велика кількість різноманітних концепцій, які стосуються вирішення питання визнання того чи іншого доказу недопустимим. Так, зокрема, більшість науковців підтримує саме ті концепції, які містять диференційований підхід до наслідків порушення законодавства в про-

цесі збирання доказів. Як зазначає В. В. Вапнярчук, процесуальна форма при всій її важливості не є самоціллю. Вона має глибокий сенс і призначення, про що не потрібно забувати. Процесуальна форма покликана забезпечити вирішення двох, хоча й тісно зв'язаних, однак різних завдань: по-перше, максимально гарантувати достовірність отриманих фактичних даних; і по-друге, захистити законні права та інтереси особи. Тобто більш обґрунтованим є підхід, який передбачає поділ наслідків на істотні та неістотні. Неістотними вважають порушення, які не вплинули і не могли вплинути на достовірність одержаного результату. Своєю чергою, істотні порушення ставлять під сумнів достовірність отримання даних. Такі порушення в будь-якому випадку тягнуть за собою визнання отриманих доказів недопустимими. Деякі науковці пропонують розділити ці порушення на: 1) ті, що можуть та 2) ті, що не можуть бути подолані.

Таким чином, подальше вдосконалення, наукове вивчення та законодавче закріплення відповідних концепцій буде сприяти розвитку та підвищенню ефективності кримінального процесуального законодавства.

**Науковий керівник:** к. ю. н., асистент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Беспалько І. Л.

***Кисіль Оксана Вікторівна***  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
міжнародно-правовий факультет, 3 курс,  
1 група

## **ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ (ст. 135 КК України)**

До злочинів, що становлять небезпеку для життя та здоров'я особи, відноситься суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 135 КК України, – залишення в небезпеці, яке полягає у завідомому залишенні без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані й позбавлена можливості вжити заходів щодо самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану, якщо той, хто залишив без допомоги, зобов'язаний був піклуватися про цю

особу і мав змогу надати їй допомогу, а також у разі, коли він сам поставив потерпілого в небезпечний для життя стан.

Кримінально-правова норма, що передбачає кримінальну відповідальність за залишення в небезпеці, містить дискусійні, а також не повною мірою вирішені проблемні питання.

По-перше, дискусійним є питання про те, що слід розуміти під «поставленням потерпілого в небезпечний для життя стан». У складі ст. 135 КК України поставлення суб'єктом потерпілого в небезпечний для життя стан розглядається не самостійно, а як причина виникнення спеціального обов'язку суб'єкта допомогти особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані з вини суб'єкта. Поставлення потерпілого в небезпечний для життя стан передбачає створення конкретної небезпеки для нього, що породжує необхідність надання невідкладної та швидкої допомоги. Також слід зауважити, що у разі поставлення потерпілого в небезпечний для життя стан суб'єкт зобов'язаний або не чинити жодних дій, що можуть створити реальну загрозу для життя потерпілого, або діяти так, щоб не припустити виникнення загрози для життя потерпілого від інших джерел небезпеки.

По-друге, неможливо не звернути увагу на те, чи однаковий ступінь суспільної небезпечності мають завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані й позбавлена можливості вжити заходів щодо самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану, якщо той, хто залишив без допомоги, зобов'язаний був піклуватися про цю особу і мав змогу надати їй допомогу, а також завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані й позбавлена можливості вжити заходів щодо самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану, якщо той, хто залишив без допомоги сам поставив потерпілого в небезпечний для життя стан? Якщо винна особа сама поставила потерпілого у небезпечний для життя та здоров'я стан і залишила його в такому стані, це діяння, безперечно, є більш суспільно небезпечним, оскільки діяння винної особи були спрямовані не тільки на залишення у небезпеці потерпілого, а й на створення такої небезпеки для нього.

По-третє, є питання щодо доцільності використання у диспозиції ч. 1 ст. 135 КК України поняття «потерпілого». Наразі воно закріплене у ст. 55

КПК України. Так, потерпілим визнається особа, якій злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду. Про визнання громадянина потерпілим чи про відмову в цьому особа, яка провадить дізнання, слідчий і суддя виносять постанову, а суд – ухвалу. Тобто потерпілим особа визнається тільки після порушення кримінальної справи та винесення щодо неї відповідної постанови. Порушення кримінальної справи за ст. 135 КК відбувається за наявності всіх ознак складу злочину. Водночас констатувати таку обов’язкову ознаку складу злочину до порушення кримінальної справи з огляду на сучасне кримінально-процесуальне законодавство неможливо. Тож, на мою думку, більш доцільним було б введення до КК поняття «постраждалого».

Отже, виявлені під час дослідження кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці проблемні питання зумовлюють потребу проведення подальших наукових розробок цієї теми. Додаткове обґрунтування концептуальних положень кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці вимагає проведення окремого ґрунтовного дослідження.

**Науковий керівник:** , к.ю.н., доцент кафедри кримінального права №2 Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Зінченко І. О.

***Коробка Влада Євгенівна***  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
ІПКЮ, 3 курс 14 група

## **ЗАЛУЧЕННЯ ЕКСПЕРТА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ**

Призначення експертизи, а також її проведення відіграють важливу роль при розслідуванні кримінальних правопорушень, адже саме від правильності висновку експерта, у великій мірі залежить подальший хід кримінального провадження. Проведення експертизи дає змогу відповісти на багато питань, які постають перед слідством. У зв’язку зі змінами які були внесені відповідно до ЗУ «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу

України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 №2147-19 запроваджено нову процедуру, залучення експерта в кримінальному провадженні.

Так, відповідно до ст. 242 КПК України, експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження або, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права.

На підставі аналізу норм КПК України можна зробити висновок, що з клопотанням про проведення експертизи до слідчого судді можуть звернутися слідчий, прокурор або сторона захисту. У зв'язку з чим виникає питання щодо необхідності погодження клопотання слідчого про проведення експертизи з прокурором.

Судова практика вказує на неоднакове застосування судами норм КПК щодо необхідності погодження клопотання слідчого про проведення експертизи з прокурором, що є негативним фактором для правозастосовної діяльності.

Наприклад, слідчий суддя Новобузького районного суду Миколаївської області Васильченко Н. О., розглянувши клопотання старшого слідчого СВ Новобузького ВП ГУНП в Миколаївській області про призначення судово-медичної експертизи речових доказів (імунологічної експертизи), встановив: Клопотання відповідає вимогам ст. 242 КПК України і може бути призначено до судового розгляду.

Протилежною є позиція слідчого судді Вознесенського міськрайонного суду, який у своєму рішенні зазначає, що всупереч вимогам закону клопотання слідчого Городнього Б. А. не погоджено з прокурором. Відповідно до ч.4 ст.244 КПК України слідчий суддя, встановивши, що клопотання подано без додержання вимог частини другої цієї статті, повертає його особі, яка його подала, про що постановляє ухвалу. На підставі викладеного та керуючись ст. ст. 40, 242, 244 КПК України.

Таким чином слідчий суддя у своїй ухвалі посилається на ст. 40 КПК України, відповідно до якої, слідчий уповноважений: звертатися за погодженням з прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.

Вважаємо доцільним звернути увагу на те, що статті 40 та 242 КПК України співвідносяться як загальна та спеціальна норма права, а відповідно до напрацьованої наукою та рекомендованої судам загальної юрисдикції позиції: при конкуренції загальної та спеціальної норм права застосовується спеціальна норма.

Тож уявляється, що слідчий має право самостійно звертатися до слідчого судді з клопотанням про проведення експертизи та попереднє погодження прокурором такого клопотання не є обов'язковим.

Вважаємо, що вказані протиріччя судової практики можуть бути вирішені шляхом надання відповідного роз'яснення слідчим суддям першої інстанції.

**Науковий керівник:** к. ю. н., асистент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Клепка Д. І.

*Крот Марина Анатоліївна*  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
ПСКЮ, 5 курс, 3 група

## ПОЛІГРАФ ЯК ЗАСІБ ДОКАЗУВАННЯ

Відповідно до чинного Кримінального процесуального кодексу традиційними джерелами доказування у кримінальному провадженні є показання, речові докази, документи та висновки експертів. Але у науці існує таке поняття як «нетрадиційні методи розслідування злочинів», яке з'явилося в кінці 80-х років минулого століття.

Нетрадиційні засоби часто використовуються з метою: встановлення особи злочинця, його місцезнаходження, або інших осіб, встановлення місцезнаходження об'єктів, отримання показань тощо.

Безперечно, що використання нетрадиційних засобів розслідування повинно відповідати певним умовам, які не суперечать чинному законодавству й не порушують права та свободи громадян, а саме повинна бути добровільна згода допитуваної особи, такі методи можна застосовувати тільки до психічно та фізично здорових людей, недопустимо завдання шкоди допитуваній особі, необхідно пред'явити результати застосування методу допитуваній особі та використовувати відеозапис.

Поліграф або ж «детектор брехні» є різновидом психофізіологічної апаратури. Відповідно до Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України поліграф – це різновид спеціального психофізіологічного технічного засобу, який здійснює реєстрацію динаміки протікання не менше п'яти незалежних психофізіологічних процесів людини (грудного і діафрагмального дихання, серцево-судинної активності, електропровідності шкіри, рухової активності) у відповідь на пред'явлення за спеціальною методикою певних психологічних стимулів (запитань, зображень, предметів), не завдаючи шкоди життю, здоров'ю людини та навколишньому середовищу.

До основних фізіологічних показників, які реєструються поліграфами, відносяться: ритм дихання, інтенсивність потовиділення та рівень кров'яного тиску. Також деякі детектори здатні порівнювати напругу голосових зв'язок, фіксувати розширення капілярів і реакцію зіниць очей.

У діяльності Національної поліції України опитування за допомогою цього пристрою проводяться в таких випадках: під час вступу кандидатів на службу до поліції; у разі проведення атестування поліцейських; перевірка з власної ініціативи особи, яка виявила бажання бути опитаною з використанням поліграфа, у тому числі під час проведення службових розслідувань; здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Із тлумачень різних джерел поняття поліграфа випливає, що це медичний прилад, призначений зафіксувати різні параметри фізіологічного функціонування організму людини, на основі яких спеціалісти-психологи встановлюють психологічний стан особи та роблять висновки щодо наявності прихованої інформації в особи.

З одного боку, на сьогоднішній день в Україні не існує ніякої норми яка б прямо забороняла використання поліграфа в кримінальному процесі, навпаки законодавець йде шляхом впровадження цього інституту у вітчизняне законодавство.

А з іншого – результати допиту, отримані за допомогою поліграфа не можна вважати висновком експерта, тому що це напряму суперечить Кримінальному процесуальному Кодексу України, а саме ч. 2 ст. 84, в якій зазначено, що процесуальними джерелами доказів є висновки експертів.

Проаналізувавши Державний реєстр судових рішень можна побачити, що суди в своїй більшості не заперечують проти залучення поліграфа в процесі досудового розслідування, але абсолютно всі спираються на те, що опитування особи проведене з використанням поліграфа не від-



носиться до висновків експерта чи документів в розумінні глави 4 КПК України «Докази і доказування», а також беручи до уваги відсутність нормативно-правового акту, що врегульовує питання проведення судової експертизи/психофізіологічне дослідження з використанням поліграфу (детектору брехні) для цілей кримінального провадження, зокрема із визначенням основних принципів використання поліграфа, випадків, в яких це заборонено, кола осіб, які не можуть бути піддані такій перевірці, часових рамок, протягом яких після скоєння інкримінованого злочину особа може бути піддана такої перевірки, суд не вбачає підстав для визнання вказаного документу доказом наявності чи відсутності фактів та обставин, що мають значення для даного кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Поліграф як засіб отримання інформації використовується і у зарубіжних країнах таких, як США, Німеччина, Франція.

Поліграф вирізняється серед інших засобів тим, що його дієвість доведена, науково обґрунтована, принцип роботи пояснений дослідженням внутрішньо-психічного ставлення організму до провокаційних запитань. Його прихильники спираються на те, що реакції організму в цілому не піддаються свідомому контролю людиною, досліджувати результати його роботи може особа, яка має певну базу знань – поліграфолог.

На думку В. М. Тертишника, використання поліграфа дозволяє отримати інформацію від осіб, наділених певним процесуальним статусом і відповідними правами, проти їх волі, що рівнозначно отриманню інформації шляхом обману чи насильства і суперечить моральним засадам кримінального судочинства.

Основною проблемою використання нетрадиційних засобів доказування та визнання доказів, отриманих за їх допомогою, допустимими, залишається відсутність законодавчо закріпленого механізму або принаймні хоч якоїсь вказівки на можливість їх застосування у кримінальному провадженні. Тому доцільно було б закріпити у Кримінальному процесуальному Законі України у разі використання всіх традиційних способів збирання доказів, можливість застосування нетрадиційних.

Якщо ж говорити про проблематику у проведенні криміналістичного дослідження із використанням детектора брехні, то слід сказати про наступне: 1) недосконалість апаратури, яка використовується українськими експертами; 2) висока залежність якості проведеного дослідження від кваліфікації поліграфолога; 3) наявність великої кількості чинників, які

ускладнюють проведення дослідження та ставлять запитання про істинність висновку.

Також потрібно враховувати такі практичні аспекти, які ускладнюють проведення криміналістичного дослідження з використанням поліграфа в Україні: особа може навмисно відволікатися, абстрагуватися від запитань і, не зосереджуючись на них, відповідати «так» або «ні». За таких умов поліграф фіксуватиме емоційний стан людини, який не зумовлений запитаннями, а спричинений іншими факторами; людина може в умі ставити собі протилежні почутиме питання і свідомо відповідати саме на свої запитання, в результаті чого поліграф показуватиме протилежні істинним показники; людина, в силу особливостей свого психоемоційного стану, характеру, темпераменту, здатності керувати своїми почуттями, може настільки контролювати або навпаки – надто емоційно реагувати на запитання, що показники поліграфа будуть суперечливими, через що їхній аналіз яких буде ускладнений.

Отже, впровадження нових шляхів досягнення завдань кримінального провадження є позитивним, але на сьогодні запровадження експертного дослідження з використанням поліграфа у кримінальному процесі України вимагає законодавчих змін, розробки наукових та методичних рекомендацій.

**Науковий керівник:** к. ю. н., асистент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Беспалько І. Л.

***Малик Костянтин Русланович***  
Національний юридичний університет  
імені Ярослава Мудрого  
міжнародно-правовий факультет,  
2 курс, 5 група

## **ДО ПИТАННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЙ, ОБЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ**

Корупція... Дана проблема не є новиною для нашої країни. Сьогодні все більш очевидно, що основним чинником, який стоїть на заваді со-

ціальному прогресу в Україні є корупція. Сучасна корупція в Україні є особливим різновидом – корупцією кризового типу. Що це означає? З одного боку, вона породжена соціальною кризою в Україні, а з іншого – вона, являючи собою породження кризи, створює ґрунт для поглиблення кризи. Така корупція має зводити нанівець будь-які реформи в Україні, а також спричиняє її відчуження у світовому просторі.

Однією з гарантій, що забезпечують захист від корупційних злочинів, є кримінальна відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди, передбачена у ст.368 КК України.

Основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 368 КК України, є суспільні відносини, що забезпечують правильну (належну) діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних чи комунальних підприємств, установ, організацій, а також їх службових осіб, а додатковим безпосереднім – охоронювані законом права, свободи та інтереси окремих громадян, або державні чи громадські інтереси, або інтереси юридичних осіб.

Проблема розповсюдження у цій сфері розкривається у двох аспектах.

Перший – розповсюдженість корупції та пристосованість населення до неї, особливо в окремих сферах суспільного життя, діє на окрему особистість як “культурна норма”. Громадянам, які розуміють те, що всі дають “хабарі”, дуже важко психологічно перебороти у собі певну схильність і вчинити не так, як це робить решта. Вони можуть добре розуміти на раціональному рівні, що давати “хабара” – це принизливо, аморально і навіть протиправно, але на рівні психологічному, що обумовлює поведінку, піддаються традиції. Всі ці симптоми щодо корупції існують в українському суспільстві.

Другий – складність боротьби з корупцією полягає в реальній можливості корумпованих структур та окремих осіб, що мають владу і повноваження, перешкоджати будь-яким намаганням проникнути у сферу їх кримінальної діяльності, а також – в неготовності правоохоронних органів та політичних сил суспільства до безкомпромісної боротьби з корупцією. Існує проблема вивчення особистості тих, хто, займаючи керівні пости, погрузили в хабарництво, розкраданнях та інших махінаціях.

Здається, що виходу з даної ситуації. Проте я вважаю, що дану проблему можна вирішити, не використовуючи ніяких радикальних засобів.

Метод, який я запропоную, передбачає використання наукового прогресу. Цей метод настільки простий, що, на мій погляд, зможе побороти корупцію в країні.

Метод полягає в наступному – необхідне створення спеціального законопроекту, за яким громадянину дозволяється провокувати державного службовця пропозицією неправомірної вигоди з використанням відео фіксації, яке має на меті викрити його. І у випадку надання відеозапису в один з основних органів боротьби з корупцією (САП, НАЗК, НАБУ, ДБР тощо) громадянину буде виплачуватися з Державного бюджету премія у розмірі 25% від суми можливої неправомірної вигоди.

Для прикладу, громадянин (з використанням заздалегідь прихованої відео камери) приходять до певного державного службовця і пропонує неправомірну вигоду у розмірі 1000 доларів США для вчинення цілком законної операції, яка насправді надавалась – одержувалась незаконно: різні виплати, премії, погашення боргу, договору купівлі-продажу, кредиту, консультації, експертизи тощо. У випадку, якщо цей державний службовець погоджується, громадянин фіксує даний факт, надає це відео в один з органів боротьби з корупцією, отримує 250 доларів винагороди, а даного державного службовця заарештовують за злочин, передбачений ст.368 КК.

Що це буде означатиме? В даній ситуації це вплине на тисячі громадян, які всіма правдами та неправдами будуть намагатися пропонувати хабар державним службовцям різного рівня, щоб викрити їх та отримати нагороду. Зафіксувати факт отримання хабара не буде проблемою, враховуючи технічний прогрес сучасності.

І у випадку, якщо даний метод спрацює, і державних службовців, які займаються “хабарництвом”, будуть заарештовувати, то кожен інший публічний службовець буде бачити в кожному громадянині провокатора. За таких обставин, корупція може зникнути за кілька тижнів, чи місяців.

Очевидним стає одне, перехід у бік ролі законодавства має бути вирішальним для підвищення ролі моральності у протидії корупції. Як саме це зробити? З допомогою передової науки, а також, запозичуючи світовий досвід, який є достатнім для досягнення зазначеної мети.

**Науковий керівник:** доцент кафедри кримінального права №2 Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Володіна О. О.

## **ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ДОКАЗОВОГО ЗНАЧЕННЯ ПОЯСНЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

Кримінальний процесуальний кодекс України 2012р. (далі – КПК України) став дійсно революційним нормативно-правовим актом для нашої держави. Та попри це окремі терміни, які вживаються в ньому, й досі є невизначеними та неузгодженими між собою. Відтак, законодавець активно використовує у наведеному вище нормативно-правовому акті такі терміни, як «показання» та «пояснення», однак співвідношення змісту цих визначень в окремих випадках викликає багато запитань.

Вчення про докази, а також проблемні питання доказового права завжди знаходилися в центрі уваги як юних дослідників, так і досвідчених фахівців в галузі кримінального процесуального права. Зокрема, значний внесок у дослідження правової категорії пояснень зробили такі вчені, як В. В. Вапнярчук, В. А. Фастовець, І. Я. Федорів, М. Є. Шумило та ін. Однак на сьогодні питання доказового значення пояснень, а також їх співвідношення з показаннями залишаються малодослідженими.

Легальне визначення поняття «показання» наведене в ч. 1 ст. 95 КПК України, що дозволяє виділити ряд ознак, притаманних даному поняттю: 1) предмет – відомості, що мають значення для кримінального провадження; 2) суб'єкт – підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, свідок, експерт; 3) форма – усна або письмова; 4) спосіб отримання – допит. З усіх наведених ознак найбільш дискусійною стала остання. Крім того, згадана стаття чітко вказує на те, що пояснення, на відміну від показань, доказового значення не мають.

Однак очевидним є те, що метод отримання пояснень використовується і при проведенні інших слідчих дій. Наприклад при пред'явленні особи, речей до впізнання слідчий має попередньо опитати особу, яка впізнає, про ознаки об'єкта впізнання та обставини, за яких вона його бачила. Відповіді на такі питання слідчого не вважаються показаннями і відповідно розглядаються саме як пояснення.

Таким чином, пояснення можуть бути отримані як в результаті опитування, так і при здійсненні окремих процесуальних дій (застосуванні заходів забезпечення, затриманні тощо), а також в ході проведення інших слідчих дій за участі носіїв інформації (обшуку, пред'явлення до впізнання, огляду, освідування та інших). Дослідники наголошують на тому, що в такому разі відповідні пояснення матимуть доказове значення, але не самі по собі, а в системному зв'язку з іншими елементами слідчої дії, для досягнення мети якої і в контексті якої вони надаються. Тобто, якщо пояснення є такою складовою, без якої проведення слідчої дії є немислиме *a priori*, або коли абстрагуватися від пояснень її учасника, уявно вилучити їх із системи слідчої дії в процесі оцінки неможливо, пояснення слід вважати невід'ємною частиною слідчої дії. Такі пояснення не повинні торкатися інших обставин кримінального провадження.

Водночас слід звернути увагу на ст.87 КПК України, що встановлює недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотних порушень прав і свобод людини та передбачає обов'язок суду визнавати такими порушеннями отримання не лише показань, а і пояснень від особи, яка не була повідомлена про своє право не відповідати на запитання (п. 4, ч. 2). Проте, як відомо, допустимість – одна з властивостей, що притаманна виключно доказам. Отже, в одних нормах закон наголошує на тому, що пояснення не є джерелом доказів, а в інших встановлює правило його допустимості.

При проведенні опитування співробітників слідчих підрозділів Національної поліції встановлено, що в останніх нерідко виникає питання, чи долучати попередні пояснення осіб, які в подальшому були допитані, до матеріалів кримінального провадження, з огляду на те, що пояснення не можуть бути джерелом доказів. Сучасні дослідники сходяться на думці про необхідність долучення таких пояснень. Матеріально зафіксовані на папері пояснення будуть слугувати додатковим підтвердженням законності та обґрунтованості рішень, прийнятих на стадії досудового розслідування.

Таким чином, відсутність у законі визначення поняття «пояснення», а також детальної регламентації порядку їх отримання створює істотні складнощі в судовій та слідчій практиці.

З огляду на це, на сьогоднішній день ключовими проблемами пояснення як категорії кримінального процесуального права є: нечітка визна-

ченість законодавцем терміна «пояснення», а також його місця у кримінальному процесі; співвідношення в КПК України терміна «пояснення» з терміном «показання», встановлення конкретних відмінностей зазначених понять; закріплення можливостей набуття поясненнями доказового значення, якщо останні представлені у формі документа; визначення кола суб'єктів, уповноважених давати та отримувати пояснення; підтвердження доцільності існування пояснення як процесуальної дії.

На підставі викладеного вважаємо за необхідне доповнити ст. 3 КПК України легальним визначенням поняття «пояснення», а також приділити увагу детальній регламентації порядку їх отримання і процесуальній формі закріплення.

**Науковий керівник:** к.ю.н., асистент, кафедри кримінального процесу НЮУ імені Ярослава Мудрого Беспалько І. Л.

*Микитюк Олександр*

Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
ІПКОЮ, 3 курс, 1 група

## **МОТИВ ЗЛОЧИНІВ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА КВАЛІФІКАЦІЮ**

Суттю людської діяльності, що визначає її характер і особливості, є мотив — як її ядро чи осередок. Вчені, об'єктом дослідження яких є людська психологія та людська діяльність (С. Рубінштейн, О. Леонтьєв, Д. Узнадзе, Л. Виготський, Р. Немов, А. Зелінський та інші), зазначають, що всіляка людська діяльність — завжди вмотивована.. Мотив є двигуном будь-якої людської діяльності. Тому на нашу думку, хоча мотив і виступає факультативною ознакою суб'єктивної сторони, проте його встановлення є обов'язковим при встановленні конкретного злочину, оскільки мотив впливає на правильну кваліфікацію злочину, визначає ступінь суспільної небезпеки діяння особи, яка вчинила злочин, а це все відіграє важливу роль при застосуванні покарання.

Наука визначає два підходи до розуміння мотиву, які існують сьогодні в кримінальному праві та юридичній психології:

1. *Західна психологічна думка* – з мотивами ототожнюються такі поняття, як «інстинкт» – у У. Мак-Дугалл, «потяг» – у З. Фрейда, «драйв» – у К. Халла. Сам Фрейд з цього приводу зазначав – «нічого не буває випадкового, все має першопричину». Аналіз цих праць, дає можливість зробити висновок, що визначення мотиву надається через призму усвідомлення наявної потреби.

2. Інша група вчених (Б. В. Харазішвілі, В. С. Чубинський та ін.) при з'ясуванні змісту мотиву акцент робить на емоційному стані тавольовому компоненті особистості. Представники цієї теорії приходять до висновку, що мотив – це емоційний стан особи, який виявляється у прояві волі, пов'язаної з розумінням необхідності даної поведінки і бажанням її здійснення.

Більш чітке визначення мотиву злочину надано сучасними правознавцями (В. І. Тютюгін, О. Д. Комаров, М. А. Рубашенко), зокрема, *мотив* – рушійна сила, усвідомлене внутрішнє спонукання, яке викликає в особи намір вчинити злочин і зумовлює саме злочинний спосіб задоволення потреб та інтересів.

Кримінальний закон називає у диспозиціях статей Особливої частини ККУ такі мотиви: *корисливі мотиви* (п. 6 ч. 2 ст. 115; ч. 2 ст. 146; ст. 299; ч. 2 ст. 330; ч. 2 ст. 375); *особисті інтереси* (ст. 319; ст. 357); *особиста заінтересованість* (ст. 219); *особисті мотиви* (ст. 148, ст. 172, ст. 232); *мотиви явної неповаги до суспільства* (ст. 296); *хуліганські мотиви* (п. 7 ч. 2 ст. 115; ст. 299); *помста за раніше дані показання чи висновок* (ст. 386); *у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку, тобто мотиви помсти за правомірну діяльність потерпілого* (п. 8 ч. 2 ст. 115; ст. 350; ст. 352); *боягузтво або легкодухість* (ст. 430) тощо. Така різноманітність мотивів свідчить про особливо важливе ставлення законодавця до встановлення мотивів злочинів. Як зазначав Річард Бренсон (один з найбагатших людей світу) – «увага до деталей у величезній мірі визначає успіх». В нашому випадку увага до такої деталі, як мотив злочину дозволяє зібрати повну картину вчинення злочину.

Вплив мотиву на кваліфікацію злочину визначається тим, як законодавець ставиться до цієї ознаки при характеристиці складів злочинів. Мотиви можуть виступати:

- *В якості необхідної ознаки складу злочину* у цьому разі вони прямо зазначаються в кримінальному законі, від їх встановлення залежить



наявність чи відсутність самого факту вчинення злочину (наприклад, ст. 148, 232, 319 ККУ).

- *Кваліфікуючою ознакою* у цьому випадку мотив є критерієм відмежування злочинів, що мають схожу об'єктивну сторону, проте остаточно кваліфікація злочину визначається за суб'єктивною стороною і не тільки формою вини (п.6 і 7 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 146, ч. 2 ст. 375 ККУ).

- Але мотив має значення і тоді, коли на нього *немає прямої вказівки* в диспозиції норми кримінального кодексу. За цих умов мотив належить до такої обставини, що найповніше та найглибше розкриває зміст відповідного складу злочину. Так, тілесні ушкодження потрібно кваліфікувати по-різному залежно від мотиву їх вчинення. Якщо в діях винного будуть встановлені мотиви явної неповаги до суспільства, то злочин повинен кваліфікуватися як хуліганство (ст. 296 КК України), якщо мотиви помсти – як злочин проти здоров'я особи (ст. 125 КК України). При цьому в обох випадках тілесні ушкодження так і залишаються тілесними ушкодженнями. Прикладами такої кваліфікації виступає сучасна судова практика.

- *Впливаючим фактором на призначення покарання*, навіть тоді, коли не зазначений в статті особливої частини ККУ, оскільки мотив виступає як обставина, яка пом'якшує чи обтяжує покарання (п. 6 ст. 66 та п. 3,4 ч. 1 ст. 67 ККУ).

Отже, на нашу думку, мотив хоч і є факультативною ознакою суб'єктивної сторони, проте є важливим елементом складу злочину та має в повному обсязі бути врахований при визначенні умов конкретного злочину.

**Пархоменко Роман Олександрович**  
Національний університет біоресурсів  
і природокористування України,  
юридичний факультет, магістр II року навчання

## **ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ НЕЗАКОННИМ ЗАВОЛОДІННЯМ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ**

В Україні існує серйозна системна проблема із кваліфікацією діянь, пов'язаних із незаконним заволодінням транспортних засобів. Щоб розібратися із цими проблемами, розглянемо класифікації форм угону за

способом його вчинення. Злочин може бути вчинений таємно, відкрито без застосування якого-небудь насильства, відкрито із застосуванням психічного або фізичного насильства (небезпечного або такого, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого), шляхом обману або зловживання довірою.

Проте не можна погодитись з такою ж кваліфікацією при тимчасовому незаконному заволодінні транспортним засобом (з метою покататися, перевезти вантаж тощо). Тим більше, що при неправомірному заволодінні транспортним засобом без мети розкрадання винний посягає лише на право користування ним, а не на право власності на транспортний засіб у повному обсязі. Тому вважаємо, що незаконне заволодіння транспортним засобом з іншою, ніж його повернення, метою, і його подальше знищення чи пошкодження повинно кваліфікуватися за сукупністю злочинів, передбачених ст.ст. 289 і 194 КК України.

Кваліфікація скоєного лише за ст. 194 КК України також буде недостатньою. На відміну від злочинів проти власності, незаконне заволодіння транспортним засобом посягає не тільки на відносини власності, а й на безпеку дорожнього руху механічного транспорту. У випадках, коли винна особа заволодіває чужим майном не з корисливою метою, а з метою його пошкодження чи знищення, діяння кваліфікується тільки як умисне знищення чи пошкодження майна. Кваліфікувати його ще й за статтями, які передбачають відповідальність за корисливі злочини проти власності, пов'язані з поверненням майна на користь винного чи інших осіб, невірно, оскільки відсутній склад відповідного злочину. Особа в цьому разі не ставить за мету протиправне збагачення. При незаконному ж заволодінні транспортним засобом з такою метою шкода спричиняється ще й безпеці дорожнього руху механічного транспорту, що повинно знайти відображення в кваліфікації. Отже, в подібному випадку дії винного потрібно кваліфікувати за ст. 289 та за ст. 194 КК України.

Так, Держинський районний суд м. Харкова вірно кваліфікував за сукупністю злочинів, передбачених ст.ст. 289 та 194 КК України, дії Т., який незаконно заволодів автомобілем ЗАЗ з метою покататися, після чого приїхав до ріки, і, щоб приховати вчинений злочин, облив бензином транспортний засіб і підпалив його, внаслідок чого автомобіль було знищено.

Коли відносно знищення транспортного засобу буде встановлено необережну форму вини, кваліфікувати діяння винного за ст. 289 та за ст. 196 КК України (необережне знищення чи пошкодження майна)

можливо тільки за наявності передбачених в ст. 196 КК наслідків у вигляді тяжких тілесних ушкоджень чи загибелі людей, оскільки вони не охоплюються ст. 289 КК.

У зв'язку з цим становить інтерес кримінальна справа № 1-96, розглянута Ленніським районним судом м. Донецька у 2005 році. Згідно з матеріалами справи, М. незаконно заволодів транспортним засобом з метою покататися. Коли стало закінчуватися пальне, винний заїхав до себе додому, взяв там каністру з бензином, яку поклав на заднє сидіння транспортного засобу, та поїхав кататися далі. Через деякий час М. зупинив автомобіль, після чого вийшов з нього, щоб попалити. Іскра від сигарети потрапила на каністру з бензином, внаслідок чого сталося заpalення транспортного засобу, який в результаті було знищено.

Суд кваліфікував дії М. тільки за ст. 289 КК України. Якщо ж внаслідок таких дій настали б тяжкі тілесні ушкодження або загибель людей (наприклад, тих, хто в цьому випадку міг знаходитися в автомобілі), кваліфікувати скоєне потрібно було б додатково і за ст. 196 КК України.

Слідча практика переконливо свідчить про те, що переважна більшість незаконних заволодінь транспортними засобами являє собою множину діянь, що кваліфікуються у певних випадках за сукупністю транспортних та інших, суміжних чи пов'язаних з ними, злочинів. Типовим стає існування складних за своєю внутрішньою структурою та кримінально-правовими ознаками схем злочинної діяльності із незаконного заволодіння транспортними засобами.

**Науковий керівник:** к.ю.н., доцент кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України Долгополов Анатолій Миколайович.

*Соловей Андрій Миколайович*  
спеціаліст Хмельницького  
міськрайонного суду  
Хмельницької області, магістр права

## **КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ В США**

Однією із гарантій захисту прав громадян в США та реалізацією принципу змагальності під час розгляду кримінальних справ є суд присяжних.

Так, V та VI поправки до Конституції США, гарантують, що ніхто не повинен притягатися до відповідальності за тяжкий злочин інакше як, за постановою ухваленою розширеною колегією присяжних, а суд має відбуватись прилюдно та за участю «безсторонніх» присяжних [1].

Більш детально процесуальні гарантії, особливості формування та діяльності суду присяжних визначені у кодифікованих правилах. Зокрема, у «U. S. Code» (Кодексі США) міститься частина 18 – «U. S. Code: Title 18 – Crimes and Criminal Procedure» (Злочини та кримінальний процес). Більшість норм є бланкетними та відсилають до правил, що містяться в «Federal Rules of Criminal Procedure» (Федеральних правилах кримінального процесу), а саме до правила 6 розділу III та 23, 24, 30, 31 розділу VI.

Відповідно до §3321 «U. S. Code» та пункту «а» правила 6 «Federal Rules of Criminal Procedure», при окружних судах створюється «grand jury» (велике журі) колегія присяжних у кількості від 16 до 23 осіб, у випадках коли цього вимагає суспільний інтерес, а також обирається альтернативний склад присяжних. Як правило, велике журі здійснює оцінку наявності достатніх підстав, що обґрунтовуються прокурором для відкриття кримінальної справи. Такі, засідання проводяться за відсутності потенційного підозрюваного [2].

Згідно із пунктом «b» правила 23 розділу VI «Federal Rules of Criminal Procedure», розгляд кримінальної справи по суті обвинувачення, здійснюється судом присяжних у складі 12 осіб. Правила відбору присяжних сформульовані у 24 правилах розділу VI «Federal Rules of Criminal Procedure». Так, прокурор та адвокат обирають із числа громадян США, які на момент відбору досягли 18 років – присяжних. Вони мають право ставити питання. Для кожної категорії справ встановлений ліміт на кількість питань («peremptory challenges» – імперативні завдання) [3]. Для «Capital Cases» – справи де найвищою мірою покарання є смертна кара, сторони можуть задати потенційним присяжним 20 питань [3; 4]. У «Felony Cases» – справи про тяжкі злочини, або обвинуваченому загрожує покарання у виді позбавлення волі понад 1 рік, 6 питань зі сторони обвинувачення та 10 від обвинуваченого [3;6]. У «Misdemeanor Cases» – справи про проступки, злочини невеликої тяжкості де обвинуваченому загрожує покарання у виді штрафу або позбавлення волі менше 1 року по 3 питання [3; 5].

Таким чином, сторони обмежені кількістю питань, що ставляться перед присяжними, однак суть та зміст їх є законодавчо невизначеними. Кожна із сторін формулює їх на власний розсуд. Тобто, це можуть бути питання світоглядного характеру або інші, однак вони не можуть дискримінувати особу за її статтю, релігійними переконаннями, расовою, етнічною приналежністю тощо. Крім, 12 основних присяжних обирається альтернативний склад присяжних у кількості 6 осіб.

Після закінчення судового розгляду кримінальної справи, заслухавши вступні та заключні промови сторони обвинувачення та захисту, показання свідків – присяжні видаляються для винесення свого вердикту. Рішення приймається шляхом голосування усіх присяжних. У випадку, якщо хтось із присяжних проти визнання винним чи виправдання обвинуваченого, то продовжується обговорення справи, до прийняття одноголосного рішення. Відповідно до пункту «d» правила 31 «Federal Rules of Criminal Procedure», після винесення вироку, але до моменту розпуску, кожного присяжного може бути опитано за ініціативою суду або сторін. Якщо виявиться, що під час голосування не було одноголосності у прийнятті рішення, то суд може повернутися до розгляду справи або внести рішення про те, що розгляд справи відбувся з порушенням процедури [3].

Отже, суд присяжних в США є однією із конституційних гарантій справедливого судового розгляду кримінальної справи та застосовується не тільки під час розгляду обвинувачення по суті, але й під час вирішення наявності достатніх підстав, для відкриття кримінальної справи тобто і на досудовій стадії. Встановлений зводами правил кількісний склад присяжних коливається від 16 до 23 осіб для великого журі, а для судового розгляду обвинувачення 12 осіб. Відбір присяжних здійснюється шляхом опитування сторонами процесу. Рішення по суті обвинувачення приймається одноголосним голосуванням.

### **Список використаних джерел:**

1. Конституція США: Посібник для всіх / Пер. З англ. О. М. Мокровольського. – К.: Веселка, 1993. –192 с.
2. U. S Code Title 18 Part II Chapter 205– Search and Seizures // [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/part-II/chapter-215>

3. Federal Rules of Criminal Procedure // [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.law.cornell.edu/rules/frcrmp>

4. US Legal // [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://definitions.uslegal.com/c/capital-case/>

5. US Legal // [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://definitions.uslegal.com/m/misdemeanor/>

6. US Legal // [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://definitions.uslegal.com/f/felony/>

*Чебукіна Дар'я Олександрівна*

Національний юридичний університет

ім. Ярослава Мудрого

міжнародно-правовий факультет,

3 курс, 5 група

## **КРИМІНАЛЬНО-ПРОВОА ХАРАКТЕРИСТИКА КАТУВАННЯ: ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ**

Правопорядок в Україні побудований на взаємодії норм національного права та норм міжнародного права, які в свою чергу включаються у внутрішнє законодавство шляхом імплементації. Так як на даний час напрямом зовнішньої політики нашої держави є вступ до Європейського Союзу, то останній намагається шляхом тиску на Верховну Раду України запропонувати внести зміни до законодавства, виконання яких наблизить нашу державу до омріяної мети. Але зазвичай Європейське Співтовариство не розуміє, що примушування вносити безліч безпідставних змін може призвести до дисбалансу правової системи. Зокрема, Комітет ООН проти катувань пропонує внести зміни до ст. 127 Катування КК України для приведення її у відповідність до Конвенції ООН проти катувань з огляду на підвищення безкарності за катування службовими особами правоохоронних органів.

Необхідно зазначити, що ст. 127 КК України було включено на основі Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, яка була ратифікована Україною 26 січня 1987 року. Відповідно до цієї статті склад злочину «катування» виявляється у наступному. По-перше, родовим

об'єктом є суспільні відносини, які забезпечують охорону особи, зокрема її життя та здоров'я, основним безпосереднім – здоров'я особи як певний фізичний і психічний стан на момент, що передує посяганням, а додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом – суспільні відносини, що забезпечують охорону волі, честі та гідності особи. По-друге, об'єктивна сторона полягає у діянні – завданні побоїв, мученні або інших насильницьких діях; наслідках, що виявляються в завданні сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання; причинному зв'язку між указаним діянням і наслідками (отже, склад цього злочину є матеріальним). По-третє, суб'єктом є фізична осудна особа віком від 16-ти років (загальний суб'єкт). По-четверте, суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і спеціальною метою (примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, зокрема отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або покарати його чи іншу особу за дії, учинені ним або іншою особою чи в учиненні яких його або іншу особу підозрюють, а також залякування чи дискримінація його чи інших осіб). По-п'яте, кваліфікуючими ознаками (ч. 2) є вчинення його: повторно; за попередньою змовою групою осіб; з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості.

Дане визначення катування з загальним суб'єктом злочину являється більш прийнятним для більшої частини науковців, оскільки практика показує, що досить часто його вчиняють пересічні громадяни. Але існують позиції і рекомендації щодо зміни суб'єкта у даному злочині на спеціальний. Підставою для таких пропозицій є постійні дослідження Комітету ООН проти катувань, в результаті яких він виносить висновок про те, що в Україні досить великий показник безкарності за катування, вчиненими службовцями правоохоронних органів на етапі досудового розслідування та у подальшому перебуванні засуджених осіб у місцях позбавлення волі.

Подібні висновки робить ЄСПЛ при розгляді і вирішенні справ проти України. Так, у справі «Григор'єв проти України» ЄСПЛ постановив, що «...має місце порушення ст.3 Заборона катування Конвенції про захист прав і основоположних свобод у зв'язку з відсутністю ефективного розслідування скарг заявника про катування його працівниками міліції». Однак, заміна у ст. 127 КК суб'єкта на спеціальний є недо-

цільним, адже виникне дублювання складів злочинів, які ускладнюють їх розмежування.

Щодо катування, яке було вчинено службовою особою, то воно за своєю суттю є кваліфікованим різновидом «Перевищення влади або службових повноважень», адже заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій (ст. 127 КК України) кореспондує термін «наси́льство», ужитий у ч. 2 ст. 365 КК України; усі цілі, наведені в статті 127 КК України (примусити вчинити дії, що суперечать їх волі, отримати відомості чи визнання, покарати, залякати, дискримінувати), потенційно можуть супроводжувати перевищення влади або службових повноважень, оскільки переслідування чи реалізація такої мети явно виходить за межі наданих службовій особі прав або повноважень. За таких обставин, суспільно небезпечне діяння повинно кваліфікуватися за відповідною частиною ст. 127 КК України та за частинами 2 чи 3 ст. 365 КК України.

Також слід зазначити, що ЄСПЛ у справі «Григор'єв проти України» закріпив положення про те, що скарги на порушення ст. 3 ЄКПЛ вимагає проведення ефективного офіційного розслідування, спроможного забезпечити встановлення та покарання винних осіб. Суд вимагає того, що таке розслідування має бути незалежним, безстороннім, а також бути предметом контролю з боку громадськості, і при цьому компетентні органи повинні діяти зі зразковою ретельністю та оперативністю. Дана позиція як раз приводить нас до того, що заяви про вчинення катування щодо особи, вчинене службовцем правоохоронного органу, повинні розглядати незалежний органом, наприклад, Державним бюро розслідувань для забезпечення справедливості і неупередженості розслідування, а не тим же органом, працівник якого вчинив злочин.

Таким чином, проаналізувавши достатню кількість джерел з даного питання, можна стверджувати, що внесення змін стаття 127 КК України не потребує, хіба що збільшення санкції за вчинення даного злочину. У свою чергу, державі необхідно врегулювати процедуру розгляду справ щодо катування неупередженим органом.

**Науковий керівник:** к.ю.н. доцент кафедри кримінального права №2, Володіна Оксана Олександрівна.



## **МІНІМАЛЬНИЙ ВІК КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ПОРІВНЯННІ З ЗАРУБІЖНИМ ДОСВІДОМ**

Перманентні зміни у суспільному житті вимагають постійного оновлення законодавства. Одним з важливих напрямків розвитку системи кримінального судочинства є становлення ювенальної юстиції<sup>1</sup>, що передбачає створення механізмів захисту прав та свобод неповнолітнього у статусі потерпілого, підсудного та засудженого, а так само заходів реабілітації щодо осіб, які потерпіли від жорстокого поводження, ресоціалізації неповнолітнього правопорушника, удосконалення системи покарань та приведення її у відповідність до міжнародних стандартів тощо. У зв'язку з цим постає питання про нове переосмислення віку кримінальної відповідальності, його нижньої межі.

Значний розвиток у дослідження зазначеного питання було внесено такими науковцями як Ю. В. Баулін, Н. А. Орловська, В. М. Бородін, Я. М. Квітка, Н. Л. Березовська, В. Я. Тацій та інші. Проте, вказана проблематика потребує постійного дослідження та удосконалення, чим і обумовлюється актуальність обраної теми.

Чинним законодавством встановлено мінімальну вікову межу кримінальної відповідальності, а ч. 2 ст. 22 КК України містить вичерпний перелік злочинів, у випадку за вчинення яких фізична особа по досягненню 14 років може стати суб'єктом кримінально-правових відносин.

Між тим, слід зазначити, що зарубіжний досвід містить не однаковий підхід до вирішення цього питання. Так, в окремих країнах мінімальний вік взагалі не встановлений, що формально уможливорює притягнення до відповідальності з моменту народження. В Австралії, Пакистані, Йорданії, Ірландії мінімальний вік кримінальної відповідальності становить

---

<sup>1</sup> Ювенальна юстиція (лат. *juvenālis* – юнацький; лат. *Iūstitia* – правосуддя) – правова система щодо захисту прав дітей, включає в себе установи і організації, що здійснюють правосуддя у справах про правопорушення, скоєні неповнолітніми

7 років, в Німеччині, Японії, Австрії – 14, у Новій Зеландії та Швейцарії – 10, у Туреччині – 11, Канаді – 12 років. В США за загальним правилом відповідальність може наставати з 7 років, але при цьому кожний штат наділений повноваженнями самостійно встановлювати мінімальну межу віку. У КК Колорадо й Луїзіани передбачено 10-річний вік, Техасу – 15-річний, Нью-Йорка 16-річий. У Великій Британії ухваленням Закону про дітей і підлітків 1969 р. вік кримінальної відповідальності було збільшено до межі 10 років [1, с. 184].

Порівнюючи норми національного та зарубіжного законодавства, можливо дійти до висновку про обрання вітчизняним законодавцем середнього підходу, обґрунтування чого спирається на припущення, що саме у віці 16 років неповнолітні здатні в повній мірі усвідомлювати суспільний характер своїх вчинків, за рівнем свого психофізичного розвитку належним чином керувати своїми діями.

Поряд з цим статистика вказує на збільшення кількості злочинів, вчинених, як у віці з 14 до 16 років, так і до 14 років. Майже кожен дванадцятий з розслідуваних злочинів вчинений неповнолітньою особою. Якщо раніше злочини, вчинені малолітніми особами включали в себе, переважно, крадіжки та хуліганські дії, то на сьогоднішній день кількість тяжких і особливо тяжких злочинів, вчинених цією категорією осіб значно збільшилася. Так, відповідно до даних Генеральної прокуратури, станом на вересень 2018 року кількість неповнолітніх, яким повідомлено про підозру у вчиненні злочину, становить 2967 осіб. Щодня підлітки вчиняють понад 100 злочинів, у тому числі одне вбивство або злочин із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, одне зґвалтування, два-три розбійні напади, вісім пограбувань, сімдесят крадіжок приватного та державного майна.

Ефективний пошук шляхів оптимізації методів належної протидії підліткової злочинності може полягати у поєднанні юриспруденції та психології. Одним з ключових питань, яке активно обговорюється, є зниження віку, кримінальної відповідальності. Віковий критерій об'єктивно вказує на необхідність зниження загального віку кримінальної відповідальності до 14 років, а за окремі види злочину – 12 років. Можливість усвідомлення особою у такому віці своїх дій обумовлена, інтенсивним фізичним і психологічним розвитком, який зазнає сучасна молодь у віці від 10 до 15 років («підліткова стадія»). Саме в цей період

відбувається процес формування особистості, поступово формується його власне бачення світу та процесів, які проходять у ньому, він починає розуміти і об'єктивно оцінювати свою поведінку, суспільну небезпеку тих чи інших дій. За умов прискорення інформаційних потоків дитина вже у віці 10–11 років чітко знає та вміє відрізнити добро від зла, усвідомлює необхідність дотримання правил та звичаїв, що панують у суспільстві [4]. Тому, на мою думку, такі вікові межі є найбільш оптимальні для встановлення покарання, яке повинне враховувати вразливість малолітньої особи та гнучку можливість її виправлення.

Цікавою є пропозиція О. Сапожнікової, яка звертає увагу на двозначність назви і тексту, ст. 22 КК України через вживання слова «може». Останнє надає можливості для щонайменше трьох варіантів тлумачення: 1) бути в змозі що-небудь робити, тобто мати можливість що-небудь робити; 2) можливість дії, вираженої інфінітивом; 3) вживається для вираження припущення тощо. Його використання є некоректним також тому, що поняття «може» привносить процесуальний характер у норми матеріального права, який потрібно вносити у Кримінально-процесуальний кодекс України. Тому запропоновано закріпити для встановлення (визначення) на законодавчому рівні назви ст. 22 КК України як «Вік, з якого настає кримінальна відповідальність» [5, с. 144].

В якості висновку, варто наголосити, що дитяча та підліткова злочинність є доволі важливою проблемою сучасного світу. Тому, потрібно більше уваги приділяти розвитку ювенальної юстиції та реформуванню кримінального законодавства.

### **Список використаної літератури:**

1. Смаглюк О. В. Досягнення віку кримінальної відповідальності як ознака неповнолітнього суб'єкта злочину [Електронний ресурс] / О. В. Смаглюк, А. А. Павловська // Вісник кримінального судочинства. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: [file:///C:/Users/LAPTOP/Downloads/vkc\\_2015\\_2\\_25%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/LAPTOP/Downloads/vkc_2015_2_25%20(2).pdf).

2. Павловська А. А. Вік, з якого настає кримінальна відповідальність неповнолітніх (Зарубіжний досвід) [Електронний ресурс] / А. А. Павловська // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: [file:///C:/Users/LAPTOP/Downloads/vkc\\_2015\\_2\\_25%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/LAPTOP/Downloads/vkc_2015_2_25%20(2).pdf).

3. Статистика про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: [https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir\\_id=113654&libid=100820&c=edit&\\_c=fo.4](https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113654&libid=100820&c=edit&_c=fo.4)

4. Заєць Я. До проблеми встановлення кримінальної відповідальності за злочини, скоєні неповнолітніми особами [Електронний ресурс] / Я. Заєць – Режим доступу до ресурсу: <file:///C:/Users/LAPTOP/Downloads/586-Article%20Text-1126-1-10-20180517.pdf>.

5. Квак В. В. Поняття віку особи у кримінальному праві [Електронний ресурс] / В. В. Квак – Режим доступу до ресурсу: [file:///C:/Users/LAPTOP/Downloads/Nzlubp\\_2011\\_6\\_33.pdf](file:///C:/Users/LAPTOP/Downloads/Nzlubp_2011_6_33.pdf).

**Науковий керівник:** к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Олександр Едуардович Радутний.

# **Міжнародне право та право європейського союзу, гуманітарне права**

*Акуленко Євгеній Володимирович*  
Національний університет біоресурсів  
і природокористування України,  
юридичний факультет,  
магістр II року навчання

## **ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ УЧАСНИКІВ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ ЗА МІЖНАРОДНИМ ГУМАНІТАРНИМ ПРАВОМ**

Право збройних конфліктів, яке склалося на початок XX ст., в принципі не може бути вичерпним, дії сторін конфлікту мають бути оцінені не тільки з точки зору існуючих договорів, але і з точки зору принципів міжнародного права, норм гуманності, стану суспільної свідомості. У світі тривають збройні конфлікти, які здебільшого є конфліктами не-міжнародного характеру, відбуваються гуманітарні катастрофи, вчиняються жажливі міжнародні злочини, зокрема й серйозні порушення права збройних конфліктів. Це зумовлює необхідність як всезагального роз'яснення норм і принципів права збройних конфліктів, так і відповідальної роботи, насамперед законодавчих органів щодо імплементації цих норм і принципів у національне право, зокрема те, що стосується виконання в повному обсязі міжнародних зобов'язань щодо встановлення кримінальної відповідальності за серйозні порушення права збройних конфліктів. Збройні конфлікти останніх років виявили нові тенденції боротьби менш технологічно розвинутих держав, які не мають достатніх технічних та людських ресурсів з державами агресорами. Використовуючи загальновідомі світові процеси посилення міжрелігійних конфліктів, до участі в збройних конфліктах під різноманітними лозунгами, фактично в статусі найманців, залучаються громадяни третіх країн. Останні досить часто є членами міжнародних терористичних та екстремістських організацій або угруповань. Залучення таких осіб для протидії загарбникам з боку місцевої влади призводить до ескалації конфлікту, а по

закінченню його активної фази, до початку партизанської війни. Дії цих осіб направлені в основному на тактику залякування місцевого населення, та осіб, які співробітничать з окупаційною владою. Такі дії призводять до ескалації конфлікту та збільшення кількості жертв серед цивільного населення. Оскільки збройні конфлікти ще продовжують існувати, вони мають бути об'єктом постійного контролю та регулювання в міжнародному праві. Міжнародна спільнота має робити все для того, щоб не допустити виникнення збройних конфліктів в подальшому та найжорсткішим чином контролювати вже існуючі конфлікти. Не підлягає сумніву й те, що на даному етапі обсяг правового регулювання відносин у рамках збройного протистояння явно недостатній.

Таким чином можна зазначити, що різниця у підходах до питання захисту прав різних категорій учасників збройного конфлікту пов'язана в першу чергу з чинною класифікацією збройних конфліктів на міжнародні та неміжнародні. Розглянувши та визначивши різницю в механізмах застосування права збройних конфліктів в умовах окремих видів збройних конфліктів, можна зазначити, що вона пов'язана з порушенням різних прав людини в міжнародних та неміжнародних конфліктах. З огляду на все вищезазначене можна дійти таких висновків:

- дослідження проблеми статусу учасників збройного конфлікту в сучасних умовах, з урахуванням певних специфічних властивостей кожного окремого конфлікту та особливостей кожної конкретної категорії, є вкрай актуальним та необхідним, оскільки чітке визначення та міжнародно-правове закріплення цього статусу мають важливе значення як для забезпечення прав комбатантів, так і для захисту прав усіх інших категорій учасників збройного конфлікту та, безумовно, цивільного населення;

- в праві збройних конфліктів недостатньо детально розглянуті питання, пов'язані з внутрішніми заворушеннями та напруженістю в середині країни, у зв'язку з чим залишаються шляхи для зловживання та масових порушень прав людини в цих умовах;

- у документах, що регулюють відносини в рамках такого конфлікту переважна увага приділяється захисту цивільного населення, а захист прав інших категорій учасників неміжнародного збройного конфлікту є недостатнім. Це створює певний вакуум правового регулювання захисту прав таких категорій і негативно впливає на систему в цілому;

- в рамках існуючої системи захисту прав людини в умовах збройного конфлікту існує непропорційна різниця в обсягу нормативного регулювання міжнародних і неміжнародних збройних конфліктів. Це підтверджується, наприклад, відсутністю в нормативних джерелах визначення категорій комбатанта для цілей збройного конфлікту неміжнародного характеру;

- розробка правової бази та теоретичного підґрунтя для переслідування за законом тих, хто порушив норми та приписи міжнародного права та права збройних конфліктів зокрема, є одним із пріоритетних завдань для юристів міжнародників на ХХІ ст., особливо в умовах збройного конфлікту.

З огляду на все вищезазначене можна дійти таких висновків: дослідження проблеми статусу учасників збройного конфлікту в сучасних умовах, з урахуванням певних специфічних властивостей кожного окремого конфлікту та особливостей кожної конкретної категорії, є вкрай актуальним та необхідним, оскільки чітке визначення та міжнародно-правове закріплення цього статусу мають важливе значення як для забезпечення прав комбатантів, так і для захисту прав усіх інших категорій учасників збройного конфлікту та, безумовно, цивільного населення.

**Науковий керівник:** к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Кідалов Сергій Олександрович.

*Барановський Віктор Вікторович*  
Національний університет біоресурсів і  
природокористування України,  
юридичний факультет,  
магістр II року навчання,

## **ДО ПИТАННЯ СТАНУ ВДОСКОНАЛЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ В КОНТЕКСТІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ**

Сьогодні в Україні занадто розгалуженою є система суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання корупції, до того ж, цілий ряд суб'єктів бере участь у запобіганні та виявленні корупції. Одразу декіль-

ка суб'єктів здійснюють координацію діяльності з протидії корупції. Очевидно, що така кількість суб'єктів не може забезпечити ефективну протидію корупції.

Враховуючи велику кількість таких інституцій, різноманітність їхніх функцій, а також неоднозначні оцінки їхньої фактичної діяльності, важко виявити всі моделі антикорупційних інституцій, що існують у світі. Тим не менш, можна виявити деякі закономірності й представити основні моделі спеціалізованих інститутів, виходячи з виконуваних ними функцій.

*1. Інститути з попередження корупції, розробки політики координації.* Ця модель охоплює інститути, які виконують одну або кілька превентивних функцій: дослідження корупції як соціального явища, виявлення чинників, що сприяють корупції, моніторинг та координація заходів по виконанню антикорупційних програм і планів дій, перегляд й підготовка правових актів у цій сфері та ін. Приклади таких інститутів дає нам Франція (Центральна служба із запобігання корупції), США (Управління з урядової етики), Філіппіни (Офіс омбудсмена) і Болгарія (Комісія з координації зусиль у сфері боротьби з корупцією).

*2. Відділи по боротьбі з корупцією в системі правоохоронних органів.* До цього типу належать антикорупційні інститути різної спеціалізації. Це правоохоронні органи, які в деяких випадках виконують превентивні, координаційні та дослідницькі функції. Це, мабуть, найпоширеніша модель антикорупційного відомства в країнах Західної Європи. Установи, створені відповідно до цієї моделі, функціонують у Норвегії (Норвезьке Національне Управління з розслідування і кримінального переслідування злочинів у сфері економіки та довкілля), Бельгії (Центральне Управління по боротьбі з корупцією), Іспанії (Спеціальна Прокурорська Служба з переслідування економічних злочинів, що мають відношення до корупції), Хорватії (Управління з попередження корупції та організованої злочинності) і Угорщині (Центральне Слідче Бюро). До цієї ж категорії входять структури внутрішньої безпеки – підрозділ правоохоронних органів з розслідування корупції серед своїх співробітників, існуючі, наприклад, у Німеччині (Департамент внутрішніх розслідувань), Великобританії (Загін по боротьбі з корупцією в Поліції Метрополії).

*3. Багатоцільові агентства по боротьбі з корупцією з повноваженнями правоохоронних органів.* Ця модель являє собою найбільш яскравий приклад універсального підходу до вирішення проблеми корупції – поєднання в рамках однієї установи превентивної та репресивної функцій.



Установи, що належать до цього типу, виконують такі завдання: ведення слідчої діяльності, розробка політики в сфері боротьби з корупцією, аналітична діяльність, допомога в попередженні злочинів, взаємодія з громадянським суспільством, збір і аналіз інформації, моніторинг за ходом виконання програми по боротьбі з корупцією.

Цю модель прийнято ідентифікувати з Незалежною комісією проти корупції Гонконгу і Бюро з розслідування корумпованої діяльності Сінгапуру. Успіх цих двох установ надихнув уряди багатьох країн світу на створення подібних установ. Ця модель функціонує в Литві (Спеціальна слідча служба), Латвії (Бюро із запобігання та боротьби з корупцією), Новому Південному Уельсі, Австралії (Незалежна комісія по боротьбі з корупцією) [1, с. 67].

Сьогодні в Україні створюється принципово новий механізм боротьби з корупцією. Вперше за всю історію незалежності одночасно мають запрацювати дві інституції, спрямовані на протидію і попередження корупційних проявів саме у вищих ешелонах влади. А так звану «по-бутовою» корупцією, як і раніше, будуть займатись одразу декілька суб'єктів протидії корупції. Основоположним, у контексті останньої антикорупційної реформи, є Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки», яким передбачалося прийняти законодавство щодо виконання рекомендацій Групи держав проти корупції (GRECO) в частині встановлення обмежень і забезпечення прозорості та підзвітності фінансування політичних партій та виборчих кампаній. Запропоновано ввести систему добропорядної та професійної публічної служби відповідно до міжнародних стандартів [2].

На нашу думку, ідея створення одразу кількох інституцій, які певною мірою дублюють функції одна одної, виглядає дещо сумнівною, оскільки, зважаючи на зарубіжний досвід функціонування таких установ, найбільш ефективною є модель багатоцільових агентств, що володіють як повноваженнями правоохоронних органів, так і функціями щодо попередження корупції.

Прагнення України інтегруватись до європейського співтовариства зумовлює необхідність серйозного вивчення та імплементації зарубіжного досвіду щодо розробки та запровадження політичних, організаційних і правових механізмів подолання корупції. Ефективність стратегії боротьби з корупцією визначається не кількістю запропонованих заходів, а їх

спроможністю реально впливати на ситуацію та змінювати її. Тому вивчення досвіду інших країн надасть нам змогу не повторювати чужих помилок.

### **Список використаних джерел:**

1. Мармазов В. Є., Піляєв І. С. Україна в політико-правовому просторі Ради Європи: досвід і проблеми: Монографія/ В. Є. Мармазов, І. С. Піляєв – К.: Вентурі, 1999.– 400с.

2. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки»: від 14.10.2014 р., № 1699-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18>

**Науковий керівник:** доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Кідалов Сергій Олександрович

***Гиренко Інна Володимирівна***

Доктор юридичних наук, доцент,  
професор кафедри міжнародного права  
та порівняльного правознавства  
Національного університету біоресурсів  
та природокористування України,

***Петренко Богдан Миколайович***

Студент-магістрант 2 року навчання,  
групи 1701 Юридичного факультету  
Національного університету біоресурсів  
та природокористування України

## **ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВОЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА**

Розвиток міжнародної екологічної безпеки обумовлено тим, що екологічна безпека є одним з компонентів міжнародної безпеки, що визнано світовою спільнотою. Причому захист і поліпшення навколишнього середовища, раціональне використання природних ресурсів тісно

пов'язані з забезпеченням міжнародної безпеки у всіх її аспектах. Правове регулювання в цій сфері поступово всіляко розширюється, воно складає важливий напрямок міжнародно-правового регулювання, яке розвивається і як в складі міжнародного екологічного права, так і в межах права міжнародної безпеки.

На початку ХХ в. була здійснена одна з перших спроб світового співтовариства на договірному рівні забезпечити захист природного середовища в умовах збройного конфлікту. Йдеться про п. «ж» ст. 23 Додатку до Гаазької конвенції про закони і звичаї сухопутної війни 1907 р., відповідно до якого забороняється «знищувати або захоплювати ворожу власність, крім випадків, коли подібне знищення або захоплення настійно викликається військовою необхідністю» [1].

Першим міжнародним нормативним документом, у якому було закріплено термін «екологічна безпека», є Декларація щодо навколишнього середовища й розвитку, прийнята на Конференції ООН з навколишнього середовища й розвитку, яка відбулася 14 червня 1992 року в Ріо-де-Жанейро, в якій було проголошено 27 принципів. Серед них можна зазначити такі: 1) люди мають право на здорове життя в гармонії з природою; 2) захист навколишнього середовища має становити центральну частину процесу розвитку; 3) екологічні питання вирішуються найефективніше за участі всіх зацікавлених громадян; 4) держави повинні розробляти національні закони, що стосуються відповідальності та компенсації за спричинення екологічної шкоди; 5) світ, розвиток та охорона навколишнього середовища взаємозалежні та нероздільні; 7) держави вирішують всі свої екологічні спори мирним шляхом відповідно до Статуту ООН тощо [2].

Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 5 грудня 1986 р. і 7 грудня 1987 р. визначають, що захист і поліпшення довкілля, раціональне використання природних ресурсів тісно пов'язані із забезпеченням міжнародної безпеки у всіх її аспектах, припиненням перегонів у озброєнні і роззброєнням, у першу чергу ядерним.

Такі проблеми, як зміна клімату через парниковий ефект, що призводить до глобального потепління, руйнування озонового шару, виснаження природних ресурсів та біологічних ресурсів планети мають катастрофічно руйнівний характер для планети. Водночас, в їх успішному вирішенні зацікавлені всі держави і всі жителі планети Земля. Існують

міжнародні акти, метою яких є запобігання настання негативних наслідків. Зокрема, до таких міжнародних нормативних актів належать: а) Конвенція про охорону озонового шару (Відень, 1985 р.) та Монреальський протокол до неї про речовини, що руйнують озоновий шар (1987 р.); б) Рамкова конвенція ООН про зміну клімату (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) і Кіотський протокол до неї про обмеження і скорочення викидів парникових газів, які не регулюються Монреальським протоколом, а також інших речовин, що приводять або можуть привести до змін клімату (1997 р.); в) Конвенція про біологічне різноманіття (Ріо-де-Жанейро, 5 червня 1992 р.) та протоколи до неї: Картахенський протокол про біобезпеку від 22 січня 2000 року; Нагойський протокол регулювання доступу до генетичних ресурсів та спільного використання на справедливій та рівній основі вигод від їх застосування від 29 жовтня 2010 р.; Нагойсько-Куала-Лумпурський Додатковий протокол про відповідальність і відшкодування за шкоду до Картахенського протоколу про біобезпеку від 15 жовтня 2010 р.; г) Стокгольмська конвенція про стійкі органічні забруднювачі (Стокгольм, 22 травня 2001 р.).

Також варто відзначити те, що в 2012 році під час Конференції ООН зі сталого розвитку «Ріо+20» був прийнятий документ під назвою «Майбутнє, яке ми хочемо». В ньому керівники 192 держав виразили свою прихильність щодо підтримки становлення та розвитку стійкого майбутнього. Під час цієї конференції Українська делегація ініціювала створення Екологічної Конституції Землі, яка б могла комплексно регулювати забезпечення і підтримання екологічної безпеки на планеті [3].

Також варто згадати й Паризьку угоду (фр. L'accord de Paris) – угода в рамках Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (UNFCCC) щодо регулювання заходів зі зменшення викидів діоксиду вуглецю з 2020 р. Паризька угода має прийти на зміну Кіотському протоколу. Текст угоди було погоджено на 21-й Конференції учасників UNFCCC в Парижі та прийнято консенсусом 12 грудня 2015 р. Угода ратифікована Україною 14 липня 2016 р. та вступила в силу 4 листопада 2016 р [4].

З огляду на вищевикладене, екологічна безпека є важливою складовою міжнародної безпеки. Її розвиток дає змогу світовій спільноті забезпечити захист навколишнього середовища та створити умови для безпечного існування людства, оскільки проблеми пов'язані із взаємовідносинами людини та природи та можуть бути вдало розв'язані лише

в комплексі, у взаємозв'язку з проблемами безпеки та миру, соціального та економічного розвитку.

### **Список використаних джерел:**

1. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі 18.10.1907 // Електронний ресурс. — [Режим доступу]: [http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_222](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222);

2. Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку від 14.06.1992 // Електронний ресурс. — [Режим доступу]: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_455](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_455);

3. Україна ініціює створення Екологічної Конституції Землі // Електронний ресурс. — Режим доступу : <http://health.unian.ua/country/665607-ukrajina-initsiyue-stvorennnya-ekologichnoji-konstitutsijizemli.html>

4. Про ратифікацію Паризької угоди: Закон України від 14.07.2016 // Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1469-19>;

***Григор'єв Віталій Ігорович***

Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
ІПКиУ, 3 курс, 21 група

## **ПРОБЛЕМИ СКАСУВАННЯ ІНСТИТУ СМЕРТНОЇ КАРИ У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ**

Щорічно 10 жовтня відзначається Міжнародний день за скасування смертної кари, яка є найвищою мірою покарання за злочин, та відома всьому світу. Вона бере свій початок зі звичаєвого права давніх народів, де було правило (принцип), за яким міра покарання повинна дорівнювати тяжкості вчиненого злочину, тобто має відтворювати шкоду, заподіяну злочином. Однією з найвідоміших пам'яток такого принципу є закони Хамурапі (стаття 196, 200). Станом на 31 грудня 2017 року 142 країни, серед яких і Україна, скасували смертну кару законодавчо або на практиці. Завдяки рішенням Конституційного Суду від 29 грудня 1999 року вищу міру покарання у нашій державі було визнано неконституційною.

Це пояснюється тим, що міжнародні суб'єкти тяжіють до гуманізації міжнародних відносин, яка, по суті, виключає будь-яке насилля до людини. Однак, слід зазначити, що деякі країни (Китай, Пакистан, Японія та інші) все ж таки застосовують найвищу міру покарання, всупереч міжнародному осуду.

Існування інституту смертної кари, держава заперечує права людини, її честь та гідність. Таку позицію висловлює ООН, Рада Європи, Міжнародний червоний хрест, міжнародна неурядова організація «Amnesty international». У звіті цієї організації за 2017 рік вказано, що державами було виконано приблизно 993 смертні вироки в 23 країнах (цифри не враховують тисячі страт, проведених у Китаї, де ці дані залишаються державною таємницею). Рекордними роками були 2015–2016 (1634 і 1032 страт відповідно). Сам факт смертної кари у XXI столітті є неприпустим.

Загальна декларація прав людини, яка була прийнята 10 грудня 1948 року, є, по суті, відправною точкою у захисті права на життя, свободу та особисту недоторканність. Стаття 5 цього документу містить положення про заборону катувань та іншого нелюдського поводження і покарання, що принижує гідність людини. Вагомим документом щодо інституту смертної кари у міжнародному праві став Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року. Цим пактом Генеральна Асамблея ООН зазначила, що право на життя є невід'ємним. Пакт забороняє усіх держав-підписантів, які ще не відмінили смертну кару, встановлювати такі вироки виключно за особливо тяжкі злочини. Однак міжнародна спільнота вимушено допускає смертні вироки за найтяжчі злочини у тих країнах, що не скасували цей вид покарання. Зі суб'єктного складу, тобто до кого може застосовуватися смертна кара, виключені вагітні жінки та особи молодші за 18 років. Проте історія та світ знає випадки про страту неповнолітніх осіб (США, Іран).

Другий факультативний протокол до Пакту про громадянські та політичні права, прийнятий резолюцією 44/128 Генеральної Асамблеї від 15 грудня 1989 року, пропонує державам взагалі скасувати смертну кару. Але ця норма носить рекомендаційний характер і по суті не забороняє державу скасувати смертні вироки. У світі існує багато міжнародних актів, які звертають увагу на необхідність відміни вищої міри покарання (Американська конвенція про права людини (1978 рік), чотири Женевські

конвенції (1949 рік). Це підтверджує тенденцію щодо вирішення цього питання.

Винесення смертного вироку не тільки порушує право на життя, але й право на справедливий суд, яке є фундаментальним в юриспруденції і закріплене в статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Лео Франк, Махмуд Хусейн Маттан, Дерек Бентлі та Тімоті Еванс були страчені за ті злочини, яких не скоювали. Ці факти підтверджують тезу про наявність «людського фактору» під час винесення вироків.

На нашу думку, поступове зменшення країн, що застосовують смертну кару, пов'язане не тільки з гуманізацією міжнародних відносин та права, але й різних рухів та акцій міжнародних неурядових організацій, що б'ють на сполох про порушення права на життя. Смертні вирoki продовжують виносити такі країни: Китай (смертна кара встановлена за 50 злочинів; більше 1000 вироків станом на 2015 рік), Іран (977+), Пакистан (326), Саудівська Аравія (158+), США (28), Ірак (26+) та інші.

Але все ж таки в світі набирає силу тенденція щодо скасування інституту смертної кари. 11 жовтня 2018 року Верховний Суд штату Вашингтон скасував смертну кару на території цього суб'єкта федерації. Одноголосним рішенням Суду було визнано такий вид покарання неконституційним та расово упередженим. У США 20 штатів та федеральний округ Колумбія відмінили смертну кару. Слід підкреслити, що обвинуваченому надаються широкі можливості для апеляцій і подекуди такі процеси йдуть роками.

У 2018 році Папа Римський Франциск заявив про позицію Католицької церкви щодо вищої міри покарання, де зазначив, що смертна кара не допускається та церква буде робити усе для того, щоби скасувати її у всьому світі. Якщо брати до уваги іслам, то в країнах, що сповідують цю релігію, була поширена смертна кара за відступництво від ісламу. Сьогодні Організація Ісламського співробітництва складається 57 держав, з яких тільки 5 досі використовують вищу міру покарання за зречення від ісламу (Афганістан, Саудівська Аравія, Іран, Судан, Ємен).

Отже, питання інституту смертної кари у міжнародному праві є доволі об'ємним та багатоаспектним. Для того, щоб вирішити проблему скасування вищої міри покарання, треба підходити до цього питання не тільки суто з юридичної, але й з морально-етичної точки зору. Без сум-

ніву можна сказати, що такий вид покарання порушує права людини. Право на життя дає не держава, а природне право. Тому вона не може його позбавити, навіть за найтяжчі злочини.

**Науковий керівник:** к.ю.н, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Окладна М. Г.

*Грищенко Вікторія Олександрівна*  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого,  
господарсько-правовий факультет,  
3 курс, 2 група

## **ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОСМІЧНОГО ПРАВА**

В сучасному світі вивчення та освоєння Космосу стає все більш вагомим та популярним напрямом в науковій, політичній та інших сферах діяльності людини. На Землі існує десятки функціонуючих космодромів, в майбутньому планується політ на Марс та освоєння Місяця. Але подальше дослідження Космосу потребує урегулювання багатьох юридичних питань. Нажаль на сьогодні ця сфера міжнародного права має багато прогалин. Угоди, прийняті міжнародною спільнотою, не охоплюють всі сфери міжнародного космічного права.

Так досі залишається невирішеною проблема щодо розмежування космічного та повітряного просторів, адже не існує природної межі між повітрям та космосом. Потреба визначення даної межі зумовлена різницею в правових режимах повітряного простору, з одного боку, і космічного — з другого. Суттєва різниця між цими двома типами середовищ виражається в тому, що повітряний простір поділяється на національний (що знаходиться під суверенітетом конкретної держави) та міжнародний, а космічний є неподільним, знаходиться «у загальному користуванні», а його дослідження і використання здійснюється на благо і в інтересах усього людства.

Наступним питанням, яке залишається невирішеним в міжнародному космічному праві, є право власності на космічні тіла. Існує ряд між-



народних договорів, які зачіпають цю сферу: «Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла (Договір про Космос)», «Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах» та ін. Договір про Космос визначає основні правові рамки та положення міжнародного космічного права. Особливу роль відіграє другий документ, який був підписаний 18 грудня 1979 року та розповсюджує міжнародне право на Місяць та інші небесні тіла, окрім Землі, включаючи орбіту навколо цих тіл. Однак статус цієї угоди є дуже спірним, адже, не дивлячись на те, що вона є частиною міжнародного права, угода не підписана жодною державою, яка має космічну програму. Вона допускає тільки мирний характер використання Луни та інших небесних тіл, проголошує принцип рівності прав держав на дослідження небесних тіл. Як показує міжнародний досвід, дані договори є недосконалими. Варто згадати ім'я Денніс Хоуп. В 1980 році він став відомий тим, що проголосив себе власником усіх космічних об'єктів сонячної системи та почав продавати земельні ділянки на них. Свої дії він аргументував тим, що в Договорі про Космос зазначено, що всі космічні об'єкти мають статус суспільного надбання. Він розцінив це як заборону на володіння зірками та планетами тільки державам та корпораціям, а на приватних осіб ця заборона не розповсюджується. А потім намагався проголосити Місяць новою державою, зі своєю конституцією, громадянами якої є власники придбаних територій.

В межах сфери міжнародного космічного права сформовані правові інститути, регулюючи міждержавні відносини щодо надання допомоги космонавтам у випадку аварії, лиха чи вимушеної посадки, у тому числі необхідності повернення космонавтів і об'єктів, запущених до космічного простору. Основою регулювання даних відносин стала «Угода про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір». Відповідно до положень даного договору держави-учасниці, у тому числі екіпаж космічного об'єкта, різні державні служби мають ряд зобов'язань щодо надання допомоги космонавтам, які опинилися на їх території.

Однак, на практиці дані юридичні зобов'язання держав та їх утворень рідко реалізуються через відсутність організаційно-правової основи, яка регламентувала б дії держав. До числа таких проблем слід віднести:

1) Забезпечення високоякісного зв'язку між космічними об'єктами, космічними об'єктами та землею;

2) Розроблення єдиних правил рятувальних операцій у космосі;

3) Забезпечення сумісності засобів порятунку різних держав та об'єктів, запущених у космос.

Зазначені проблеми потребують міжнародно-правового регулювання, яке повинно бути закріплено міжнародно-правовою угодою.

В юридичній літературі вже неодноразово висловлювалась думка про створення міжнародної рятувальної служби, завданням якої було б надання допомоги в космосі, а також пошук та порятунок космонавтів та космічних об'єктів.

Як ми можемо побачити вирішення цих правових проблем є дуже важливими для подальшого розвитку досліджень у міжнародному праві. Тому перед нами та всією міжнародною спільнотою стоїть завдання на вдосконалення норм та принципів космічного права, які існують та функціонують зараз, та подальша розробка нових положень для усунення прогалин у даній сфері.

**Науковий керівник:** к.ю.н, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Бойчук Дмитро Сергійович.

*Дмитренко Юлія Олександрівна*  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
ІПКЮ, 3 курс, 6 група

## **ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Аналізуючи положення Договорів, на основі яких функціонує Європейський Союз, до недавнього часу можна було зробити висновок про існування правосуб'єктності ЄС *de facto*. Але Лісабонський договір, який було підписано 13 грудня 2007 року, закріпив таку властивість Європейського Союзу, наділив його спеціальною компетенцією, що характеризує його як міждержавне утворення «нового типу», що не вкладається в рамки розуміння правової природи різних міждержавних утворень.

Регламентация статусу ЄС з моменту його створення була не досконалою, адже в повоєнний період не існувало жодного подібного наддержавного утворення з таким набором відмінних ознак та повноважень. Тому виходячи з вказаного до нього було застосовано термін «*sui generis*» (з лат. річ єдина у своєму роді), яке характеризує ЄС як інноваційне об'єднання з унікальним набором ознак.

Перший крок до визнання правосуб'єктності ЄС було зроблено Судом Європейського Співтовариства у справі 22/70 *Commission v. Council*. Але оскільки Союз став об'єднанням трьох співтовариств, то об'єктивним видається визнання такої його ознаки в цілому.

Більшість науковців у свої поглядах схиляються до того, що Євросоюз має основний перелік ознак міжнародної міждержавної організації. Як було зазначено раніше, правовою основою ЄС виступають 2 міжнародні публічні договори – Договір про Європейський Союз та Договір про функціонування Європейського Союзу. Він має власну систему цінностей (ст.2 ДФЄС), відповідно до цієї системи має цілі та завдання, що приводяться в життя спеціально створеними інститутами, органами та організаціями. Така послідовність є надзвичайно важливою і характеризує статус ЄС як наддержавне об'єднання з відповідною компетенцією, делегованою їй країнами-членами.

Правова природа ЄС відрізняється від суміжних форм територіального устрою, таких як федерація, конфедерація та унітарна держава. Цими відмінними рисами перш за все є:

- 1) право ЄС створювати норми, що мають вищу юридичну силу за акти національного законодавства,
- 2) постійний характер об'єднання,
- 3) наявність європейського громадянства,
- 4) необмежений суверенітет держав, що входять до його складу.

Та на думку Т. К. Хартлі, співставлення Союзу та інших політичних структур є досить відносним, адже перший має ряд рис, що притаманні класичному уявленню про міжнародну організацію і в меншій мірі – федерації. Виходячи з цієї позиції можна говорити про Союз як про організацію особливого роду, або як прийнято в доктрині «*sui generis*».

Право Європейського Союзу недоречно характеризувати з точки зору традиційних поглядів міжнародного та конституційного права. Тому, Європейським Судом (рішення у справі «*ERTA*», 1971 р.) зроблені щодо цього наступні висновки:

1) це є особлива система права, інтегрована у систему права державучасниць (і має обов'язковий характер для їх судових органів);

2) право Співтовариства – це такий масив норм, що застосовується як до громадян цих країн, так і до самих держав.

Погляди вчених сходяться на тому, що необхідною ознакою суб'єкта міжнародного права слугує не сам факт участі або можливість участі в стосунках, що регулюються міжнародним правом, а точно визначений статус такої участі.

Попри це, першим критерієм, який визначила Комісія з міжнародного права ООН для міжнародних організацій і дав змогу говорити про правосуб'єктність Союзу є насамперед можливість укладення міжнародних договорів. Вони підвищують значущість інтеграції у сфері зовнішньої політики Союзу. На практиці щодо даного об'єднання вони іменуються угодами, адже Договори в ЄС існують лише установчі (ДФЄС). Щодо можливості ЄС укласти міжнародні договори склалося декілька точок зору, що породили суперечності. Так, деякі держави-члени наполягали на вузькому тлумаченні статей, обумовлюючи це тим, що переговори щодо укладання угод можливі лише за наявності прямої вказівки в Договорі.

Правосуб'єктність ЄС також активно проявляється в рамках його участі в діяльності міжнародних організацій на основі ст. 220 ДЄС. Об'єднання підтримує активну співпрацю з Організацією Об'єднаних Націй, її установами, Радою Європи, Організацією економічного співробітництва та розвитку, Світовою організацією торгівлі тощо. Досить дискусійним, на мою думку, є питання реалізації правосуб'єктності ЄС в рамках участі в Європейській Конвенції з прав людини та основоположних свобод. З одного боку, реалізуючи такі заходи, ЄС намагається підвищити гарантії захисту прав людини на своїй території, правова система якого перебуватиме під незалежним контролем Європейського Суду з прав людини і матиме власного представника в даній інституції. З іншого, навряд чи є виправданим приєднання самого Союзу, коли його держави-члени і так беруть участь у Конвенції.

На практиці, Рада Європи є інституцією, яка координує виконання Конвенції, а участь в першій є неформальною передумовою членства ЄС. Маємо деяку «двоакість», в результаті чого основною проблемою постає можливість дублювання компетенцій Суду ЄС та ЄСПЛ.

До критеріїв, винесених Комісією ООН, належить також право ЄС користуватися привілеями та імунітетами в рамках національних юрисдикцій. Згідно зі ст. 343 ДФЄС та його невід'ємною частиною у вигляді Протоколу про привілеї та імунітети ЄС 1965 року: «Союз на території держав-членів користується такими привілеями та імунітетами, що необхідні для виконання його завдань». Так ЄС в національних правопорядках бере участь як суб'єкт приватного права і його правовий статус не може слугувати підставою для застосування будь-яких обмежень або привілеїв. Майно Союзу є недоторканим і не оподатковується.

Цікавим, на мою думку, є те, що Європейському Союзу притаманне активне та пасивне права посольства. Так, він має близько 150 дипломатичних представництв держав в Брюсселі, в тому числі і України. В свою чергу, місії ЄС розташовуються в країнах та при міжнародних організаціях, діяльність яких координує та контролює Верховний представник з питань закордонних справ і політики безпеки.

Підводячи підсумки, можна зауважити, що попри закріплення правосуб'єктності ЄС на рівні Договорів, все ж таки існує різниця в наукових підходах та політичних поглядах щодо правової природи об'єднання, майбутнього європейської інтеграції та конфлікту інтересів в інституціях ЄС.

Тому, сучасна правова наука розглядає Європейський Союз як нову форму наднаціональної політичної організації, що зберігає суверенітет її членів, але попри це наділена неабиякими повноваженнями щодо побудови стратегії діяльності та її втілення в життя.

На мою думку, ЄС – певний симбіоз політичних інституцій, який увібрав від них найкращі риси і прийшов на зміну суверенним державам. Це багаторівнева конституційна система майбутнього, що має сильний потенціал на міжнародній арені.

**Науковий керівник:** асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Шварцева Марія Ігорівна.

## **ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ЄРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Незважаючи на довготривалий період існування Європейського Союзу, його конституційна структура, міжнародна правосуб'єктність, характер відносин з державами-учасниками до сьогодні викликають гострі дискусії в науці міжнародного права. Особливо актуальним дане питання постає саме сьогодні, коли в повному об'ємі запрацювала Угода про асоціацію України з ЄС. Наразі ЄС є найбільш ефективною, авторитетною і динамічною регіональною наддержавною структурою, досягнення якої становлять значний інтерес для нашої країни.

Зазначена проблематика перебуває в полі зору вчених, її аспекти досліджувалися в працях таких науковців, як: Т. М. Анакіна, М. О. Баймуратов, П. Рабінович, Н. М. Ушаков, М. А. Корольов, Ю. М. Юмашев та інші.

Відомо, що невдала спроба утвердження Конституції ЄС викликала серйозну політичну кризу і прийняття в результаті компромісного Лісабонського договору. Установчі акти не містять жодних положень стосовно юридичної кваліфікації Європейського Союзу, а вітчизняна доктрина характеризується неоднозначністю підходів до визначення правової природи інтеграційного утворення. Сучасна правова наука запропонувала наступні основні позиції пояснення правового статусу ЄС, за якими Союз – це особливий різновид міжнародної організації або специфічне міждержавне утворення, яке побудоване на засадах конфедерації або федерації. Можна стверджувати, що Європейський Союз є перехідною ланкою між міжнародно-правовими формами об'єднання держав і державними утвореннями. Визначити місце ЄС в класифікації таких об'єднань можливо лише за допомогою порівняння його властивостей з ознаками міжнародних організацій, конфедерації чи федерації.

Розглянемо правовий статус Європейського Союзу через основні властивості міжнародних організацій. Зокрема, вони реалізуються в наступному:

1. ЄС наділений міжнародною правосуб'єктністю.
2. Створений згідно міжнародного акту – Маастрихтського договору від 7 лютого 1992 року, однак він укладений на основі і для розвитку вже існуючих організацій – ЄОБС, СЕС та Євратом.
3. Членами ЄС є суверенні держави.
4. Найважливіші рішення в рамках ЄС приймаються одностайно (тобто за державами – членами з деяких питань зберігається право вето).
5. Цілі ЄС також окреслені в Маастрихтському договорі, проте вони дещо відрізняються від цілей міжнародних організацій. Вони проявляються в сприянні збалансованому та тривалому економічному прогресу завдяки ліквідації внутрішніх кордонів, розвитку та консолідації демократії, створенні міцного союзу народів Європи.
6. На рівні установчих договорів за державами – членами визнається право на добровільний вихід зі складу ЄС тощо.

Особливими прихильниками того, що Європейський Союз ототожнюється з міжнародно-правовою організацією, виступають британські вчені, які називають його організацією «нового типу». Дійсно, за своєю природою ЄС схожий на міжнародно-правову організацію, проте його важко кваліфікувати, оскільки утворення є неоднорідним, об'єднало європейські спільноти й різні сфери співробітництва, а також різні правові системи. Окрім того, уявляється, що, у наш час політична природа Євросоюзу не може у повній мірі являтися і федерацією. У процесі розробки Конституції для Європи, учасники все ж відхилили саме ті ідеї (загальні вибори Президента ЄС, формування двопалатного парламенту), які б сприяли остаточному зближенню ЄС до федеративного устрою. Не можна назвати федерацією й через те, що в Євросоюзу відсутня одна з основоположних її характеристик: у федеративній державі її суб'єкти є невід'ємними складовими самої держави і наділені лише окремими суверенними правами, а держави – учасниці є абсолютно самостійними та володіють повним суверенітетом.

Ряд ознак Європейського Союзу говорять на користь такого політичного утворення як конфедерація. По – перше, ЄС складається із суверенних держав, у яких громадянство Союзу являється додатковим до національного громадянства, а тому його набуття чи втрата залежить від

національного законодавства держав – членів. По – друге, територіальна сфера застосування права ЄС обмежена державними територіями і зовнішніми кордонами країн – членів. По – третє, Лісабонський договір однозначно визнав право виходу із ЄС. У той же час Європейський Союз за змістом є ширшим поняттям, ніж конфедерація, так як володіє постійною інституційною структурою, вміщує в собі інститут громадянства. Варто зазначити, що громадяни мають право вільного пересування в межах ЄС, а також володіють певними політичними правами – обирати і бути обраним на загальноєвропейських виборах. Право Союзу володіє верховенством по відношенню до внутрішнього права держав – членів. Таким чином, ні одне з двох понять повністю не відображають природу та сутність міжнародного утворення. Європейський Союз більше, ніж конфедерація, не ставши при цьому федеративною державою.

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновок, що жодна з цих категорій повністю не охоплює та не відображає істинну природу Європейського Союзу. ЄС – це особливий вид міжнародно-правового об'єднання, у якому суверенітет держав – учасниць суттєво обмежений, а його правова природа носить комплексний характер. Євросоюз є складним міждержавним об'єднанням інтеграційного типу, яке, набуваючи окремих рис міжнародної організації, федерації та конфедерації конститується наднаціональною організацією влади.

**Науковий керівник:** кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Кудас І. Б.

*Мальчик Оксана Миколаївна*  
Національний університет біоресурсів  
і природокористування України  
юридичний факультет, 4 курс, 1 група

## **ЗДІЙСНЕННЯ ПОЛІТИКИ СПЕЦІАЛЬНИМИ ОРГАНАМИ ЄС У РОЗВИТКУ ТА ЗАСТОСУВАННІ ПРАВА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА**

Актуальність теми зумовлена тим, що зараз захист довкілля є одним із головних завдань Європейського Союзу (далі -ЄС) , що й формує вектори руху ЄС у сфері охорони довкілля та обумовлює масивну нормот-



ворчу діяльність щодо кращого регулювання права навколишнього середовища, тобто потужної діяльності системи органів наднаціонального утворення.

Питанню екологічної політики ЄС, європейського права навколишнього природного середовища, діяльності окремих органів ЄС в цьому напрямку було присвячено багато праць, авторами яких виступають А. Тимошенко, С. Кравченко, Ю. Шемчушенко, О. Дубовик, Н. Малишева.

Варто наголосити на тому, що екологічна політика ЄС є горизонтальною. Йдеться про те, що вона стосується усіх сфер без винятку, на які поширюється компетенція ЄС [1, с. 115].

При здійсненні екологічної політики спеціальними органами ЄС досягається мета – створення безпеки щодо навколишнього середовища з диференційованим підходом щодо економічного, соціального, політичного стану держав-членів.

Вітчизняний науковець Качурінер В. Л. у своїх дослідженнях виокремлює 6 етапів екологічної стратегії ЄС, що характеризує відповідну діяльність органів утворення [2, с. 327–329]:

1. 1951–1957 рр. – особлива компетенція в галузі охорони навколишнього середовища у Європейських співтовариств була відсутня, приймалися поки одиничні норми і заходи в цій сфері, які не мали системного характеру [2, 71].

2. 1957–1982 рр. – Цей період знаменується становленням політики Співтовариства відносно навколишнього середовища і способів її правового регулювання. Адже приймаються численні директиви, в яких зазначались підвалини подальшої успішної політики щодо права навколишнього середовища.

3. 1982–1986 рр. – відбувся перехід багатостороннього екологічного співробітництва на постійну міждержавну основу. Проходив активний розвиток вторинного законодавства ЄС у сфері навколишнього середовища, незважаючи на відсутність відповідних положень щодо охорони довкілля в первинному законодавстві, тобто в установчих договорах ЄС.

4. 1986–1992 рр. – закріпленням компетенції Співтовариств в області навколишнього середовища в Єдиному Європейському Акті.

5. 1992–2001 рр. – відбулось правове регулювання антропогенного впливу на навколишнє середовище і моніторинг її стану; екологічний менеджмент і аудит; стандартизація і сертифікація взаємовідносин суспільства і природи.

З 2001 року характеризується високим рівнем регламентування права навколишнього середовища.

Діяльність органів ЄС характеризується певним ступенем взаємоузгодженості, на нашу думку, такий результат досягається завдяки тому, що чітко дотримуються принципи: фундаментальної довіри між суб'єктами екологічного управління, адаптації управлінської поведінки до конкретної ситуації, укладання екологічних договорів між державами-учасниками, чітко визначеної екологічної відповідальності між суб'єктами.

Діяльність Європейського агентства з навколишнього середовища поширюється на надання інформації, яка слугує в ході вироблення та здійснення єдиної екологічної політики. Її місія полягає у розповсюдженні своєчасної інформації про стан і тенденції в галузі навколишнього середовища на європейському рівні, співпраця з науковими органами та міжнародними організаціями. Даний орган кожні 5 років публікує звіт щодо стану навколишнього середовища, тим самим виконує ще одну функцію – забезпечує широке розповсюдження серед громадськості інформації про стан екології. Агентство є підзвітним Парламенту, Раді, Комісії, адже щороку подає звіт про свою діяльність. Тим самим, ми можемо спостерігати інституційність механізму ЄС.

Мережа ЄС для імплементації та застосування права навколишнього середовища — неофіційна мережа органів влади розпочала свою роботу у 1992 році. Головною метою діяльності цієї мережі є забезпечення ефективнішого застосування законодавства в сфері охорони навколишнього середовища в державах-членах та на рівні Співтовариства [3, с. 119].

Таким чином, нами було досліджено хронологію розвитку нормотворчої діяльності органів у сфері регулювання діяльності навколишнього середовища, перелічено утворюючі принципи, за допомогою яких досягається ефективний вплив регулювання вищезазначеної діяльності та охарактеризовано діяльність спеціальних органів у сфері розвитку та застосуванні права навколишнього середовища.

### Список використаних джерел:

1. Івасечко О. Особливості формування екологічної політики європейського союзу / Ольга Івасечко. // Українська національна ідея: реальність та перспективи розвитку. – 2013. – №2015. – С. 113–118.

2. Качурінер В. Л. Становлення та розвиток політики Європейського Союзу у сфері охорони навколишнього середовища та екологічних стандартів виробництва / В. Л. Качурінер. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція.. – 2013. – № 5. – С. 326–331.

3. Микієвич М. М. Європейське право навколишнього середовища / М. М. Микієвич, Н. І. Андрусевич, Т. О. Будякова. – Львів, 2004. – 258 с.

**Науковий керівник:** доцент кафедри міжнародного права та порівняльно-го правознавства Кідалов Сергій Олександрович

*Мартинюк Поліна Олександрівна*

Національний юридичний університет

ім. Ярослава Мудрого

господарсько-правовий факультет,

3 курс, 5 група

## ПИТАННЯ ПРАВОНАСТУПНИЦТВА ДЕРЖАВ ЩОДО МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ

Актуальність дослідження міжнародно-правового регулювання правонаступництва держав щодо міжнародних договорів обумовлена тим, що від ефективності такого регулювання безпосередньо залежить стабільність міжнародного правопорядку, особливо в таких сферах, як роззброєння і обмеження озброєнь, забезпечення прав людини, в тому числі національних меншин, поводження під час збройних конфліктів. Не дивлячись на те, що у сучасному світі більш ніж 200 держав є незалежними, на даний момент існує 16 територій, що не є самостійними та являють собою спадок колоніального періоду. Це зумовлює питання про правонаступництво цих держав щодо міжнародних договорів, стороною яких вони є. [3]

У другій половині XX ст. через зростаючу роль міжнародного права була спроба кодифікації норм права міжнародних договорів. Результатом

такої діяльності стала розроблена Комісією з міжнародного права ООН Віденська конвенція про право міжнародних договорів, прийнята 23 квітня 1969 р., проте питання правонаступництва не знайшли в ній відображення.

Комісія протягом багатьох років займалась розробкою єдиного документа, присвяченого кодифікації норм правонаступництва держав щодо міжнародних договорів. Результатом такої діяльності стало прийняття у 1978 р. Віденської конвенції про правонаступництво держав щодо міжнародних договорів. [2]

У Преамбулі Віденської конвенції 1978 р. акцент зроблено перш за все на «значні зміни у міжнародному співтоваристві, обумовлених процесом деколонізації».

Питанням правонаступництва у Конвенції присвячено Розділ 3 та 4. Конвенція запроваджує тлумачення важливих, у питаннях правонаступництва, понять. Зокрема, таке поняття як «держава-попередниця»- це держава, яка була змінена іншою державою у випадку правонаступництва держав. Також Конвенцією було визначено ряд інших понять, необхідних для повноцінного врегулювання питання правонаступництва, таких як «міжнародна організація», «ратифікація», «момент правонаступництва держав» та ін.

Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо договорів 1978 р. регулює правонаступництво тільки стосовно договорів, укладених у письмовій формі, і лише між державами. Щодо усних договорів і договорів між державами та іншими суб'єктами міжнародного права діють звичаєві норми міжнародного права.

Доцільним є наявність положення про те, що нова незалежна держава не зобов'язана зберігати в силі будь-який договір або ставати його учасником в силу винятково того факту, що в момент правонаступництва держав цей договір був чинним щодо території, що є об'єктом правонаступництва держав. Практика реалізації інституту правонаступництва щодо міжнародних договорів демонструє переважне правонаступництво таких різновидів договорів як багатосторонні конвенції або угоди гуманітарного, технічного та адміністративного характеру ( Конвенція про статус біженців, Міжнародно-санітарна конвенція), по питанням приватного міжнародного права (Варшавська конвенція , про вирішення спірних питань мірними засобами (Гаазькі конвенції), про технічну до-

помогу (у випадку зацікавленості нової держави), торгові угоди, якщо нова держава вважає їх відповідними інтересам їхньої економіки, та ін.[4]

В залежності від того, чи був договір двостороннім або багатостороннім, постає питання правонаступництва щодо таких договорів. У випадку з багатостороннім договором, то він буде тимчасово застосовуватися щодо держави, яка утворилася внаслідок правонаступництва, та іншою державою-учасником договору, якщо вона надасть на це свою згоду. Двосторонній договір буде тимчасово діяти між двома державами, за умови якщо вони про це домовилися або їх поведінка свідчить про наявність такої домовленості. Віденської конвенції також не залишила без уваги питання застережень. Конвенцією презюмується збереження чинності застережень, сформульованих державою-попередником, якщо в момент правонаступництва держава висловила своє мовчання. Необхідно зауважити, що Віденська конвенція не містить положення, регулюючого питання щодо зауважень в інших випадках правонаступництва, окрім випадків, які призводять до створення нової незалежної держави.

Щодо питання участі держави у договорах, які не набрали чинності до моменту правонаступництва, то нова держава може взяти у ньому участь, якщо в момент його правонаступництва держава-попередниця була договірною державою стосовно території, що стала об'єктом правонаступництва. п. 1 ст. 19 Віденської конвенції каже нам про те, що у разі висловлювання наміру поширити цей договір на територію, яка є об'єктом правонаступництва, нова держава може ратифікувати, прийняти або затвердити цей договір. Коли ж з договору випливає або іншим чином встановлено, що його застосування щодо держави- правонаступниці було б несумісним з об'єктом і цілями, то ця держава в такому багатосторонньому договорі може не брати участь.

Отже, спираючись на вищевикладене можна зробити висновок, що питання правонаступництва є досить багатогранним та складним. Для зміцнення міжнародного миру, безпеки і міжнародного співробітництва між суб'єктами міжнародного права, насамперед держави мають послідовно дотримуватися норм міжнародних договорів, міжнародних зобов'язань щодо території, власності, членства в міжнародних організаціях та ін.

**Науковий керівник:** к.ю.н, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Толстенко Юлія Олександрівна.

## **СПІВВІДНОШЕННЯ АВТОНОМІЇ ВОЛІ СТОРІН ТА ОБХОДУ ЗАКОНУ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ**

**Метою дослідження** є вивчення двох інститутів міжнародного приватного права, які є загальноновизнаними та закріпленими у законодавстві України; та визначення необхідності залишення обходу закону в Законі України «Про міжнародне приватне право».

**Виклад основного матеріалу:** Чинне національне загальне законодавство України у сфері приватних міжнародно-правових відносин складається по суті з одного закону – Закону України «Про міжнародне приватне право». Цей нормативно-правовий акт намагається враховувати усі сучасні потреби, але чи не залишає він у собі декілька суперечливих категорій? Мова піде про автономію волі сторін та обхід закону.

Автономія волі сторін має неоднозначне розуміння, тому звернемося до законодавчого її розуміння. Відповідно до законодавства, автономія волі сторін – це принцип, згідно з яким учасники правовідносин з іноземним елементом можуть обрати право, що застосовуватиметься до відповідних правовідносин [1, п. 5 ч. 1 ст. 1]. Дехто називає її методом, але склавшийся підхід до її визначення як принципу є вірним. Також можливе віднесення її до колізійних прив'язок.

В свою чергу, обхід закону – це застосування до правовідносин з іноземним елементом права іншого, ніж право, передбачене відповідним законодавством [1, п. 9 ч. 1 ст. 1]. Як можна побачити, законодавець прямо протиставляє ці два поняття одне одному, оскільки виходить, що будь-який вияв автономії волі може бути проявом обходу закону. З точки зору розв'язання колізій, ці поняття суперечать один одному методологічно [5, с. 230].

Дослідниками обхід закону як категорія розуміється дещо негативно – багатьма підтримується думка про необхідність виключення його із Закону України «Про міжнародне приватне право», оскільки цей інститут вже вичерпав свою практичну корисність [2, с. 86]. Справа

в тому, що обхід закону на сьогодні залишається лише теоретичним положенням.

З чого це випливає? По-перше, з цілей, які обходом закону переслідуються. Він був запроваджений як обмежувач, регулятор абсолютної автономії волі сторін – задля перешкоджання використанню вигідного права шляхом уникнення обов’язкового застосування норм законодавства України. Проте необхідно сказати, що подібна мета досягається іншими колізійними прив’язками із рівним, якщо не більшим, успіхом.

Щодо співвідношення мети обходу та мети автономії – то метою автономії є визначення зручного права, а метою обходу закону традиційно вважається намір штучно створити колізійну прив’язку, обходячи тим самим національну правову систему з її власними прив’язками, які підлягали б застосуванню [5, с. 211]. Це означає, що в обході закону важливу роль відіграє саме цей намір, а не факт створення прив’язки., в той час як для автономії волі важливим є факт обрання права.

По-друге, сфера обходу закону тим більш звужується, чим більш поширюється думка про суперечність сутності обходу закону (ухилення) поняттю автономії волі (вибір). Кібенко та Кузьменко вказують на той факт, що наслідки обходу закону суперечать уявленням про міжнародно-правове регулювання. Жодна криміналізація тут недопустима, оскільки обхід закону є легальним інструментом ухилення від правопорядку. Автономія волі такої мети не має, тому і не визнається обходом [3, с. 37].

Але треба зважати на місце обходу закону – він зовсім не співвідноситься із автономією волі як виключення із правилом. Як вважає Муранов, обхід закону є всього лише зайвою гарантією, яка доповнює інструментарій, вже існуючий в законодавстві [5, с. 230].

Для посилення думки про непотрібність обходу закону зазначимо, що він несумісний також з таким інститутом як застереження про публічний порядок. Даний інститут однаково діє для автономії волі та обходу закону – обмежує їх. Проте щодо автономії волі він лише звужує обсяг права, шляхом встановлення додаткового критерію, а от щодо обходу закону – то як й імперативні норми фактично виключає дані випадки.

В історичному аспекті, автономія волі була відома вже певний час світовій спільноті, в той час як обхід закону не закріплений в жодному джерелі права ЄС на сьогоднішній день [4, с. 255]. Являючи собою, як

дехто вважає, пережиток римського права, обхід закону поступово знижує частоту своєї появи у судовій практиці – наприклад, в Україні кількість таких випадків вкрай мала. Була вона малою і в СРСР.

Викладене дає підстави стверджувати, що роль обходу закону вже відіграна, він лише сприяє нагромадженню у понятійно-категоріальному апараті сучасного міжнародного приватно-правового регулювання. Це не сприяє вдосконаленню юридичної техніки національного законодавства.

**Висновки:** Інститути автономії волі сторін та обходу закону є взаємовиключними, що лише породжує певні, не тільки теоретичні, проблеми, пов'язані із розумінням та застосуванням співвідношення даних інститутів. Отже, пропонується виключити категорію обходу закону зі складу Закону України «Про міжнародне приватне право» як таку, що не відповідає викликам сучасності.

#### **Список використаної літератури:**

1. Закон України «Про міжнародне приватне право», Голос України від 29.07.2005 – № 138.

2. Борт Олександр Петрович – Інститут договірному статуту у міжнародному приватному праві; дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 (цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право), Одеса, 2016, 213 с.

3. Міжнародне приватне право. навч. посіб. / За ред. С. Г. Кузьменка. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 316 с.

4. Погорецька Наталія Вікторівна – Щодо питання про співвідношення інститутів автономії волі сторін та обходу закону у міжнародному приватному праві; УДК 347.191.11, с. 253-267.

Режим доступу: [http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7994/1/Pogorecka\\_253-267.pdf](http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7994/1/Pogorecka_253-267.pdf)

5. Муранов Александр Игоревич – Проблема «обхода закона» в материальном и коллизионном праве; диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 (Гражданское право, семейное право, гражданский процесс, международное частное право), Москва, 1999, 272 с.

**Науковий керівник:** к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Шуміло І. А.



## **МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЖУРНАЛІСТІВ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ**

Журналісти та інші представники засобів масової інформації під час здійснення своїх професійних обов'язків в умовах збройного конфлікту нерідко стикаються з неправомірними діями, які представляють собою грубі порушення існуючих норм і принципів міжнародного права. Апеляційна камера Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії при розгляді справи Рандаля визнала, що журналісти, відряджені в зону збройного конфлікту, служать «суспільним інтересам», так як «виконують серйозну місію, привертаючи увагу міжнародної громадськості до жахів і реальності війни» [1].

Протягом тривалого періоду міжнародне співтовариство приділяє значну увагу питанням, пов'язаним із захистом журналістів. Друга половина ХХ століття ознаменувалась прийняттям численних міжнародних актів, які визначали права та обов'язки воюючих сторін та надавали журналістам особливого статусу. Регулювання правового статусу журналістів в умовах збройних конфліктів здійснюється міжнародним гуманітарним правом. Ключовими документами є Гаазькі конвенції і декларації 1899 і 1907 років, Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 і Додаткові протоколи до них 1977, резолюції Генеральної Асамблеї ООН. Права журналістів у зоні збройного конфлікту безпосередньо закріплені у Конвенції про закони і звичаї суходільної війни (1907 р.), Конвенції про поводження з військовополоненими (1949 р.) і у I Додатковому протоколі до Женевських конвенцій щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів[2]. Можна стверджувати, що діючі принципи і норми міжнародного гуманітарного права є цілком достатньою нормативною основою для захисту прав журналістів в умовах збройного конфлікту. Проблема ефективного захисту прав журналістів полягає не стільки у відсутності достатньої міжнародно-правової основи, скіль-

ки в проблемі імплементації норм міжнародного гуманітарного права, які регламентують захист прав журналістів.

У будь-якому випадку є очевидним, що обставини, які складаються навколо збройного конфлікту, являють собою істотну загрозу безпеці журналістів. За інформацією міжнародної неурядової організації «Комітет із захисту прав журналістів», число журналістів, які загинули з причин, пов'язаних із професійною діяльністю, в останні роки істотно збільшилася.

Одним з основних чинників, що перешкоджають зміцненню основи міжнародно-правового захисту прав журналістів, є безкарність за вчинення злочинів проти них під час збройних конфліктів. Практика підтверджує, що журналіст може також стати жертвою переслідувань, якщо його позиція щодо збройного конфлікту суперечить офіційній. За підтвердженими даними, в 2016 р 272 журналіста були ув'язнені з зазначеної причини.

Правовий статус журналістів, що працюють в зоні збройного конфлікту – неоднаковий. В ситуації збройного конфлікту події висвітлюють дві категорії журналістів: військові кореспонденти і журналісти, що знаходяться у відрядженні в зонах збройних конфліктів. Хоча міжнародне гуманітарне право не дає чітких визначень цих категорій журналістів, воно, тим не менш, проводить між ними відмінність, виходячи з того положення, що тільки військові кореспонденти мають акредитацію при збройних силах воюючої сторони і користуються їх захистом. Документом, що посвідчує статус журналіста, є, згідно з I Додатковим протоколом до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, посвідчення журналіста, видане владою держави, громадянином якої є журналіст, або держави, на території якої він постійно проживає, або де знаходиться засіб масової інформації, до якого відноситься журналіст[3]. Відповідно до чинних принципів і норм міжнародного гуманітарного права, журналістам в умовах збройних конфліктів повинен забезпечуватися такий самий захист, як і цивільним особам, і журналісти користуються таким захистом до тих пір, поки вони не приймуть прямої участі в бойових діях.

Військові кореспонденти і журналісти, що знаходяться в небезпечних відрядженнях в зонах збройних конфліктів, відносяться до категорії цивільних осіб і користуються захистом міжнародного гуманітарного

права за умови, що вони не чинять дій, несумісних з їхнім статусом. Але тільки військові кореспонденти мають право на статус військовополоненого за умови, що мали дозвіл слідувати за військовими формуваннями. Так, відповідно до I Додаткового протоколу Женевських конвенцій, у разі потрапляння в полон, військові кореспонденти користуються усіма правами військовополонених, що пов'язано з наявністю у військового кореспондента формального права супроводжувати військові формування. У разі виникнення сумнівів щодо статусу особи, яка претендує на статус військовополоненого, ця особа залишається під захистом міжнародного гуманітарного права до вирішення питання компетентним судом[3].

Слід зазначити, що загальний правовий статус журналістів, в тому числі і в період збройних конфліктів, регулюється також нормами міжнародного права прав людини. Так, виключним привілеєм журналістів, в тому числі і в період збройних конфліктів, визнається право на нерозголошення джерела інформації, що є однією з гарантій дотримання права на свободу вираження поглядів[5]. Деякі міжнародні документи про права людини однозначно забороняють відступ від певних положень, що гарантує неодмінне дотримання норм міжнародного права прав людини, в тому числі і журналістів, в умовах збройних конфліктів. Так, наприклад, в Конвенції проти катувань передбачено, що виправданням катувань ні в якому разі не можуть бути ніякі обставини виняткового характеру, в тому числі і загроза війни або безпосередньо військові дії, політична нестабільність всередині держави чи інші надзвичайні умови [4].

Роблячи висновок з вищесказаного, слід зазначити, що правовий статус журналіста в збройному конфлікті визначається на основі трьох груп міжнародних норм: норм міжнародного права прав людини, норм міжнародного гуманітарного права і міжнародними нормами, що регламентують діяльність засобів масової інформації. Незважаючи на створену на міжнародному рівні базу для захисту журналістів під час збройних конфліктів, необхідно продовжувати її розширення. В той же час необхідно строго стежити за дотриманням вже існуючих норм, зробити їх діючими на практиці. А це залежить не тільки від авторів міжнародно-правових актів і самих журналістів, а й в першу чергу від керівництва держав, що приймають ці норми.

### Список використаних джерел:

1. Бальги-Галлуа А. Защита журналистов и средств массовой информации во время вооруженного конфликта // Международный журнал Красного Креста. 2004. № 853–855. С. 5–42.
2. <https://www.osce.org/uk/ukraine/254531?download=true>
3. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977.
4. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання від 1984 р., в ред. від 13.11.1998 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу:// [www.un.org/gu](http://www.un.org/gu)
5. Заключні зауваження Комітету ООН з прав людини щодо Кувейту // Документ ООН CCPR / CO / 69 / KWT.

**Науковий керівник:** к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету Маринів І. І.

*Рудковська Мирослава Романівна*  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
ІПКЮ, 3 курс, 15 група

## РЕЖИМ КОРДОНУ МІЖ ІРЛАНДІЄЮ ТА ПІВНІЧНОЮ ІРЛАНДІЄЮ В СВІТЛІ ВИХОДУ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ З ЄС

Результати референдуму в Британії, котрий відбувся в червні 2016 року та в результаті якого більшість населення проголосувала за вихід з ЄС, сколихнули не лише самих британців, а й отримали світовий резонанс. Brexit не лише поставив політиків у дещо глухий кут, адже зараз вперше ініційовано процедуру виходу з ЄС, що неминуче ставить цілий ряд питань економічного, політичного та юридичного характеру. Окрім того, непокоїть сам факт Brexit, тобто факт того, що існує країна, котра добровільно відмовилася від членства в ЄС при тому що всім відомо, що умови членства є досить жорсткими та більшість країн Європи, котрі поки не мають членства, докладають чимало зусиль, щоб дані умови виконати. Саме після подій червня 2016 року набирає все більшої

популярності думка, що, можливо, Європейський Союз не є «локальним європейським раєм на землі», а кількість євроскептиків невинно зростає [1, с. 35].

Варто зазначити, що таке рішення Великобританії має важливе значення для її регіонів. Зокрема, може істотно вплинути на становище Північної Ірландії.

Остання має значну вигоду від фінансування з бюджету ЄС: згідно з багаторічною програмою фінансового розвитку ЄС на 2014–2020 рр. у межах регіональної політики вона отримає зі структурних фондів ЄС 1,21 млн євро. Вплив Brexit на Північну Ірландію матиме виразну особливість, оскільки ця провінція є єдиним регіоном Сполученого Королівства, який має суходільний кордон з іншою державою-членом ЄС – Республікою Ірландія. Brexit означатиме, що зовнішній кордон ЄС пройде островом Ірландія [2, с. 3].

Змішані думки були висловлені й коментаторами під час референдуму про майбутнє Спільної зони між Ірландією та Великою Британією у випадку Brexit. Уряд Великої Британії та Ірландії також виявив невідзначеність, тоді як учасники кампанії загалом на той момент не передбачали необхідності суттєвих змін. Професор Бернард Райан, який багато написав про Спільну зону, сказав, що «немає очевидних юридичних причин», чому Ірландія не зможе зберегти цю перевагу після того, як Великобританія вийде з ЄС. Комітет у справах Північної Ірландії отримав докази (до референдуму), у тому числі від Робочої групи ЄС про Brexit, що викликало сумніви щодо того, чи можуть існуючі механізми продовжувати функціонувати, і чи майбутня угода між Великою Британією та Ірландією може потребувати узгодження з усім ЄС. Після результатів референдуму уряду Ірландії та Великої Британії підтвердили спільний намір зберегти переваги Спільної зони. Уряд Ірландії заявив, що це буде «ключовим пріоритетом» в контексті переговорів між Великобританією та ЄС [3, с. 103]

ЄС також висловився щодо необхідності повного інформування про спеціальні домовленості стосовно острову Ірландія, які обговорюються в контексті поточних переговорів між сторонами. З огляду на унікальні обставини, що сформувалися на острові Ірландія, потрібні гнучкі та творчі рішення, у тому числі з метою уникнення зведення жорсткого кордону для 14 800 щоденних пасажирів і 110 млн перетинів кордону на

рік між Ірландією та Північною Ірландією. Під час обговорень члени Комітету регіонів зазначили, що рішення Великої Британії вийти з єдиного ринку та митного союзу ЄС також спричинить значні виклики для більш ніж 100 сфер і напрямів співробітництва між Північчю і Півднем (охорона здоров'я, довкілля, транспорт, соціальне забезпечення тощо) острову Ірландія. [2, с. 9].

Окрім того, ще на початку поточного року виникало безліч питань, зокрема щодо майбутнього статусу Північної Ірландії, а саме: її можливості залишитися у митному союзі. І вже буквально в лютому 2018 представник ЄС з питань Brexit, демонструючи у Брюсселі проект угоди Єврокомісії про вихід Британії з ЄС заявив, що Північна Ірландія може залишитися у митному союзі, незважаючи на вихід Великобританії. Також все частіше наголошується, що безумовно щоденне життя поблизу кордону продовжуватиметься так само і після Brexit, а Північна Ірландія вже сьогодні має свої правила, які відрізняються від загально-визнаних правил Британії та свідчать про її готовність самостійно розвиватися у цій сфері.

Таким чином, варто зазначити, що дане питання залишатиметься актуальним ще доволі довго, враховуючи процедуру та терміни виходу Великобританії з ЄС. Безумовно можна говорити про достатню кількість часу для вирішення усіх питань, що будуть виникати у процесі Brexit та нових можливостей для обох держав: якщо не зберегти попередні домовленості, то досягнути нових, прогресивніших.

### **Список використаних джерел:**

1. Неприцька Т. І. Вплив виходу Великої Британії з ЄС на інтеграційні процеси в Європі. Збірник наукових праць професорсько-викладацького складу ДонНУ імені Василя Стуса за 2015-2016 рр. С. 35–37.
2. Рудік Н. М. Вплив brexit на регіональні та місцеві органи влади держав-членів єс: очікування європейського комітету регіонів. Публічне адміністрування: теорія та практика, 2017, вип. 2(18). С. 1-11. Режим доступу: [http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2017-02\(18\)/20.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2017-02(18)/20.pdf).
3. Brexit: impact across policy areas / Edited by Vaughne Miller // Briefing Paper. – Number 07213, 26 August 2016. – Retrieved December 10, 2017, from : <http://dera.ioe.ac.uk/27171/1/CBP-7213.pdf>

## **ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИВАТНИХ ВІЙСЬКОВИХ КОМПАНІЙ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ**

Починаючи з 70-х років минулого століття на міжнародній арені почали активно використовуватись ПВК – приватні воєнні компанії, вони розуміються як приватні підприємницькі суб'єкти, які надають воєнні та охоронні послуги. Послуги ПВК включають, збройну охорону і захист людей та об'єктів (транспортних колон, споруд); техобслуговування і експлуатацію бойових комплексів; консультування або підготовку місцевих військовослужбовців та охоронців.

До сьогодні тривають спори про правове регулювання діяльності і визначення повноважень таких компаній. Деякі експерти вважають ПВК організаціями найманців. Інші, враховуючи ситуацію на міжнародній арені та попит на такі компанії вбачають в них рівноправних суб'єктів економічної діяльності.

З моменту утворення в 1967 р. у Великій Британії першої в новітній історії ПВК «Watchguard International» простежується стійка тенденція до зростання попиту на послуги таких компаній, збільшується кількість їх клієнтів та розширюється спектр самих послуг. Це зумовлене, наступними чинниками:

1. Проблеми захисту і підтримка політичних режимів країн, які за офіційною термінологією ООН іменуються «найменш розвиненими країнами».

У цю групу входять держави, які не володіють здатністю до саморозвитку і не мають внутрішніх джерел подолання низького рівня розвитку. Уряди цих країн в першу чергу зіштовхуються з проблемою забезпечення державної цілісності та суверенітету. Під час «холодної війни» уряди США та СРСР, які мали економічні та політичні інтереси в таких країнах, нерідко здійснювали їх військову підтримку. Із завершенням цього періоду, ніша, яка раніше була зайнята державними військовими формуваннями звільнилась і на їх місце прийшли ПВК. Так,

бажаючи повернути спокій і порядок у водний простір Сомалі та гарантувати безпеку своїм нафтовим танкерам, родина Аль-Нахайян – керівна династія найбільшого в ОАЕ емірату Абу-Дабі та найвпливовіші шейхи найняли за \$50 млн Еріка Прінса, творця провідної приватної військової компанії світу Blackwater/Xe Services/Academi.

2. Необхідність підготовки армії та реформування органів внутрішньої безпеки, освоєння новітніх воєнних технологій.

Відсутність необхідних фахівців в цих сферах створює попит на послуги ПВК. Так, наприклад, Об'єднані Арабські Емірати наприкінці 2010 р. підписали контракт з ПВК «Reflex Responses» щодо підготовки батальйону (800 осіб), для підтримання внутрішньої безпеки країни та боротьби з тероризмом. Вартість контракту становила 529 млн дол. США.

3. Попит з боку міжнародних гуманітарних організацій на матеріально-технічне забезпечення миротворчих операцій, охорону гуманітарних конвоїв тощо.

Найчастіше до послуг ПВК звертається ООН. Зокрема, ПВК залучалися нею до участі в миротворчих місіях у Боснії і Герцеговині (1996–2002), Косово (1999–2004), Судані (2005–2011). У перших двох зі згаданих місій американська ПВК «DynCorp» залучала співробітників до міжнародних поліцейських сил, готувала місцеві сили правопорядку.

ПВК є надзвичайно конкурентоспроможними по відношенню до державних військових формувань. Державам набагато дешевше оплачувати діяльність ПВК, ніж відправляти свої військові формування в зони бойових дій. ПВК є більш мобільними, адже вони не підпорядковуються військовому командуванню країн – замовників (при отриманні замовлення, працівники ПВК можуть відразу бути направлені в зони бойових дій, в той час, як на відправлення державних військових формувань має бути отримана згода уряду або президента). Працівники ВПК є більш кваліфіковані, ніж військовослужбовці державних формувань, що зумовлено професійною конкуренцією в таких компаніях (у 2006 р. на одне вакантне місце у ПВК, які працювали в Іраку, було близько 600 кандидатів).

Проте, разом із значними перевагами використання ПВК є і мінуси. Зокрема, на відміну від підрозділів збройних сил, вони менш стійкі до ризиків. Їхні співробітники не несуть кримінальної відповідальності за зрив виконання завдань. Тому у воєнних конфліктах (Ірак, Афганістан),



неодноразово мали місце випадки, коли співробітники ПВК відмовлялися виконувати певні завдання у зв'язку зі зростанням загрози їхньому життю. Крім того, у процесі забезпечення військових операцій виникають значні проблеми, пов'язані з нерегульованістю правовідносин ПВК з державами-замовниками, тому що компанії як самостійні суб'єкти бізнесу не підпорядковуються військовому командуванню. Відповідно, останнє не має повноважень для завчасної перевірки реальних можливостей ПВК забезпечувати військові операції, але при цьому несе відповідальність за їх проведення.

Регулювання діяльності ПВК здійснюється згідно з національним законодавством країн, у яких вони сформовані, проте в своїй діяльності, вони вимушені керуватися також нормами права країни, в якій виконують завдання та нормами Міжнародного права. У 2008 р. 17 держав – членів ООН, серед них і Україна, підготували й схвалили «Документ Монтьєро». Він став першим міжнародним документом, що встановлює міжнародні стандарти (процедуру відбору ПВК, умови контрактів, дозвільні умови, тощо) діяльності ПВК в період збройних конфліктів.

В 2012 р. після набуття чинності Законом України «Про охоронну діяльність» створені мінімальні умови для роботи приватних охоронних компаній з надання послуг з охорони, однак досі залишаються юридично нерегульованими питання діяльності ПВК. Через прогалини в законодавстві ці компанії, працюють керуючись принципом «що не заборонено, те дозволено», надають обмежений спектр охоронних послуг. Така обмеженість законодавства «зв'язує руки» ПВК і не дає їм можливості надавати в повній мірі послуги, передбачені схваленим Україною «Документом Монтьєро». Тобто складається ситуація, коли економічно важливий документ прийнятий Україною, але досі не імplementований в національне законодавство. Так, наприклад, в Україні існує приватна військова компанія «ТАМПЛІЕР». Основними напрямками її діяльності є тренування армійських підрозділів та цивільних осіб, військовий консалтинг, здійснення планування, перепідготовка офіцерського та технічного складу, тощо, але вони не мають права надавати військові послуги за кордоном, адже кожен з бійців нестиме кримінальну відповідальність за статтею «Найманство».

Найкращим шляхом врегулювання діяльності ПВК в Україні, на нашу думку, є чітка визначеність їх функцій і меж їхньої діяльності на

законодавчому рівні, а саме створення Закону, який би встановлював повноваження таких компаній, правовий статус їх працівників, спектр надання послуг та взаємодія з українською державою та іноземними державами та компаніями.

**Науковий керівник:** доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Окладна Марина Георгіївна.

***Шульга Євгеній Вікторович***

доцент кафедри міжнародного права  
та порівняльного правознавства, к.ю.н.,

***Крячок Олександр Анатолійович,***

студент групи 1702  
юридичного факультету  
Національного університету біоресурсів  
і природокористування України

## **ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ГЕНОЦИД» У ВИСНОВКАХ І ВИРОКАХ МІЖНАРОДНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ.**

У висновках міжнародних трибуналів категорія «геноцид» розглядається як найбільш небезпечний серед міжнародних злочинів і відноситься до злочинів проти людяності. Основними проявами вказаних протиправних діянь вважаються: вбивства, знищення, поневолення, заслання й інші жорстокості, вчинені по відношенню до мирного населення до, або під час військових дій, або переслідування на підставі расових чи релігійних переконань. Фундаментальним вироком став Нюрнберзький міжнародний військовий трибунал, який серед засобів тероризування населення окремих окупованих територій найбільш ганебними визнав концентраційні табори, де крім безпосереднього фізичного знищення людей, були створені такі нелюдські умови праці і життя, що в кінцевому рахунку призвели до загибелі великої кількості людей. Іншим прикладом можна зазначити наступне: у щоденнику одного з обвинувачуваних на процесі було вказано: «Дешеві працівники повинні вивозитися

з генерал-губернаторства (Польщі) сотнями тисяч. Це допоможе запобігти біологічному розмноженню польського народу» [1]. Вказаний приклад є далеко непоодиноким.

Категорія «геноцид» була вперше запропонована польським професором Рафаелем Лемкіним [1], чиєю теоретичною розробкою було питання про дефініцію «геноцид». Вкзане протиправне діяння за визначенням професора не є лише злочином спрямованим на життя окремого індивіда. Безпосередньою метою геноциду є знищення окремих народностей, рас, націй та полягає у винищенні окремих людей у масовому вимірі [2]. Окрім того, ст. 2 Конвенції про попередження злочину геноциду та покарання за нього Генеральної Асамблеї ООН від 09.12.48 р., розглядає категорії «геноцид» як «будь-яке з таких діянь, які вчиняються з наміром знищити повністю або частково яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу:

- вбивство членів такої групи;
- заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам такої групи;
- зумисне створення для якої-небудь групи таких життєвих умов, які розраховані на повне або часткове фізичне знищення її;
- заходи, розраховані на запобігання народженню дітей у середовищі такої групи;
- насильницька передача дітей з однієї людської групи до іншої» [3].

Щодо категорії «геноцид» треба розрізняти наступні форми: фізичний, біологічний і національно-культурний. «Фізичний геноцид» є безпосереднім фізичним знищенням людей, що належать до окремої раси, нації чи релігійної групи. Біологічний геноцид здійснюється іншими способами, а саме: запобігання народженню дітей, заборона шлюбів, повний розподіл за статтю.

Геноцид національно-культурний спрямовано на позбавлення пригнобленої нації можливості розвивати власну етнічну культуру, літературу, мову, створювати в національній формі загальнолюдські цінності. Одним з прикладів цього є насильницьке передання під час другої світової війни польських дітей до німецьких сімей, внаслідок чого діти, позбавлені вивчення рідної мови, літератури, культури, звичаїв тощо, переставали усвідомлювати себе носіями польської культури. З точки зору Гімmlера, Німеччина мала право отримати так звану добру кров, хоча б

і шляхом крадіжки дітей. У травні 1940 р. він видав наказ про масове викрадення польських дітей. Вважається, що німецькі фашисти вивезли близько 200 тисяч дітей віком від 6 до 10 років. Після війни до Польщі повернулися тільки 15-20% з них. Іншим прикладом є те, що восени 1944 р. Гімлер наказав вивести з Прибалтики й онімечити дітей, чії батьки загинули у роки війни. У червні 1944 р. Гітлер затвердив план, за яким група армій «Центр» повинна була вивести з собою 40–50 тисяч білоруських дітей віком 10-14 років, і прямо вказував, що цей захід живається для послаблення біологічного потенціалу ворога на тривалий час [4].

З огляду на вищевикладене, в обвинувальних висновках і вирокх Нюрнберзького і Токійського процесів злочини проти людяності розглядалися як один із проявів злочинів проти людства, що виступають більш загальним поняттям і включають окрім вищевказаних причин ще злочини проти миру і воєнні злочини, а саме грубі порушення законів і звичаїв війни.

#### **Список використаної літератури:**

1. Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками: Сб. Материалов: В 7-ми томах. – М.: Госюриздат. – Т. 3: Военные преступления и преступления против человечности. – 1958. – 816 с.
2. Трайнин А. Н. Борьба прогрессивных сил против уничтожения национальных групп и рас (Конференция в Нью-Йорке по борьбе с геноцидом). – М.: Правда, 1948. – 12 с.
3. Конвенція про попередження злочину геноциду та покарання за нього // Україна в міжнародно – правових відносинах. Кн. 1. – К.: Юрінком, 1996. – С. 94–100.
4. Краль Вацлав. Преступления против Европы: Пер с чешск. – М.: Мысль, 1968. – 352 с.

# Соціологія та політологія

*Казакевич Андрій Олегович*

Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого,  
ШКЮ, 4 курс, 17 група

## **ОПЕРАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ – БОРІТЬБА ЗА НАЦІОНАЛЬНУ ІДЕЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**

Борітеся — поборете!

*Т. Г. Шевченко*

Боротьба за національну ідею залишається актуальною для України на її сучасному етапі розвитку. Після проголошення незалежності, Україна опинилась перед вибором щодо створення національної ідеї, яка б сприяла прогресуванню розвитку українського суспільства, формуванню національної свідомості та громадянської активності соціуму.

Спершу варто розібратися, що ж таке національна ідея. Точного визначення цього поняття немає. Проте відомо, що національна ідея містить концентрований вираз національних інтересів, почуттів та прагнень. Це також форма духовного самоусвідомлення, показник того, як народ бачить себе, свою роль та місце у світі.

Деякі держави і народи живуть без артикульованої національної ідеї. Інших саме ця ідея змушує фактично протиставляти себе усьому світові. Для прикладу, панславізм у формі імперії (Москва – Третій Рим) і досі бентежить неспокійну російську душу прагненням стати центром «руського міра». При чому, бажано не лише для Євразії чи планети Земля, але й для усього Всесвіту.

Постає питання, що слід розуміти під національною ідеєю держави України, яке її значення на сучасному етапі розвитку та як впливає проведення Операції Об'єднаних Сил (далі-ОСС) на збереження суверенної, незалежної, демократичної, правової та соціальної держави України.

Поняття «національна ідея» виникло в період XVIII–XIX ст., часи становлення національних держав, затвердження власного права на індивідуальний розвиток, займання гідного та рівного місця у світі. Національна ідея, в широкому значенні, означає відображення головних національних інтересів, контроль за розвитком країни на сучасному та майбутньому етапах. Оскільки завжди існували національні інтереси в політичних, економічних, соціально-культурних сферах, де національна ідея існує, як державна ідеологія країни. Конституція України проголошує, що наша держава є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною та правовою. Вона сприяє розвитку української нації, історичній свідомості, власним традиціям та підтримує зносини між всіма національними меншинами країни.

Як свідчить історія українського народу, починаючи з доби Хмельниччини та гетьмана І. Мазепи, перед Україною постає вибір щодо здобуття українським народом власної незалежної та суверенної держави. Пізніше видатний український поет Т. Г. Шевченко освітлював патріотичні ідеї, вселяв надію на розірвання кріпацьких кайданів та повалення царизму. Кобзар закликав на революційне повстання, звільнення від соціально-політичного гніту Російської імперії, пробуджував всенародну свідомість, втілював в свої твори рівність та неподільність, гідність та взаємну повагу до демократичних цінностей українців, як вільного та єдиного народу. В свою чергу І. Я. Франко зазначив важливий факт, як визнання народом його національного ідеалу, який робить виклик кожному із нас на дотриманні його обов'язків перед державою, адже національна ідея буде існувати тільки тоді, коли народ буде прагнути вдосконалювати свій духовно-релігійний світ. Віра в цей ідеал робить народ стійким та витривалим, зберігаючи надію на унікальність та неповторність.

Враховуючи умови перебування України владою сусідніх держав, які мали свою ідеологію та політику, фізично знищували українців та українську культуру, національна ідея нашого народу поступово згасала. Споконвічна мрія на отримання власної незалежної держави утвердилась лише із розпадом СРСР у 1991 році. Проте сучасні історичні події, які складаються на сході країни доводять світу, що боротьба за незалежність України триває і досі. Хід подій операції об'єднаних сил остаточно розірвав дипломатичні зв'язки між Україною та Російською Федерацією,

кинувши виклик останній, не дивлячись на потужний воєнний потенціал та безмежні технічні ресурси. Україна знову стоїть перед вибором у захисті своєї територіальної цілісності, ідеї реваншизму у поверненні Криму та утвердженні миру на Сході держави. Ми розуміємо, що захисники України роблять неможливі речі, героїчно відстоюючи позиції на окупованих землях.

Сучасна національна ідея відіграє вирішальну роль для ідеології держави, окрім цього на соціально-економічних, політичних, духовних сферах суспільства. В сучасній національній ідеї панує кредо: «Зроби все, аби зберегти себе!», можливо цей заклик доцільно об'єднає український народ та надасть державі стимулу до процвітання. Національна ідея України — це її незалежність.

# Судоустрій, прокуратура та адвокатура

*Заїченко Анастасія Андріївна*

Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
факультету адвокатури, 5 курс, 3 груп

## ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АДВОКАТА ПЕРЕД КЛІЄНТОМ: БУТИ ЧИ НЕ БУТИ

Аналізуючи діючий Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 (далі-Закон), бачимо, що на сьогодні, як клієнти, ми маємо змогу захистити наші права шляхом притягнення адвоката лише до одного виду відповідальності – дисциплінарної. Статті Закону описують процедуру, підстави притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, види стягнень. Проте жодна стаття Закону не йде про інший, не менш важливий, вид відповідальності адвоката за договором про надання адвокатських послуг, а саме про цивільно-правову відповідальність. Я погоджуюсь з позицією Кравченко М. В. у статті «Щодо відповідальності адвоката за порушення зобов'язань за договором про надання правової допомоги» про те, що неможливість притягнення адвоката до цивільно-правової відповідальності перед клієнтом є: «1) відхиленням від принципу рівності сторін цивільних правовідносин та свободи договору; 2) блокує можливість застосування правових наслідків глави 51 ЦК України щодо відповідальності за порушення зобов'язань; 3) ставить під сумнів можливість застосування окремих видів забезпечення виконання зобов'язань, зокрема неустойки (пар. 2 гл. 49 ЦК України); 4) спричиняє виникнення запитання про вибір санкцій за порушення адвокатів і підміну їх лише дисциплінарними санкціями; 5) забезпечує «тепличні» умови для професійної діяльності адвокатів». [1]

Законодавством більшості країн-членів ЄС передбачена цивільно-правова відповідальність адвокатів, підстави для якої виникають з неналежного виконання обов'язків адвоката як в судовій сфері, так і при наданні ним інших професійних правових послуг, не пов'язаних із веденням справи в суді.



Застосування до адвоката заходів цивільно-правової відповідальності детально врегульоване в законодавстві Франції. Відповідальність адвоката у Франції передбачена навіть за невеликі помилки. Закон не залишає в цьому плані ніякого сумніву: члени колегії адвокатів відповідальні за недбалість і за помилки, яких припустилися при виконанні своїх функцій. Оцінка помилки адвоката провадиться шляхом порівняння вчинених дій адвоката і моделі, представленої як ідеал у критерії хорошого фахівця.

Особливістю регулювання цього правового інституту в законодавстві Франції є докладний опис не тільки заходів відповідальності, що не менш важливо, а також її підстав. Так до підстав такої відповідальності належать: невиконання адвокатом обов'язків із надання поради, консультації клієнтові (зокрема адвокат зобов'язаний зрозуміло інформувати довірителя про можливі шляхи вирішення питання і про свої сумніви в успішному результаті справи). У кримінальному судочинстві адвокат несе відповідальність за недостатньо переконливий виклад обставин, які впливають на взяття його підзахисного під варту, відсутність у діях адвоката належної обережності, наприклад, якщо адвокат у клопотанні про забезпечення позову помилково вказав неправильну адресу об'єкта нерухомості і отримав відповідний судовий акт, то він повинен відшкодувати збиток особі, чиє право власності виявилось обмежене. Разом із тим, адвокат не має нести відповідальність за вибір своїх аргументів та підготовку документів для обґрунтування своєї правової позиції, та тим більше він не відповідає за винесене судом рішення. У випадку, якщо адвокат підписав договір або вчинив певні дії, заздалегідь не узгодивши їх з клієнтом, в судовій практиці це визнається неналежним виконанням функцій. Відповідно за перевищення повноважень на адвоката може бути покладений обов'язок сплатити судові витрати і невиправдані витрати, завдані клієнту.

Особливістю договору про надання адвокатських послуг є саме предмет та мета цього договору – надання професійної правничої допомоги, а головною рисою є особливі довірчі відносини між сторонами. Тобто адвокат виконує дуже важливу місію щодо захисту прав та свобод особи, йому надаються особливі гарантії у вигляді адвокатської таємниці (хоча і не абсолютної), поступово запроваджується монополія щодо представництва інтересів клієнтів у суді. Саме тому для адвоката дуже важливим

є надання кваліфікованої юридичної допомоги, так як клієнт повністю покладає на даного професіонала надії щодо захисту власних прав та інтересів. У випадках надання неякісної допомоги, на мою думку, адвокат повинен, перш за все, усвідомлювати наслідки таких дій або бездіяльності, а по-друге, вже зазнавати таких несприятливих наслідків, так як його роль у судочинстві на сьогоднішній день є одною з ключових, і подібні помилки інколи є неприпустимими.

Очевидним, звісно, є проблемне питання доведення вини адвоката, факту неналежного виконання обов'язків за договором. На сьогоднішній день ми не маємо практики щодо розгляду подібних справ. КДКА стоїть на позиції невтручання у майнові відносини адвокат-клієнт. Проте з поступовим впровадженням цивільно-правової відповідальності будуть з'являтися шляхи їх вирішення, буде вироблятися практика розгляду таких справ, позицій судів, у тому числі Верховного Суду та Конституційного Суду України.

Одночасно з впровадженням цивільно-правової відповідальності доцільним є впровадження інституту страхування професійної відповідальності, завдяки якому захищаються майнові інтереси клієнта, а також мінімізуються негативні наслідки для самого адвоката. У багатьох країнах існує обов'язок адвоката на укладання договору страхування професійної відповідальності. Відповідно до п.51 Федерального уложення про адвокатуру Німеччини, адвокати, так само як і інші працівники, чия діяльність може завдати серйозної майнової шкоди довірителю (податкові консультанти, нотаріуси, лікарі тощо) обов'язково страхують свою професійну відповідальність. Не заборонені німецьким законом і угоди адвоката з довірителем про обмеження відповідальності. Особливо це стосується відповідальності адвоката при виконанні господарсько-правових доручень, де повне відшкодування збитків може бути економічно складним для адвоката [2].

Тенденцією останніх змін до законодавства щодо регулювання статусу адвоката у країнах ЄС є підвищення вимог до адвоката, як до професіонала своєї справи, усвідомлення його вагомості ролі у судочинстві та вирішенні справи цілому. А одночасно з підвищенням рівнем професіоналізму, а як наслідок гонорарами адвокатів, повинна підвищуватися і їхня відповідальність безпосередньо перед клієнтом, а також перед суспільством цілому.

### Список використаної літератури:

1. Кравченко М. В. Щодо відповідальності адвоката за порушення зобов'язань за договором про надання правової допомоги / М. В. Кравченко // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право: наук. пр. Нац. Авіа. ун-ту. – 2014. – № 3. – С. 130–134.

2. Федеральное уложение об адвокатуре от 01.08.1959 / пер. Германского Фонда Международного Правового сотрудничества [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.irzstiftung>.

**Науковий керівник:** асистент кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Ребриш Анна Сергіївна.

*Череп'яна Надія Олександрівна*

Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
ІПКОЮ, 4 курс, 14 група

## МОДЕЛІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ СУДІВ У СВІТІ. ЧИ ІСНУЄ ІДЕАЛЬНА МОДЕЛЬ?

У суспільстві довгий час точилися гострі дискусії щодо необхідності створення Вищого антикорупційного суду. Протиріччя виникали не лише стосовно самої ідеї створення суду, але і щодо моделі такого органу.

Рівень довіри до суду в Україні надзвичайно низький, а тому суспільство потребує не лише зримої активності суду у провадженнях спеціалізованих антикорупційних органів (НАБУ і САП), але і справедливих вироків.

А хіба в умовах повної недовіри до суду може бути віра у справедливість вироків, яких, власне, досі немає? Ефективна робота незалежної судової системи є одним із ключових чинників існування правової держави. Судова система не тільки гарантує верховенство права і невідворотність покарання, а також є запобіжником від сваволі державних органів. Тому кишеньковий, керований певними впливовими особистостями суд є «надійним захисником» інтересів корупціонерів. Ідея ство-

рення спеціалізованих антикорупційних втілилася у різних державах у різних варіаціях.

В умовах високого рівня корумпованості та залежності системи судів загальної юрисдикції утворення спеціалізованого судового органу дозволяє забезпечити ефективніший та прозоріший процес відбору належних кандидатів на посади суддів, а в майбутньому – чесний і прозорий процес. У різних країнах в окремий час існували чинники, які сприяли реалізації ідеї створення антикорупційних судів.

Аналітики Transparency International Україна окреслюють наступні підстави: наприклад, у Словаччині спеціалізований суд створили через обґрунтовані побоювання незаконного впливу і шантажу суддів з боку стійких злочинних організацій, в Індонезії – через значний рівень впливу політичних та бізнес еліт на суди загальної юрисдикції, а також високий загальний рівень корумпованості судової системи, у Хорватії спеціальний трибунал для розгляду корупційних та інших тяжких злочинів створювали через необхідність утворення ефективного суддівського корпусу для вирішення найбільш складних і важливих справ. Загалом, можна виділити декілька моделей спеціалізованих антикорупційних судів.

Перша модель – одноособовий суддя, який призначається або уповноважується на розгляд справ про корупцію у загальних місцевих судах, водночас процес оскарження рішень залишається той самий, що й для всіх інших справ. Окремі судді визначаються чи призначаються спеціалізованими антикорупційними суддями у судах загальної юрисдикції, при цьому процедура апеляційного оскарження їхніх рішень залишається незмінною. Така модель існує в Бангладеш і Кенії.

Друга модель – спеціалізований антикорупційний суд, який має первісну юрисдикцію над справами про корупцію, а апеляційні скарги розглядають у верховному суді. Спеціалізований антикорупційний суд користується виключною юрисдикцією стосовно справ про корупційні злочини з можливістю апеляційного оскарження його рішень до верховного суду. Така модель існує в Словаччині, Хорватії і Пакистані.

Третя модель – антикорупційні суди змішаного типу: суд може функціонувати як суд першої інстанції при розгляді деяких важливих справ про корупцію і як апеляційний суд при розгляді інших справ, що розглядаються в першій інстанції загальними місцевими судами. Апе-

ляційні скарги на рішення антикорупційного суду надходять до Верховного суду. Ця модель представлена у Філіпінах.

Четверта модель – універсального паралельного суду, коли система антикорупційних судів включає як суди першої інстанції, так і апеляційні. Така модель представлена у Болгарії, Індонезії і Малайзії. Закон України «Про вищий антикорупційний суд» передбачає створення в Україні саме четвертої моделі.

Чи існує якась єдина ідеальна модель? На мою думку, її не існує. Але, на моє переконання, саме ця модель на сьогодні є необхідною в Україні. Можливо, настане час, коли потреба в подібних спеціалізованих органах у нашій державі зникне. А для того, щоб цей час таки настав, сьогодні усі антикорупційні органи мають працювати як злагоджений механізм. І для остаточного запуску цього механізму не вистачає останньої ланки – справедливого і незалежного суду.

*Шевельова Євгенія Олександрівна*  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
факультет адвокатури, 5 курс, 3 група

## **АДВОКАТСЬКА ТАЄМНИЦЯ, МОЖЛИВІСТЬ ЇЇ РОЗКРИТТЯ**

Моя робота присвячена збереженню адвокатом адвокатської таємниці на фоні реалізації основоположного принципу здійснення адвокатської діяльності – конфіденційності. Мною було досліджено сутність адвокатської таємниці, випадки її розкриття та виявлено певні дискусійні питання з приводу її збереження адвокатом.

Правило дотримання адвокатської таємниці існувало ще у Стародавньому Римі. Питання щодо адвокатської таємниці привертало до себе особливу увагу у Франції. Суворе дотримання довірених таємниць тут стає умовою існування адвокатури. За словами Ф. Елі, до числа «...положень, без яких є немислимим суспільне життя, належить право кожного члена суспільного союзу на те, щоб таємниці, які він відкриває особам відомих професій, були непроникними». «Адвокат, — зазначав

Молло, — є необхідним громадянам для захисту їх майна, честі та життя. Закон і держава утверджують його в цьому високому призначенні. Але щоб гідно його виконати, йому перш за все необхідна довіра клієнта: її не може бути там, де немає впевненості у збереженні таємниці».

Відповідно до ст. 22 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» — адвокатською таємницею є будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності. Також, у ст. 9 Правил адвокатської етики закріплюється вимога про дотримання адвокатами принципу конфіденційності, що є необхідною і найважливішою передумовою довірчих відносин між адвокатом і клієнтом, без яких неможливе належне надання правової допомоги.

Постає логічне питання : «Чи є виключення з загального правила збереження адвокатської таємниці на користь суспільству та державі?» У рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи від 25.10.2000 р. «Про свободу здійснення професійних адвокатських обов'язків» зазначено, що «Будь-які винятки з цього принципу можуть дозволятися лише відповідно до засад верховенства права». Таким чином, заради найбільш високих людських цінностей, котрі й складають принцип верховенства права, допускається певне відхилення від вікових традицій щодо абсолютності принципу адвокатської таємниці. Питання це дискусійне, зокрема у країнах Європи висловлюються вкрай протилежні думки щодо перегляду змісту адвокатської таємниці й можливості розкриття.

Вчені висловлюють різні думки з цього приводу. Так, В. Буробін займає категоричну позицію. На його переконання, ніяких компромісів у справі довіри, на якій ґрунтується вся сутність захисту, бути не може. Наслідки її порушення для суспільства будуть набагато більш згубними, ніж міфічні плюси від отримання в конкретному випадку такої інформації. В свою чергу І. Л. Петрухін впевнений у допустимості розголошення адвокатської таємниці у випадку, якщо підзахисний повідомив про

«можливий небезпечний злочин, який можна попередити». За твердженням М. Ю. Борщевського, розголошення інформації, необхідне для запобігання злочину, буде законним, якщо у захисника є достатні підстави вважати, що існує реальна можливість вчинення злочину і його попередження шляхом розголошення інформації, є єдиним можливим заходом.

Український законодавець передбачив випадки розкриття адвокатської таємниці, віднісши до них : розголошення адвокатської таємниці за письмовою згодою клієнта, у разі запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, а також у зв'язку з дисциплінарним провадженням щодо адвоката, у межах, необхідних для захисту законних прав і свобод адвоката. Тобто, можемо зробити висновок, що законодавчі органи України поставили в пріоритет розкриття злочинів щодо незаконно одержаних коштів, даючи «зелене світло» адвокатам порушити принцип конфіденційності, замість злочинів проти життя та здоров'я людини. На мою думку, це є невідповідністю приписам ст. 3 Конституції України, де зазначається, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Я вважаю правильним закріпити можливість розголошення адвокатської таємниці заради найбільш високих людських цінностей, які і складають принцип верховенства права. Зокрема адвокату повинно бути надано право відмови від збереження таємниці у разі, якщо йому стали відомі відомості про підготовку тяжкого або особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи.

### **Список використаної літератури:**

1. Вільчик Т. Б. Адвокатура та громадянське суспільство у правовій державі /– 2014. – № 11. – С. 243–250.
2. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства [Електронний ресурс] : від 01.10.1988 р. // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу: [http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994\\_343](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_343)
3. Вільчик Т. Б. Юридична природа адвокатури та проблеми організації її діяльності / Т. Б. Вільчик // Університетські наукові записки : часопис Хмельниц. ун-ту упр. та права: Право. Економіка. Управління. – Хмельницький, 2011. – № 4. – С. 327–331.

4. Правила адвокатської етики [Електронний ресурс] : затв. установ. з'їздом адвокатів України від 17 листоп. 2012 р. / А. В. Кухар // Вища кваліфікаційно- дисциплінарна комісія адвокатури. – Режим доступу: <http://vkdkka.org/pravil-advokatskoji-etiki/>

5. Буробин В. Общие принципы регулирования адвокатской тайны в российском праве. Позиция Конституционного Суда РФ по вопросам адвокатской тайны [Электронный ресурс] / В. Буробин // ДОСМЕ. – Режим доступа: [yustinaimages.brandproduction.ru/burobin\\_44.doc](http://yustinaimages.brandproduction.ru/burobin_44.doc)

6. Барщевский М. Ю. Адвокатская этика / М. Ю. Барщевский. – Изд. 2-е, испр. – М. : Профобразование, 2000. – 312 с.

7. Петрухин И. Л. Адвокат и клиент: отношения доверия / И. Л. Петрухин // Адвокат. – 2009. – № 1. – С. 5–9.

8. Трофименко В. М. До питання щодо механізмів забезпечення адвокатської таємниці в кримінальному процесі / В. М. Трофименко // Університетські наукові записки : часопис Хмельницьк. ун-ту упр. та права: Право. Економіка. Управління. – Хмельницький, 2011. – № 3. – С. 294–299.

**Науковий керівник:** асистент кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Ребриш Анна Сергіївна.



# Теорія права та держави

*Чеботарьов Максим Максимович*

Національний юридичний університет  
імені Ярослава Мудрого  
ІПКЮ, 1 курс, 19 група

## ДЕРЖАВНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

У 2002 році, приєднавшись до Конвенції про статус біженців, Україна почала широко використовувати слово «біженці», але воно не тотожне внутрішньо переміщеним особам (ВПО). Біженці – мігранти з країни, а ВПО – група людей, які змушені мігрувати з певної території країни через некеровані фактори, такі як: природні катаклізми, військові сутички та інше. Порівнюючи з біженцями, які захищені Женевською конвенцією 1951 року про статус біженців, ВПО не мають захисту з боку міжнародно-правових договорів, тобто дотримання їх прав і свобод не забезпечене спеціальними інструментами міжнародного права. Проблеми ВПО розглядають на внутрішньому рівні окремих держав і отримують набагато менший розголос, аніж проблеми біженців.

Права ВПО залишаються гуманітарною катастрофою у сфері захисту прав людини, особливо, коли урядові установи не фіксують внутрішнє переміщення людей, спричинене певними особливими умовами. За статистикою Міністерства соціальної політики України, станом на 5 лютого 2018 року, внаслідок незаконної анексії Криму та військових дій на сході держави, офіційно зареєстровано 1,5 млн. внутрішньо переміщених осіб. Хоча певна кількість людей стала переселенцями не через військовий конфлікт безпосередньо, а з ціллю отримання соціальних виплат та ряду пільг, які передбачені національним законодавством для ВПО, що знаходяться на території підконтрольній Україні.

За повідомленням Верховного комісара ООН у справах біженців 13 травня 2016 року, значна кількість людей звертається за статусом біженця або іншим чином намагається врегулювати своє перебування в прикордонних державах. За статистикою Управління Верховного Комі-

сара ООН по справах біженців 5 серпня 2014 року було нараховано 117 000 ВПО, які виявили бажання виїхати в прикордонні країни і отримати там статус біженця з метою отримання пільг. Відповідно даних Державної міграційної служби РФ, понад 168 000 осіб з українських ВПО звернулися до них за притулком та допомогою, а Департамент з громадянства та міграції МВС Білорусі нараховує 130 000 українських ВПО. Коли за притулком до країн ЄС звернулося лише 2 700 осіб – українських ВПО.

За нормами міжнародного права допомога і віднаходження конкретних рішень щодо ВПО покладається на уряд відповідної країни. Комітет Міністрів Ради Європи неодноразово підкреслював «глибоке занепокоєння» ситуацією, що склалася за 4 роки конфліктів на півдні та сході України, зокрема, проблемами ВПО. У червні 2014 року Комісар Ради Європи з прав людини Нілс Мужнієкс, у листі Прем'єр міністру України Арсенію Яценюку зазначив, що державні органи України мають взяти на себе відповідальність та продемонструвати результати у забезпеченні соціальних гарантій ВПО, які мають отримати весь спектр захисту, права, які вони мають відповідно до норм міжнародного права.

Перебуваючи у стані війни, Україна постала перед рядом проблем, серед яких відсутність подібних прецедентів у минулому, через що українське законодавство не містило необхідних положень для урегулювання цього явища. Центральним аспектом у цій ситуації є забезпечення належної законодавчої бази щодо захисту прав ВПО і забезпечення їх особливих потреб. Це головний показник державної відповідальності щодо регулювання внутрішнього переміщення, зумовленого некерованими факторами. Можна вважати, що станом на 2018 рік реагування на потреби ВПО є доволі послідовним, вироблені механізми гарантування основних прав та свобод таких осіб. 20 жовтня 2014 року був затверджений Закон України «Про забезпечення прав і свобод ВПО», в якому, зокрема, визначений перелік соціальних гарантій прав ВПО. На офіційному сайті Уповноваженого ВРУ з прав людини розміщено «Дорожню карту» для ВПО у межах України, розроблену Кабінетом Міністрів України та Міністерством соціальної політики України, яка покликана вирішити першочергові завдання, з якими стикається ця соціальна група. Зокрема, наведені номери безкоштовних гарячих ліній для консультування з проблемних питань, описані місця та маршрути, за

якими необхідно звертатись у разі необхідності отримання соціальної допомоги та практичного вирішення актуальних питань.

Ці кроки є важливими, але залишаються недостатньо ефективними, оскільки ця допомога не перебуває у широкому реальному доступі. Часто нормативно-правові положення мають декларативний характер (приміром, не забезпечена реальна можливість усіх ВПО переглядати інтернет або телебачення). Така ситуація пов'язана, зокрема, з економічною слабкістю держави, високим рівнем безробіття тощо. Саме тому, важливе місце займають волонтери, діяльність ООН та міжнародних неурядових організацій, Ради Європи (єдина організація з мандатом щодо прав людини), які першими почали реагувати на ВПО, надаючи гуманітарну допомогу та забезпечуючи їх пристосування до нових умов, допомагаючи з працевлаштуванням та можливостями отримання освіти. За допомогою міжнародних організацій ситуація на сході України не залишається непоміченою світовою спільнотою.

Волонтери, дії приватних підприємців та місцевих жителів вкрай важливі при військових діях у державі, але координацією та врегулюванням даних процесів мають займатися державні установи. Однак, єдина інформаційна база даних про внутрішньо переміщених осіб, затверджена 22 вересня 2016 року Постановою Кабінету Міністрів України та підписаною Прем'єр міністром України Володимиром Гройсманом, ще не виправдала своєї ефективності, оскільки й досі кардинально різняться статистичні дані щодо кількості ВПО у державі, відбуваються випадки підроблення документів та отримання неправомірної вигоди, що підриває авторитет та довіру до влади.

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року отримав схвалення Генеральним секретарем Ради Європи, але ще потрібні ґрунтовні зміни для приведення закону у відповідність міжнародним стандартам. Такі зміни набрали чинності 13 січня 2016 року, проте ще є прогалини законодавства, які потребують дискусії задля удосконалення та гармонізації, розроблення перспективних проєктів, положень та інструкцій.

Чинником приведення українського законодавства до міжнародних стандартів стало розроблення та прийняття Національної стратегії прав людини. Документ, підписаний 25 серпня 2015 року Президентом України, покликаний імплементувати міжнародно-правові засади захисту

прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Стратегія, яка розрахована на 5 років, покликана удосконалити вітчизняне законодавство, що можливе при залученні представників владних структур, громадського суспільства та спеціалістів міжнародного рівня задля вирішення проблем ВПО. Інтеграція цієї та багатьох інших норм залишається важливою складовою внутрішньої державної політики.

Важливо також розробити нормативно-правові акти, які б розробили спрощену схему отримання віз представникам міжнародних організацій та недержавних установ для надання гуманітарної допомоги ВПО України.

Отже, на даному етапі питання внутрішньо переміщених осіб стають дедалі поширенішими – кожного дня лунають актуалізовані проблеми щодо соціальних гарантій, прав, відшкодувань та комунікацій на рівні цієї соціальної групи. Діяльність держави має бути розрахована на п'ять структурних компонентів:

- 1) Вдосконалення законодавства та регулятивних процедур прав ВПО.
- 2) Імплементація нормативно-правових баз, їх подальше дослідження.
- 3) Актуалізація проблем на державному рівні, підвищення обізнаності внутрішньо переміщених осіб та населення країни в цілому.
- 4) Підтримка соціальної, економічної та політичної інтеграції ВПО.
- 5) Контроль за соціальною політикою, працевлаштуванням, житлом.

Отже, держава має стати гарантом прав ВПО, їх урегульованості за допомогою Міжвідомчих координаційних штабів, відповідних реєстрів обліку кількості ВПО, контактів з міжнародними організаціями та вітчизняними громадськими спілками, небайдужими волонтерами, які, на рівні з державою, виконують функції захисту прав людей.

**Науковий керівник:** к.ю.н., доцент кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого І. О. Биля-Сабадаш.

# Трудове право та право соціального забезпечення

*Дергачов Артем Костянтинович*  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
ПІКОЮ, 3 курс, 13 група

## ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ

Правові інструменти зі сприяння гендерній рівності та захисту прав працюючих жінок невинно зростають кількісно й удосконалюються міжнародним і національним законодавством, але й досі існує розрив між правами, закріпленими в національних і міжнародних стандартах, та втіленням їх у реальних ситуаціях. Навіть від найкращих правових норм мало користі, якщо вони невідомі й не впроваджені в практику. Люди мають знати юридичні права й механізми забезпечення цих прав, якщо прагнуть боротися з дискримінацією та виступати за справедливий баланс можливостей, ставлення, оплати праці й представництва чоловіків і жінок у всіх сферах оплачуваної та неоплачуваної зайнятості.

Існує велика кількість міжнародних документів, різних договорів, які сприяють становленню гендерної рівності та рівноваги. Це такі документи, як: Конвенція ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), що є основним документом з питань гендерної нерівності, Спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН з питань гендерної рівності (2000 р.), Пекінська декларація (1995 р.) та багато інших документів.

Що стосується національного законодавства, то навіть, незважаючи на наявність профільних законів України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», «Про попередження насильства в сім'ї» тощо), їх норми залишаються переважно декларативними через низьку обізнаність жінок (особливо в сільській місцевості) із національними і міжнародними стандартами у сфері захисту від гендерної дискримінації. Жінка часто не розуміє, що її права було порушено, особливо якщо йдеться про випадки дискримінації. За майже 12 років дії Закону Укра-

їни «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» лише в 145 судових актах міститься посилання на цей закон, при цьому в переважній більшості справи ініційовано державними контролюючими органами (здебільшого – у випадках реагування на факти вказівки статі працівника в оголошеннях про наявність вакансії), а не самими жертвами дискримінації. Проте, якщо проаналізувати законодавство, то навіть після прийняття актів які були покликані стабілізувати гендерний баланс в трудовій діяльності, все одно залишаються положення які не повністю лаконічно існують одне з одним.

Серед найбільш яскравих прикладів положень, які вказують на декларативний характер українського законодавства, і що призводять до гендерної нерівності, можна виділити такі: по-перше, в Україні заборонено використовувати працю жінок вночі. Саме ця заборона сягає 1919 року, коли радянський законодавець намагався виключити можливість знаходження жінки в нічний час з особами чоловічої статі, з якими вона не перебуває в родинному зв'язку, вона продовжує зберігатися в нашому законодавстві. Втім, проект нового Трудового кодексу містить заборону залучення до роботи в нічний час тільки вагітних жінок. По-друге, більш ніж 500 видів робіт є забороненими для жінок. В Україні продовжує діяти Перелік важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок. Включаючи в себе понад 500 видів таких робіт, Перелік не став «мертвою нормою» – суди продовжують його застосовувати, що призводить до порушення прав жінок на працю. По-третє, існує дискримінація під час співбесід, яка може бути досить суворою та принизливою для жінок. Роботодавці охоче розпитують останніх під час співбесід та в анкетах про їх вік, сімейний стан, родинні обставини, сімейні плани та про роботу їх чоловіків. У результаті вони приймають рішення виходячи з отриманої інформації. Наприклад, роботодавці часто відмовляють молодим жінкам, оскільки, на їх думку на першому місці стоїть виховання дітей. По-четверте, є значна відмінність в оплаті праці. Часто жінкам за виконання тієї ж самої чи аналогічної роботи платять менше ніж чоловікам – у середньому не менш ніж 15%. Гарантій не дає і високий освітній рівень.

Отже, подальша імплементація в національне законодавство міжнародних стандартів у галузі гендерної рівності в трудовому праві,

а найголовніше, практичне втілення балансу між жінками і чоловіками в трудовому праві та суворий контроль за цим, є найкращим варіантом для дотримання гендерної рівності у галузі трудового права. У разі подальшого ігнорування гендерних диспропорцій, на ринку праці України, слід чекати зростання розриву в розмірах доходів між жінками і чоловіками та прискорення фемінізації бідності в державі.

*Зайка Анастасія Валентинівна*  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
ІПКОЮ, 3 курс, 10 груп

## **ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ЗВІЛЬНЕННЯ ЗА АМОРАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК ЩОДО ПРАЦІВНИКІВ, ЩО ВИКОНУЮТЬ ВИХОВНІ ФУНКЦІЇ**

Проблема звільнення за аморальний проступок набуває актуальності, у зв'язку з вдосконаленням системи освіти відповідно до європейських стандартів та модернізацією законодавства у сфері праці.

Аналіз судової практики, показав, що розірвання трудового договору за такої підстави, як аморальний проступок досить рідко зустрічається. Проте причиною цього є не висока дотриманість норм моралі всіма працівниками, які виконують виховні функції, а насамперед, обережність у виборі такої підстави для звільнення, яка зумовлена відсутністю в законодавстві чіткості у переліку категорій працівників, яких можна звільнити за п. 3 ст. 41 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України), умов і порядку їх відсторонення від роботи та самої дефініції «аморального проступку». Тому метою роботи є розкриття поняття «аморальний проступок», визначення переліку категорій працівників, які можуть бути звільнені за вчинення такого проступку, а також з'ясування питання щодо порядку звільнення з роботи осіб за даною підставою. Поняття «аморального проступку», законодавством, як вже зазначалося не встановлено. Це вважається оціночним поняттям і зрозуміти його зміст можливо через роботи вчених у сфері трудового права

або судову практику. Так Тищенко О. В. надаючи визначення аморального проступку, характеризує його, як порушення норм суспільної моралі, що негативно впливає на виконання працівником своїх виховних функцій. У свою чергу Боєва О. С визначає аморальний проступок, як винні дії чи бездіяльність особи, що порушує норми моралі, цінності притаманні суспільству і суперечать загальновизнаному уявленню про гідну поведінку, а також змісту трудової функції працівника, чим дискредитують виховні і службові повноваження певного кола людей. Перелік зазначених проступків не закріплений, що з одного боку є доцільним, адже законодавець не може передбачити всіх життєвих ситуацій, а з іншого боку, у певних випадках це призводить до невинновданого розширеного тлумачення поняття як роботодавцями так і судами. Зазвичай до аморальних проступків відносять: появу в нетверезому стані серед вихованців хоча й поза освітньою установою, фізичне або психологічне насильство педагога над вихованцем, та у побуті, зокрема побиття вчителем свою дружину та дітей. Цікавою є постанова Верховного Суду України від 22 березня 2017 року, в якій підставою для звільнення директора з посади стало вчинення ним аморального проступку, суть якого полягала в тому, що при працевлаштуванні на роботу він зазначив про наявність у нього спортивного звання «Майстер спорту СРСР» з плавання, вказавши конкретний номер значка та посвідчення. Проте згідно з архівною довідкою, дані про присвоєння спортивного звання «Майстер спорту СРСР» з плавання відсутні, а номер значка та посвідчення, які він зазначив, належить іншій особі.

Щодо суб'єктів, до яких можна застосувати таку підставу для звільнення як аморальний проступок, то вичерпного переліку законодавство не закріплює, але згідно з п. 3 ч. 1 ст. 41 КЗпП України і п. 28 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами трудових спорів» від 6 листопада 1992 р. №9 (далі – Постанова №9) – працівники, які займаються виховною діяльністю, наприклад вихователів, учителів, викладачів, практичних психологів, соціальних педагогів, майстрів виробничого навчання, методистів, педагогічних працівників позашкільних закладів. Такий перелік він є традиційним на пострадянському просторі, однак зараз існують думки з приводу того, щоб поповнити вказаний список керівниками органів державної влади. Зокрема, Супрунюк О. В. вважає, що керівники структурних підрозділів органів



державної влади мають бути й у цьому відношенні зразком для всіх, і тому аморальний проступок може бути підставою для їх звільнення. На нашу думку, зазначене нововведення є доречним. Зокрема це стосується керівників державної служби, які повинні сприяти моральному та дисциплінарному вихованню працівників, власним прикладом поведінки, та користуючись при цьому директивними повноваженнями, а тому цих осіб необхідно віднести до переліку працівників, які виконують виховні функції та остаточно закріпити вказаний список осіб на законодавчому рівні, щоб це не сприяло розширеному тлумаченню та не призводило до зловживання правом при звільненні працівників роботодавцем за такої підстави як аморальний проступок. Наступна проблема виходить з припису, зазначеного у ч. 1 п. 28 Постанови №9 : «При розгляді справ про поновлення на роботі осіб, звільнених за пунктами 2 і 3 ст. 41 КЗпП, судам слід враховувати, що розірвання трудового договору з цих підстав не є заходом дисциплінарного стягнення і тому вимоги статей 148, 149 КЗпП про строк і порядок застосування дисциплінарних стягнень на ці випадки не поширюються». Тому вважаємо за потрібне, оперативного закріплення у Трудовому Кодексі особливого порядку та строків звільнення особи, яка виконує виховні функції за п.3 ст. 41 КЗпП, адже, у зв'язку з відсутністю такого порядку, можна сказати, що реалізація звільнення за аморальний проступок є неможливою.

На наш погляд, проблемним є також момент вчинення аморального проступку, так в п. 28 Постанови №9 роз'яснюється, що звільнення за п. 3 ст. 41 КЗпП допускається як за вчинення аморального проступку при виконанні трудових обов'язків, так і не пов'язаного з ними (вчинення такого проступку в громадських місцях або у побуті). Погодитися зі зазначеним положенням складно, адже створюються правові засоби втручання у приватне життя особи, що виконує виховні функції. Це тлумачення норми приводить до абсурдних ситуацій. Прикладом може слугувати справа розглянута Судовою палатою Верховного Суду України від 11 лютого 2015 року, у якій було звільнено особу з роботи з посади професора кафедри культурології Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого за вчинення аморального проступку, несумісного з продовженням його роботи. Суть проступку полягала в тому, що особа-професор університету нехтуючи загальноприйнятими нормами поведінки, в гуртожитку під час конфлікту, який виник на

грунті особистих неприязних стосунків, завдав особі середньої тяжкості тілесних ушкоджень, за що був притягнутий до кримінальної відповідальності. Аргументи суду, полягали у тому, що працівники, які виконують виховну функцію, – вчитель, педагог, вихователь – зобов’язані бути людиною високих моральних переконань та бездоганної поведінки. Особистий приклад викладача та його авторитет і високоморальна поведінка мають виключно важливе значення у формуванні свідомості молоді. Унаслідок цього, якщо педагог недостойною поведінкою скомпрометував себе перед учнями, іншими особами, порушив моральні норми, втратив тим самим авторитет, дискредитував себе як вихователь, він може бути звільнений з роботи за п. 3 ст. 41 КЗпП України, незалежно від того чи це було вчинено під час виконання трудових функцій, чи поза ними. На нашу думку, таке роз’яснення є не справедливим і призводить до ситуації, що до особи, яка вчинила правопорушення буде застосовуватися одночасно дві санкції за кримінальним та трудовим законодавством, що суперечить положенням Конституції.

Важливо сказати, що для того, щоб застосувати аморальний проступок як підставу для звільнення важливо, щоб він був несумісним із подальшою роботою такого працівника. Погоджуємося із Боевою О. С., що зміст дефініції «несумісність із продовженням цієї роботи» полягає саме у вчиненні такого проступку, що суперечить вимогам, які ставляться до педагогічних та науково-педагогічних працівників, а також їх обов’язкам, нівелює саму мету та завдання певного закладу освіти. Крім того, виходячи з принципу розширеного тлумачення, можна стверджувати, що такий аморальний проступок має породжувати негативне ставлення до інших працівників цієї професії, викликати недовіру у вихованців або їх батьків щодо можливості працівника продовжувати роботу. Зазначене положення підтверджується позицією Орджонікідзевського районного суд м. Запоріжжя : «В судовій практиці не вироблено однозначного підходу до визначення межі між проступками, сумісними і несумісними з продовженням роботи, тому суду надано право оцінювати аморальний проступок як сумісний або несумісний з продовженням роботи з урахуванням конкретних обставин справи. Фраза «несумісність із подальшою роботою» є певним критерієм конкретизації аморального проступку, однак, на нашу думку ця спроба законодавця є невдалою, так як не дозволяє розкрити поняття проступку і до того ж чи можна вза-

галі говорити про аморальні проступки, що сумісні із продовженням виконання виховної функції.

Тому можна прийти до висновку, що існує низка проблем з приводу застосування аморального проступку як підстави для звільнення роботодавцем працівника, що виконує виховні функції. Тому вважаємо необхідним закріплення на законодавчому рівні визначення «морального проступку», порядку та строків притягнення до відповідальності та вичерпний перелік працівників, чия трудова функція пов'язана з виховною або взагалі не виокремлювати для звільнення за даної підстави лише осіб, що виконують виховну функцію, а поширювати п. 3 ст. 41 КЗпП на всіх працівників, без виключення, як це реалізується в Латвії. І врахувати зазначені недоліки при затвердженні Трудового Кодексу, адже це дозволить унеможливити роботодавцям застосовувати п. 3 ст. 41 КЗпП України на власний розсуд та не зловживати своїми владними повноваженнями.

**Науковий керівник:** к.ю.н., асистент кафедри трудового права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Яригіна Єлизавета Петрівна.

***Зубаишков Максим***

Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
ІПКЮ, 3 курс 21 група

## **ЧИ Є СУБОТНИК «ПРИМУСОВОЮ ПРАЦЕЮ»?**

Практика проведення «суботників» на пост-радянському просторі започаткувалася після Великої Жовтневої соціалістичної революції.

Слід зазначити, що перший суботник відбувся 12 квітня 1919 року у депо «Москва-Сортувальна» Московсько-Казанської залізничної дороги. За ініціативою партійної ячейки працівники залишилися в депо після закінчення робочої зміни (в ніч на суботу – звідки й пішла назва «суботник») та за десять годин роботи відремонтованували три паровози.

В сучасних умовах термін «суботник» хоча й втратив свій «комуністичний» зміст, але явище, яке за допомогою цього терміну висвітлюється

ся в дослідженні, є фактично безкоштовною працею у вихідний день та, як правило, не передбачається трудовою функцією працівників.

На сьогодні суботники є достатньо розповсюдженою *формою примусової праці*.

В розумінні п. 1 ст. 2 Конвенції Міжнародної Організації Праці «Про примусову чи обов'язкову працю» – *примусова чи обов'язкова праця* означає будь-яку роботу чи службу, що її *вимагають* від якої-небудь особи *під загрозою якогось покарання* і для якої ця особа *не запропонувала добровільно своїх послуг*. При визначенні змісту поняття «примусова праця» слід відмежовувати її від поняття «обов'язкової праці», адже остання не забороняється Конвенцією і може використовуватися лише при виконанні вичерпного переліку робіт. Тому надалі в дослідженні йтиметься лише про ті випадки залучення працівників до участі в «суботниках», де таке залучення відбувається *не на добровільній основі й не є обов'язковою працею, а також відбувається в регулярних виробничих умовах і не входить до трудової функції працівника*.

Проаналізуємо норми чинного трудового законодавства України з приводу цього питання.

По-перше, відповідно статті 71 КЗпП України робота у вихідні дні забороняється. Залучення окремих працівників до роботи у ці дні допускається тільки з *дозволу виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника) підприємства, установи, організації і лише у виняткових випадках, передбачених законом*. Крім того, робота у вихідний день може компенсуватися, за згодою сторін, наданням іншого дня відпочинку або у грошовій формі у подвійному розмірі (ст. 72 КЗпП України).

По-друге, відповідно до ст.31 КЗпП України – власник або уповноважений ним орган не має права вимагати від працівника виконання роботи, *не обумовленої трудовим договором*. Якщо працівник все ж таки виконує таку роботу *-це буде вважатися переведенням*. У п. 31 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами трудових спорів» № 9 від 06.11.92 зазначено, що «переведенням на іншу роботу вважається доручення працівникові роботи, що не відповідає спеціальності, кваліфікації чи посаді, визначеній трудовим договором».

Переведення на іншу роботу допускається тільки за згодою працівника, *за винятком випадків*, передбачених у статті 33 КЗпП України.

На думку О. А. Ситницької: «...примусова праця – це грубе порушення прав людини та обмеження її свобод у тому вигляді, в якому вони визначені у відповідних Конвенціях МОП та в інших міжнародних актах». Погоджуючись з вищезазначеним, можемо також додати що зміст ч. 1 ст. 43 Конституції України визначає свободу праці як можливість кожного *вільно обирати* собі працю або *вільно погоджуватися* на неї. Таким чином, кожна особа має право *працювати чи не працювати*.

На практиці непоодинокими є випадки залучення працівника до «суботників» саме під загрозою накладення дисциплінарних стягнень, позбавлення премій, звільнення тощо. Слушною є думка О. І. Процевського, який вважав, що «...наявність такої загрози сама по собі вже є *юридичним фактом*, що дозволяє таке залучення працівника до «суботника» визначити як примус до праці, а виконання ним робіт на «суботнику»-примусовою працею».

Таким чином, залучення особи до «суботників» за наявності фактично, будь якої форми примусу є неправомірним.

Слід додати, що у працівників існує потужний теоретико-правовий «щит» для захисту від неправомірного посягання роботодавця на їх трудові права, що реалізується через різні форми захисту таких прав. Наприклад, Т. Ю. Баришнікова, виокремлює такі основні юрисдикційні форми захисту трудових прав, як «...судовий, адміністративний, суспільний та соціально-партнерський, що реалізуються через суд, профспілкові організації, КТС та інші органи». Однак, незважаючи на це, працівники дуже часто стають жертвами «суботникових» зловживань з боку роботодавця. На нашу думку, така ситуація пов'язана не стільки з недосконалістю національної правової системи чи самих засобів захисту порушених прав, як з нестабільним економіко-політичним становищем держави, соціальною інертністю самих працівників та їх правовою необізнаністю, що й надає можливість недобросовісним роботодавцям нехтувати трудовими правами.

На нашу думку, вирішення цієї проблеми вимагає комплексного загальнонаукового підходу у сферах права, економіки та освіти.

**Науковий керівник:** доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, к.ю.н Свічкарьова Я. В.

## **ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ НОРМАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ПРАЦІ В УКРАЇНІ**

В умовах, коли у світі загальної поширеності набуло використання Інтернету, обмеження працівників щодо роботи поза межами робочого місця (особливо якщо виконання функцій працівника не потребує обов'язкової присутності за місцем роботи) є недоцільним. Так, наприклад, більше 150 млн. осіб у Європі працюють віддалено від місця роботи, з них – 60 млн. осіб працюють вдома. Більш того, деякі компанії, серед яких «Telecom» (Італія) і «Premiere» (Німеччина) забезпечили будинки своїх робітників технічними засобами, які дозволяють їм працювати вдома. Тож, не дивно, що наразі постало питання щодо необхідності законодавчого врегулювання дистанційної праці і в Україні, яка прагне досягти європейських стандартів в тому числі і у сфері врегулювання трудових відносин.

Слід зауважити, що поняття дистанційної праці ні у законодавстві, ні у теорії трудового права загального визначення не знайшло. Однак, виходячи з характеристики дистанційного працівника, наведеної у роботі Середи О. Г., можна розкрити зміст поняття «дистанційна праця» таким чином: дистанційна праця – це форма виконання працівником, найманим тільки для здійснення певного переліку робіт, своїх трудових функцій без укладення довгострокового договору з роботодавцем безпосередньо поза межами місця роботи. При цьому визначальною ознакою дистанційної праці є наявність умов, які необхідні для якісного виконання особою своїх трудових обов'язків і створені поза межами самого місця роботи, про що зазначає Іншин М. І.

Наразі в Україні врегульована дистанційна праця виключно для окремих груп працівників, що значно обмежує як можливість запровадження даної форми праці для робітників, так і використання більш гнучкої для працівників організації виконання своїх трудових функцій.

Так, відповідно до ч. 8 ст. 179 КЗпП за бажанням жінки або батька дитини, баби, діда чи інших родичів, які фактично доглядають за дитиною, у період перебування їх у відпустці для догляду за дитиною вони можуть працювати на умовах неповного робочого часу або вдома. Адже, як зазначає Яригіна Є. П., участь у структурі ринку (суспільному виробництві) є важливою складовою активності працездатних членів сім'ї, що забезпечує можливість реалізації сім'єю своїх основних функцій. Тобто можливість дистанційної праці осіб, які доглядають за дитиною, забезпечує нормальний рівень життя усієї сім'ї. В свою чергу ч. 1, 4 ст. 18 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» передбачає, що забезпечення прав осіб з інвалідністю на працевлаштування та оплачувану роботу, в тому числі з умовою про виконання роботи вдома, здійснюється шляхом їх безпосереднього звернення до підприємств, установ, організацій чи до державної служби зайнятості, при цьому особам з інвалідністю, які не мають змоги працювати на підприємствах, в установах, організаціях, державна служба зайнятості сприяє у працевлаштуванні з умовою про виконання роботи вдома. Тож, враховуючи наявність такого достатньо обмеженого кола працівників, дистанційна праця яких врегламентована українським законодавством, логічно припустити, що, в першу чергу, у трудовому законодавстві слід закріпити загальне положення щодо професійного складу працівників, які матимуть змогу працювати дистанційно. Наприклад, це можна зробити через зазначення легального визначення терміну «дистанційний працівник» або за допомогою закріплення невичерпного переліку професій, виконання трудових функцій яких не потребує безпосередньої присутності за місцем роботи.

Також слід зазначити, що законодавче закріплення можливості дистанційно працювати має узгоджуватися з вимогою щодо забезпечення належних і безпечних умов праці. Так, особливістю забезпечення такої вимоги в межах дистанційної роботи є обов'язок роботодавця гарантувати належні і безпечні умови праці, якщо це є обґрунтованим і практично може бути здійснено, про що зазначає Парпан Т. В. Тож, якщо працівник мешкає в іншій державі або іншому місті, роботодавець не в змозі з об'єктивних причин забезпечити йому належні і безпечні умови праці. Так, якщо роботодавець не має змоги проконтролювати умови праці дистанційного робітника, то він не повинен нести відповідальність за порушення норм законодавства, які регламентують стандарти щодо

належних і безпечних умов праці. Зазначимо, що така теза може призвести до зловживань з боку роботодавця, що спричинить пряме порушення гарантованого державою права працівника. Таким чином, компромісним рішенням для зазначеної проблеми може бути надання змоги врегулювання даного питання у трудовому договорі. При цьому мають бути встановлені законодавчі застереження щодо необхідності для роботодавця довести неможливість на практиці забезпечити право на належні і безпечні умови праці, а також встановити певні компенсаційні виплати для працівника, який буде вимушений самостійно забезпечувати собі належні і безпечні умови праці.

Необхідно звернути увагу також на наступну проблему, пов'язану із законодавчим закріпленням дистанційної праці, а саме: регламентацію оплати праці. Адже роботодавець в межах дистанційної праці не матиме змоги проконтролювати хід виконання роботи, що може призвести, на думку Свічкарьової Я. В., до погіршення професійної підготовки працівників. Водночас, працівник залишається в умовах, коли можливе пригноблення з боку роботодавця стосовно заробітної плати. Так, Вапнярчук Н. М. зазначає, що оплата дистанційної праці має бути зроблена за витрачений працівником час з урахуванням норм виробітку, встановлених на підприємстві.

Підсумовуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що в Україні нормативна регламентація дистанційної праці є вкрай необхідною, враховуючи сучасні світові тенденції щодо зростання кількості робітників, які працюють вдома. Так, серед положень, які безсумнівно мають бути врегламентовані українським трудовим законодавством щодо дистанційної праці, слід зазначити:

- 1) законодавче закріплення широкого кола працівників, які матимуть право на дистанційну працю;
- 2) забезпечення права на належні і безпечні умови праці для дистанційних робітників шляхом встановлення компенсаційних виплат, які зможуть покрити необхідні витрати для облаштування робочого місця з урахуванням законодавчо встановлених стандартів;
- 3) законодавче закріплення правил, за якими оплата праці буде здійснюватися за витрачений працівником час, а не за результат виконаної роботи, як у цивільно-правових відносинах.

**Науковий керівник:** к.ю.н., асистент кафедри трудового права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Яригіна Є. П.



## **ПРАВО НА ЛОКАУТ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ РОБОТОДАВЦІВ**

Одним з основних завдань проекту Трудового кодексу України № 1658 від 27.12.2014 відповідно до ст. 1 є забезпечення захисту прав та інтересів працівників і роботодавців. Таке формулювання значною мірою відрізняється від того, що міститься у ст. 1 діючого Кодексу законів про працю України. Згідно із зазначеною статтею основним завданням Кодексу законів про працю України є захист прав та інтересів лише однієї сторони трудових правовідносин – працівників. Наведені розбіжності можна пояснити розвитком ринкової економіки, що покликане необхідність запропонувати внесення відповідних змін у законодавство з метою досягнення балансу інтересів працівників та роботодавців. Однак наразі досягнення такого балансу є неможливим, оскільки захисна функція трудового права необґрунтовано оминає роботодавця, як більш «впливового» суб'єкта трудових правовідносин. Зокрема, чинні норми трудового права взагалі не врегульовують питання локауту, як механізму захисту прав роботодавця у царині колективних трудових спорів.

Право на локаут є врівноважуючим механізмом щодо реалізації права на страйк. Розгляду співвідношення зазначених прав присвячені роботи багатьох вчених, таких як: Н. Б. Болотіна, О. Г. Мурашин, П. Д. Пилипенко, Н. М. Погрібна, М. В. Процишен, М. П. Стадник, О. В. Таволжинський, Г. І. Чанишева, Н. М. Швець та ін. Водночас питання локауту є досить дискусійним у теорії трудового права. Серед науковців відсутня єдина точка зору щодо розуміння правової сутності цього явища. Так, Н. М. Швець визначає локаут як тимчасове зупинення роботодавцем виконання своїх основних обов'язків щодо трудових правовідносин (тобто останній не надає роботу, не сплачує заробітної плати) з наступним поновленням виконання цих обов'язків після досягнення власником поставленої мети. Г. І. Чанишева досить критично ставить до закріплення права на локаут у національному законодавстві

і наполягає на тому, що його проведення у відповідь на колективний трудовий спір чи оголошення страйку позбавляє страйкуючих можливості за допомогою законних засобів захистити свої економічні й соціальні права та інтереси.

Перша спроба врегулювати питання локауту на рівні національного законодавства відбулася під час роботи над проектом Трудового Кодексу України № 1108 від 04.12.2007. Так, стаття 380 цього проекту містить положення про заборону локауту у процесі врегулювання колективного трудового спору, включаючи проведення страйку. Важко погодитись з доцільністю такої заборони, адже її категоричність у вирішенні питання про можливість проведення локауту є прямим порушенням ст. 51 Господарського кодексу України, у якій закріплено, що підприємницька діяльність може провадитись з власної ініціативи підприємця.

На міжнародному рівні право роботодавців на локаут опосередковано врегульовано Європейською соціальною хартією (далі – Хартія). Так у ст. 6 Хартії визначене право працівників і роботодавців на колективні дії у випадках конфліктів інтересів, включаючи право на страйк, з урахуванням зобов'язань, які можуть випливати з раніше укладених колективних договорів. Тим самим, в Хартії де-юре визнається рівність між правами на колективні дії працівників і роботодавців. Проте при визнанні права на колективні дії працівників виокремлюється право на основну їх форму – страйк, тоді як у випадку з правом на колективні дії роботодавців право на основну їх форму – локаут – не зазначається. Хоча право на локаут явно не згадується в ЄСХ, воно є невід'ємною частиною концепції колективної дії. Дещо інший підхід відображено в актах МОП, яка взагалі офіційно не визнає право на локаут або страйк. Це пояснюється тим, що МОП зосереджує увагу на необхідності попередження виникненню колективних трудових конфліктів, а у разі їх виникнення – на процедурі примирення, шляхом проведення результативних переговорів.

У трудовому праві зарубіжних країн під локаутом зазвичай розуміються різні дії роботодавця, що позбавляють працівників можливості виконувати свою роботу, яку вони зобов'язані виконувати у відповідності з трудовим договором. Локауту визнаються незаконними у низці європейських країн, а саме: в Греції, Болгарії, Італії та деяких інших державах Європи. Однак право роботодавців на локаут визнане у ряді прогресивних країн світу, зокрема, у США, Канаді, Німеччині. Проте

таке право не є абсолютним, тобто може здійснюватися лише у певних межах передбачених законодавством. Відповідно на Заході виділяють два види локауту – наступальний та оборонний. Перший вид може мати місце навіть при відсутності страйку. Його метою є нав'язання працівникам умов праці визначених роботодавцем. Другий вид локауту виступає як реакція роботодавця на страйк. Більшість країн світу визнає наступальний локаут незаконним. Необхідність визнання права на локаут пояснюється тим, що працівники озброєні правом на страйк, шляхом якого здійснюють тиск на роботодавця при укладанні колективних договорів, тому цілком справедливим буде визнання за роботодавцем механізму протидії для вчинення зворотного тиску. Коли сторони мають можливість тиснути одна на одну, це сприяє виникненню взаємного бажання йти на поступки для вирішення спору. Крім цього локаут допомагає роботодавцям захистити своє майно під час серйозного протиріччя інтересів сторін трудового договору. Однак для того, щоб цей механізм діяв ефективно, локаут повинен бути обмежений правовою метою, яка може полягати у створенні балансу сил між сторонами в процесі переговорів та врегулювання суперечок. Для цього застосування локауту має бути дозволено тільки в процесі колективних переговорів для укладення колективного договору. З цього випливає зобов'язання сторін утримуватися від страйку або локауту на час дії відповідного колективного договору. Однак таке положення не є абсолютним. Як правило, завжди існує можливість проведення страйку з питань, не врегульованих у колективному договорі. Наведений підхід допоможе обмежити такі явища, як зупинка роботи при відсутності достатньої необхідності та сприятиме більшій відповідальності сторін за реалізацію досягнутої домовленості.

У законодавстві мають бути чітко визначені гарантії роботодавців під час проведення страйків, зокрема право тимчасової заміни роботодавцем працівників, що беруть участь у страйку, на інших осіб. Легалізація обмеженої заборони на заміну страйкуючих іншими працівниками узгоджується з основними принципами підприємницької діяльності. Роботодавцю має бути надана можливість залучати на період страйку так званих «штрейкбрехерів» з умовою, що таке залучення буде відповідати правовій меті. Більшість науковців негативно ставиться до такої можливості, посиляючись на відповідні заборони, які містить законодав-

ство Польщі, Греції, Франції, Мексики, Нової Зеландії. Так, дійсно, у низці країн існують закони, що обмежують право роботодавця на здійснення заходів із залучення до роботи замість страйкуючих інших осіб, але не скасовують його. Так, за трудовим законодавством Нової Зеландії залучення штрейкбрехерів допустиме у разі проведення незаконних страйків, а також якщо продовження роботи необхідне внаслідок вимог виробничої безпеки й здоров'я.

Таким чином, доцільним є законодавче закріплення визначення дій роботодавця, які підпадають під поняття «локаут» з їх наступною дихотомією за критерієм законності. Локаут має визнаватися незаконним якщо він був оголошений без дотримання умов, визначених законом (зокрема, у разі відсутності правової підстави або без належного попереднього повідомлення), а також у разі його оголошення з політичних мотивів. Відсутність регламентації поняття локауту та його законодавчого обмеження у вітчизняному трудовому праві, є досить негативним явищем, адже воно дає можливість роботодавцям вдаватися до відкритого економічного тиску на працівників, значно обмежує право останніх на страйк. Потрібно негайно заповнити цю прогалину в національному праві, закріпивши чітке визначення локауту, з дотриманням тлумачення положень Європейської соціальної хартії, встановити законні обмеження його використання та визначити правила залучення на роботу інших осіб під час проведення страйку чи локауту.

**Науковий керівник:** к.ю.н, асистент кафедри трудового права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Яригіна Єлизавета Петрівна.

*Починок Олександр Вікторович*  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
ІПКЮ, 3 курс, 21 група

## **ЩОДО ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ НА РИНКУ ПРАЦІ**

Нові технології впроваджуються щодня у різних сферах нашого життя, частка традиційної економіки зменшується, а цифрової, навпаки, збільшується. Україна на державному рівні взяла курс на розбудову

цифрової економіки, ухваливши «Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки». Відповідно вказаної концепції, «у класичному розумінні поняття “цифрова економіка” означає діяльність, в якій основними засобами (факторами) виробництва є цифрові (електронні, віртуальні) дані як числові, так і текстові. Цифрова економіка базується на інформаційно-комунікаційних та цифрових технологіях».

Термін «діджиталізація» походить від англійського «digitalization» і в перекладі означає «оцифровування», «цифровізація», або ж «приведення в цифрову форму».

Щодо позитивних і негативних наслідків діджиталізації у науковій спільноті ведеться багато дискусій, проводяться конференції. Нещодавно відбулася міжнародна конференція «Нові форми зайнятості молоді», яку організовувала Пан'європейська регіональна рада Міжнародної конфедерації профспілок і її Молодіжний комітет. Як було зазначено на конференції «...серед актуальних проблем працевлаштування молоді можна виокремити: безробіття, невідповідність освіти вимогам роботодавців, нестійка та нестандартна зайнятість. Всьому цьому причиною є неминуча четверта промислова революція, впровадження у виробничий процес нових технологій, «діджиталізація» (переведення інформації, даних у цифрову форму, автоматизація процесів), і у зв'язку з цим вже існує проблема скорочення робочих місць, погіршення як умов праці, так і якості обслуговування».

На приклад, з 2016 року в Україні працює Uber – американська компанія, що створила однойменний мобільний додаток для пошуку, виклику та оплати таксі або приватних водіїв. Uber дозволяє замовити таксі та безготівково оплатити поїздку. Uber – не служба таксі, і в компанії немає свого автопарку.

Ще до моменту офіційного запуску вказаного додатку, таксистами Києва (перше місто, де впроваджувався сервіс таксі) на чолі з професійною спілкою таксистів України було анонсовано загальнонаціональний страйк. Головною претензією протестувальників було те, що «Uber надасть можливість деяким перевізникам працювати нелегально, не сплачуючи при цьому податків та не відповідаючи за безпеку і комфорт пасажирів».

На сьогодні найбільшим «плюсом» служби Uber є те, що для роботи перевізником окрім смартфона, водійського посвідчення і самого авто-

мобіля не потрібно більше нічого. Велика кількість замовлень, гнучкий графік роботи, спеціальна система заохочень, бонусів – це все Uber. Але у той же час, відсутні диспетчери з якими зв'язувався клієнт, відповідно зникає вакансія та його робоче місце; роботодавцю замість працівника, який буде приймати дзвінки та оформлювати замовлення, потрібен спеціаліст з інформаційних технологій, який буде слідкувати за роботою мобільного додатку. Отже, наявна ситуація, коли один кваліфікований працівник може замінити близько десяти менш кваліфікованих робітників.

Важливою є новація стосовно безпілотних перевезень у тому ж Uber. Даний тип перевезень дуже вигідний, адже знову зменшується кількість працівників, а саме водіїв, що замінюються комп'ютерами, які аналізуючи ситуацію навколо автомобіля керують ним, однак зростає потреба в інженерах та технологах, що будуть слідкувати за справністю системи. Відповідно, за десять водіїв може працювати один технік.

Отже, діджиталізація з одного боку, полегшує життя працівників: завдяки автоматизації не потрібно виконувати небезпечну або важку роботу. Але за аналізом європейських профспілок серед ризиків діджиталізації виділяють: знищення бар'єрів між приватним та трудовим життям працівника, посилення контролю за співробітниками, збільшення кількості або низькокваліфікованих, або висококваліфікованих працівників, розвиток конкуренції та нерівності на ринку праці.

Вказані проблеми стосуються не тільки служб перевезення. В банках також відслідковується тенденція до скорочення штату працівників у зв'язку з діджиталізацією. Перехід на дистанційний зв'язок та термінали самообслуговування призвело до того, що тільки за 2014-2017 рік кількість відділень банків зменшилась на 8 тис. і на початок 2018 року їх налічується близько 12 тис. на всю Україну, звісно багато з них закрились через окупацію Криму і частини території Донбасу, але також через оптимізацію мережі діючих банків. Така зацікавленість викликана тим, що вартість обслуговування самих відділень і персоналу значно вища, ніж витрати на все обладнання та софт, які залучаються для онлайн доступу до банку (ПриватБанк – Приват 24, Ощадбанк, monobank).

Негативними сторонами таких процесів є такі: доступ до віртуального гаманця є дуже незахищеним, часто відбувається «злив» даних клієнтів банку у мережу, що порушує конфіденційність, іноді до грошей взагалі нема доступу через технічні роботи або «кібератаку». Щодо

працівників, слід зазначити, що потреба у касирах які б отримували платежі у відділенні банку поступово зменшується, кількість самих відділень також не росте, навіть навпаки, а офіс банку – це не тільки касири, це і прибиральниці, і менеджери (по декілька на кожне відділення) і консультанти, і охорона. Якщо поррахувати, то кількість працівників у всьому банку в процесі впровадження інноваційних технологій може скоротитись у п'ять – десять разів. Також, так звані «банки без відділень» можуть розташовуватись у будь-якому місці, навіть у підвалі багато-квартирного будинку без додержання відповідних стандартів пожежної безпеки та умов охорони праці.

Отже, виходячи з викладеного вище, можна зробити висновок про те, що новації привносять у світ як позитивні тай й негативні сторони. Покращуючи і полегшуючи самі умови праці працівників, діджиталізація безжальна до «непотрібних» працівників та професій.

**Науковий керівник:** к.ю.н., доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Свічкарьова Ярослава Віталіївна.

*Приблуда Павло Миколайович*  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
ІПКЮ, 3 курс 1 група

## **ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД РОБОТИ ЯК ФОРМА ПРИЗУПИНЕННЯ ДІЇ ТРУДОВОГО ПРАВОВІДНОШЕННЯ**

Реалізація охоронної функції трудового права передбачає можливість використання запобіжних примусових заходів, одним із завдань яких є усунення причин, що унеможливають виконання працівником трудових обов'язків. Відсторонення працівника від роботи можна вважати одним із прикладів запобіжних заходів у трудовому праві, оскільки відсторонення: має примусовий характер, хоча не є дисциплінарним стягненням; може застосовуватися як тимчасовий захід до прийняття остаточного рішення про можливість виконання працівником роботи, перед-

баченої трудовим договором або перебування його на певній посаді; мінімізує настання шкідливих наслідків матеріального чи організаційного характеру для працівника та роботодавця.

У правовій літературі немає одностайного погляду щодо поняття «відсторонення від роботи». Процевський В. О. надав найбільш вдале визначення: це звільнення працюючого на певний строк від виконання покладеної на нього трудової функції з призупиненням виплати заробітної плати, яке зумовлено, як правило, об'єктивними причинами, застосовується у випадках, передбачених у законі з метою попередження небезпечних наслідків.

При відстороненні трудовий договір не розривається, а трудові правовідносини діють не у повному обсязі. Працівник залишається в штаті роботодавця, на нього поширюється дія законодавства про працю, він має певні права та обов'язки. Під час відсторонення, призупиняється дія трудового правовідношення, оскільки відповідна особа тимчасово не допускається до виконання своїх трудових обов'язків, передбачених трудовою функцією, визначеною при укладенні з ним трудового договору.

На період відсторонення відбувається зміна змісту трудового правовідношення. Трудове законодавство пов'язує можливість зміни трудових правовідносин з такими юридичними поняттями, як тимчасові переведення, переміщення або зміна істотних умов праці. Наприклад, при захворюванні працівника на інфекційну хворобу його можуть перевести на іншу роботу для того, щоб звести до мінімуму контакт з людьми або ж відсторонити. Таким чином забезпечується баланс інтересів між працівником та роботодавцем, так як працівник отримує можливість у реалізації своїх професійних навичок та отриманні заробітної плати, а останній – задовольняє потребу у виконанні певної роботи. У такий спосіб відбувається застосування принципу гуманізму, котрий і полягає в гармонійному сполученні та поєднанні відповідних інтересів.

Відсторонення через низку ознак є схожим із припиненням трудового договору. Однак, при припиненні закінчується дія трудових правовідносин працівника з роботодавцем у всіх випадках, передбачених законодавством про працю. При відстороненні відбувається лише призупинення дії трудових правовідносин на певний строк, трудовий договір не припиняється.



Як вже зазначалося, відсторонення не є дисциплінарним стягненням та не має на меті покарати працівника. Воно триває або до встановлення юридичного факту, визначеного в законі, або до припинення обставин, що призвели до відсторонення. В окремих випадках у відстороненні більше зацікавлений роботодавець (працівник відсторонений з метою забезпечення охорони праці), в інших – суспільство (попередження поширення інфекційних захворювань).

Відсторонення від роботи є правом, яке може здійснити тільки роботодавець. Тільки він є тим суб'єктом, який виявляє свою волю на відсторонення працівника від роботи за наявності підстав зазначених в законодавстві. Працівник має виконати цю волю. Перед відстороненням роботодавець зобов'язаний повідомити йому про причину. Правовою формою є видання наказу або розпорядження керівником підприємства, установи, організації. Працівник має право оскаржити таке рішення.

Що ж до строку, на який може бути відсторонений працівник від роботи, то трудове законодавство його не визначає. В деяких випадках він залежить від самої причини відсторонення і визначається настанням відповідного юридичного факту (наприклад, одужання працівника). Хоча в переважній більшості випадків строк застосування цього заходу залежить від того, як скоро роботодавець ухвалить рішення про подальшу долю відстороненого працівника. Деякі законодавчі акти передбачають спеціальний строк, на який може бути відсторонений працівник. Так, відсторонення державного службовця не повинно перевищувати час службового розслідування.

Проектом Трудового кодексу України приділено достатньо уваги оплати часу відсторонення. Так, запропоновано такі варіанти: відсторонення може бути зі збереженням заробітної плати повністю або частково, відсторонення з виплатою працівнику за час його відсторонення допомоги по тимчасовій непрацездатності або відсторонення без збереження заробітної плати. Оплата праці – це винагорода працівника за виконану роботу відповідно до трудового договору. Під час відсторонення працівник не виконує відповідну роботу, отже йому здійснюються гарантійні виплати.

Також необхідно звернути увагу на принцип справедливості. Так, Закон України «Про судоустрій та статус суддів» не містить положення, про збереження заробітної плати під час відсторонення, хоча минула

редакція містила таке положення. Оскільки відсутнє положення, то це є порушенням принципу справедливості. У разі, якщо Вища рада правосуддя з'ясує, що не було юридичного факту – вини, вона має бути наділена повноваженнями виплати за весь час відсторонення гарантії і суд повинен прийняти рішення про оплату вимушеного прогулу.

На підставі проаналізованих аспектів зазначеного явища можемо зробити висновок: відсторонення є тимчасовим і носить запобіжний характер. Основною метою відсторонення від роботи є захист суспільних та особистих інтересів, який здійснюється через призупинення дії двох умов трудового договору, а саме трудової функції та оплати праці.

**Науковий керівник:** професор кафедри трудового права Національного юридичного університету ім. Я. Мудрого Жернаков В. В.

***Ригов Артем Михайлович***

Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
ШКЮ, 3 курс, 13 група

## **ЗАКОНИ УКРАЇНИ – ОСНОВНЕ ДЖЕРЕЛО ТРУДОВОГО ПРАВА**

В Україні ключовим і найбільш часто використовуваним джерелом права виступає нормативно-правовий акт. Не стало винятком і трудове право, оскільки трудові відносини найбільш врегульовуються положеннями насамперед законодавчих актів.

Варто зазначити, що закон – це один з різновидів нормативно-правових актів. Тому, перш ніж досліджувати закон як джерело трудового права, необхідно визначити поняття нормативного акта, з позицій загальної теорії права. Так, нормативно-правовий акт – офіційний акто-документ, ухвалений уповноваженими суб'єктами нормотворчості у визначеній формі і порядку, який встановлює (змінює, доповнює, скасовує) правові норми з метою регулювання суспільних відносин.

До специфічних особливостей нормативно-правових актів як форм трудового права П. Д. Пилипенко відносить: наявність поряд з актами, виданими на централізованому (державному) рівні, локально-правових

актів, які розробляються безпосередньо на підприємствах і забезпечують найефективнішу дію трудового законодавства; наявність нормативно-правових актів, які мають конститутивний (базовий) характер і не виконують безпосередньо регулятивної функції. Такі акти передбачають прийняття на їх основі локальних актів, які й регулюють трудові відносини (наприклад, Типові правила внутрішнього трудового розпорядку); наявність значної кількості актів Міністерства соціальної політики України, які сприяють правильному і однозначному застосуванню норм трудового права; наявність нормативно-правових актів, які обумовлені ступенем диференціації правового регулювання трудових відносин залежно від умов виробництва, кліматичних умов, суб'єктних ознак і соціальних груп працівників [1, с. 87].

Трудове законодавство можна поділяти на такі групи законів, як: Конституція України; міжнародні договори України; закони; підзаконні нормативно-правові акти, в тому числі нормативні акти органів державної виконавчої влади, місцевого самоврядування; нормативні акти, ухвалені на всеукраїнському та/або місцевому референдумі; нормативні акти колишнього Союзу РСР, Української РСР [2, с. 210].

Основним Законом держави є Конституції, тому саме вона і є головним джерелом адміністративного права, яка закріплює за кожною людиною право на працю, на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом (ст. 43), на страйк (ст. 44), на відпочинок (ст. 45) та ін. Вона виключає в трудових відносинах будь-яку дискримінацію та проголошує, що всі громадяни мають рівні конституційні права та свободи та є рівними перед законом незалежно від раси, кольору шкіри, майнового стану, місце проживання тощо (ст. 24). Важливе значення має право громадян на участь у професійних спілках із метою захисту своїх трудових та соціально-економічних прав та інтересів (ст. 36) [3].

Розвиток закріплених Конституцією України загальних напрямків правового регулювання праці громадян в умовах демократичної держави здійснюється за допомогою кодифікованих та поточних законів. Найбільш вагоме місце серед джерел трудового права після Конституції займає Кодекс законів про працю (КЗпП), фундаментальна, основна, особлива, підвищеної юридичної сили форма трудового права. Кодифікований закон про працю – це єдиний, юридично та логічно цілісний,

внутрішньо узгоджений законодавчий акт, який закріплює юридичні особливості даної галузі. Чинний КЗпП був прийнятий ще 10 грудня 1971 року. Звичайно, що за своє вже понад сорокалітнє існування до нього неодноразово вносилися зміни і доповнення. [4].

При цьому прийняття таких законів у переважній більшості випадків не тягне за собою одночасного внесення змін і доповнень до КЗпП, незважаючи на те, що норми цих законів вступають у суперечність із нормами КЗпП. на сьогодні поряд із КЗпП регулювання трудових та пов'язаних із ними відносин здійснюється значною кількістю поточних законів, зокрема законами України «Про зайнятість населення», «Про оплату праці», «Про відпустки», «Про колективні договори та угоди», «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» тощо.

Безперечним є те, що наявність двох рівних за юридичною силою але різних за змістом нормативно-правових актів створює проблеми під час їх застосування. Проте, Законодавство про працю складається з Кодексу законів про працю України та інших актів законодавства України, прийнятих відповідно до нього.

Однак неодноразові спроби прийняття Трудового кодексу України поки так і не увінчалися успіхом, а тому, ми вважаємо, що сьогодні є нагальна необхідність у прийнятті Трудового кодексу України, оскільки з його прийняттям буде врегульовано низку проблемних питань сучасного трудового законодавства України, оскільки сучасний КЗпП вже не відповідає тенденціям розвитку трудового права.

### **Список використаних джерел:**

1. Пилипенко П. Д. Проблеми теорії трудового права / П. Д. Пилипенко. – Львів: видав, центр Львів. Нац. ун-ту імені Івана Франка. – 1999. – 214 с.
2. Костюк В. Л. Джерела трудового права: поняття, особливості, принципи ієрархічної структури / В. Л. Костюк // 2015.- №4.- С. 207-213.
3. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.
4. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року // Відомості Верховної Ради УРСР -1971.-№50,- Ст. 375.
5. Пікалюк С. С. Щодо нормативно правових актів як форми трудового права / С. С. Пікалюк, Н. В. Шрамко // Порівняльно-аналітичне

**Науковий керівник:** асистент кафедри трудового права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Авескулов В. Д.

*Сердюк Валентин Михайлович*  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
ШКОЮ, 3 курс, 13 група

## ПРАЦЯ МОЛОДІ

Праця неповнолітніх застосовувалася ще з давніх часів та розцінювалася як щось абсолютно нормальне, буденне, незалежно від характеру праці, та її умов. Лише у 1950 році набрала чинності Конвенція про обмеження нічної праці дітей та підлітків на непромислових роботах № 79, яка була прийнята Генеральною конференцією Міжнародної організації праці, що була скликана в Монреалі Адміністративною радою Міжнародного бюро праці та зібралася 19 вересня 1946 року на свою двадцять дев'яту сесію, ухваливши прийняти ряд пропозицій стосовно обмеження нічної праці дітей та підлітків на непромислових роботах. Ця Конвенція врегульовує питання нічної праці дітей та підлітків на непромислових роботах, встановлює загальні правила та обмеження для країн учасників, повною мірою передбачає необхідність враховувати національні закони (ч. 4 ст. 1, ч. 2 ст. 2, ч. 3 ст. 4, ч. 1, 2 ст. 5, ст. 6), певні географічні чи ситуативні нюанси країн (ч. 2 ст. 2, ст. 4). Крім цього, вона наголошує у статті 9 Прикінцевих положень: «Ніщо в цій Конвенції не зачіпає жодного закону, рішення судового органу, звичаю або угоди між роботодавцями і працівниками, що забезпечують сприятливіші умови, ніж ті, котрі передбачаються в цій Конвенції» та згідно з пунктом d ч. 1 ст. 6 сама влада країни встановлює міри покарання, які застосовуються до роботодавців або інших відповідальних дорослих осіб за порушення таких законів чи правил [1].

20 листопада 1959 року проголошена Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй Декларація прав дитини. Принципом 9 за-

значається, що дитина повинна бути захищена від усіх форм небалого ставлення, жорстокості і експлуатації. Вона не повинна бути об'єктом торгівлі в будь-якій формі. Дитину не слід приймати на роботу до досягнення належного вікового мінімуму; їй ні в якому разі не повинні доручатися чи дозволятися роботи або заняття, які були б шкідливі для її здоров'я чи освіти або перешкоджали її фізичному, розумовому чи моральному розвитку[2].

В подальшому це питання регулюється Конвенцією про права дитини, яка прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН, від 20 листопада 1989 року та набула чинності 2 вересня 1990 року. Ратифікована Постановою Верховної Ради України №789XII (78912) від 27 лютого 1991 року та набула чинності для України 27 вересня 1991 року. Зокрема, стаття 32 Конвенції зазначає, що держави-учасниці визнають право дитини (молодше 18 років) на захист від економічної експлуатації і від виконання будь-якої роботи, яка може становити небезпеку для здоров'я, бути перешкодою в одержанні нею освіти чи завдавати шкоди її здоров'ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному і соціальному розвитку. Держави-учасниці вживають законодавчі, адміністративні і соціальні заходи, а також заходи в галузі освіти, з тим щоб забезпечити здійснення цієї статті. З цією метою, керуючись відповідними положеннями інших міжнародних документів, держави-учасниці: встановлюють мінімальний вік для прийому на роботу; визначають необхідні вимоги щодо тривалості робочого дня й умови праці; передбачають відповідні види покарань або інші санкції. Також це питання регулюється статтями 36, 39, де прямо забороняється будь-який вид експлуатації неповнолітньої дитини [3, с. 29; с. 31; с. 33].

Сьогодні ж в нашій державі питання праці молоді законодавчо врегульовано статтею 43 Основного закону: «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується» та главою XIII «Праця молоді» КзпП України, яка фактично прирівнює у трудових правовідносинах неповнолітніх осіб до повнолітніх, враховуючи всі належні гарантії та пільги, встановлені законодавством. Таким чином, КзпП, як підсумок встановлює заборону **застосування праці неповнолітніх на** важких роботах та роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці; підземних роботах; роботах, що передбачають підймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для неповнолітніх граничні

норми; нічних, надурочних роботах і роботах у вихідні дні, передбачає обов'язковість медичної довідки молодого працівника, щорічні відпустки та захищає його законні інтереси.

Але, незважаючи на наявність повного законодавчого регулювання, регулювання та контролю ефективного виконання з боку міжнародних організацій, в світі всеодно залишається занадто високий відсоток незаконної експлуатації дітей та молоді, що встановлюється місцевою владою. Так, діти залучені до таких видів діяльності, як рабство, проституція і порнографія, участь у збройних конфліктах, а також робота в шахтах, сільському господарстві, будівництві. Згідно зі звітом Міністерства праці США, перелік країн, що експлуатують дитячу працю, очолює М'янма, де наразі працює кожна третя дитина у віці від 7 до 16 років, далі знаходиться Індія, Бразилія, Бангладеш, Китай, Філіппіни, Сомалі, Непал, Афганістан, Пакистан, Шрі-Ланка і Північна Корея [4].

#### **Список використаної літератури:**

[1]- Інформаційний ресурс / режим доступу: / Веб-сайт: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993\\_126](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_126)

[2]- Інформаційний ресурс / режим доступу: / Веб-сайт: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=331>

[3]-Інформаційний ресурс / режим доступу: / Веб-сайт: [https://www.just.gov.ua/data/files/112009/Konvencija\\_OON\\_pro\\_prava\\_ditini.pdf](https://www.just.gov.ua/data/files/112009/Konvencija_OON_pro_prava_ditini.pdf)

[4]- Інформаційний ресурс / режим доступу: / Веб-сайт: <https://www.pravda.ru/society/how/08-08-2013/1169119-world-0/>

***Шпанка Владислав Вадимович***

Національний юридичний університет

ім. Ярослава Мудрого

ІПКЮ, 3 курс, 13 група

## **ЗМІСТ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

В сучасних умовах загальноновизнаним фактом є те, що зміст трудового договору становлять всі його умови, які безпосередньо визначають взаємні права і обов'язки сторін трудового договору – працівника і ро-

ботодавця. Тому, метою нашого дослідження є аналіз положень змісту трудового договору.

Варто зазначити, що залежно від порядку встановлення вирізняються два види умов: 1) безпосередні умови, які встановлюються за угодою сторін при укладенні трудового договору; 2) похідні умови, що передбачаються чинним законодавством (про охорону праці, дисциплінарну, матеріальну відповідальність тощо), і які не можуть змінюватися за угодою сторін (якщо інше не передбачене законом).

Безпосередні умови, що визначаються за угодою сторін, поділяються на необхідні (обов'язкові) та додаткові (факультативні) [1, с. 24].

Аналізуючи положення чинного КЗпП України необхідно зробити висновок про те, що до необхідних (обов'язкових) умов трудового договору відносяться: місце роботи, трудова функція, строк трудового договору (для строкових трудових договорів), оплата праці, дата початку роботи, режим праці та відпочинку (якщо для конкретного працівника він не співпадає із загальним режимом праці та відпочинку, чинним у конкретного роботодавця).

В свою чергу, найбільш характерними додатковими умовами трудового договору, передбаченими чинним КЗпП України, є:

- встановлення випробування при прийнятті працівника на роботу (ст. 26 КЗпП України);
- встановлення неповного робочого часу (ст. 56 КЗпП України);
- домовленість про роботу в одну зміну при змінному режимі робочого часу (ст. 58 КЗпП України).

Таким чином, аналіз ч. 1 ст. 21 та інших статей КЗпП України свідчить про те, що ними закріплюється зміст трудового договору лише як угоди сторін.

Варто зазначити, що якщо умови трудового договору, передбачені сторонами, погіршують становище працівника порівняно з чинним законодавством, то такі умови є недійсними (ст. 9 КЗпП України). Слід також наголосити, що недійсними є умови, а не, власне, трудовий договір. Умова, що погіршує становище працівника, приводиться у відповідність із законодавством, і трудовий договір продовжує діяти з умовами, що відповідають законодавству про працю [2].

На думку О. М. Потопахіної, виокремлення змісту трудового договору як письмового документу стає необхідним через те, що, відповідно



до ч. 1 ст. 33 проекту Трудового кодексу України, трудовий договір укладається в письмовій формі у двох примірниках, які мають однакову юридичну силу. Також згідно з ч. 1 ст. 33 роботодавець зобов'язаний дотримуватися письмової форми трудового договору з метою забезпечення його ефективної дії та чіткого визначення змісту зобов'язань сторін, попередження трудових спорів [3, с. 15].

В свою чергу, розглядаючи зміст трудового договору знову ж таки доцільно зупинитися на положеннях проекту Трудового кодексу, оскільки разі прийняття проекту трудового кодексу № 1658, вперше у українському законодавстві буде закріплено зміст трудового договору у двох значеннях: як письмового документу; як угоди сторін.

Відповідно до ч. 2 ст. 32 проекту Трудового кодексу України обов'язковими умовами трудового договору є:

- місце роботи (із зазначенням для роботодавця – юридичної особи структурного підрозділу);
- час початку дії трудового договору, а у разі укладення трудового договору на визначений строк також тривалість цього строку та підстави для укладення строкового трудового договору відповідно до цього Кодексу;
- трудова функція, яку виконуватиме працівник: найменування професії, спеціалізації, кваліфікації, посади відповідно до встановленої класифікації професій та кваліфікаційних характеристик; умови оплати праці;
- режим праці та відпочинку, якщо він відрізняється від загальних правил, встановлених у конкретного роботодавця; охорона праці.

Відповідно до ч. 3 ст. 32 проекту Трудового кодексу України до додаткових належать усі інші умови трудового договору, зокрема, ті, що стосуються умов праці, випробування, застережень щодо нерозголошення комерційної таємниці та іншої захищеної законом інформації, професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівника тощо. Додатковими умовами можуть встановлюватися обов'язки роботодавця щодо поліпшення умов праці, виробничого побуту, умов відпочинку, надання працівникові соціально-культурних, соціально-побутових благ. Додаткові умови трудового договору можуть бути включені до нього після укладення [4].

Таким чином, в процесі дослідження положень чинного трудового законодавства, доктрини та проекту Трудового кодексу України, ми дійшли висновку, що зміст трудового договору – це сукупність умов, що визначають взаємні права й обов’язки сторін.

#### **Список використаних джерел:**

1. Слома В. М. Трудовий договір як підстава виникнення трудових правовідносин / В. М. Слома // Адвокат. – 2010. – № 8. – С. 22–26.

2. Кодекс законів про працю України. Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII.// Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – Додаток до № 50. – Ст. 375.

3. Потопахіна О. М. Зміст трудового договору за проектом трудового кодексу України / О. М. Потопахіна // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2015 № 18 том 2. – С. 13–16.

4. Проект Трудового кодексу України № 1658 від 27.12.2014 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

# Філософія

*Олексієнко Аліна Віталіївна*

Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
ІПКЮ, 3 курс 12 група

## ПРО ПРАВОСУДНІСТЬ У ТВОРЧОСТІ АРИСТОТЕЛЯ

Найважливішою категорією етики Аристотеля є «дікайосіне». Як еквівалент цього терміну може використовуватися слово «правосудність», під яким розуміється насамперед внутрішня якість людини. Іноді в перекладах «Етики», а також «Політики» і «Риторики» використовується термін «справедливість»; рідше зустрічається складовий термін «правда і справедливість». Труднощі перекладу обумовлені тим, що, як вказував сам Аристотель, «у» правосудності «і» неправосудності «багато значень», але через їх близькість не так помітно, що ми маємо справу не з одним і тим же, а з «одноіменного», з однаковими словами, що позначають різні поняття. Ми віддаємо перевагу терміну «правосудність», за яким як можна буде побачити нижче, у навчанні Аристотеля закріпилося більш вузьке значення. Можливо, краще було б застосовувати поняття «праведність», яке могло б характеризувати повну і досконалу чесноту. Однак дане поняття завдяки християнству набуло специфічний характер і навряд чи може відповідати давньогрецькому розумінню доброчесної людини.

Правосудними прийнято вважати «такий склад душі, при якому люди схильні до справедливих вчинків, керуються справедливістю у своїх справах і бажають справедливого». Аристотель спеціально підкреслює, що «вчинки, що здійснюються відповідно до чесноти, не тоді справедливі або розсудливі, коли вони володіють цими якостями, але коли [саме] вчинення цих вчинків має відому якість – по-перше, воно свідомо (eidos), по-друге, обрано навмисно (proaigoumenos) і заради самого [вчинку] і, по-третє, воно впевнено і стійко». На переконання філософа, «[володіння правосудністю і розсудливістю] народжується при частому повторен-

ні справедливих і розумних вчинків», а не завдяки заняттям філософією і т. п.

Тут немає тавтології, але немає ще і відповіді на питання про характер самого вчинку. Діалектичний метод дослідження правосудності, обраний Аристотелем, передбачає зіставлення і аналіз понять. Філософ визначає суть правосудності шляхом протиставлення її неправосудності. Як він пише, правосудність можна розглядати з двох сторін. Узята безумовно, правосудність – це повна доброчесність, чеснота взагалі, яка містить в собі всі чесноти. З порівняння з загальною неправосудністю, яка є порушення закону, корисливостію і несправедливістю, стає ясно, що «справедливий – це законослухняний (*nomimos*) і справедливий (*isos*). Стало бути, правосуддя, [або право], – це законне і справедливе ».

Доброчесність, що реалізується відносно інших, називається правосудністю. Щодо себе не можна бути несправедливим. Тому «правосудність єдину з чеснот шанують» чужим благом «потім, що вона існує в ставленні до іншого. Дійсно, [справедливий] приносить користь іншому ». З одного боку, пише Аристотель, правосудність і чеснота «тотожні, а з іншого – це різні поняття, а саме: оскільки мова йде про ставлення до іншого, остільки перед нами правосудність, а оскільки про відповідному душевному складі, взятому безумовно, остільки про чесноти ». У «Риториці» мислитель дає ще одну цікаву формулу: «Справедливість (*dikaioyne*) – така чеснота, в силу якої кожен володіє тим, що йому належить, і так, як велить закон».

У книзі V «Нікомахова етики» Аристотель із загальної правосудності виділяє приватну правосудність, протиставляючи її неправосудності. «Неправосудних [у вузькому сенсі] звернена на честь більше, майно, безпеку або на те, що (будь у нас одне слово) охоплює це все і що [виникає] при задоволенні від наживи, а інша [неправосудність] звернена на все, з чим має справу добропорядний ».

Саме приватну правосудність Аристотель поділяє на два різновиди. «Один вид приватної правосудності і відповідного права (*to dikaion*) пов'язаний з розподілом почестей, майна та всього іншого, що може бути поділено між співгромадянами... Інший [вид] – при взаємному обміні. Воно складається з двох частин; справа в тому, що обмін буває довільний і мимовільний, а саме: довільний – купівля, продаж, позика, застава, завдаток, платіж ... а мимовільний обмін здійснюється потайки — так би

мовити, крадіжка ... або проти волі – скажімо, на сором, полон, умертвіння, пограбування, лайка, приниження ».

Приватна правосудність полягає в дотриманні закону і має місце тільки між громадянами поліса. Як вказує Аристотель, державне право (Судіє) «засноване на законі і буває у тих, кому за природою властиво мати закон». Відома й інша формула Аристотеля – «усе законне в даному разі справедливо». Дійсно, що визначено законодавчим [мистецтвом], законно, а кожне з цих [дефініцій] ми визнаємо справедливим, [т. є. правом] ». Тут нібито є суперечність. Поліське право (Судіє) складається відповідно до закону. Закон виступає як критерій право (суддя). Разом з тим, оскільки «все законне в даному разі справедливо», правосудність (право) є критерієм оцінки закону. І те, і інше вірно. Але що ж первинне? Це протиріччя виявляється вирішуваним завдяки зверненню до загального закону і знаходженню на його основі правди, відповідної природі.

Вищим об'єктивним критерієм правосудності людини є не приватний закон, а природа, загальний закон. Як вказує Аристотель, «якщо в невіданні [тих чи інших обставин] людина [когось] засудила, це не означає, що вона вчиняє неправосудно з точки зору узаконеного правосуддя і суд його НЕ неправосудний, але в якомусь іншому сенсі ця людина все ж неправосудна, бо законне правосуддя і первинне – різні речі».

*Токарєва Катерина Костянтинівна*  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
ІПКІУ, 3 курс 12 група

## **ПРО СПРАВЕДЛИВІСТЬ У ВЧЕННЯХ ДОСОКРАТИКІВ**

У філософії досократиків відбувається категоризація справедливості. Якщо в міфології справедливість уособлювалася в образі богині Діке, яка стежить за природним і соціальним порядком, а також карає людей за їхні злочини, то у досократиків справедливість втрачає особистісні якості, трансформуючись в універсальну «міру», властиву природним процесам і втілює в собі їх природний характер. Виступаючи необхідною

характеристикою природного закону, справедливість вважалася сполучною ланкою між ним і волевстановлюючими полісними законами, які повинні були відповідати справедливості, а значить, і природному порядку речей.

У вченні Парменіда Діке описується як «багаторазюча Правда», що тримає в своїх руках подвійні ключі від воріт, що відокремлюють день від ночі. Буття як вічний, незмінний, а тому і непорушний абсолют захисту не потребує, бо, оскільки небуття не існує, немає нічого такого, від чого буттю могла б йти загроза. Звідси випливає, що образ Діке, виступаючи у Парменіда як синонім цього буття, набуває нового значення, а саме значення істини. Парменід також вважає, що діючі в полісі правила поведінки не просто є однією з іпостасей універсальних природних законів, а й мають волевстановлюючий характер, а отже, потребують якоїсь критерії оцінки, в якості якого і виступає справедливість, що зв'язує воедино природне і людське волевстановлююче право. Таким чином, для Парменіда закони, відповідні справедливості, одночасно є і істинними, оскільки істина і справедливість в онтологічному плані становлять одне ціле.

У творчості Геракліта буття, будучи єдиним, являється в силу цього незмінним і передує мінливою множинністю речей. На відміну від елєатів, що надавали цьому предіснуванню онтологічний характер, Геракліт розглядає відношення між буттям і світом явищ як чисто логічний зв'язок. Розуміється, таким чином, буття ототожнюється з вогнем, виступаючим, за Гераклітом, першоосновою всього сущого і джерелом всіх змін, що відбуваються в матеріальному світі.

Вогонь постає як всім керуючий логос, що втілює приховану «розумну» гармонію світу і життя людини як єдності сил, що борються. На сторожі єдності світу, дотримання заходів в боротьбі і суперництві різних початків стоять у Геракліта Зевс (тотожний логосу-вогню) і його дочка Діке.

Увага Геракліта прикута до вічних законів Всесвіту, проявом яких виступають полісні закони, які стоять в силу цього понад волі окремих людей або навіть народу в цілому. Справедливість, по Геракліту, являє собою аж ніяк не абстрактний закон, а стихійно сформований природний порядок речей. Справедливість також означає не стільки згоду, скільки загальний розбрат і боротьбу протилежностей. Отже, справедливість

сама по собі не може належним чином забезпечити порядок у Всесвіті (і в державі як невід'ємної частини Всесвіту).

Сказане передбачає наявність більш високої першооснови, що виступає носієм порядку в світі швидкоплинних, невпинно змінних і протидіючих явищ. Таким початком, на думку Геракліта, служить логос-вогонь, «мірою займається і мірою згасає ... Всіх і вся, нагрянув раптово, буде Вогонь судити і схопити». Таким чином, філософ не так ототожнює справедливість з мірою, скільки в онтологічному плані підпорядковує її даним принципом, втіленому в Логосі (вогні) як субстанціональної першооснови всіх речей. У підсумку справедливість постає вже не як божественна істота, яка стоїть на сторожі космічних законів, але в якості результату реалізації цих законів в природі і в соціальному житті.

Раціоналізація і деміфологізація категорій права і справедливості знайшли своє логічне завершення в навчанні піфагорійців. Трактуючи політико-правові явища, піфагорійці ототожнювали справедливість з числом 4, оскільки, «будучи першим квадратом, тобто першим числом, помноженим на самого себе ..., четвірка виражає сутність справедливості, яка полягає в тому, щоб віддавати рівним за рівне ». Таким чином, в концепцію справедливості як загального космічного закону піфагорійці привносять нову ідею – ідею рівності. Вважаючи особливо потворними і шкідливими безлад і асиметрію, піфагорійці засуджували беззладдя і беззаконня. З урахуванням характерної для них ідеї «числової міри» порядку і безладу, законного і беззаконного до них може бути застосовано солоновське розуміння поліса як порядку, заснованого на законі.

Таким чином, у вченні Піфагора уявлення про порядок і гармонію, виражених в числах і числових пропорціях, були поширені на діючі в людському суспільстві закони. Останні також стали розглядатися піфагорійцями як єдині і рівні для всіх міри поведінки людей. Подібно до того, як космічний закон втілював в собі числові пропорції, закон людський, на думку піфагорійців, був пов'язаний з числами і рахунком, тобто був винаходом.

Такі ідеї вплинули на подальший розвиток давньогрецької політико-правової думки, яка поступово відділяла природне право від волевстановлюючого і змістила центр уваги з універсального космічного закону на право, чинне в людському суспільстві.

# Фінансове право, податкове право

*Абдюханова Анастасія Ірфанівна*  
Національний юридичний університет  
ім Ярослава Мудрого  
ІПКЮ, 3 курс, 1 група

## ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Розвиток України як незалежної держави з європейськими цінностями потребує підвищення якості державного управління у різних сферах економічної політики, формування ефективного місцевого самоврядування на засадах децентралізації влади та бюджетної системи. Це передбачено Концепцією реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади від 1.04.2014 року, яку затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України (далі – Концепція); Законом України «Про співробітництво територіальних громад» від 17.06.2014 року; Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5.02.2015 року. Сучасні інститути децентралізованого управління забезпечують краще виконання функцій держави і ефективніше надання суспільних благ та послуг. Вектором реформ в Україні у цьому напрямі стали процеси фінансової децентралізації як найбільш ефективної форми організації управління суспільними коштами, що всебічно відповідає як новій системі економічних відносин, побудованій на ринкових засадах, так і процесам демократизації всіх сфер життєдіяльності суспільства.

Фінансова децентралізація є однією з фундаментальних умов незалежності органів місцевої влади та засобом забезпечення повноцінного місцевого розвитку, адже децентралізація процесів ухвалення рішень збільшує можливості участі місцевої влади у розвитку власної території. Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України здійснюється моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування відповідно до якого станом на 10 жовтня 2018 року, власні доходи місцевих бюджетів зросли з 2014 року на 162 млрд. гривень.



Концепцією передбачено здійснення таких завдань реформи з децентралізації: створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування власних і делегованих функцій, визначити засади для діяльності органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади здатних забезпечити доступність та належну якість публічних послуг, професійності надання публічних послуг, а також забезпечення безперервної освіти посадових осіб місцевого самоврядування. Фінансова децентралізація є одним із інструментів, які надані місцевому самоврядуванню з метою розвитку територій. Надавши значну частину фінансів місцевому самоврядуванню, зокрема об'єднаним територіальним громадам (далі – ОТГ), уряд делегував частину повноважень місцевим радам. Невід'ємною частиною отриманих місцевим самоврядуванням повноважень і ресурсів є відповідальність за прийняті рішення, за ефективне здійснення повноважень і раціональне використання бюджетних коштів.

Втім, процес децентралізації в Україні триває чотири роки, але на рівні територіальних громад немає належно підготованих робочих кадрів та спостерігається низька кваліфікація службовців місцевого самоврядування для виконання таких функцій. Що має наслідком неефективне використання фінансових ресурсів територіальних громад, неспроможності належним чином використати кошти державних субвенцій на розвиток. Додатком №3 до Закону України «Про державний бюджет України на 2018 рік» передбачено на підтримку соціально – економічного розвитку ОТГ та продовження реформи децентралізації держава спрямовує близько 10 млрд грн, у Державний фонд регіонального розвитку – 8,1 млрд грн, субвенція на формування інфраструктури ОТГ – 1,9 млрд грн. З цього випливає ще один негативний аспект, який зумовлює наявність високих ризиків корупційних дій щодо використання бюджетних коштів. Отже, фінансова децентралізація в Україні на належному рівні буде досягнута шляхом: запровадження механізмів контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування з боку державних органів, раціонального використання бюджетних коштів, врегулювання питання розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади.

Шлях відповідної децентралізації можна побачити на прикладі країни-сусідки Республіки Польща. На початку XX ст., коли Польща отри-

мала незалежність, постало питання утворення дієвих самодостатніх місцевих органів влади. Саме це надало місцевій еліті можливість діяти відносно незалежно від директив центрального уряду, хоча якщо виміряти рівень фінансової децентралізації через частку місцевих бюджетів у сукупних державних витратах та у ВВП, то виявиться, що Польща була країною з мінімальною децентралізацією. Вперше за багато десятиріч дрібні підприємці, місцеві посадові особи та директори місцевих державних підприємств отримали шанс на незалежну діяльність. Таким чином, була уможливлена поява місцевих політичних лідерів, їх ініціативам надали порівняну свободу у формуванні основ життєдіяльності відповідних спільнот. Сутністю системної зміни на місцевому рівні стало право розподіляти бюджетні кошти відповідно до преференцій та потреб, які визначалися на місцевому рівні. Це, у свою чергу, зумовило виразне поліпшення умов життя для членів територіальних утворень.

Отже, питання фінансової децентралізації в Україні наразі є дуже актуальним. Запровадження такої політики власної держави є дуже до речним в умовах сучасної євроінтеграції України і відображає потенціал до подальшого розвитку. Наявність достатніх ресурсів у місцевих бюджетах є запорукою того, що територіальна громада має можливість надавати більш якісні та більш різноманітні послуги своїм жителям, реалізовувати соціальні та інфраструктурні проекти, створювати умови для розвитку підприємництва та залучення інвестиційного капіталу.

**Науковий керівник:** к.ю.н. доцент кафедри фінансового права національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Котенко А. М.

***Гронік Олексій Олегович***

Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого,  
ІПКЮ, 3 курс, 2 група

## **«ОСОБИВОСТІ БЮДЖЕТНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ»**

Одну з передових ролей у галузі функціонування усіх гілок влади відіграє бюджетна система держави. Майбутнє будь-якої держави залежить саме від нормального функціонування бюджетної системи, а саме

від наявності її нормального законодавчого регулювання, в тому числі законодавчого регулювання фінансово-правової відповідальності за порушення бюджетного законодавства. Тому, на мою думку, дослідження цього питання є важливим, оскільки дотримання учасниками бюджетного процесу бюджетного законодавства та притягнення їх у разі порушення до бюджетної відповідальності є ключовим у подоланні кризових явищ в економіці будь-якої держави.

На сьогоднішній день не існує єдиного підходу щодо розуміння суті та місця бюджетної відповідальності. Як зазначає Б. Деревянко у своїй статті, найбільш поширеним є розуміння бюджетної відповідальності як різновиду фінансово-правової відповідальності, яка наділена специфічними ознаками, що дозволяють вести мову про її самостійний характер стосовно інших видів фінансово-правової відповідальності. О. Дічкова відзначає, що особливостями бюджетної відповідальності є: а) бюджетна відповідальність має власне бюджетне законодавство, яке підпорядковане принципам бюджетного права; б) підставою бюджетної відповідальності є порушення бюджетного законодавства; в) бюджетна відповідальність тягне за собою для правопорушника певні негативні наслідки майнового й організаційного характеру, що зумовлено специфікою бюджетно-правових санкцій; г) суб'єктами бюджетної відповідальності є учасники бюджетного процесу; д) бюджетна відповідальність реалізується у специфічній процесуальній формі, чим відрізняється від інших видів фінансової відповідальності.

Чинний Бюджетний кодекс (надалі – БК) не передбачає поняття «бюджетне правопорушення», проте законодавством передбачено поняття «порушення бюджетного законодавства», яке міститься у статті 116 БК – порушенням бюджетного законодавства визнається порушення учасником бюджетного процесу встановлених цим Кодексом чи іншим бюджетним законодавством норм щодо складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету та звітування про його виконання. Притягання особи до відповідальності за вчинене правопорушення необхідне встановлення складу правопорушення. Склад правопорушення включає 4 елементи: об'єкт, суб'єкт, об'єктивна сторона, суб'єктивна сторона. Якщо із встановленням 3 елементів не виникає проблем, то встановлення суб'єктивної сторони є складним питанням. Ще однією підставою відмови від використання конструкції

правопорушення є наслідки вчинення правопорушення. Наслідком вчинення правопорушення є відповідальність. З метою спрощення процедури застосування заходів впливу законодавець відійшов від конструкції правопорушення. Таке припущення підтверджується положенням частини 1 ст. 121 кодексу.

За порушення бюджетного законодавства передбачена кримінальна, адміністративна, цивільна та дисциплінарна відповідальності. Це не дивно, адже вищезазначені форми відповідальності передбачені Конституцією та безпосередньо статтею 121 БК України. У БКУ мають місце й такі порушення, за вчинення яких передбачається застосування досить специфічних заходів впливу, перерахованих у ст. 117 названого кодексу: попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення його порушення; зупинення операцій з бюджетними коштами; призупинення бюджетних асигнувань; зменшення бюджетних асигнувань; повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету; зупинення дії рішення про місцевий бюджет; безспірне вилучення коштів з місцевих бюджетів. Багато науковців зазначає, що заходи впливу, передбачені статтею 117 БК є особливим видом правових санкцій, саме з цього випливає наявність бюджетної відповідальності. Але істотною є думка про те, заходи впливу передбачені у ст 117 не можна вважати бюджетною відповідальністю. Відповідальність є наслідком вчинення правопорушення. Бюджетна відповідальність не передбачена Конституцією. Тобто про застосування певного виду відповідальності має бути прямо зазначатися в законі.

Підсумовуючи вищезазначене можна зробити наступні висновки. По-перше, перелічені ознаки бюджетної відповідальності говорять про те, що вона є різновидом фінансово-правової відповідальності. По-друге, недостатність законодавчого регулювання даного виду відповідальності говорить про те, що це питання повинно найближчим часом бути вирішеним шляхом удосконалення не тільки окремих елементів бюджетного контролю або повноважень окремих контрольних суб'єктів, а взагалі створення системи зовнішнього й внутрішнього бюджетного контролю. Виходом із цієї ситуації є покращення як існуючої нормативної бази, так і розроблення нової.

**Науковий керівник:** к.ю.н. доцент кафедри фінансового права національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Котенко А. М.

## **ОБИГ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ В УКРАЇНІ**

Декілька останніх декад двадцятого століття стало для людства порою інноваційних технологій, відбувається постійна деталізація всіх сфер життя людини та стрімкий науково-технічний прогрес. Не останнім явищем, які відносять до інновацій, є питання електронних грошей та їх обігу, що стрімко набуває популярності як у всьому світі, так і на українському фінансовому ринку.

Відповідно до інформації, опублікованої на сайті Національного банку України, нині випущено 41,3 мільйони грн електронних грошей. Кількість електронних гаманців складає 56.8 мільйонів, а обсяг операцій з електронними грошима – 3072 мільйони.

Емітентами таких грошей є «Таскомбанк», «Альфа-Банк», «Приватбанк», «Укргазбанк», «Правекс Банк», «Юнекс Банк» та інші.

Шляхом аналізу Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» та затвердженого Національним банком України положення «Про електронні гроші в Україні», електронні гроші можна визначити як одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими, ніж емітент, особами і є грошовими зобов'язаннями емітента. Важливим є те, що випуск електронних грошей може здійснювати виключно банк. Банк, що здійснює випуск електронних грошей, бере на себе зобов'язання з їх погашення.

Із технічного погляду електронні гроші – це електронний запис про певний обсяг вартості, який захищений відповідними криптографічними алгоритмами. Відповідно до сучасного стану розвитку інформаційних систем і технологій, електронні гроші можуть функціонувати на основі карток та на програмній основі.

На нашу думку, для дослідження електронних грошей слід визначити їх ознаки. І. Верес зазначає, що електронні гроші, насамперед, є одиницями вартості. Електронні гроші мають майнову цінність, оскільки є «передплаченими» грошима, які для зручності обігу «знерухоплю-

ються», в момент емісії переводяться в електронний вигляд, що забезпечує їм незрівнянну з класичними грошима зручність та швидкість обігу.

Електронні гроші є засобом платежу. Відповідно до ЗУ «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», суб'єкти господарювання та фізичні особи мають право використовувати електронні гроші для здійснення оплати товарів, робіт та послуг. У ст. 192 ЦК України передбачено, що законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України, є грошова одиниця України – гривня. Тому банк має право здійснювати випуск електронних грошей, номінованих лише в гривні, для використання на території України.

Електронні гроші є грошовим зобов'язанням особи, яка їх випускає. Банк, що здійснює випуск електронних грошей, зобов'язаний погашати випущені ним електронні гроші на вимогу користувача. Користувач – суб'єкт господарювання має право отримувати електронні гроші та пред'являти їх до погашення лише в обмін на безготівкові кошти. Користувач – фізична особа має право отримувати електронні гроші та пред'являти їх до погашення в обмін на готівкові або безготівкові кошти (ст. 15 «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»).

Окрім того, електронні гроші виступають об'єктом цивільних прав. Гроші такого виду зберігаються на електронному пристрої.

Незважаючи на те що електронні гроші є порівняно новим платіжним засобом для України, розрахунки з їх використанням успішно здійснюються багатьма українськими компаніями. Вони є популярним, доступним і зручним засобом платежу. Управляти грошима у своєму гаманці користувач може за допомогою Інтернету або мобільного телефону. Важливість електронних грошей із точки зору монетарної політики держави впливає з того, що вони є замінником банкнот і монет, тобто деякі види електронних грошей можуть стати привабливою альтернативою розміщення короткострокових депозитів.

Однак, обіг електронних грошей має також свої мінуси. Як зазначає Батракова Т. І. недоліками електронних грошей є те, що зняття готівки можливе лише з комісією, відсутність нарахованих відсотків за зберігання грошей на рахунках, доступ обмежується програмно-технічними засобами в роздрібній сфері, обмеження обігу визначено законами та

постановами НБУ, не підлягають виплаті фондом гарантування вкладів фізичних осіб.

Отже, обіг електронних грошей в Україні постійно зростає, однак він обмежений колом емітентів та вимогами законів, тому реалізація грошово-кредитної політики НБУ і регулювання обігу електронних грошей зокрема залежить від управління емісією електронних грошей, розрахунку їх впливу на грошовий обіг і грошову масу. Враховуючи все вищезазначене слід вказати, що електронні гроші здійснюють позитивний вплив на суспільство, адже вони є доступними, анонімними, зручними, також існує можливість роботи в режимі on-line для платника і одержувача коштів і саме тому вони такі популярні.

**Науковий керівник:** к.ю.н., доцент кафедри фінансового права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Котенко А. М.

*Драган Марія Василівна*  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
Господарсько-правовий факультет, 3  
курс, 1 група

## **ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ**

Перш за все потрібно зазначити, що вітчизняна правова наука не відносить судову практику до числа повноцінних джерел права, проте визначає її допоміжний характер – конкретизувати юридичні норми у процесі їх тлумачення з урахуванням обставин кожної конкретної справи при застосуванні норм права. Судовий чи адміністративний прецедент віднесено до зовнішньої форми (джерел) права. Прецедент (лат. *exempli* – наприклад, *praecedens* – той, що передує) – це поведінка у певній ситуації, що розглядається як зразок за аналогічних обставин, використання тлумачення конвенційних та конституційних норм Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ). Онтологічна, евристична, практично-організаційна, ідеологічна, методологічна, політична функції

юридичної науки проявляються і у практиці ЄСПЛ. Останній наголошує на необхідності підтримання «справедливої рівноваги» між загальним інтересом суспільства та захистом основних прав конкретної особи. Необхідну рівновагу не буде забезпечено, якщо відповідна особа несе «особистий і надмірний тягар» (див. рішення у справі «Брумареску проти Румунії» №28342/95, п. 61, п. 78).

Відповідно до положень Конституції України (ст. 9), Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (ст. 2) рішення ЄСПЛ є обов'язковим для виконання Україною відповідно до статті 46 Конвенції, порядок виконання рішень визначається цим Законом, Законом України «Про виконавче провадження», іншими нормативно-правовими актами з урахуванням того, що фінансування витрат на виконання рішень здійснюється за рахунок державного бюджету України [1].

Питання щодо застосування практики ЄСПЛ при вирішенні спорів є справді актуальним, зокрема доктор юридичних наук, Голова Конституційного Суду України, С. В. Шевчук зазначає, що ЄСПЛ працює за принципами прецедентного права, а це актуалізує важливість розуміння та дослідження практики ЄСПЛ, зокрема її певного еквівалента в європейських країнах, які є представниками романо-германської правової сім'ї, тобто доктрини «усталеної судової практики».

Потрібно зазначити, що Суд прямо не посиляється на доктрину «*stare decisis*», проте формула, яку він використовує, а саме «відповідно до незмінної судової практики», як і посилання на попередні судові рішення, констатує факт наслідування подібної доктрини в практиці ЄСПЛ. Щоб ЄСПЛ наслідував свої попередні прецеденти, необхідна їх подібність. Тому Суд застосовує «техніку розрізнення», щоб запевнитися, що подібні рішення пов'язані між собою [2].

Говорячи про практику ЄСПЛ як джерело фінансового права, потрібно зазначити, що найчастіше до ЄСПЛ звертаються у зв'язку з порушенням норм податкового права. Заявники скаржаться на порушення ст. 1 Протоколу №1 [3], що стосується права власності. Стаття 1 встановлює три окремі правила. Нас у даному випадку цікавить перше правило, котре закріплює принцип мирного володіння майном.

Можна відмітити три основні рішення ЄСПЛ щодо даного питання – це рішення у справах Інтерсплав проти України (2007 рік, заява №803/02),



«Булвес» АД проти Болгарії (2009 рік, заява № 3991/03) і Бізнес Супорт Центр проти Болгарії (2010 рік, заява № 6689/03). У даних справах місцевими податковими органами було позбавлено платників ПДВ права на податковий кредит/бюджетне відшкодування у зв'язку з виявленням зловживань з боку їхніх постачальників, направлених на незаконне бюджетне відшкодування ПДВ. Перевіряючи відповідність позбавлення права на податковий кредит/бюджетне відшкодування вимогам ст. 1 Протоколу № 1, ЄСПЛ застосовував принцип пропорційності, котрий вимагає додержання «справедливого балансу» між вимогами публічного інтересу та захистом приватного інтересу, у реалізацію якого здійснюється втручання держави. ЄСПЛ визнав, що «справедливий баланс» не додержується, коли платника ПДВ позбавляють права на податковий кредит/бюджетне відшкодування за відсутності доказів його залучення до протиправної діяльності, пов'язаної з незаконним отриманням бюджетного відшкодування, чи доказів того, що йому було відомо або повинно було бути відомо про таку діяльність його постачальників. Отже, суд констатував факт порушення ст. 1 Протоколу № 1, яка забезпечує право мирного володіння майном [4, с. 158].

Виходячи із вищенаведеного, можна дійти висновку, що надавши своїм громадянам право на звернення до ЄСПЛ, а також зробивши рішення ЄСПЛ фактично джерелом національного законодавства, Україна переймає досвід розвинених світових держав, зокрема європейських. Це має важливе значення на шляху України до євроінтеграції, на котру на сьогодні націлений політичний курс держави.

### **Список використаної літератури::**

1. Трофімова Л. В. Практика ЄСПЛ у регулюванні фінансової політики. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.sworld.com.ua/index.php/ru/legal-and-political-science-411/financial-law-411/10994-411-0454>
2. Шевчук С. Узгодженість практики Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України // Вісник Конституційного Суду України. – № 4–5. – 2011. – С. 122–130.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 4 листопада 1950 року та Протоколи до неї. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

4. Наконечний В. В. Рішення європейського суду з прав людини як джерело фінансового права в Україні: актуальні питання та проблеми / В. В. Наконечний // Європейські перспективи. – 2014. – №4. – С. 157-161. Електронний ресурс. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe\\_2014\\_4\\_30](http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2014_4_30)

**Науковий керівник:** к.ю.н. доцент кафедри фінансового права національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Дуравкін П. М.

*Зубко Анна Олександрівна*  
Національний юридичний університет  
імені Ярослава Мудрого  
ПКЮ, 3 курс, 1 група

## **ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНІ ПУБЛІЧНІ ФОНДИ ЯК ПРАВОВА ФІКЦІЯ**

Фінансова система України складається з централізованих та децентралізованих фондів, такий розподіл, а саме роль таких фінансів пов'язаний передусім державою та місцевим самоврядуванням з керівництва економіки, наявності кількох форм власності та необхідністю задоволення суспільних потреб.

Розглядаючи конкретно централізовані фонди, то дане питання вивчають багато науковців та їх погляди співпадають. Під централізованими фондами розуміють фонди, формування, розподіл або перерозподіл і використання фінансових ресурсів, яких здійснюються безпосередньо державою в обличчі особи уповноважених державних органів чи територіальною громадою – органів місцевого самоврядування, що здійснюють свою діяльність по всій території України та в першу чергу їх діяльність спрямована на задоволення публічних потреб [1, с. 405].

Проаналізувати визначення децентралізованих фондів стало важким завданням для науковців, проте, оскільки фінансові правовідносини, об'єктом яких є як централізована, так і децентралізовані фонди, виникають за участю держави чи органів місцевого самоврядування, які ви-

ступають не лише органом управління, що організовує рух фондів, але й є власником цих коштів [2, с. 132].

Що ж стосується децентралізованих фондів, то тут здається доцільним погляд на це єдине угруповання О. М. Ашмариної, що їх складають дві підгрупи: децентралізовані державні фонди та приватні фонди коштів. Децентралізовані державні фонди включають кошти, власником яких є держава, але які передаються в користування та розпорядження на праві оперативного управління іншим суб'єктам господарської діяльності. Останні наділені певною самостійністю щодо користування та використання коштів цих фондів. Тобто, в порівнянні з безпосереднім регулюванням руху коштів централізованого фонду (бюджету), держава керує рухом децентралізованих фондів опосередковано. Приватні фонди коштів є власністю підприємств та організацій, якими вони користуються для реалізації власних завдань [3, с. 1–2]. Проте якщо прийняти таку точку зору, то тоді порушується принцип рівності між підприємствами різних форм власності, а також можна прийти до висновку, що всі підприємства, установи, організації, а також будь-які інші об'єкти, що фінансуються за рахунок коштів бюджетних асигнувань, можна так само вважати децентралізованими фондами.

В доктрині визначають такі ознаки децентралізованих грошових фондів:

1. Утворюються і функціонують на державних і комунальних підприємствах, організаціях та установах, у галузях національної економіки;
2. Утворюються, в основному, за рахунок власного рахунку та державних асигнувань;
3. Контролю збоку держави та органів місцевого самоврядування підлягає насамперед розподіл коштів децентралізованих фондів;
4. Кошти, зосереджені у фондах, є власністю держави чи територіальної громади і належать підприємствам на праві повного господарського відання чи оперативного управління;
5. Спрямовані на задоволення потреб і вирішень завдань відповідно до масштабів діяльності підприємств, установ та об'єднань, тобто їх кошти використовуються для досягнення виробничих і соціальних цілей

відповідно до їх статутів, а також служать для забезпечення господарської діяльності, стимування продуктивності праці, підвищення ефективності виробництва [4, с. 259].

Отже, таким чином, можна зробити висновок, що сучасна система публічних фондів в Україні передбачає формулювання виключно централізованих фондів.

До централізованих фондів належать передусім Державний бюджет України та місцеві бюджети, що являють собою систему фінансів, основу діяльності представницьких органів влади, і фонди соціального призначення, які диференціюються на публічні бюджетні фонди, публічні позабюджетні фонди спеціального або ж цільового призначення та фонди обов'язкового соціального страхування, кошти яких не є державною або комунальною власністю.

Децентралізовані фонди є умовним позначенням тих грошових асигнувань, що надаються державою державним, комунальним підприємствам, установам, організаціям.

#### **Список використаної літератури:**

1. Лукашев О. А. Класифікація публічних фондів коштів в контексті побудови системи фінансового права / О. А. Лукашев // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 403–407 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/20093/09loacfp.pdf>;
2. Нечай А. А. Проблеми правового регулювання публічних фінансів та публічних видатків : монографія / А. А. Нечай. – Чернівці : Рута, 2004. – 264 с.;
3. Кобильнік Д. А. Правова природа публічних фінансових ресурсів / Д. А. Кобильнік // Університетські наукові записки. – 2007. – № 4. – С. 2;
4. Орлюк О. Л. Фінансове право. Академічний курс : [підручник] / О. П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 808 с.

**Науковий керівник:** к.ю.н. доцент кафедри фінансового права національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Котенко А. М.

## **ПЕРСПЕКТИВА ВВЕДЕННЯ КРИПТОВАЛЮТИ В ФІНАНСОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ**

На фінансовому ринку останніми роками відбувалися нововведення та впровадження таких категорій, як «криптовалюта», «біткоїни», «блокчейни».

Криптовалюта — вид цифрової валюти, емісія та облік якої засновані на асиметричному шифруванні застосуванні різних криптографічних методів захисту. Функціонування системи відбувається децентралізовано в розподіленій комп'ютерній мережі. Її використання характеризується швидкістю та надійністю системи платежів та переказу коштів; цьому сприяють нові технології. Криптовалюта не підконтрольна жодному органу, не випускається центральними банками і не залежать від кредитногрошової політики тієї чи іншої держави. На сьогодні нараховується приблизно 1600 видів криптовалют, але у пріоритеті залишається bitcoin [1].

Перспективи використання криптовалют в Україні обґрунтовуються тим, що ринок бізнесу особливо гостро потребує оперативності, безпеки розрахунків, захищеності, відсутності третіх сторін, незалежності цінності грошової одиниці від політичної ситуації в країні, а саме криптовалюти задовольняють ці потреби.

На сьогодні криптовалюта в Україні офіційно не є засобом платежу. Виходячи з аналізу цілої низки нормативних актів, правотворці визначають її статус як грошовий сурогат, випуск якого забороняється НБУ. Також наразі зареєстровано законодавчу ініціативу щодо того, аби віднести криптовалюту до майна, з метою її оподаткування. Ігнорування державними структурами того факту, що такі передові електронні технології, до яких належить електронна готівка, стають в Україні одним із способів взаєморозрахунків громадян та юридичних осіб, є явно непродуктивним способом оптимізації ринку [2].

Останнім часом впровадження криптовалюти на фінансовому ринку набирає обертів, стає новим та незнайомим феноменом у світі, саме через це уряди багатьох країн не поспішають надавати дозвіл для впровадження віртуальної валюти на своїй території, бо для цього повинна бути повна переконливість та альтернатива наявній фінансовій системі може змінити силу впливу центральних органів на управління фінансовими процесами.

Теоретично криптовалюта може позитивно вплинути на бізнес, оскільки відсутність комісії під час здійснення операцій надасть змогу підприємствам отримати вільні кошти, які будуть використані на розвиток виробництва, та в цілому зменшити витратну частину суб'єктів господарювання [3, с. 25–26].

Відсутність посередників в операціях з криптовалютою робить їх більш приватними, ізолює такі дії від зовнішнього впливу третіх осіб, а також мінімізує випадки помилок при переказі коштів. Вірогідно, що саме такий суто приватний характер платіжних відносин, який не дозволяє державі вести контроль над грошовими операціями (зрозуміло, що під час таких переказів мова йде про особливо великі суми), і став причиною невизнання їх органами влади.

Нерозумно відкидати такі речі, які можуть покращити життя суспільства, а за правильного і раціонального використання криптовалютам це під силу. Тому, на нашу думку, слід дочекатися, коли біткоїн та інші криптовалюти налагодять свою систему безпеки і стабільність роботи, після чого необхідно почати створення механізму, необхідного для їх коректної роботи. Передусім це стосується формування законодавчої бази, яка б регулювала існування криптовалют як в окремо взятій країні, так і на міждержавному рівні. Потім необхідно створити інфраструктуру, яка б забезпечувала повноцінне функціонування такої фінансової системи, дозволити розрахунки криптовалютами через термінали і різноманітні актуальні сервіси, що підвищить попит на них і кількість операцій, проведених із криптовалютою [4, с. 439].

Отже, використання криптовалют на ринку фінансів має свої перспективи, проте очевидним є те, що допоки держава не встановить стійкий механізм контролю за їх обігом, визнання таких валют як засобів платежу годі й чекати.

### Список використаної літератури:

1. Федорова Ю. В. Криптовалюти та їх місце у фінансовій системі / Ю. В. Федорова // МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ Випуск № 15 / 2018;
2. Поливка Н. М. Криптовалюти і «різнманітні біткоїни» / Н. М. Поливка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/kriptovalyuti-i-riznomanitni-bitkoini.html>;
3. Карчева Г. Т. Віртуальні інноваційні валюти як валюти майбутнього / Г. Т. Карчева, С. М. Нікітчук. // Фінансовий простір. 2015. С. 24–30;
4. Лук'янов В. С. Зародження ринку криптовалюти в інформаційно-мережевій парадигмі / В. С. Лук'янов // Актуальні проблеми економіки. 2014. № 8 (158). С. 436–441.

**Науковий керівник:** к.ю.н. доцент кафедри фінансового права національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Котенко А. М.

*Скочинська Христина Михайлівна*  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
господарсько-правовий факультет,  
3 курс, 1 група

## ПРАКТИКА ВЕРХОВНОГО СУДУ ТА ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ У СФЕРІ ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Верховний Суд забезпечує єдність практики та однакове застосування норм права, тому його рішення є обов'язкові для врахування органами державної влади. У зв'язку з чим більшість юристів звертаються до таких рішень як до джерела права, тому є актуальним питання щодо розгляду правових позицій Суду.

Верховний Суд вперше ухвалив рішення *в зразковій (типовій) справі, щодо перерахунку пенсій поліцейським*. Нові редакції Господарського процесуального кодексу, Цивільного процесуального кодексу й Кодексу адміністративного судочинства набули чинності. Одним з нововведень процесуальних кодексів є введення поняття «зразкова справа» і «типова справа» для прискорення розгляду великої кількості однотип-

них адміністративних суперечок. Відповідно до законодавства, якщо у провадженні одного або декількох адміністративних судів є типові адміністративні справи, велика кількість яких визначає доцільність ухвалення зразкового рішення, суд, що розглядає одну або більше таких справ, може звернутися до Верховного Суду з цим проханням. У такій ситуації Верховний Суд розглядає зразкову справу як суд першої інстанції. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув адміністративну справу за позовом громадянина до Головного управління Пенсійного фонду України в Харківській області про визнання протиправною бездіяльності та зобов'язання вчинити дії. Позивач є пенсіонером органів внутрішніх справ, майором міліції, якому з 01.01.2015 призначена пенсія за вислугу років. Пенсійний фонд не перерахував пенсію позивачу відповідно до грошового забезпечення поліцейських, а неможливість перерахувати та виплатити пенсію пояснив відсутністю коштів у Державному бюджеті України. Верховний Суд у своєму рішенні зазначив, що відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення гарантій соціального захисту колишніх працівників органів внутрішніх справ України та членів їх сімей», статті 63 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» зміна грошового забезпечення поліцейських, яке за своїми складовими є ідентичним складовим колишніх працівників міліції, але за розміром більшим, є безумовною підставою для перерахунку пенсії позивача, як колишнього працівника міліції на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 №988 «Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції», яка набрала чинності 02.12.2015.

Згідно зі статтею 51 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» позивач має право на перерахунок пенсії з першого числа місяця, що йде за місяцем, в якому настали обставини, що тягнуть за собою зміну розміру пенсії.

Суд також зазначив, що посилення відповідача на відсутність коштів на проведення виплати пенсії в перерахованому розмірі порушує право мирно володіти своїм майном, гарантоване статтею 1 Першого протоколу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.



Таким чином Суд дійшов висновку, посилаючись на рішення Європейського суду у справі «Кечко проти України» від 08.11.2005, що органи державної влади не можуть посилатися на відсутність коштів як на причину невиконання своїх зобов'язань.

Отже, проблема щодо перерахунку пенсій була актуальна та такими справами були переповнені суди, тож Верховний Суд вирішивши справу задовільнив всі аналогічні позови, що перебували в відповідному суді.

Також є цікаве **рішення щодо виплати інфляційних коштів**, за час коли боржник не виконував судове рішення. Хоча така справа пов'язана з цивільним правом, але тут також присутні фінансово-правові відносини.

Щодо суті справи, майже дев'ять років не виконувалось рішення господарського суду про стягнення з міської ради на користь особи безпідставно отриманих коштів. Так, наказ господарського суду був виданий у 2007 році, а грошові кошти особа отримала у 2016 році. При цьому, постановою апеляційного адміністративного суду було визнано протиправною бездіяльність управління Державної казначейської служби України щодо невиконання наказу господарського суду та зобов'язано виконати цей наказ. Після отримання коштів особа звернулася до суду з позовом до міської ради про стягнення трьох відсотків річних від простроченої суми боргу та інфляційних втрат.

Колегія суддів зазначила про те, що відповідно до висновку у постанові Великої Палати Верховного Суду від 16 травня 2018 року у справі № 686/21962/15-ц у статті 625 ЦК України визначені загальні правила відповідальності за порушення будь-якого грошового зобов'язання незалежно від підстав його виникнення. Приписи цієї статті поширюються на всі види грошових зобов'язань, якщо інше не передбачено договором або спеціальними нормами закону, який регулює, зокрема, окремі види зобов'язань. ВС зауважив на тому, що боржником відповідно до рішення господарського суду є міська рада, яка протягом 9 років не виконувала рішення суду. А встановлена постановою апеляційного адміністративного суду протиправна бездіяльність управління Державної казначейської служби України щодо невиконання наказу господарського суду не може виправдовувати бездіяльність боржника і виключати необхідності захисту таких коштів від знецінення.

Також Суд нагадав, що відповідно до практики ЄСПЛ органи державної влади не можуть посилатися на відсутність коштів як на причину

невиконання своїх зобов'язань справі (КЕСНКО v. UKRAINE, №63134/00, § 26, ЄСПЛ, від 08 листопада 2005 року). А затримка у виконанні судового рішення може за певних обставин бути виправдана, але не за рахунок звуження суті права, яке захищається статтею 6 Конвенції. Так, суд задовільнив вимоги позивача щодо стягнення інфляційних, які мають бути нараховані за час не виконання постанови. Постанова від 08.08.2018 у справі №310/4811/16-ц

**Науковий керівник:** к.ю.н. доцент кафедри фінансового права національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Дуравкін П. М.

*Ткач Дарина Костянтинівна*  
Національний юридичний університет  
імені Ярослава Мудрого  
ІПКЮ, 3 курс, 1 група

## **ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО ЗБОРУ В УКРАЇНІ**

Серед низки проблем, які на сьогодні існують в Україні, однією з найбільш нагальних є необхідність забезпечення потреб армії у зв'язку з політичною ситуацією, що склалась в нашій державі. Тому законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України» від 31 липня 2014 року було тимчасово встановлено військовий збір – на період до 1 січня 2015 року. Пізніше законом «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28 грудня 2014 року дію зазначеного платежу продовжено до набрання чинності рішенням Верховної Ради України про завершення реформи Збройних Сил України.

Вітчизняне законодавство визначає збір як обов'язковий платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично

значимих дій. М. П. Кучерявенко зазначає, що поняття податку, збору та обов'язкового платежу часто вживаються як синоніми. Поняття обов'язкового платежу є родовим; у свою чергу, податки і збори є видовими категоріями, являють собою форми обов'язкових платежів податкового характеру. Відмінність податку та збору можна простежити за низкою критеріїв, таких, як мета, значення, характер обов'язку тощо. Так, метою податків є задоволення потреб держави, тоді як сплата збору необхідна для фінансування конкретних заходів. Крім цього, збір є одноразовим платежем, а податок характеризується періодичністю сплати.

Л. Г. Маркова наводить практику запровадження військового збору у світі. Так, наприклад, військовий податок існував в СРСР у часи Другої світової війни. Він був введений з 1 січня 1942 року Указом Президії Верховної Ради СРСР «Про військовий податок» від 29 грудня 1941 року. До сплати податку залучалися всі громадяни віком 18 років. Механізм оподаткування передбачав наявність пільг (в першу чергу, для військовослужбовців та членів їх сімей), відсутність неоподаткованого мінімуму, диференціацію ставок в залежності від категорії платників та рівня доходів. Протягом 1942–1945 років за рахунок цього податку було забезпечено 7,4% надходжень до бюджету держави. На основі цього та інших прикладів автор вважає доцільним говорити про наявність певних закономірностей при запровадженні військових платежів у податкову систему конкретної держави та збереження загальних принципів оподаткування при формуванні механізму їх справляння, зокрема:

- запровадження податків обумовлено особливими, нетиповими умовами існування країни та має тимчасовий характер (хоча є і інші приклади);
- платниками податку є фізичні особи;
- ставки оподаткування, як правило, диференційовані в залежності від платоспроможності платника;
- передбачається пільгове оподаткування чи звільнення від оподаткування окремих категорій платників з врахуванням їх особливого статусу.

Розглянемо основні параметри військового збору в Україні. Відповідно до п.п. 1.2 п. 16<sup>1</sup> підрозділу 10 розділу XX Податкового кодексу України об'єктом оподаткування збором є доходи, визначені ст. 163 Податкового кодексу, а саме:

Об'єктом оподаткування резидента є:

- загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід;
- доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання);
- іноземні доходи – доходи (прибуток), отримані з джерел за межами України.

Об'єктом оподаткування нерезидента є:

- загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід з джерела його походження в Україні;
- доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання).

Ставка збору становить 1,5 відсотка від об'єкта оподаткування; перерахування здійснюється відповідно до статті 168 Податкового кодексу, де вказано, що податок зараховується до бюджету. Відповідно до листа Головного управління Державної казначейської служби України у м. Києві від 06.08.2014 № 06-08/4011-11372 від 7 серпня 2014 року відкрито рахунки для зарахування надходжень до загального фонду державного бюджету за кодом класифікації доходів бюджету 11011000 «Військовий збір».

Отже, правове регулювання військового збору в Україні є нечітким та йде врозріз із самою суттю збору як обов'язкового платежу, оскільки за змістом він являє собою не що інше, як податок. Вважаємо, що вдосконалення правового регулювання даного платежу вимагає створення цільового фонду для зарахування коштів від сплати військового збору з метою забезпечення прозорого їх використання та встановлення пільг для окремих категорій населення. Ймовірно, що перспективи вирішення цього питання практично відсутні, оскільки протягом вже чотирьох років з моменту встановлення військового збору необхідні зміни до законодавства так і не були внесені.

**Науковий керівник:** к.ю.н. доцент кафедри фінансового права національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Котенко А. М.

## **ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ**

Як сказав Річард Хукер: «Будь-яка зміна, навіть на краще, завжди пов'язана із незручностями». Сучасні технології у світі не стоять на місці. З їх розвитком виникає потреба у належному нормативному регулюванні нових суспільних відносин, що виникають як результат технічного прогресу.

Однією з інновацій національного законодавства є запровадження в Україні електронних грошей. Згідно з п. 15.1, ст. 15 ЗУ «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», електронні гроші визначені як одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується у готівковій або безготівковій формі. Система грошового обігу продемонструвала крайню нестабільність в період світової фінансової кризи 2008–2009 років. Саме в цей час довіра до американського долара послабшала і в суспільстві з'явилися ідеї щодо створення нових валют, зокрема регіональних. Тоді формується пірингова платіжна система «Bitcoin», розроблена Сатоші Накамото, та вперше застосовується термін «криптовалюта». Перші згадки про криптовалюту як нову альтернативну систему розрахунків належать японцеві Вей Дай і датуються 1998 роком.

Сьогодні існує дуже велика кількість криптовалют. Ринок криптовалют (або «віртуальних» чи «електронних» грошей) успішно функціонує і дає можливість проаналізувати динаміку вартості, попиту та пропозиції близько 90–100 різних криптовалют. Серед найбільших за обсягом капіталізації криптовалют такі, як: Bitcoin, Ethereum, Ethereum Classic, Dash, Ripple, Monero, Litecoin, NEM, Augur, MaidSafeCoin та інші.

Україна входить у топ-5 країн світу за кількістю користувачів з різними біткоїн-гаманцями [2]. Не зважаючи на широке поширення Bitcoin, в національному законодавстві повністю відсутні будь-які норми, які б

регулювали їх обіг. Проте є лист-роз'яснення Національного Банку України від 10.11.2014, в якому він розглядає «віртуальну валюту/ криптовалюту» Bitcoin як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю і не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це суперечить нормам українського законодавства. У ст.1 Закону України «Про Національний банк України» грошовий сурогат визнається як будь-які документи у вигляді грошових знаків, що відрізняються від грошової одиниці України, випущені в обіг не Національним банком України і виготовлені з метою здійснення платежів в господарському обороті, крім валютних цінностей. Відповідно, висновок НБУ не має правових підстав, адже біткоїн не має нічого спільного з грошовими знаками.

Криптовалюти, як новітні електронні засоби платежу, на сьогодні не мають свого законодавчого закріплення в Україні, а відтак – і нормативного визначення. Є загальне розуміння, що криптовалюти являють собою одиниці вартості, які зберігаються на електронних пристроях, використовуються як засоби платежу, а транзакції здійснюються за допомогою криптографії. В Україні було декілька спроб врегулювати поняття та спосіб застосування крипто валюти, а саме у Верховній Раді України зареєстровано декілька законопроектів щодо обігу криптовалют, які демонструють різні підходи до правової кваліфікації цього інституту. Проект Закону України № 7183 «Про обіг криптовалюти в Україні» визначає криптовалюту як програмний код (набір символів, цифр та букв), що є об'єктом права власності, може виступати засобом міні, відомості про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн в якості облікових одиниць поточної системи блокчейн у вигляді даних (програмного коду) . Визначення криптовалюти у такий спосіб видається не дуже вдалим через зосередження на технічному аспекті, що відсуває на другий план економіко-правовий зміст поняття (з технічної точки зору категорія «програмний код» охоплює досить широке коло об'єктів, більшість з яких взагалі не пов'язані з криптовалютами, включаючи комп'ютерні програми, інформаційні бази даних тощо).

Альтернативний проект Закону України № 7183-1 «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні» пропонує визначити криптовалюту як децентралізований цифровий вимір вартості, що може бути виражений у цифровому вигляді та функціонує як засіб обміну,

збереження вартості або одиниця обліку, що заснований на математичних обчисленнях, є їх результатом та має криптографічний захист обліку. Не вшухає дискусія серед науковців щодо правової природи криптовалют: їх визначають і як гроші, і як засоби обміну або розрахунку, відмінні від грошей, і як грошові сурогати, і навіть як товари. Дослідження питання, чи правомірно вважати криптовалюту різновидом грошей, видається доцільним почати з аналізу існуючих на даний час дефініцій грошей. Стаття 192 Цивільного кодексу (ЦК) України, хоч і називається «Гроші (грошові кошти)», жодних визначень не містить, зазначаючи лише, що законним платіжним засобом на території України є гривня, а іноземна валюта використовується у випадках і в порядку, встановлених законом.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що, незважаючи на низку підзаконних актів та спроби закріпити поняття регулювання криптовалют у законодавстві України, точного та достатнього правового статусу немає. А визнання їх як засобу платежу, грошей, товару і предметом бартеру є не досить аргументованим. В Україні офіційне визнання криптовалют грошовими коштами потребує відповідного рішення на рівні закону, що на сьогодні є малоімовірним. Найбільш оптимальним наразі видається запровадження інституту бездокументарних електронних грошових сурогатів, який би охоплював в тому числі й криптовалюту.

**Науковий керівник:** к.ю.н. доцент кафедри фінансового права національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Котенко А. М.

# **Цивільне право та цивільний процес, корпоративне право**

*Дрозд Владислав Русланович*  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
господарсько-правовий факультет,  
3 курс, 5 група

## **ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ, ЩО МАЮТЬ ЮРИДИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ**

Під юридично значимим фактом, який потребує встановлення, розуміється відтворення ретроспективи дій чи подій, явищ чи обставин, що мали місце в минулому, із зазначенням мети, для якої такий факт є необхідним. Тобто, це має бути такий юридичний факт, що не тільки фіксує виникнення, зміну чи закінчення цивільний правовідносин, а й є причиною для настання процесуальних наслідків для заявника.

Однією із справ щодо встановлення факту, що має юридичне значення – є перебування особи на утриманні.

На даний час, суду не обов'язково мати «абсолютні» докази, що доводять той факт, що одна особа перебувала на утриманні іншої. Відповідно до Постанови Пленуму Верховного суду України №5 від 31.03.1995 року «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення» в п.8 зазначається, що «судам необхідно мати на увазі, що встановлення факту перебування особи на утриманні померлого має значення для одержання спадщини, призначення пенсії або відшкодування шкоди, якщо допомога, яка надавалась, була для заявника постійним і основним джерелом засобів до існування».

Тобто, Пленум ВСУ фактично зазначив не лише мету встановлення такого факту, а й сам напрям доказування. Систему фактів, що потребують доказування по даній категорії справ, можна зобразити у вигляді схеми: а) особа, яка утримувала заявника, померла; б) заявник значний



час перебував на утриманні померлого; в) померлий являв собою джерело засобів існування для заявника; г) таке утримання для заявника було постійним протягом не менше одного року до дня смерті утримувача; д) причини такого утримання; ж) необхідність встановлення такого факту.

Якщо розкривати цю схему за рахунок переліку доказів, то необхідно зазначити, що такі факти можуть бути підтверджені документами, актами, листами ділового чи особистого характеру, довідкою про пенсію, компенсаційними платежами, корінцями поштових переказів, квитанціями та іншими документами, що свідчать про отримання заявником грошей або іншої допомоги від годувальника як матеріальну допомогу, яка свідчить про основний і постійний характер джерела надходження.

Якщо ж заявник був членом сім'ї померлого (крім спадкування за ч. 2 ст. 1265 ЦК України, коли утриманцю не потрібно доводити, що він є членом сім'ї померлого), то необхідно надати копії свідоцтва про шлюб чи народження, усиновлення тощо.

Якщо ж заявник був неповнолітньою або непрацездатною особою і не був членом сім'ї спадкодавця, але перебував на утриманні останнього не менше п'яти років та отримував від нього матеріальну допомогу, що була єдиним джерелом до існування, то в такому разі для доведення факту перебування особи на утриманні можна надати довідку житлово-експлуатаційної організації, органів місцевого самоврядування а також довідку з органів соціального захисту. Так як ці документи не можуть юридично довести факт надання постійної матеріальної допомоги, а лише підтверджують, що такі дії здійснювались, то їх потрібно підкріпити показаннями очевидців – сусідів, родичів, медичних і соціальних працівників.

Таким чином, неможливо вивести єдиний алгоритм, яким було б можливо користуватися при встановленні факту перебування особи на утриманні, адже у кожному конкретному випадку список документів, які необхідні для підтвердження факту буде відрізнятися.

**Науковий керівник:** к.ю.н, асистент кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Колісник Олена Вікторівна.

## **COMPLIANCE: ПАНАЦЕЯ ВІД УСІХ ПРОБЛЕМ ЧИ КІНЕЦЬ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ**

З кожним днем юриспруденція зазнає все більше змін. Штучний інтелект, блокчейн, боти – і якщо ще декілька років назад це все було на грані фантастики, на сьогодні – юристи в своїй роботі застосовують ці інструменти щодня. До новинок, що стрімко впроваджуються в усіх сферах діяльності компаній та неминуче впливають на практичну діяльність юристів, необхідно віднести і таке явище як комплаєнс.

Дослівно, комплаєнс – це дія у відповідності із наказом. Фактично – це поведінка, що відповідає певним нормам. В нашому випадку – чинним нормам закону та внутрішнім положенням компанії. Тобто, якщо підсумувати – це процес, що регулює поведінку працівників компанії таким чином, що мінімізує ризики та унеможливорює порушення внутрішніх та законодавчих норм.

Основна ідея комплаєнсу полягає в тому, що саме поведінка своїх працівників приносить компаніям найбільше шкоди і являє собою найбільшу загрозу. І якщо працівникам надати чіткі інструкції як діяти в найбільш спірних ситуаціях – ризики будуть зведені до мінімуму.

Зовнішній вираз комплаєнсу – це набір документів-інструкцій, що регулюють поведінку працівників в найрізноманітніших сферах діяльності компанії. Такі документи можуть включати:

- кодекс корпоративної поведінки;
- політика прийняття і дарування подарунків;
- політика сповіщення про порушення;
- політика про хабарництво і корупцію;
- політика конфіденційності даних;
- політика про конфлікт інтересів;
- політика по використанню і контролю інсайдерської інформації;

- політика контролю операцій з цінними паперами;
- політика про протидію легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансування тероризму.

Такі документи являють собою перелік чітких дій, які необхідно вчинити працівнику в тій чи іншій ситуації. І якщо раніше, працівник при виникненні такої ситуації звернувся б за порадою до юриста, то тепер він може просто відкрити релевантний комплаєнс-документ і отримати необхідні юридичні знання без сторонньої допомоги правників.

Крім документів, комплаєнс-функція в компанії проявляється в окремій посаді – комплаєнс-офіцер. Це працівник, основними функціями якого є розробка комплаєнс-документів для компанії, зв'язок з контролюючими органами з приводу виконання комплаєнс-офіцер може бути одним на декілька компаній.

В українських реаліях – комплаєнс запроваджений менше ніж в 5% компаній. При цьому більшість з них – це частина іноземних корпорацій, яких змусили це зробити материнські компанії. В той же час практично в усіх іноземних підприємствах комплаєнс-функція вже запроваджена.

Основною перевагою комплаєнса, є автоматизація дій працівників, наприклад:

- здійснення перевірки платежів;
- узгодження договорів;
- прийом звернень клієнтів і працівників;
- перевірка контрагентів;
- виявлення конфлікту інтересів;
- та інші.

Основним мінусом впровадження комплаєнсу в діяльність компаній є шаблонізація дій, що виключає ініціативність працівників.

Як висновок, комплаєнс активно починає застосовуватись в діяльності вітчизняних компаній. Незважаючи на недоліки, переваги комплаєнса явно переважають, тому його впровадження в український ринок лише питання часу. Щодо питання, чи зможе комплаєнс замінити юристів, відповідь – так, однак, лише 20–30% найбільш рутинної частини роботи.

**Науковий керівник:** к.ю.н., доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Янишен В. П.

## **ІНСТИТУТ ЗАОЧНОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВИ В КОНТЕКСТІ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД**

В Україні визнається і діє принцип верховенства права (частина перша статті 8 Конституції України). Суддя, здійснюючи правосуддя, керується верховенством права (частина перша статті 129 Конституції України в редакції, чинній на час розгляду справи Великою Палатою Верховного Суду).

Суди здійснюють правосуддя на основі Конституції і законів України, забезпечуючи при цьому верховенство права.

Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (стаття 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII).

Одним з елементів верховенства права є дотримання прав людини, зокрема права сторони спору на представлення її позиції та права на справедливий судовий розгляд (пункти 41 і 60 Доповіді «Верховенство права», схваленої Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні, м. Венеція, 25–26 березня 2011 року).

Згідно з пунктом 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має право на справедливий розгляд його справи судом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру.

Ідея справедливого судового розгляду передбачає здійснення судочинства на засадах рівності та змагальності сторін.

Відповідно до частини першої статті 5 ЦПК України суд зобов'язаний поважати честь і гідність усіх учасників судового процесу і здійснювати правосуддя на засадах їх рівності перед законом і судом незалежно від

раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак.

Згідно зі статтею 12 ЦПК України учасники справи мають рівні права щодо здійснення всіх процесуальних прав та обов'язків, передбачених законом. Кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом.

Певний дисбаланс щодо рівності прав учасників справи можна побачити під час аналізу інституту заочного розгляду справи.

Метою запровадження даного інституту є перешкоджання сторонам судового процесу у зловживанні процесуальними правами та реалізації принципів, викладених у Рекомендаціях R (84) 5 Комітету міністрів держав-членів відносно принципів цивільного судочинства, направлених на вдосконалення судової системи від 28.02.1984.

У ЦПК заочний розгляд справи знайшов своє відображення у главі 11. Умови проведення заочного розгляду зазначені у ст. 280 ЦПК України. Відповідно до положень даної норми, суд може ухвалити заочне рішення на підставі наявних у справі доказів за одночасного існування таких умов:

- 1) відповідач належним чином повідомлений про дату, час і місце судового засідання;
- 2) відповідач не з'явився в судові засідання без поважних причин або без повідомлення причин;
- 3) відповідач не подав відзив;
- 4) позивач не заперечує проти такого вирішення справи.

Про заочний розгляд справи суд постановляє ухвалу. Розгляд справи і ухвалення рішення проводяться за правилами загального чи спрощеного позовного провадження з особливостями, встановленими даною главою. Щодо форми та змісту заочного рішення, то воно повинно відповідати вимогам, встановленим ст. 263 та 265 ЦПК. Повідомлення про заочне рішення у формі його копії направляється відповідачеві у порядку, передбаченому ст. 272 ЦПК.

Заочне рішення може бути переглянуте судом, що його ухвалив, за письмовою заявою відповідача. Заяву про перегляд заочного рішення може бути подано протягом 30-ти днів з дня його проголошення. Проте

учасник справи, якому повне заочне рішення суду не було вручене у день його проголошення, має право на поновлення пропущеного строку на подання заяви про його перегляд. Це можливо зробити, якщо така заява подана протягом 20-ти днів з дня вручення йому повного заочного рішення суду. Строк на подання заяви про перегляд заочного рішення може бути також поновлений в разі пропуску з інших поважних причин.

Під час заочного розгляду справи суди припускаються певних процесуальних порушень, що призводить в підсумку до ухвалення незаконного та необґрунтованого судового рішення. Як приклад порушення процесуального законодавства судами першої та апеляційної інстанцій під час перегляду заочного рішення суду можна навести наступну судову практику. Так, скасовуючи заочне рішення Суворовського районного суду м. Одеси від 24 листопада 2014 року та рішення Апеляційного суду Одеської області від 27 вересня 2016 року у своїй постанові від 10.10.2018 року у справі № 523/9452/14-ц за позовом публічного акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» до ОСОБА\_4 про стягнення заборгованості за кредитним договором зазначив наступне. Суд першої інстанції, не повідомивши відповідача належним чином про час і місце розгляду справи, фактично позбавив його права на подання заяви про застосування позовної давності до ухвалення судом рішення по суті спору. Внаслідок цього суд порушив принципи змагальності та рівності сторін, які є елементами права на справедливий судовий розгляд.

Вказане порушення суд першої інстанції міг виправити, задовольнивши заяву про перегляд заочного рішення. Проте в ухвалі від 26 травня 2016 року суд першої інстанції не встановив причини неявки відповідача на судові засідання через неналежність його повідомлення про час і місце розгляду справи. Крім того, не дослідивши кредитний договір і проведений позивачем розрахунок заборгованості, суд лише послався на заперечення банку на заяву ОСОБА\_4 про перегляд заочного рішення, самостійно не встановивши вказані обставини. Дослідження зазначених обставин, на які посилався відповідач у заяві про перегляд заочного рішення, мало істотне значення для вирішення спору, оскільки у разі їх підтвердження може змінитися розмір заборгованості.

Верховний Суд вважає, що є обґрунтованими доводи касаційної скарги про те, що рішеннями судів першої й апеляційної інстанцій у цій справі порушені принципи рівності учасників цивільного процесу та

змагальності сторін, які є складовими права на справедливий суд як частини верховенства права.

Рівність сторін передбачає, що кожній стороні має бути надана можливість представляти справу та докази в умовах, що не є суттєво гіршими за умови опонента (див. *mutatismutandis* рішення Європейського суду з прав людини у справі «ДомбоБегерБ.В. проти Нідерландів» («*Dombo-Beheer B. V. v. the Netherlands*») від 27 жовтня 1993 року, заява № 14448/88, § 33).

**Науковий керівник:** к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Кравцов С. О.

*Замуравкина Римма Михайловна*  
ассистент кафедры гражданского права № 1  
Национального юридического университета  
имени Ярослава Мудрого

## ИЗМЕНЕНИЕ ПРАВООТНОШЕНИЙ НАЙМА (АРЕНДЫ) ЖИЛИЩА В ДОМАХ ЧАСТНОГО ЖИЛОГО ФОНДА

Договор найма (аренды) жилища в домах частного жилого фонда (коммерческий наем жилья) получил правовую регламентацию в нормах гл. 59 Гражданского кодекса Украины (далее – ГК) (ст. 810–826). Статья 816 ГК «Наниматель и лица, постоянно проживающие совместно с ним» по сути, закрепляет две модели правоотношений коммерческого найма жилых помещений. Первая из них предполагает, что в договорных отношениях с наймодателем находится только одно лицо – наниматель. Другие лица, постоянно проживающие с нанимателем, напрямую на наймодателя не выходят и состоят в правоотношениях только с нанимателем. Наниматель как бы заслоняет перед наймодателем проживающих с ним граждан и отвечает перед наймодателем не только за свои собственные действия, но и за действия указанных лиц, если они нарушают условия договора (ч. 2 ст. 816 ГК). При этом наниматель вправе в порядке регресса переложить на этих граждан, полностью или в части, те имущественные потери, которые он понес в результате воз-

ложения на него ответственности перед наймодателем. Лица, которые будут проживать совместно с нанимателем, обязательно должны быть указаны в договоре. Если же в договоре таких указаний нет, то вселение других граждан в качестве постоянно проживающих с нанимателем производится по правилам ст. 817 ГК, т.е. только с согласия наймодателя, нанимателя и всех лиц, которые уже постоянно проживают с нанимателем. Вторая модель правоотношения коммерческого найма заключается в том, что нанимателями жилища являются сразу несколько лиц (сонанимателей) (ч. 3 ст. 816 ГК). В этом случае возникает обязательство с множественностью лиц на стороне нанимателя. Обязанности сонанимателей по договору коммерческого найма жилья являются солидарными.

Статья 824 ГК закрепляет правила, согласно которым происходит замена нанимателя. По существу указанные правила предусматривают две ситуации замены: с участием первоначального нанимателя, когда он может даже инициировать такую замену, и без него, когда первоначального нанимателя нет в живых или он утратил право на жилое помещение по какому-либо основанию. Согласно ч. 1 ст. 824 ГК, по требованию нанимателя и других лиц, постоянно проживающих совместно с ним, и с согласия наймодателя наниматель может быть заменен одним из совершеннолетних лиц, постоянно проживающих совместно с нанимателем. Часть 1 ст. 824 ГК рассчитана на бесконфликтную ситуацию, когда все согласны на замену нанимателя: сам наниматель, постоянно проживающие с ним лица и наймодатель. Но как быть, если наниматель не желает уступать свое место или между проживающими с ним гражданами нет согласия о том, кто должен стать новым нанимателем, или наймодателя вполне устраивает нынешний наниматель и он согласия на его замену не дает? В этом случае, исходя из общих положений обязательственного права, договор может быть изменен (а замена нанимателя относится к изменению одного из условий договора) по решению суда по требованию одной из сторон при существенном нарушении договора другой стороной (ч. 2 ст. 651 ГК). Таким образом, замена нанимателя недопустима по чьей-то прихоти или капризу, для этого необходимы достаточно веские основания.

Иначе обстоит дело, если наниматель умер (был объявлен умершим) или выбыл на постоянное местожительство в другое жилое помещение,



а с нанимателем раніше проживали інші громадяни, які мають те ж саме право на користування житловим приміщенням, яке мав сам нанимач. За загальним правилом договір найму житла залишається діючим на старих умовах (ч. 2 ст. 824 ГК). Однак, для цього необхідно дотримання одного з умов: по-перше, всі інші повнолітні особи, постійно проживали з нанимачем, повинні стати сонайма-телями і, як уже було зазначено, нести солідарну відповідальність перед наймачем; по-друге, одна або декілька осіб (але не всі), проживали з старим нанимачем, займають його місце, але для цього обов'язково потрібна згода наймача.

*Зіверт Марія Ігорівна*

Національний юридичний університет

ім. Ярослава Мудрого

Міжнародно-правовий факультет

3 курс, 2 група

## **БІТКОЇН ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА**

Сьогодення цивільного права бурхливо розвивається у зв'язку з новаторськими винаходами в сфері економіки. Одним із таких винаходів економічної практики стала криптовалюта. Її сутнісну природу розуміють як вид цифрової валюти, емісія та облік якої засновані на асиметричному шифруванні і застосуванні різних криптографічних методів захисту, таких як Proof-of-work та/або Proof-of-stake. Функціонування системи відбувається децентралізовано в розподіленій комп'ютерній мережі.

Одним із найпопулярніших та найстабільніших видів криптовалюти виявився біткоїн. Ця цифрова валюта стоїть в авангарді видобування серед майнерів, адже заснована на принципі пірінгової (peer-to-peer – рівний до рівного) платіжної системи – системи, в основі якої стоїть комп'ютерна мережа рівноправних вузлів, елементи якої можуть вільно зв'язуватися між собою. Таким чином, стара система, яка будувалася на ієрархії серверів та користувачів, відходить у минуле. Передові системи гарантують цілковиту рівність сторін, засновану на диспозитивності: вільне розпорядження власними правами і засобами їхнього захисту.

Вже сьогодні криптовалюту використовують як платіжний засіб за товари та послуги між особами, які дають згоду на такий правочин – незалежно від його виду чи умов.

Саме через наростаючу популярність таких відносин нагальним стає питання визначення місця однієї з найпопулярніших криптовалют в системі об'єктів цивільного права.

Як встановлює стаття 177 Цивільного Кодексу, до видів об'єктів цивільних прав відносяться речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага. Постає питання – чи займає біткоїн місце серед перелічених об'єктів, або його правова природа не відповідає вже відомим та зрозумілим для цивілістів, традиційним об'єктам?

Серед названих об'єктів та враховуючи практику використання кріпти, біткоїн ближче за все до засобу платежу або валютної цінності. Щодо першого, то відповідно до ч. 1 ст. 99 Конституції України, грошовою одиницею України є гривня. Згідно з п. 3.3 ст. 3 Закону України від 05.04.2001 р. № 2346-III «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», ч. 1 ст. 3 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» № 15-93 від 19.02.1993 р., гривня як грошова одиниця України (національна валюта) – це єдиний законний платіжний засіб в Україні, що приймається усіма фізичними та юридичними особами без будь-яких обмежень на всій території України для проведення переказів. Відповідно, незважаючи на існуючу практику використання біткоїна, як платіжного засобу, він таким визнаватися на території України до певної міри не може.

Щодо другого визначення, то згідно з ч. 1 ст. 2 вищевказаного Декрету КМУ «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», резиденти та нерезиденти мають право бути власниками валютних цінностей, що знаходяться на території України. Резиденти також мають право бути власниками валютних цінностей, що знаходяться за межами України, крім випадків, передбачених законодавчими актами України. Перелік валютних цінностей вказаний у ст. 1 зазначеного Декрету, серед яких валюта України, платіжні документи та інші цінні папери, виражені у валюті України; іноземна валюта, платіжні документи та інші цінні

папери, виражені в іноземній валюті або банківських металах; банківські метали. В даному випадку для криптовалюти також не знайшлося місця й серед валютних цінностей.

У Листі Національного банку «Щодо віднесення операцій з віртуальною валютою/криптовалютою «Bitcoin» до операцій з торгівлі іноземною валютою, а також наявності підстав для зарахування на поточний рахунок в іноземній валюті фізичної особи іноземної валюти, отриманої від продажу Bitcoin» № 29-208/72889 від 08.12.2014 р. біткоїн був визначений як грошовий сурогат, який не має забезпечення (у класичному розумінні) і юридично зобов'язаних за ним осіб – тобто не має забезпечення реальної вартості.

І якщо з такою позицією можна було погодитися у 2014 році, коли правова природа була незрозуміла для користувачів, то у 2018 році практика доводить і сталість такої грошової валюти, і її популярність серед користувачів.

Криптовалюта, і, відповідно, біткоїн, являє собою цифровий актив, що зберігається у формі ідентично існуючого коду, набору цифрових та літеральних символів, у системі видобування і нею ж гарантується.

Щодо забезпечення, на якому наголошував НБУ, то воно відбувається завдяки системі видобування блокчейн. Її особливість полягає в тому, що вона являє собою безперервну послідовну цівку блоків, які зберігають інформацію, і копії такої цівки зберігаються на необмеженій множині різних комп'ютерів. Відповідно, цю систему неможливо зламати, змінити, адже для цього потрібний би був доступ до усіх комп'ютерів світу, які видобувають крипту. Звісно, що це не видається можливим, і таким чином безумовно гарантує забезпечення такої криптовалюти.

Так, дослідник Меліков У. визначає правову природу біткоїну через наступні категорії:

1. Чи є біткоїн предметом матеріального світу? – Ні.
2. Система обліку – в обліку системи трансакцій.
3. Можливість використання електронних засобів платежу – тільки завдяки посередництву електронних засобів.
4. Можливість всесвітнього використання – так, як в національному, так і в міжнародному обігу.
5. Боржником і кредитором може стати будь-який суб'єкт права.

З наведеного вбачається, що правова природа біткоїну є цілком особливою. З цього випливає необхідність врегулювання цих принципово нових відносин. На даному етапі біткоїн можна віднести до «інших нематеріальних благ», проте закріплення криптовалюти як окремого об'єкту цивільних прав в Цивільному Кодексі відповідало би на дійсно існуючу тенденцію.

**Науковий керівник:** к.ю.н., доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Янишен В. П.

*Ищенко Ольга Василівна*  
магістр права

## **ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ ПРИ ПІДТВЕРДЖЕННІ ПОХОДЖЕННЯ ТОВАРІВ**

Перед українськими підприємцями неодноразово поставало питання електронного документообігу, а саме можливості підтвердження походження товарів електронним документом, завіреним електронним підписом.

Відповідно до ст. 43 Митного Кодексу України, документами, що підтверджують країну походження товару, є сертифікат про походження товару, засвідчена декларація про походження товару, декларація про походження товару, сертифікат про регіональне найменування товару.

Країна походження товару заявляється (декларується) органу доходів і зборів шляхом подання оригіналів документів про походження товару.

Відповідно до ч.ч. 2–3 ст. 257 Митного Кодексу України електронне декларування здійснюється з використанням електронної митної декларації, засвідченої електронним цифровим підписом, та інших електронних документів або їх реквізитів у встановлених законом випадках.

Митна декларація та інші документи, подання яких органам доходів і зборів передбачено цим Кодексом, оформлені на паперовому носії та у вигляді електронних документів, мають однакову юридичну силу.

Відповідно до ст. 6 Закону України №851-IV від 22.05.2003 «Про електронні документи та електронний документообіг», для ідентифікації автора електронного документа може використовуватися електронний

підпис. Накладанням електронного підпису завершується створення електронного документа.

Згідно зі ст. 7 Закону України №851-IV від 22.05.2003 «Про електронні документи та електронний документообіг», оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора або підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис»).

Таким чином, електронні документи про країну походження товарів, засвідчені електронним підписом автора є оригіналом електронного документа.

З метою спрощення процедури торгівлі деякими компетентними органами зарубіжних країн з видачі сертифікатів (Великобританія, Таїланд, Республіка Корея, Швейцарія, Німеччина, Китай, Індія, Південна Корея, Об'єднані Арабські Емірати, Фінляндія та Болгарія) запроваджено видачу електронних сертифікатів про походження товару.

На офіційних сайтах компетентних органів зарубіжних країн з видачі сертифікатів можна отримати інформацію про порядок видачі електронних сертифікатів та здійснити перевірку їх на автентичність/достовірність (за наявності реквізитів сертифіката).

З нормативного регулювання може здатися, що раніше електронний документообіг у зовнішньоекономічній діяльності існував, однак на практиці підприємці стикалися з наступною проблемою.

Закон України №852-IV від 22.05.2003 «Про електронний цифровий підпис» не регулює питання засвідчення сертифікатів про походження товару електронними цифровими підписами посадових осіб компетентних органів зарубіжних країн.

Більше того, на законодавчому рівні не визначений жоден із понад 40 стандартів Європейського центробанку. Українські стандарти не співпадають з жодною з держав.

Впровадження повноцінного електронного документообігу з іноземними державами було неможливе з двох причин: правової (відсутність законодавчого врегулювання питання визнання довірчих послуг інших держав) та технічної (у кожній державі свій так званий ключ держави).

Законом України №2155-VIII від 05.10.2017 «Про електронні довірчі послуги», що набув чинності 07.11.2018 вирішено першу проблему: надає можливість урядам країн проводити перемовини щодо впрова-

дження єдиної системи спільного визнання, яка в свою чергу надасть змогу реалізувати дійсну інтероперабельність (сумісність технічних рішень).

Документ визначає правові та організаційні засади надання електронних довірчих послуг, зокрема транскордонних, права та обов'язки суб'єктів правових відносин у цій сфері, порядок здійснення державного нагляду (контролю) за дотриманням вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг, а також правові та організаційні засади здійснення електронної ідентифікації.

Таким чином, врегульовуються відносини у сферах надання електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації. Зокрема, запроваджуються такі механізми, як електронна ідентифікація, електронний підпис, електронна печатка, електронна позначка часу, реєстрована електронна доставка, інтероперабельність тощо.

Також відповідно до ст. 38 Закону України №2155-VIII від 05.10.2017 «Про електронні довірчі послуги» впроваджено можливість визнання іноземних електронних довірчих послуг. Однак механізму визнання іноземних сертифікатів ключів, не дивлячись, що Закон вже набув чинності не впроваджено.

Таким чином, даний закон надає довгоочікувану можливість для українських підприємців стати повноцінним учасником міжнародної електронної торгівлі, отримуючи електронні документи для підтвердження походження товарів, що, в свою чергу, зменшить час і фінансові затрати на непотрібний обмін паперами. Однак все це можливо лише за умови і прийняття нормативно-правових актів, що регулюватимуть механізм визнання іноземних сертифікатів ключів.

*Конюхова Марія Олександрівна*  
Національний юридичний університет  
ім. Ярослава Мудрого  
ІПКЮ, 2 курс, 3 група

## **ПОДІЛ МАЙНА ОСІБ, ЯКІ ПРОЖИВАЛИ ОДНІЄЮ СІМ'ЄЮ**

На сьогодні все більшу популярність в українському суспільстві отримує інститут фактичних шлюбних відносин, що полягає у прожи-

ванні осіб однією сім'єю без реєстрації шлюбу. Це пов'язано в першу чергу з тим, що більшість людей вважає, що проживання осіб однією сім'єю не породжує взаємних прав та обов'язків, на відміну від шлюбу, зареєстрованого в органах державної реєстрації актів цивільного стану. Проте, коли така сім'я розпадається, часто виникає питання пов'язане з поділом майна, яке набувалось під час проживання жінки і чоловіка однією сім'єю.

У статті 74 Сімейного кодексу України, зазначено, що жінка та чоловік, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, мають право спільної сумісної власності на майно, набуте ними за час спільного проживання, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними. Тобто на їх майнові права та обов'язки розповсюджується ті ж самі норми права, що й на офіційно зареєстроване подружжя. На практиці це означає, що майно набуте під час проживання однією сім'єю може бути поділено у судовому або позасудовому порядку, шляхом укладення між ними письмового договору про поділ майна. Найбільш вдалим, законодавець вважає договірний спосіб поділу майна, що набувається при фактичних шлюбних відносинах і є ряд договорів, які варто укласти, щоб уникнути судової тяганини (наприклад: про порядок користування майном, яке належить подружжю на праві спільної сумісної власності; про поділ майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності; про виділення в натурі частки з майна, яке перебуває у спільній сумісній власності; про спільне проживання та ведення спільного господарства). За загальним правилом, майно набуте чоловіком та жінкою за час проживання однією сім'єю належить на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважних причин самостійного заробітку (доходу). Таким чином, особі, яка звертається до суду, необхідно довести в першу чергу те, що вона проживала однією сім'єю з іншою особою та що майно, яке вона просить поділити, належить їй та іншій особі на праві спільної сумісної власності. З цією метою необхідно встановити час, з якого особи проживають чи проживали однією сім'єю. При зверненні до суду з позовом про встановлення факту проживання однією сім'єю та поділ майна слід також зважати на одну з головних обставин — особи, які проживають однією сім'єю, не можуть одночасно перебувати в будь-якому іншому шлюбі. Інколи, не розірвавши шлюб, чоловік чи дружина починає спільно проживати з іншою особою. У такому випадку майно,

набуте парою, не підпадатиме під поняття «спільна сумісна власність» у розумінні Сімейного Кодексу, а тому при його поділі не можна застосовувати главу 8 цього кодексу. Одним із важливих питань при поділі спільного майна, набутого особами під час проживання однією сім'єю, є розмір часток у такому майні. Відповідно до положень статті 70 Сімейного кодексу України, яка застосовується до відносин осіб, які проживали або проживають однією сім'єю, у разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними. Водночас при розгляді справи про поділ спільного майна особа, яка вважає, що воно набуто не за спільні кошти, а за особисті, для збільшення своєї частки в майні або його вилучення з переліку спільного майна повинна надати відповідні докази. Так, основними аргументами можуть бути докази про те, що один з учасників фактичних шлюбних відносин за період спільного проживання не мав достатніх коштів для придбання або покращення стану майна без залучення особистих коштів іншого.

Цікавим з точки зору застосування судової практики про поділ майна осіб, які проживали однією сім'єю, є рішення Верховного Суду України у справі № 6-135цс13 від 25.12.2013. У цьому рішенні розкрито підходи до поділу майна осіб, які проживали однією сім'єю до набрання чинності положеннями Сімейного Кодексу, які врегулювали такі відносини. Верховний Суд України у своєму рішенні підтвердив право осіб, які проживали або проживають однією сім'єю, на поділ майна, яке вони набули до 1 січня 2004 р. Суд указав, що майно, набуто під час проживання особами однією сім'єю, які не перебувають у зареєстрованому шлюбі між собою, є об'єктом їх спільної сумісної власності, якщо майно придбане внаслідок спільної праці таких осіб як сім'ї (при цьому спільною працею осіб слід уважати їхні спільні або індивідуальні трудові зусилля, внаслідок яких вони одержали спільні чи особисті доходи, об'єднані в майбутньому для набуття спільного майна, ведення ними спільного господарства, побуту та бюджету); або інше не встановлено письмовою угодою між ними. Головним ризиком пов'язаним з захистом майнових прав жінки та чоловіка, які проживали однією сім'єю без реєстрації шлюбу в органах державної реєстрації актів цивільного стану є те, що до моменту винесення рішення суду, яке буде закріплювати майнові права позивача, відповідач може самотійно розпоряджатися май-



ном, яке на нього зареєстровано. У зареєстрованому шлюбі для розпорядження спільною приватною власністю необхідна згода другого із подружжя. Нотаріус відмовить у реєстрації договору щодо розпорядження спільним майном, коли один із подружжя захоче ним розпорядитися без відома або в супереччю волі іншого. У випадку проживання осіб однією сім'єю без реєстрації шлюбу, згода іншого із співмешканців не вимагається. На цій підставі виникає багато майнових спорів, які вирішуються у суді й далеко не завжди на користь введених в оману. Тому в даній категорії справ вкрай важливо на початковій стадії судового процесу накласти арешт на майно.

Отже, кожна річ, набута під час спільного проживання, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Фактичне подружжя має однакові права, як і зареєстроване подружжя, на володіння, користування і розпорядження майном, яке належить їм на праві спільної сумісної власності. Для уникнення проблем із розподілом майна між чоловіком і жінкою, що проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу в органах державної реєстрації актів цивільного стану, при придбанні нерухомого чи рухомого майна потрібно вказувати в договорі двох покупців, щоб забезпечити кожного з подружжя, що не зареєструвало відносини. Пара, що не оформила шлюб не має права укладати шлюбний контракт із прописаними умовами поділу майна. Тому про наслідки не оформлених відносин потрібно подумати заздалегідь, щоб забезпечити себе від судової тяганини.

# Юридична клінічна діяльність

**Кідалов Сергій Олександрович**

доцент кафедри міжнародного права та  
порівняльного правознавства,

**Франчук Вікторія Віталіївна**

Національний університет біоресурсів  
і природокористування України  
юридичний факультет, 4 курсу, групи 1501

## ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЇВ ВІДБОРУ ОСІБ, ЯКІ МАЮТЬ ПРАВО НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ В ЮРИДИЧНИХ КЛІНІКАХ УКРАЇНИ

У правових актах існує кілька визначень понять «юридична клініка». У Типовому положенні про юридичну клініку вищого навчального закладу України (далі – *Типове положення*), затверджене наказом Міністерства освіти України від 03.08.2006 № 592 «Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України» надається таке визначення поняття: Юридична клініка є структурним підрозділом вищого навчального закладу III – IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку фахівців за напрямом «Право», і створюється як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів [1].

У Стандартах діяльності юридичних клінік України (далі – *Стандарти*), схвалених Всеукраїнським 3'їздом Асоціації юридичних клінік України Протокол № 2 від 19 червня 2014 року юридична клініка визначена як структурний підрозділ вищого навчального закладу України III-IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку фахівців у галузі знань «Право», утворений як база для практичного навчання та проведення практики студентів шляхом надання безоплатної правової допомоги та здійснення правопросвітньої діяльності [2].

Вище зазначені визначення не є тотожними: оскільки, перше – встановлює коло осіб, які можуть брати участь у роботі юридичної клініки, друге – закріплює шляхи реалізації мети діяльності юридичних клінік. В розрізі дослідження нам є корисніше друге визначення.

Центральне ж місце у діяльності юридичних клінік займає надання безоплатної правової допомоги. Діяльність юридичних клінік базується на певних принципах, серед яких провідне місце посідає принцип безоплатності надання правової допомоги, який закріплено як в Типовому положенні, так і в Стандартах. Взагалі, однією з цілей розроблення і впровадження Стандартів було забезпечення своєчасного надання в необхідному обсязі якісної безоплатної правової допомоги[2]. Вважаємо за необхідне підкреслити наявність вимог до безоплатної правової допомоги – своєчасність та якісність.

Відповідно до мети та завдань юридичних клінік вищого навчального закладу, для її повного та ефективного функціонування керівництво юридичних клінік і вищого навчального закладу організовує й забезпечує надання безоплатної правової допомоги з питань захисту прав і свобод людини та організацій з усіх галузей права відповідно до чинного законодавства України [1].

Згідно з Типовим положенням однією з цілей діяльності юридичних клінік є забезпечення доступу представників соціально вразливих груп суспільства до правової допомоги [1]. В Стандартах наявна схожа мета, але змінено коло осіб, яким може надаватися така допомога: таке коло значно розширене, адже застосовано формулювання «особи, які її потребують» [2]. Тобто, не визначено критерії відбору осіб, яким може надаватися безоплатна правова допомога.

Відсутність вище згаданих критеріїв спричиняє труднощі у діяльності юридичних клінік, особливо в клініках, які має невелику кількість студентів-консультантів.

Адже при великій кількості звернень, навантаження на студента-консультанта збільшується, оскільки йому доводиться вести одночасно кілька справ. А це означає, що для того, щоб надати повну та якісну правову допомогу, доведеться опрацювати у кілька разів більший масив розгалуженого та колізійного українського законодавства та готувати кілька консультацій, за час який він би мав витратити на підготовку однієї консультації. До того ж, необхідно розуміти, що надання безоплат-

ної правової допомоги – це не єдиний обов’язок, який покладено на студента-консультанта. Він зобов’язаний також як студент закладу вищої освіти навчатися, а як студент-консультант юридичної клініки виконувати й інші обов’язки, які на нього покладаються керівництвом.

Тому велике навантаження на студента-консультанта негативно позначається, як на якості так і на своєчасності наданої ним безоплатної правової допомоги. У віддаленій перспективі, взагалі існує ризик того, що у деяких студентів, які беруть участь у діяльності юридичних клінік, може взагалі зникнути бажання поєднувати навчання з роботою в юридичних клініках.

Для уникнення такої проблеми є доцільним на законодавчому рівні визначити точне коло осіб, яким може надаватися безоплатна правова допомога юридичними клініками та яка саме допомога це може бути.

Вважаємо, що використання термінів «соціально вразливі групи» та «особи, які потребують допомоги» не повною мірою встановлює критерії для виокремлення кола осіб, яким може надаватися безоплатна правова допомога. Тому є доцільним визначення конкретних категорій населення, яким може надаватися безоплатна правова допомога. Адже це звужить коло осіб та дозволить покращити якість такої допомоги.

### **Список використаних джерел:**

1. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України [Електронний ресурс]: Наказ від 03.08.2006 № 592 // міністерство освіти і науки України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06>

2. Стандарти діяльності юридичних клінік України [Текст]: схвалено Всеукраїнським З’їздом Асоціації юридичних клінік України. – протокол № 2 від 19 червня 2014 року. – 10 с.

3. Про безоплатну правову допомогу [Електронний ресурс]: Закон від 02.06.2011 № 3460-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 51. – ст. 577. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.

## **ЮРИДИЧНА КЛІНІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ПРАВНИЧІЙ ШКОЛІ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

Ріст дорівнює змінам.

*Джон Максвелл*

Практичноорієнтоване навчання правників перебуває під посиленою увагою профільних міністерств, правничих шкіл, міжнародних та громадських організацій.

Юридичні клініки є своєрідним «містком» між теорією та практикою сучасної юриспруденції. Розуміння адміністрацією закладу вищої освіти значення та ролі юридичної клініки в освітньому процесі забезпечує збільшення практичної складової у програмах підготовки майбутніх фахівців і як наслідок випуск конкурентоспроможного правника, підвищення іміджу правничої школи.

Ідея створення перших юридичних клінік належить професору Фроммгольду, який у своїй праці «Juristische Kliniken» запропонував створювати останніх на зразок лікарської практики студентів [2].

В Україні юридичні клініки отримали своє «офіційне», нормативне визнання із затвердженням Міністерством освіти і науки України, положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України [1].

Відсутність ефективної адвокаційної кампанії, єдиного підходу до розуміння функціонування організму «юридична клініка», неузгодженість нормативних актів, низький рівень менеджменту та недостатнє фінансування стали «каменем спотикання» для багатьох закладів вищої освіти.

Юридична клініка юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича була створена у 2007 році як база для практичного навчання студентів. За 10 років свого існування, діяльність юридичної клініки нагадувала «штиль» на морі.

Однак, у 2017 році, ребрединг юридичної клініки дає перші результати, створена мотивована та креативна команда, проведена робота з позиціонування юридичної клініки як своєрідного бренду на факультеті, залучено до роботи студентів-слухачів та студентів-консультантів, збільшено потік клієнтів та партнерів внаслідок системної інформаційно-комунікаційної кампанії. Юридична клініка стає центром безперервного практичного навчання та конкурентоспроможною базою навчальної та виробничої практик.

Юридична клініка є унікальним навчально-практичним центром, де викладачі та студенти разом надають правову допомогу, тим самим проводячи підготовку висококваліфікованих фахівців. Характерною рисою юридичної клініки є те, що вона функціонує при навчальному закладі, що дає студентам можливість після опрацювання теоретичного матеріалу побачити як все відбувається на практиці. Як показує практика роботи у юридичній клініці, студенти другого та третього курсів є найбільш активними та мотивованими до практичної роботи. Вирішуючи проблему клієнта, готуючи юридичну консультацію чи складаючи правовий або процесуальний документ, студент-консультант охоплює законодавство, вивчення якого передбачено програмами четвертого-шостого курсів. Як відзначають самі студенти, «зрозумівши як «працює» норма на практиці, ми лише теоретично це закріплюємо. Це полегшує навчання та підвищує рівень зацікавленості предметом».

Підчас роботи в клініці студент має змогу навчитися комунікувати не лише з командою, а й з різними соціальними групами населення, отримати уявлення про потреби простих громадян, дізнатися як можна захистити та відновити права, свободи та законні інтереси, спираючись на право і закон.

Студенти також мають змогу представляти інтереси відвідувачів в судах першої інстанції у малозначних справах, що також дає змогу майбутньому правнику навчитися грамотно доводити свою точку зору і захищати інтереси клієнта, набувати навичок комунікації, підвищувати рівень професійної майстерності.

Так, юридична клініка є беззаперечним лідером у формуванні та професійному і особистісному становленні правника, який зможе швидко здійснити аналіз справи, сформулювати правильну правову позицію, надати консультацію, підготувати документи процесуального характеру,

грамотно виступити в суді під час представництва інтересів клієнта, працювати у команді.

Як і будь яка організація, юридична клініка правничої школи Чернівецького національного університету тримає руку «на пульсі», задля збереження лідерських позицій на факультеті, в регіоні та в Україні загалом.

### **Список використаних джерел:**

1. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: Наказ від 03.08.2006 № 592 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06> (дата звернення: 14.11. 2018).

2. Frommhold G. Juristische Kliniken / G. Frommhold / Deutsche Juristen-Zeitung. 1900. № 5. С. 448-450.

**Науковий керівник:** к.ю.н. Романюк Ірина Ігорівна.

***Янишен Віктор Петрович***

кандидат юридичних наук, доцент,  
доцент кафедри цивільного права № 1,  
керівник Юридичної клініки  
НЮУ імені Ярослава Мудрого

***Токарь Яна Олександрівна***

завідувач громадською приймальною  
Юридичної клініки  
НЮУ імені Ярослава Мудрого

## **ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ КЛІЄНТІВ ЮРИДИЧНИМИ КЛІНІКАМИ**

Однією з найбільш складних і відповідальних форм правової допомоги в юридичній клініці є представництво студентами-консультантами інтересів клієнтів у судах, органах державної влади та місцевого самоврядування, перед іншими (юридичними та фізичними) особами. Воно ґрунтується на загальних засадах представництва з урахуванням особливостей правового статусу юридичних клінік.

Студенти-консультанти юридичної клініки згідно з дорученням її керівництва та відповідно до вимог чинного законодавства зобов'язані брати участь у веденні справ клієнтів клініки у відповідних органах та установах.

Взагалі, здійснення представництва інтересів осіб у судах, державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами є одним із видів правових послуг вторинної правової допомоги, забезпечення надання якої, відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу», покладається на центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги. У свою чергу, безпосередньо надавати такі послуги, уповноважені лише адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

Оскільки юридичні клініки в нашій державі здійснюють правозахисну діяльність поза межами державної системи безоплатної правової допомоги, вищевказане законодавче обмеження на студентів-консультантів не поширюється. Водночас, з набранням чинності змін до Конституції України в частині правосуддя, можливість судового представництва особами, які не є адвокатами, в тому числі і студентами-консультантами юридичних клінік істотно зменшується, так як представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення відповідно до ст. 131<sup>2</sup> Конституції України покладається виключно на адвоката. При цьому законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена .

Нове процесуальне законодавство, зокрема, Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України), Кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАС України), Господарський процесуальний кодекс України (далі – ГПК України), встановлюють, що представництво в суді, як вид правничої допомоги, здійснюється виключно адвокатом (професійна правнича допомога), крім випадків, встановлених законом (ч. 2, ст. 15 ЦПК України, ч. 2 ст. 16 КАС України, ч. 2 ст. 16 ГПК України). В якості загального правила передбачено, що представником у суді може бути адвокат або законний представник. Коло законних представників, які захищають у суді права, свободи та інтереси



малолітніх та неповнолітніх осіб, які не досягли віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність, а також недієздатних фізичних осіб (неповнолітніх осіб, в тому числі тих, які досягли віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність, непрацездатних фізичних осіб, а також осіб, цивільна дієздатність яких обмежена), обмежується відповідно їхніми батьками, усиновлювачами, опікунами (піклувальниками) чи іншими особами, визначеними законом. Важливим є те, що законні представники можуть доручати ведення справи в суді іншим особам.

Крім вказаних осіб (адвокатів та законних представників) у визначених процесуальним законом випадках, згідно з Конституцією України, судові представництва можуть здійснювати, за загальним правилом, повнолітні особи, які мають процесуальну дієздатність.

Сьогодні студентами-консультантами для здійснення завдань із захисту прав та інтересів осіб, що звертаються до юридичних клінік за правовою допомогою, можуть надаватися правові послуги як з процесуального (у судах) так і з непроцесуального (в державних органах (крім судів), органах місцевого самоврядування, перед фізичними та юридичними особами) представництва.

Процесуальне представництво, в самому загальному вигляді, необхідно розглядати як правовідносини, в яких представник здійснює процесуальні дії від імені та в інтересах особи, яка бере участь у справі, з метою захисту її прав.

Це може бути як судове представництво у конституційному, цивільному, адміністративному та господарському судочинстві, так і представництво під час розгляду справ про адміністративні правопорушення з метою забезпечення реалізації прав і обов'язків потерпілого, а також представництво у кримінальному провадженні для реалізації прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача.

Процесуальний представник перебуває у подвійних правових відносинах: з особою, яку він представляє (матеріально-правові відносини) та і з судом (процесуально-правові відносини). За підставами виникнення процесуальне представництво поділяється на добровільне (договірне), що виникає на підставі волевиявлення представника і особи, яку він має представляти, тобто на підставі договору доручення, договору про на-

дання правової допомоги тощо, та законне, що виникає на підставі закону, адміністративного акту чи рішення суду.

Поряд із процесуальним має місце непроцесуальне представництво, що віднесено до сфери цивільно-правового регулювання. Воно має місце, коли представник представляє довірителя перед третіми особами: органами державної влади, місцевого самоврядування, фізичними чи юридичними особами. Відповідно до положень цивільного законодавства України, представництвом є правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє. Мета такого непроцесуального представництва полягає у вчиненні представником правочинів у інтересах особи, яку він представляє. Саме тому представник не може вчиняти правочин від імені особи, яку він представляє у своїх інтересах, або інтересах іншої особи, яку він одночасно представляє. Вчинення правочинів представником полягає у здійсненні ним власних дій, які відповідно до наданих йому повноважень створюють, змінюють, або припиняють цивільні права та обов'язки особи, яку він представляє. Непроцесуальне представництво виникає на підставі договору, закону, акта органу юридичної особи та з інших підстав, встановлених актами цивільного законодавства.

Тому можемо зробити висновок, що студенти-консультанти юридичних клінік можуть здійснювати як процесуальне так і непроцесуальне представництво клієнтів лише на підставі відповідного договору (довіреності).

За наявності довіреності клієнта юридичної клініки на представництво його інтересів, студент-консультант юридичної клініки має право:

- 1) представляти права та законні інтереси клієнта в судах, державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;
- 2) запитувати та отримувати документи та матеріали або їх копії, необхідні у зв'язку з наданням безоплатної правової допомоги в судах, державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;
- 3) збирати відомості з метою використання їх під час захисту прав та законних інтересів клієнта;
- 4) ознайомлюватися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях з необхідними для забезпечення ефективного правового захисту документами, крім тих, що є державною таємницею.

Незважаючи на зовнішню схожість між представництвом, що виникає на підставі цивільно-правових норм та процесуальним представництвом, вони мають досить суттєві відмінності між собою. Підставою для розмежування інститутів процесуального та непроцесуального представництва є, крім іншого, мета, характер та зміст правовідносин, які виникають, порядок визначення обсягу повноважень представника та їх оформлення, порядок здійснення представницьких функцій тощо.

У цивільних правовідносинах суб'єктивні права й обов'язки реалізуються суб'єктами особисто або замість них діє представник, який повністю заміщає такого суб'єкта. Представник у цивільному процесі може діяти як замість особи, так і брати участь разом із нею.

Наприклад, відповідно до положень процесуального законодавства особиста участь у справі особи не позбавляє її права мати в цій справі представника.

Вчинення представником процесуальних дій у суді з перевищенням повноважень неприпустиме. Повноваження представника визначаються процесуальним законом, але можуть бути обмежені довіреністю. Представник має діяти в судовому процесі виключно в межах наданих йому повноважень. У випадку, коли представник виходить за межі наданих повноважень, його дії не мають юридичної сили і не спричиняють для особи, яку він представляє, будь-яких правових наслідків. У цивільних правовідносинах правочин, вчинений представником із перевищенням повноважень, може створювати, змінювати та припиняти цивільні права та обов'язки особи, яку він представляє, у разі наступного схвалення правочину цією особою.

Доцільно більш детально розглянути кожен вид судочинства.

**Конституційне провадження.** Органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України... є Конституційний Суд України (далі – Конституційний Суд), порядок організації і діяльності якого, порядок конституційного провадження, процедуру розгляду справ та виконання рішень і висновків встановлюється Законом України «Про Конституційний Суд України».

Формами звернення до Конституційного Суду є конституційне подання, конституційне звернення, конституційна скарга. Причому громадяни України, іноземці та особи без громадянства, а також юридичні

особи (крім юридичних осіб публічного права) можуть звертатись до Конституційного суду лише з конституційною скаргою, якою, відповідно до ч. 1 ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд України», є подане до Конституційного Суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу. Тобто суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України.

Законодавець визначив коло суб'єктів права на конституційну скаргу і не передбачив передачі права на її подання іншим особам. Тому конституційна скарга фізичною особою підписується особисто. І лише в разі, якщо суб'єктом права на конституційну скаргу є дієздатна фізична особа, яка за станом здоров'я або фізичною вадою не в змозі особисто підписати конституційну скаргу, її підписує уповноважена в установленому законом порядку особа, що діє від її імені.

Разом з тим, суб'єкт права на конституційну скаргу, звертаючись до Суду, повинен вирішити принципове питання щодо необхідності участі в його справі представника. Закон не передбачає обов'язкової участі представника і надає автору конституційної скарги можливість самостійно захищати свої права та законні інтереси в процесі конституційного судочинства. Тому, серед іншого, у конституційній скарзі має бути зазначено відомості про уповноважену особу, що діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу. Така уповноважена особа представлятиме позицію суб'єкта права на конституційну скаргу у конституційному провадженні, є його представником у Конституційному Суді.

Уповноважені особи, що діють від імені суб'єкта права на конституційну скаргу (представники) віднесені до кола учасників конституційного провадження. Чинним законодавством України не встановлено спеціальних вимог до такої уповноваженої особи, тому слід керуватись загальними вимогами до особи представника, якою може бути повнолітня дієздатна особа, та оформлення його повноважень (довіреність). Наведене дозволяє зробити висновок, що представником (уповноваженою особою) суб'єкта права на конституційну скаргу в Конституційному Суді може бути і студент-консультант юридичної клініки.

*Цивільне, адміністративне та господарське судочинство.* Інститут представництва у цивільному, адміністративному та господарському судочинстві має багато спільного, що пояснюється подібним за змістом порядком розгляду цивільних, адміністративних та господарських справ, а також уніфікацією відповідних процесуальних кодексів. Водночас має місце певна специфіка, щодо правового статусу представника у цивільному, адміністративному та господарському процесах.

За загальним правилом, у порядку господарського судочинства господарські суди розглядають справи, коли учасниками є суб'єкти господарювання – юридичні особи та громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності, а правовідносини носять господарський характер. Проте фізичні особи, які не є підприємцями також можуть брати участь у судовому процесі в якості сторін: позивачів і відповідачів у справах, віднесених законом до юрисдикції господарського суду.

До таких справ, зокрема, віднесено справи про банкрутство, справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між юридичною особою та її учасниками (засновниками, акціонерами, членами), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи, пов'язаними зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності такої особи, крім трудових спорів.

Процесуальний статус представника у цивільному, адміністративному та господарському судочинстві визначається процесуальним законодавством України, відповідно до положень якого, сторона, третя особа, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника.

Під час розгляду спорів, що виникають із трудових відносин (цивільне судочинство), а також справ у малозначних спорах (малозначні справи) (цивільне та господарське судочинство) представником може бути особа, яка досягла вісімнадцяти років, має цивільну процесуальну дієздатність, за винятком чітко встановленого Законом кола осіб. Коло осіб, які не можуть бути представниками встановлено єдиним для цивільного, адміністративного та господарського судочинства.

Одна й та сама особа не може бути одночасно представником декількох позивачів або декількох відповідачів або декількох третіх осіб на одній стороні, за умови наявності конфлікту інтересів між ними.

До малозначних справ процесуальним законом віднесено:

1) справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

2) справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб вираховується станом на 1 січня календарного року, в якому подається відповідна заява або скарга, вчиняється процесуальна дія чи ухвалюється судове рішення.

Відповідно до положень адміністративного процесуального законодавства у справах незначної складності та в інших випадках, визначених КАС України, крім адвоката/законного представника представництво може здійснювати також фізична особа, яка має адміністративну процесуальну дієздатність (ч. 2 ст. 57 КАС України). До справ незначної складності (малозначних справ) законом віднесено адміністративні справи, у яких характер спірних правовідносин, предмет доказування та склад учасників тощо не вимагають проведення підготовчого провадження та (або) судового засідання для повного та всебічного встановлення її обставин.

Слід зауважити, що значна кількість справ, які розглядаються в порядку цивільного, адміністративного та господарського судочинства за участю фізичних осіб стосуються майнових спорів, що не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Тому наведене дозволяє стверджувати, що за формальними ознаками (наявність цивільної/адміністративної/ процесуальної дієздатності), з урахуванням встановлених законом обмежень, студенти-консультанти юридичної клініки можуть брати участь у цивільному, адміністративному та господарському судочинстві в якості представника. Більш того, системний аналіз положень процесуального законодавства дозволяє прийти до висновку, що законодавство не встановлює додаткових вимог до представника у наведених категоріях справ у цивільному, адміністративному та гос-

подарському процесі, тому ним може бути загальний суб'єкт, у тому числі і не правник.

Для здійснення представництва в суді представник, крім процесуальної дієздатності повинен також мати належно посвідчені повноваження. Повноваження представників сторін та інших учасників справи – фізичних осіб мають бути підтверджені довіреністю фізичної особи, яка має бути посвідчена нотаріально або, у визначених законом випадках, іншою особою. Юридичні клініки не наділені правом посвідчувати довіреності клієнтів на їх представництво у судах. Відповідність копії довіреності, що підтверджує повноваження представника, оригіналу може бути засвідчена підписом судді. Оригінали довіреностей, копії з них, засвідчені суддею, або копії з них, засвідчені у визначеному законом порядку, приєднуються до матеріалів справи.

Позитивом процесуального закону, в першу чергу для малозабезпечених осіб (за винятком ГПК України), є можливість звернення безпосередньо до суду з клопотанням допущення представника до судового розгляду та посвідчення довіреності судом (видача так званої «протокольної довіреності» в суді). Так у разі задоволення заявленого клопотання щодо посвідчення довіреності фізичної особи на ведення справи, що розглядається, суд без виходу до нарадчої кімнати постановляє ухвалу, яка заноситься секретарем судового засідання до протоколу судового засідання, а сама довіреність або засвідчена підписом судді копія з неї приєднується до справи (ст. 62 ЦПК України; ст. 59 КАС України).

Представник, який має повноваження на ведення справи в суді, здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки, тобто, усі процесуальні дії, які має право вчиняти ця особа. Повноваження представника за довіреністю у цивільній або адміністративній справі можуть бути припиненні, або обмежені. Обмеження повноважень представника на вчинення певної процесуальної дії мають бути застережені у виданій йому довіреності. Підстави і порядок припинення представництва за довіреністю, скасування довіреності та відмови представника від наданих йому повноважень визначаються Цивільним кодексом України. Про припинення представництва або обмеження повноважень представника за довіреністю має бути повідомлено суд шляхом подання письмової заяви.

Припинення представництва породжує певні правові наслідки. Так, у разі припинення повноважень представника на здійснення представництва особи у справі представник не може бути у цій самій справі представником іншої сторони, третьої особи на іншій стороні або третьої особи із самостійними вимогами щодо предмета спору (ст. 64 ЦПК України; ст. 60 КАС України, ст. 61 ГПК України).

**У провадженні в справі про адміністративне правопорушення** особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, а також потерпілий при розгляді справи мають право, зокрема, користуватися юридичною допомогою адвоката, іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. У відповідності до положень ч. 1 ст. 271 КУпАП захисником у справах про адміністративне правопорушення може бути адвокат або інший фахівець у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. Інтереси повнолітнього потерпілого може представляти представник – адвокат або інший фахівець у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи (ч. 2 ст. 270 КУпАП).

Визначення статусу фахівця у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги на сьогодні є досить дискусійним. Увага до такої особи в основному приділялася при співвідношенні їх прав і обов'язків зі статусом адвоката – захисника. Проте фахівець у галузі права процесуальними кодексами наділяється і іншим правовим статусом: представника та особи, що надає правову допомогу. Однак нормативне його визначення на даний час відсутнє, що породжує спірні ситуації щодо правового статусу фахівця у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги та його участі у процесі не тільки як захисника, але і як представника потерпілої особи.

Слід зауважити, що судова практика спрямована на недопущення доступу фахівців у галузі права до розгляду справ про адміністративні правопорушення, виходячи з того, що законодавцем обмежено участь осіб у якості захисника чи представника, які діють на праві довіреності та мають лише юридичну освіту, у межах спеціального закону, який на даний час не прийнятий.



**Кримінальне провадження.** Процесуальний статус представника потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача, які надають правову допомогу за договором, відповідно до положень кримінального процесуального законодавства, можуть набувати лише адвокати. Однак студенти-консультанти можуть надавати правову допомогу з питань, пов'язаних із кримінальним провадженням у формі консультацій (роз'яснень) положень кримінального, кримінально-процесуального та інших галузей законодавства України, складання заяв (клопотань) до органів досудового розслідування, прокуратури та суду, скарг на їх дії, бездіяльність та прийняті рішення, а також пов'язаних з розглядом цивільного позову.

Проведений правовий аналіз норм чинного законодавства України дозволяє дійти висновку, що здійсненню студентами безпосереднього представництва інтересів відвідувачів юридичної клініки в судах сприяє процесуальне законодавство (у першу чергу цивільне, адміністративне та господарське), положення якого, хоч і не містять згадки про юридичні клініки як суб'єктів надання правової допомоги іншим учасникам процесу, але надає можливість студентам-консультантам брати участь у судових засіданнях у процесуальному статусі представників сторін та третіх осіб.

Правовий статус особи представника у відносинах з непроцесуального представництва визначається положеннями цивільного законодавства України. Зазвичай непроцесуальним представником може виступати повнолітня дієздатна особа, повноваження якої підтверджуються довіреністю, посвідченою у встановленому законом порядку. Тому, за наявності відповідної довіреності, студент-консультант юридичної клініки може надавати правову допомогу з представництва інтересів клієнта в органах державної влади та місцевого самоврядування, перед юридичними та фізичними особами.

Для надання якісної правової допомоги з представництва інтересів клієнта суттєве значення має кваліфікація представника – студента-консультанта юридичної клініки. Особливістю надання правової допомоги в юридичних клініках є те, що не всі студенти, які безпосередньо задіяні у її наданні мають юридично підтверджену кваліфікацію правника. Якщо студенти п'ятого – шостого курсів закладу вищої освіти мають

ступінь бакалавра, володіють необхідними теоретичними знаннями і практичними навичками та можуть самостійно надавати кваліфіковану правову допомогу, в тому числі і з представництва, то студенти третього – четвертого курсів ще лише здобувають вищу юридичну освіту першого (бакалаврського) рівня. Проте, наявність відповідних гарантій забезпечення надання студентами-консультантами правової допомоги належної якості (зокрема, конкурсний відбір до складу юридичної клініки, присутність викладачів-кураторів з числа практикуючих юристів та адвокатів з досвідом правозахисної діяльності, завідувачів секторами, інших осіб (адміністратора, методистів, лаборантів тощо), які надають необхідну методичну і теоретичну підтримку студентам-консультантам) дозволяє стверджувати про високий фаховий рівень підготовки студентів-консультантів юридичних клінік. Крім того, студент-консультант не вправі здійснювати представництво клієнта без попереднього погодження з викладачем-куратором.

При наданні правової допомоги з представництва інтересів клієнта студент-консультант також повинен дотримуватися вимог принципів етики, серед яких в першу чергу, слід виділити принцип неприпустимості представництва клієнтів із суперечливими інтересами, що передбачає недопущення ведення клінікою (студентом-консультантом) справ клієнтів, інтереси яких є взаємно суперечливими, або з високим ступенем вірогідності можуть стати такими, а також справ у яких опонентом клієнта є заклад вищої освіти чи факультет, при якому функціонує юридична клініка.

## Зміст

|                    |   |
|--------------------|---|
| Вступне слово..... | 3 |
|--------------------|---|

### **АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ, МИТНЕ ПРАВО**

*Кідалова Н. О., Кучинська В. Є.*

|                                                                                                                         |   |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---|
| ОБ'ЄКТИ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЇХ ВПЛИВ<br>НА СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІКИ ТА БЕЗПЕКИ<br>ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА ..... | 4 |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---|

*Корнієнко А. М.*

|                                                                                     |   |
|-------------------------------------------------------------------------------------|---|
| АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ<br>ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ..... | 6 |
|-------------------------------------------------------------------------------------|---|

*Ахметханов М. М., Міндер А. В.*

|                                                                     |   |
|---------------------------------------------------------------------|---|
| ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ<br>ВІЙСЬКОВОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ..... | 9 |
|---------------------------------------------------------------------|---|

*Скорик А. М.*

|                                                                                                  |    |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| ДО ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ,<br>ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ..... | 12 |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------|----|

*Шарапова В. В.*

|                                                                                                                           |    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| ДЕЯКІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ,<br>ЩО СПРИЯЮТЬ ЗАХИСТУ Й ОХОРОНІ ПРАВ У СФЕРІ<br>ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ..... | 15 |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|

### **ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ТОРГОВЕ ПРАВО, ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ**

*Коваленко В. А.*

|                                                                                           |    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| ПРОБЛЕМИ ВИХОДУ ТА ВИКЛЮЧЕННЯ УЧАСНИКА<br>ІЗ ТОВАРИСТВ З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ..... | 20 |
|-------------------------------------------------------------------------------------------|----|

*Михайленко В. В.*

|                                              |    |
|----------------------------------------------|----|
| ПРАВОВЕ РОЗУМІННЯ ДОГОВОРУ АУТСОРСИНГУ ..... | 22 |
|----------------------------------------------|----|

### **ДЕРЖАВНЕ БУДІВНИЦТВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО**

*Ахметханов М. М.*

|                                                                                                                                  |    |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО<br>САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ<br>МУНІЦИПАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ: ДОСВІД США ..... | 28 |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|

**Хатунцева І. В.**

|                                                                                   |    |
|-----------------------------------------------------------------------------------|----|
| РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО<br>САМОВРЯДУВАННЯ: ДОСВІД ПОЛЬЩІ ТА УГОРЩИНИ ..... | 32 |
|-----------------------------------------------------------------------------------|----|

## **ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО**

**Волошина Г. О.**

|                                               |    |
|-----------------------------------------------|----|
| ВІДКРИТТЯ РИНКУ ЗЕМЛІ: ВИКЛИКИ ТА РЕАЛІЇ..... | 35 |
|-----------------------------------------------|----|

**Іванова Ю. Ю.**

|                                                             |    |
|-------------------------------------------------------------|----|
| ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ З ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ<br>В УКРАЇНІ ..... | 38 |
|-------------------------------------------------------------|----|

**Коваль В. О.**

|                                                                      |    |
|----------------------------------------------------------------------|----|
| МОРАТОРІЙ НА ПРОДАЖ ЗЕМЛІ<br>СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ..... | 41 |
|----------------------------------------------------------------------|----|

**Коробець А. О.**

|                                                                                                        |    |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| ПРАВО ПОСТІЙНОГО КОРИСТУВАННЯ<br>ЗЕМЕЛЬНОЮ ДІЛЯНКОЮ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ<br>І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ..... | 44 |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|

**Левенець А. А.**

|                                                         |    |
|---------------------------------------------------------|----|
| ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ТВАРИННИЦТВА:<br>СУЧАСНИЙ СТАН ..... | 47 |
|---------------------------------------------------------|----|

**Повх А. О.**

|                                                                    |    |
|--------------------------------------------------------------------|----|
| ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ<br>ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ..... | 50 |
|--------------------------------------------------------------------|----|

**Тріфонов М. А.**

|                                                                                                     |    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО<br>РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ: ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ..... | 52 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|----|

**Фартушина Д. К.**

|                                                                                                 |    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ<br>ДІЯЛЬНОСТІ СІМЕЙНИХ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ..... | 56 |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------|----|

**Фотул В. В.**

|                                                        |    |
|--------------------------------------------------------|----|
| СОРТУВАННЯ ВІДХОДІВ У ШВЕЦІЇ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ ..... | 60 |
|--------------------------------------------------------|----|

**Холодна Є. Є.**

|                                                                                             |    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ<br>ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА ... | 62 |
|---------------------------------------------------------------------------------------------|----|

**Хоменко А. С.**

|                                                                         |    |
|-------------------------------------------------------------------------|----|
| ОСОБЛИВОСТІ ПОВОДЖЕННЯ З ПРОМИСЛОВИМИ<br>ВІДХОДАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ..... | 66 |
|-------------------------------------------------------------------------|----|

*Хохлова Л. А.*

|                                                                                            |    |
|--------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РЕГУЛЮВАННЯ МИСЛИВСЬКИХ<br>УГІДЬ В УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ..... | 69 |
|--------------------------------------------------------------------------------------------|----|

## **КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС**

*Трофімов Б. Д.*

|                                                            |    |
|------------------------------------------------------------|----|
| ЩОДО ЗАКРІПЛЕННЯ В КОНСТИТУЦІЇ КУРСУ<br>В ЄС ТА НАТО ..... | 73 |
|------------------------------------------------------------|----|

*Череватюк Д. В.*

|                                                             |    |
|-------------------------------------------------------------|----|
| НЕДОЛІКИ ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ<br>В УКРАЇНІ ..... | 75 |
|-------------------------------------------------------------|----|

## **КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

*Водолазкий С. Г.*

|                                                                                                        |    |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| ДО ПИТАННЯ СПІВВІДНЕСЕННЯ ТЯГАРЯ<br>ДОКАЗУВАННЯ ТА ОБОВ'ЯЗКУ ДОВЕДЕННЯ<br>В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ..... | 78 |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|

*Кашицька А. Ю.*

|                                              |    |
|----------------------------------------------|----|
| ДЕЯКІ КОНЦЕПЦІЇ НЕДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ ..... | 81 |
|----------------------------------------------|----|

*Кисіль О. В.*

|                                                                                                          |    |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ<br>ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ<br>(ст. 135 КК України)..... | 83 |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|

*Коробка В. Є.*

|                                                                           |    |
|---------------------------------------------------------------------------|----|
| ЗАЛУЧЕННЯ ЕКСПЕРТА В КРИМІНАЛЬНОМУ<br>ПРОВАДЖЕННІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ..... | 85 |
|---------------------------------------------------------------------------|----|

*Крот М. А.*

|                                     |    |
|-------------------------------------|----|
| ПОЛІГРАФ ЯК ЗАСІБ ДОКАЗУВАННЯ ..... | 87 |
|-------------------------------------|----|

*Малик К. Р.*

|                                                                                                                                                 |    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| ДО ПИТАННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ<br>ЗА ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ<br>НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ..... | 90 |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|

*Мартиненко А. О.*

|                                                                                    |    |
|------------------------------------------------------------------------------------|----|
| ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ДОКАЗОВОГО ЗНАЧЕННЯ<br>ПОЯСНЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ..... | 93 |
|------------------------------------------------------------------------------------|----|

*Микитюк О.*

|                                                   |    |
|---------------------------------------------------|----|
| МОТИВ ЗЛОЧИНІВ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА КВАЛІФІКАЦІЮ..... | 95 |
|---------------------------------------------------|----|

**Пархоменко Р. О.**

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ПОВ'ЯЗАНІ  
ІЗ НЕЗАКОННИМ ЗАВОЛОДІННЯМ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ....97

**Соловей А. М.**

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТ  
ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ В США .....99

**Чебукіна Д. О.**

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА  
КАТУВАННЯ: ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ.....102

**Червоняца К. С.**

МІНІМАЛЬНИЙ ВІК КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ  
У ПОРІВНЯННІ З ЗАРУБІЖНИМ ДОСВІДОМ .....105

## **МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ, ГУМАНІТАРНЕ ПРАВА**

**Акуленко Є. В.**

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ УЧАСНИКІВ  
ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ ЗА МІЖНАРОДНИМ  
ГУМАНІТАРНИМ ПРАВОМ.....109

**Барановський В. В.**

ДО ПИТАННЯ СТАНУ ВДОСКОНАЛЕННЯ  
АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ В КОНТЕКСТІ  
ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ .....111

**Гиренко І. В., Петренко Б. М.**

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ  
МІЖНАРОДНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ  
ЯК СКЛАДОВОЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА .....114

**Григор'єв В. І.**

ПРОБЛЕМИ СКАСУВАННЯ ІНСТИТУ СМЕРТНОЇ КАРИ  
У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....117

**Грищенко В. О.**

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ  
КОСМІЧНОГО ПРАВА .....120

**Дмитренко Ю. О.**

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ  
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ .....122

**Зюкіна П. В.**

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ  
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ .....126

**Мальчик О. М.**

ЗДІЙСНЕННЯ ПОЛІТИКИ СПЕЦІАЛЬНИМИ ОРГАНАМИ ЄС  
У РОЗВИТКУ ТА ЗАСТОСУВАННІ ПРАВА  
НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА .....128

**Мартинюк П. О.**

ПИТАННЯ ПРАВОНАСТУПНИЦТВА ДЕРЖАВ  
ЩОДО МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ .....131

**Околот М. Г.**

СПІВВІДНОШЕННЯ АВТОНОМІЇ ВОЛІ СТОРІН  
ТА ОБХОДУ ЗАКОНУ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ .....134

**Полуніна А. В.**

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЖУРНАЛІСТІВ  
В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ .....137

**Рудковська М. Р.**

РЕЖИМ КОРДОНУ МІЖ ІРЛАНДІЄЮ ТА ПІВНІЧНОЮ  
ІРЛАНДІЄЮ В СВІТЛІ ВИХОДУ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ З ЄС .....140

**Цибулько А. В.**

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИВАТНИХ  
ВІЙСЬКОВИХ КОМПАНІЙ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ .....143

**Шульга Є. В., Крячок О. А.**

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ГЕНОЦИД» У ВИСНОВКАХ І  
ВИРОКАХ МІЖНАРОДНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ.....146

## **СОЦІОЛОГІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ**

**Казакевич А. О.**

ОПЕРАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ – БОРОТЬБА  
ЗА НАЦІОНАЛЬНУ ІДЕЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ  
РОЗВИТКУ УКРАЇНИ .....149

## **СУДОУСТРІЙ, ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА**

**Заїченко А. А.**

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ  
АДВОКАТА ПЕРЕД КЛІЄНТОМ: БУТИ ЧИ НЕ БУТИ.....152

**Череп'яна Н. О.**

МОДЕЛІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ СУДІВ У СВІТІ.  
ЧИ ІСНУЄ ІДЕАЛЬНА МОДЕЛЬ?.....155

**Шевельова Є. О.**

АДВОКАТСЬКА ТАЄМНИЦЯ, МОЖЛИВІСТЬ ЇЇ РОЗКРИТТЯ.....157

## ТЕОРІЯ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ

|                                                            |     |
|------------------------------------------------------------|-----|
| Чеботарьов Максим Максимович.....                          | 161 |
| ДЕРЖАВНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ<br>ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ..... | 161 |

## ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

*Дергачов А. К.*

|                                           |     |
|-------------------------------------------|-----|
| ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ ..... | 165 |
|-------------------------------------------|-----|

*Зайка А. В.*

|                                                                                                                  |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ЗВІЛЬНЕННЯ<br>ЗА АМОРАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК ЩОДО ПРАЦІВНИКІВ,<br>ЩО ВИКОНУЮТЬ ВИХОВНІ ФУНКЦІЇ..... | 167 |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|

*Зубашков М.*

|                                         |     |
|-----------------------------------------|-----|
| ЧИ Є СУБОТНИК «ПРИМУСОВОЮ ПРАЦЕЮ»?..... | 171 |
|-----------------------------------------|-----|

*Іванова А. С.*

|                                                                                  |     |
|----------------------------------------------------------------------------------|-----|
| ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ НОРМАТИВНОГО<br>ВРЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ПРАЦІ В УКРАЇНІ..... | 174 |
|----------------------------------------------------------------------------------|-----|

*Логвиненко С. С.*

|                                                                         |     |
|-------------------------------------------------------------------------|-----|
| ПРАВО НА ЛОКАУТ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ<br>ТРУДОВИХ ПРАВ РОБОТОДАВЦІВ ..... | 177 |
|-------------------------------------------------------------------------|-----|

*Починок О. В.*

|                                          |     |
|------------------------------------------|-----|
| ЩОДО ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ НА РИНКУ ПРАЦІ ..... | 180 |
|------------------------------------------|-----|

*Приблуда П. М.*

|                                                                                       |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД РОБОТИ ЯК ФОРМА<br>ПРИЗУПИНЕННЯ ДІЇ ТРУДОВОГО ПРАВОВІДНОШЕННЯ ..... | 183 |
|---------------------------------------------------------------------------------------|-----|

*Риков А. М.*

|                                                          |     |
|----------------------------------------------------------|-----|
| ЗАКОНИ УКРАЇНИ – ОСНОВНЕ ДЖЕРЕЛО<br>ТРУДОВОГО ПРАВА..... | 186 |
|----------------------------------------------------------|-----|

*Сердюк В. М.*

|                   |     |
|-------------------|-----|
| ПРАЦЯ МОЛОДІ..... | 189 |
|-------------------|-----|

*Шпанка В. В.*

|                                                                                |     |
|--------------------------------------------------------------------------------|-----|
| ЗМІСТ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ<br>РЕФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА..... | 191 |
|--------------------------------------------------------------------------------|-----|

## ФІЛОСОФІЯ

*Олексієнко А. В.*

|                                               |     |
|-----------------------------------------------|-----|
| ПРО ПРАВОСУДНІСТЬ У ТВОРЧОСТІ АРИСТОТЕЛЯ..... | 195 |
|-----------------------------------------------|-----|



|                                                 |     |
|-------------------------------------------------|-----|
| <b>Токарева К. К.</b>                           |     |
| ПРО СПРАВЕДЛИВІСТЬ У ВЧЕННЯХ ДОСОКРАТИКІВ ..... | 197 |

## **ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ПОДАТКОВЕ ПРАВО**

|                                                                                         |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Абдюханова А. І.</b>                                                                 |     |
| ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ<br>В УКРАЇНІ .....                                  | 200 |
| <b>Гронік О. О.</b>                                                                     |     |
| «ОСОБИВОСТІ БЮДЖЕТНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ» .....                                           | 202 |
| <b>Дорось М. О.</b>                                                                     |     |
| ОБІГ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ В УКРАЇНІ .....                                                 | 205 |
| <b>Драган М. В.</b>                                                                     |     |
| ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ<br>ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ ..... | 207 |
| <b>Зубко А. О.</b>                                                                      |     |
| ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНІ ПУБЛІЧНІ ФОНДИ<br>ЯК ПРАВОВА ФІКЦІЯ .....                              | 210 |
| <b>Мельниченко В. С.</b>                                                                |     |
| ПЕРСПЕКТИВА ВВЕДЕННЯ КРИПТОВАЛЮТИ<br>В ФІНАНСОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ .....                  | 213 |
| <b>Скочинська Х. М.</b>                                                                 |     |
| ПРАКТИКА ВЕРХОВНОГО СУДУ ТА ВЕРХОВНОГО СУДУ<br>УКРАЇНИ У СФЕРІ ФІНАНСОВОГО ПРАВА.....   | 215 |
| <b>Ткач Д. К.</b>                                                                       |     |
| ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ<br>ВІЙСЬКОВОГО ЗБОРУ В УКРАЇНІ .....                      | 218 |
| <b>Цимбаліста О. І.</b>                                                                 |     |
| ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ .....                                        | 221 |

## **ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО**

|                                                                                                       |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Дрозд В. Р.</b>                                                                                    |     |
| ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ<br>ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ,<br>ЩО МАЮТЬ ЮРИДИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ..... | 224 |
| <b>Жданюк Н. В.</b>                                                                                   |     |
| COMPLIANCE: ПАНАЦЕЯ ВІД УСІХ ПРОБЛЕМ<br>ЧИ КІНЕЦЬ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ.....                                  | 226 |

**Жук А. В.**

ІНСТИТУТ ЗАОЧНОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВИ В КОНТЕКСТІ  
ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД .....228

**Замуравкіна Р. М.**

ИЗМЕНЕНИЕ ПРАВООТНОШЕНИЙ НАЙМА (АРЕНДЫ)  
ЖИЛИЩА В ДОМАХ ЧАСТНОГО ЖИЛОГО ФОНДА .....231

**Зіверт М. І.**

БІТКОЇН ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА .....233

**Іщенко О. В.**

ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ  
ПРИ ПІДТВЕРДЖЕННІ ПОХОДЖЕННЯ ТОВАРІВ .....236

**Конюхова М. О.**

ПОДІЛ МАЙНА ОСІБ, ЯКІ ПРОЖИВАЛИ ОДНІЄЮ СІМ'ЄЮ .....238

### **ЮРИДИЧНА КЛІНІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ**

**Кідалов С. О., Франчук В. В.**

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЇВ ВІДБОРУ ОСІБ,  
ЯКІ МАЮТЬ ПРАВО НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ  
ДОПОМОГУ В ЮРИДИЧНИХ КЛІНІКАХ УКРАЇНИ .....242

**Настюк Д. В.**

ЮРИДИЧНА КЛІНІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ПРАВНИЧІЙ ШКОЛІ  
ЧЕРНІВЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ  
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА .....245

**Янишен В. П., Токарь Я. О.**

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ  
КЛІЄНТІВ ЮРИДИЧНИМИ КЛІНІКАМИ .....247

*Наукове видання*

## **АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

**Збірка тез наукових доповідей і повідомлень  
VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції  
студентів юридичних факультетів та ЗВО,  
практикуючих юристів, науковців та аспірантів  
м. Харків, 24 листопада 2018 р.**

Відповідальний за випуск: *Я. О. Токарь*

*Відповідальність за зміст тез доповідей  
та повідомлень несуть самі автори*

Комп'ютерна верстка: *О. А. Федосєєва*

Підписано до друку з оригінал-макета 21.11.2018.  
Формат 60×84 <sup>1</sup>/<sub>16</sub>. Папір офсетний. Гарнітура Times.  
Обл.-вид. арк. 13,4. Ум. друк. арк. 15,6. Вид. № 2024.  
Тираж 94 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України  
та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого  
Україна, 61002, Харків, вул. Чернишевська, 80а  
Сайт: [www.pravo-izdat.com.ua](http://www.pravo-izdat.com.ua)  
E-mail для авторів: [verstka@pravo-izdat.com.ua](mailto:verstka@pravo-izdat.com.ua)  
E-mail для замовлень: [sales@pravo-izdat.com.ua](mailto:sales@pravo-izdat.com.ua)

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи  
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів  
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.

Виготовлено у друкарні ТОВ «ПРОМАРТ»  
Тел. (057) 717-25-44